ION RUSU ABRUDEANU

PACOSTEA RUSEASCĂ

NOTE ISTORICE, IMPRESII, DOCUMENTE ŞI SCRISORI

ÎN LEGĂTURĂ CU RĂZBOIUL NOSTRU

Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate anonimă, Bucureşti

ION RUSU ABRUDEANU

PACOSTEA RUSEASCA

NOTE ISTORICE, IMPRESII, DOCUMENTE ŞI SCRISORI

ÎN LEGĂTURĂ CU RĂZBOIUL NOSTRU

BUCUREŞTI

Atelierele grafice SOCEC & Comp., Societate anonimă

1920

Prinos de admirație și recunoștință memoriei sfinte a tuturor eroilor, cari au luptat și s'au jertfit pentru înfăptuirea idealului României Mari.

Autorul.

PREFAȚA

Lucrarea de față este fructul pribegiei mele prin Rusia, fosta noastră aliată de tristă memorie, acea Rusie pravoslavnică, dar lipsită de sentimentul onoarei internaționale, care, prin trădarea-i odioasă față de noi mai întâiu și mai în urmă și față de aliații noștri, a înscris în istoria războiului mondial și deci în istoria omenirei cea mai rușinoasă și indelebilă pată.

Zic ***fructul pribegiei,*** *fiindcă ar fi însemnat să mă condamn însu-mi la o înceată, dar sigură destrămare fizică și morală, dacă în țara indolenței și a misticismului n'aș fi recurs la tonicul intelectual de a transcrie pe hârtie toate impresiile, desiluziile și durerile ce mi-au răscolit sufletul în timpul celor doui ani și mai bine ai refugiului meu și ai stărei noastre de războiu.*

Lucrarea ce o înfățișez marelui public românesc n'are decât o singură pretenție și anume aceia de a mărturisì în fața tribunalului opiniei publice tot ceeace am văzut, am simțit și am putut să deduc și să constat.

Dacă pentru istoria definitivă a războiului nostru, care, după cum prea bine spune d. Take Ionescu în prefața „Amintirilor“ [1]) *sale, nu poate fi scrisă de contimporani, fiindcă „pentru a vedea bine, e nevoie de distanță în timp“, cartea mea va fi de un cât de mic folos real, ea își va fi îndeplinit cu prisos menirea rîvnită de mine.*

București, 23 Noembrie 1919 [2]).

ION RUSU ABRUDEANU.

---

[1]) Take Ionescu: *Souvenirs.* Payot & C-ie, Paris, 1919.

[2]) In această zi s'a împlinit exact un an de zile dela plecarea mea din Iași la București, la căminul meu mult dorit, după 2 ani și 54 zile de dureroasă pribegie, încheiată din fericire cu apoteoza victoriei aliaților noștri și cu izbânda visului nostru secular de întregire națională.

INTRODUCERE

Inainte de 28 Iunie 1914 — ziua asasinărei ar hiducelui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului austro ungar, și a soției sale ducesa Sofia de Hohenberg — nu cred să fi existat ființă omenească — afară, bine înțeles, de „finii" diplomați dela Viena, Berlin și Budapesta—care să fi putut pre ede că peste o lună va fi sortit lumei să asiste la cel mai crâncen războiu din câte a cunoscut vre-odată.

Intr'adevăr, cele două mari con telațiuni politice europene — Tripla alianța (Puterile centrale) de o parte și Intreita înțelegere de alta parte reușiseră ani dearandul să fixeze în marele public așa de adânc convingerea că pace generală nu va fi turburată încă vreme îndelungata încât eventualitatea unui războiu european, în Iunie 1914 eșia cu desăvârșire din sfera lucru ilor, pe cari le putea concepe bunul simț european.

Daca la 27 Iunie 1914 un burghez oarecare ar fi drăznit să afirme că peste o lună de zile bătrâna Europă va fi în flăcări, ar fi riscat desigur s fie taxat d e t un glumeț de prost gust, dacă nu chiar de nebun. Și totusi gluma aceasta sinistră, nebunia aceasta îngrozitoare adecă provocarea războiului european, cu toate consecințele și calamitățile lui fatale, n'a fost niciodată mai aproape de a se înfăptuì ca în Iunie 1914. Peste o lună de zile, civilizata Europă fu aruncată în foc și toate binefacerile civilizației, ca și preceptele Evangheliei distruse sau puse la coș. Eram asvârliți fără veste într'o lume nouă, în car nu mai domnea rațiunea și morala, ci principiul primitiv, e m at

în Reichstagul dela Berlin de către cancelarul Bethmann-Hollweg: „*cumcă necesitatea nu cunoaşte lege, iar tratatele diplomatice trebue considerate ca nişte fiţuici fără valoare!*"

Pe cât de năpraznic şi de imens a fost însă cataclismul, la care ne-a fost dat să asistăm, pe atât de mare şi de inexpiabila este răspunderea iniţiatorilor lui, pentru cari catastrofa războiului european, chiar în Iunie 1914, nu era un lucru scos din sfera posibilităţilor omeneşti; mai mult încă, azi e complect dovedit că războiul era dorit şi pregătit în ascuns de către anumiţi factori ai Puterilor centrale cu o seninătate şi o minuţiozitate diabolică.

Deja în 1909, după anexarea Bosniei şi Herţegovinei de către Austro-Ungaria, archiducele Ludovic Salvator, inspector general al artileriei austro-ungare, declara la Viena generalului Gr. Crăiniceanu, pe atunci şef al marelui nostru Stat maior, cu ocazia unui banchet, la care fusese invitat, „*că, în scurtă vreme, Serbia va fi ştearsă de pe harta Europei*".

Vorbe de banchet! — 'şi-a zis în gândul lui generalul Crainiceanu, şeful statului major al unei armate, care, într'o bună zi, în virtut a tratatului de alianţă ce lega România de Austro-Ungaria, avea sa coopereze cu armata Impăratului Franz Iosef[1]). Insuşi Regele Carol, sobru şi măsurat la cuvânt, cum era, când i s'au relatat cuvintele de mai sus ale archiducelui austriac, nu s'a putut opri fără să replice generalului Crainiceanu:

— „Desigur trebue să fi fost minunat vinul dela banchet!"

Dar *in vino veritas.*

Nu mai există azi nici o îndoiala că, mai ales dela anexarea Bosniei şi Herţegovinei, se premedita la Viena o crimă monstruoasă în contra micei Serbii, pe care tradiţionala lăcomie austriacă avea pretenţia s'o asfixieze fără măcar să se recunoască guvernului din Belgrad dreptul de a protesta.

---

[1]) Impăratul Franz Iosef a încetat din viaţă la 20 Novembre 1916, după o domnie de 68 ani, în decursul căreia a semnat nu mai puţin de *douăzeci şi una de mii de condamnări la moarte*, dintre cari 19.000 pentru *motive pur politce.* (Vezi: *Comment finniront Guillaume II et ses complices*, de Tancrède Martel.

In ce priveşte făţarnica dragoste de pace a diplomaţilor dela Berlin, înarmările continue ale Germaniei o caracterizau îndeajuns. Timp de 40 de ani, Germania printului Bismarck n'a făcut decât să se înarmeze până în dinţi cu o grije, care s'a întins apoi ca o molimă la aproape toate statele europene, mari şi mici cheltuind zeci de miliarde din sudoarea contribuabililor pentru armament şi echipament.

Intrecerea aceasta furibunda de înarmări trebuia să aibă şi ea un sfârşit, un desnodământ catastrofal. Şi războiul balcanic din 1912/13, cu tendinţele şi ciocnirile lui de interese politice, economice şi naţionale a grăbit această clipă grozavă. In Iunie 1914, atmosferă politică şi diplomatică din Europa era, într'adevăr, aşa de încărcată, încat un chibrit aruncat, fie chiar de catre un nebu sau minor, putea să provoace cea mai înfiorătoare explozie: *războiul european.*

Din nefericire, nebunul şi minorul s'au şi gasit în persoanele studentului Gavril Prinzip şi a tipografului Cabrinovici, cei doui tineri şi fanatici sârbi, cari în dimineaţa zilei de Duminecă, 28 Iunie 1914, au asasinat, la Serajewo, pe archiducele Franz Ferdinand şi sotia sa.

După comiterea acestei crime care în chip normal trebuia să provoace o compătimire generală, doui oameni din întreaga omenire au exclamat: *evrika!* Motivul deslănţuirei războiului european fu descoperit repede cu o sete nebună de sânge. Aceşti inconstienţi erau unul Impăratul Germaniei, Wilhelm II. şi al douilea contele Ştefan Tisza, prim-ministrul Ungariei, cari, în loc sa şi ascunda falşa lor durere, au crezut nimerit să dea foc lumei făra nici o tresărire de conştiinţă, fară nici o comotie sufletească şi fară nici o frică ca infernala lor în reprindere să nu izbutească.

Aceşti doi demenţi, îndata după tragedia dela Serajewo, împărţindu-şi bine rolurile au îmbrăţişat spectrul războiului, convinşi fiind primul că îşi va realiza visul sau bolnav de dominaţiune universală, sintetizat în cuvintele: *„Deutschland über alles!"*, iar cel d'al doilea că, printr'o campanie victorioasă, va putea salva formaţiunea hibridă a Statului ungar, înfrânând pentru multă vreme încă fen-

dințele popoarelor nemaghiare spre o mai deplină viață națională.

Un studiu, fie el cât de succint, asupra acestor doui principali autori ai măcelului, care a bântuit omenirea timp de mai bine de patru ani, este absolut necesar înainte de a aborda motivele, cari au împins România să intre în vâltoarea flacărilor aprinse de Impăratul Wilhelm și contele Tisza, precum și tema principală a lucrărei de față: *Pacostea rusească,* cu tot cortegiul de trădări aplicate de Rusia, aliată și pravoslavnică, micei Românii.

Azi nu mai este un secret că România a intrat în războiu la 14/27 August 1916, după o răbdare milenară, spre a răspunde unui imperativ moral și național, dictat de poruncile vremei sau mai lămurit pentru a afirma rostul în lume al neamului românesc, care moștenise din moșistrămoși un ideal național. Ea nu s'a preocupat dacă s'ar putea să fie trădată de unul din aliații ei, ci, pătrunsă de datoriile eliberărei supreme, și-a văzut de moștenirea primită, căutând să adune la un loc pe toți fii neamului.

A fost sortit însă României să aibă mereu parte de trădări din partea aliaților ei mai mari. Deși aliată cu România, de ce oare Germania, la 1887, a încheiat cu Rusia un tratat de reasigurare, care cuprinde o clauză privitoare la România și care dovedește încă odată că în raporturile dintre cei mari — chiar când îi leagă tratate de alianță — se face politică numai pe socoteala celor mici? Prin tratatul dela 1887 cu Germania, se recunoștea Rusiei dreptul câștigat asupra Peninsulei Balcanice și i-se recunoștea îndeosebi influență hotărâtoare, precumpănitoare și îndreptățită asupra Bulgariei și *părței de est a României.*

Aici trebue căutată, prin urmare, origina trădărei rusești a lui Stürmer dela 1916. Germania, cu care eram aliați, ne trăda la 1887, ca și Rusia lui Stürmer dela 1916, pe baza unui tratat așa zis de reasigurare între cele două mari puteri.

Dar oare Austro-Ungaria, cu care eram nu mai puțin aliați, n'a trădat România la 1913, luând în brațe pe Bulgari în dauna celor mai vitale interese românești?

Ne-a trădat și Rusia, da! Ne-a trădat cu aceiași lipsă de scrupul cu care a trădat în același timp și pe Franța

şi pe Anglia, de cari era legată prin tratate mai vechi ı prin aranjamente economice şi financiare din cele ma' puter-ı ice. Mai mult chiar, ea a abandonat complect ană şi statele şi popoarele de origină slavă, pentıu idealul şi ın numele cărora secole dearândul a turburat pravoslavnica Rusie pac a Europei.

R. ul cauzat însă României şi omenirei de tră larea rusa va ocupa, fără îndoială, capitolul cel mai ruşinos în ıstoria universală — şi, pe cât îmi vor pernite slabele mele pu e ı voiu căuta să-l scot cât mai bine în relief.

CAPITOLUL I

Marele vinovat: Wilhelm II

Intreaga conştiinţă universală nu poate vedea în persoana împăratului Wilhelm II decât tipul lui Caligula, care, crescut la şcoala de grandoare politică a lui Bismark, îndata ce s'a suit pe tron, în Iunie 1888, a căutat ca, printr'un gest, să se desbare de *cancelarul de fer*, spre a putea urmări mai cu mâna liberă realizarea visului său blestemat de dominaţie universală.

Ca un simptom nenoiocit, odată cu venirea lui la tron, încep să se desvolte în Germania îmbătătoarele idei imperialiste şi, graţie încurajărei lui Wilhelm, apar din ce în ce mai concrete şi mai ameninţătoare aceste tendinţe, exprimate într'o bogată literatură, datorită unor scriitori îndrăzneţi ca Bernhardi, Frobenius, Treitschke, etc.

Loc sub soare şi dominaţie peste tot globul pământesc! cereau toţi aceştia pentru poporul german, fiindcă — ziceau ei — poporul acesta este *„alesul lui Dumnezeu"*, iar împăratul Wilhelm, reprezentantul lui pe pământ!

Cuprins de această cumplită megalomanie, Suveranul german, ambiţios şi sângeros, începu să voiajeze mereu, ca să cunoască *de visu* lumea întreagă şi să-şi deschidă vajnice pofte de cucerire. Rezultatul se cunoaşte: enorme cheltueli budgetare şi extra-budgetare pentru sporirea şi întărirea armatei, ca şi pentru crearea unei puternice flote comerciale şi de război.

Deşi comerţul exterior al Germaniei luase proporţii

colosale, deși Rusia, Franța, Anglia, Italia, România, țările balcanice, apoi Statele-Unite ale Americei, ca și Brazilia, Argentina etc., erau adevărate colonii pentru comertul și industria germană, deși milioane de supuși nemți erau răspândiți în toată lumea, muncind pentru prosperitatea lor economică și a Germaniei, totuși trufașul împărat nu era satisfăcut. El voia, nu egalitatea, ci hegemonia germană peste tot universul.

Cine nu gândea la fel cu el, era imediat socotit ca dușman și aplicând maxima:

Und willst du nicht mein Bruder sein,
So schlag ich dir den Schädel ein!

(De nu vrei să-mi fii frat,
Iți crap capul în șapte!)

Germania se prepara fățiș de războiu, spre *a crăpa*, la un moment dat, *capul tuturor acelora, cari vor cuteza să-i stea în cale.*

Insuși prințul de coroană răscolește sentimentele războinice ale Teutonilor prin faimosa sa scriere *Deutschland in Waffen*, lucrare inspirată de gândul că Germania e încercuită și sufocată de puterea Angliei. Germania pozând în mielul inocent și Anglia fiind lupul hrăpăreț!

Este îndeobește cunoscut azi că Anglia niciodată n'a nutrit planuri agresive în contra Germaniei și n'a făcut niciodată alianță ofensivă în contra ei. Mai mult chiar: în cei 15 ani din urmă, începând dela primul congres de pace dela Haga, în 1899, Anglia a întreprins o serie întreagă de încercări pentru o înțelegere politică cu Germania pe baza limitărei reciproce a armamentelor navale. Dar toate aceste tentative repetate s'au izbit, de fiecare dată, de reaua voință și lipsa de inteligență a împăratului Wilhelm și a sfetnicilor săi.

Ce urmărea Germania prin aceste refuzuri consecutive? Scopul se poate rezuma astfel: Anglia să rămână neutră în orice conflict s'ar ivi, spre a-i permite Germaniei să-și asigure drumul, care s'o conducă la supremația în Europa, servindu-se apoi de trampolina asta pentru a-și asigura, în dauna Angliei, o durabilă hegemonie mondială.

Visul lui Wilhelm II de hegemonie universală era la

dânsul o boală cronică. Toate declaraţiile lui în favoarea păcei ascundeau în sufletul său gânduri războinice. Deşi se lăuda că va realiza toate planurile sale fără vărsare de sânge, nu înceta însă de a se prepara vecinic de războiu, organizând un întreg sistem de spionagiu şi de intrigi între naţiuni [1]).

In nenumărate rânduri s'a putut bănui sinceritatea sa, când sau implusiv sau intenţionat lăsa să-i scape vorbe, cari în fond erau curate ameninţări, sau când se deda, pe negândite, la fapte cari îi trădau supărări interne şi veleităţi războinice, precum vizita sa la Tanger şi mai târziu trimiterea vasului de războiu *Panther* la Agadir.

Momentul însă, în care a căzut definitiv masca împăratului Wilhelm, a fost în Novembre 1913, cu ocazia vizitei ce-i făcuse regele Albert al Belgiei. Suveranul Germaniei încerca să impresioneze şi să convingă pe regele Belgiei ca să nu opună nici o rezistenţă în cazul unui conflict ce ar izbucni între Germania şi Franţa, lăsând armata nemţească să treacă nesupărată prin Belgia. Atunci a avut loc între cele două capete încoronate următorul istoric schimb de vorbe, asemănător unei încrucişări de săbii:

---

[1]) Karl Kautsky, cunoscutul teoretician şi scriitor socialist german, a publicat de curând, cu autorizaţia şi cu ajutorul guvernului din Berlin, o extrem de interesantă carte asupra tuturor evenimentelor cari au precedat războiul dela asasinatul din Serajewo şi până la intrarea Marei Britanii în marele conflict mondial. Documentele publicate de Kautsky arată cum s'a pus la cale între Berlin, Viena şi Budapesta, zi cu zi, ceas cu ceas, războiul şi cum s'au inventat motivele pentru a-l precipita şi a-l face neevitabil. Pe lângă aceste documente, faimosul als al telegramei dela Ems, care a provocat războiul franco-german dela 1870, apare ca o jucărie de copii.

Ceeace ce este mai senzaţional în revelaţiunile lui Kautsky sunt notele lui Wilhelm II, puse pe marginile telegramelor şi rapoartelor diplomatice pe cari le primea, note semnate totdeauna cu iniţiala *W.* pentru a le revendica paternitatea. Astfel, când ministrul german din Belgrad telegrafia că consiliul de miniştri sârb, complect zăpăcit, n'a luat încă nici o hotărâre relativ la ultimatul trimes de Austro-Ungaria, marele criminal nota pe marginea telegramei următoarele: *„Uite, Sârbii aceştia cari erau aşa de mândri! Serbia mare este putredă. Aşa este cu toate rasele slave. Trebue să călcăm în picioare aceste canalii!"*

Documentele publicate de Kautsky stabilesc că fostul împărat al Germaniei a făcut totul pentru a împinge pe Austro-Ungaria la o declaraţie de războiu în contra Serbiei, oricare ar fi fost consecinţele acestui gest, şi că războiul a fost hotărât în mod definitiv în consiliul de războiu, ţinut la 5 Iulie 1914 la Potsdam.

— „*Nu poţi uita*, îi zice împăratul, *ca aparţii casei de Coburg şi că soţia ta, regina, este prinţesă de Bavaria!*“

— „*Nu voiu uita niciodată că sunt regè al Belgiei!*“ răspunsè regele Albert I. [1]).

Această convorbire intimă rezumă admirabil starea sufletească a celor doui interlocutori, în momentul în care cel puternic lăsa celui slab să ghicească intenţiunile, pe cari lè nutrea de mult timp, neştiute decât de anturajul său, care nu le divulga. Era pentru intâia oară că Wilhelm îşi trăda planurile sale infernale.

Este deci invederat că, la sfârşitul anului 1913, războiul era hotărât ca un fapt sigur în capul lui Wilhelm, deşi cu puţin timp mai înainte cancelarul Bethmann Hollweg spunea, despre el, ziaristului şi academicianului francez Francis Charmes, care avusese cinstea să fie primit de suveranul german :

„—*Impăratul v'a ţinut un limbagiu pacinic. Reţineţi faptul că el e singurul om din tot imperiul care nu doreşte războiul. Aveţi dar tot interesul să nu lăsaţi ziarele dv. să ne provoace!*“

Este, desigur, greu de priceput între oameni normali, cari au putut fi cauzele cari au schimbat părerea ce i-o atribuia împăratului însuşi cancelarul său. Era oare o mască? Totuşi se explică. Mai întâiu e mentalitatea proprie a lui Wilhelm, moştenită din moşi-strămoşi şi compusă dintr'o mândrie dusă la exces, dintr'o ambiţie nemăsurată şi din tendinţe pline de ipocrizie şi de şiretlic, mai mult sau mai puţin ascunse, şi dintr'o desordine mintală, care adeseori atinge nebunia.

— *E un nebun!* spunea regele Angliei Eduard VII vorbind despre vărul său Wilhelm II.

Dar la aceste cauze s'a mai adăugat o alta, produsa de evenimente. Era în momentul regulărei afacerei de la Agadir. Ea se desfăşurase pacinic, deşi existase pericolul unor conflicte sângeroase între statele rivale. Soluţia aceasta pacinică era onorabilă pentru ambele părţi. Ea asigura Germaniei posesia unor vaste teritorii în Congo şi menţinea supremaţia

[1]) Vezi: *Ernest Daudet:* Les auteurs de la guerre de 1914. Vol. II. Guillaume II et François Joseph.

Franţei în Maroc. In acelaşi timp, se îndepărta primejdia unei conflagraţii între Franţa şi Germania, ceeace într'un moment dat era de temut.

Această rezolvire pacifică a incidentului dela Agadir a stârnit însă în Germania nemulţumiri printre militari, bancheri, industriaşi şi comercianţi, cari nu vedeau în Maroc decât o pradă şi un câmp larg pentru activitatea lor. De aci a pornit apoi o enervare în cercurile imperialiste şi pangermaniste, în frunte cu Kronprinz-ul, mişcare care a sporit enorm trufia acestui popor, ca şi dorinţa lui nemărginită de cuceriri teritoriale, găsind în însuşi împăratul Wilhelm pe cel mai fervent campion al ei.

Din lumina acestor fapte se poate vedea cât de ameninţată era pacea Europei în acea epocă. Ea n'a încetat să fie astfel de atunci şi până în vara anului 1914, când s'a produs crima dela Serajewo în contra archiducelui Franz Ferdinand şi a soţiei sale.

Odată cu acest asasinat, s'a spart şi abcesul european, graţie bisturiului înveninat al lui Wilhelm II, care, profitând de o crimă ordinară, s'a servit de ea ca de un pretext „moral", spre a deslănţuì cea mai mare catastrofă a omenirei.

Ultimul cuvânt a fost al lui — şi Wilhelm II l'a dat, nu însă moderator, ci provocator şi iremediabil, pentruca scânteia războiului să aprinză toată Europa, ba să treacă chiar şi oceanele, precum s'a şi întâmplat, din nenorocire.

Und jetzt rasch! a strigat Kaiserul ambiţios la 2 August 1914, de pe balconul palatului său din Berlin, către mulţimea îmbătată de ideile imperialiste, care pleca, însetată de sânge, să încalce teritorii străine, să provoace sila, jaful, robia, întunericul şi dezolarea pe tot întinsul Europei civilizate!

CAPITOLUL II

Contele Tisza: Principalul complice.

Dela moartea contelui Kaunitz și a principelui Metternich, putreda monarchie austro-ungară a dus-o mereu într'o marcată penurie de oameni politici cu o suprafață mai izbitoare.

Zecimi de ani dearândul, guvernământul Austriei a fost ilustrat numai de politiciani de duzină, de aristocrați fără nici o putere și fără nici o voință, decât veleități alternând cu părăsirea lor. In flagrantă contradicție cu firea germanului din Prusia, aspră, glacială, crudă, dar un cap și un braț, politicianul austriac e moale, dulce și amabil, dar lipsit de elasticitate și fără creer.

Junkerul prusian este, ce e drept, urgisit, dar, în figuri ca Bismarck, el este mare. Pe aristrocratul austriac, cine ar putea să-l urască? Grația lui nepăsătoare seduce ori desarmează. Dar a făcut el vre-odată ceva? Este el bun de ceva? Bismarck, Bülow, Bethmann-Hollweg etc. au servit un ideal, antipatic, brutal, aproape contra naturei, dar un ideal. Care este însă idealul aristocratului austriac? Curtea, plăcerile, o religiune ușoară cu care se pot face compromisuri, un uimitor amestec de credință și de scepticism. In politică? Nici o direcție, nici o putere și nici o voință. Deaceea și programul neschimbat al diferitelor guverne din Viena a fost concretizat de minune de către fostul prim-ministru contele Taaffe într'un singur cuvânt: *fortwursteln*, adică de a o încropi de pe o zi pe alta.

Şi Austria a *fortgewurstelt-uit* 50 de ani, timp în care a fost din ce în ce mai mult încălecată de impetuozitatea hunică a aristocraţiei maghiare. In ziua, când Austria a vrut să aibă o idee, să se reculeagă pentru o sforţare, să dea o lovitură mare, toată clădirea, bătrână şi putregăită, a troznit — şi îndată ce au căzut bârnele, cari o mai propteau pe din afară, ea s'a prăbuşit la pământ.

Ungaria propriu zisă, mai cu seamă dela dualism încoace (1868), a fost mai norocoasă şi mai bogată în oameni de stat. Ea a avut pe un F. Deák, pe un baron Iosif Eötvös, autorii legii pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor nemaghiare[1]), pe teribilul zdrobitor de naţionalităţi Coloman Tisza[2]), care timp de 14 ani, cât a guvernat Ungaria, a căutat în mod perzistent să se emancipeze de sub influenţa austriacă a Vienei. La opera aceasta, adânc simpatizată de poporul maghiar, a continuat să lucreze şi fiul acestuia, contele Ştefan Tisza, devenit prim-ministru, apoi guvernul coaliţiei (Wekerle-F. Kossuth-Andrássy) şi iar contele Ştefan Tisza, în a doua sa repriză de puterе, când, profitând de moliciunea şi lipsa de bun simţ politic a politicianilor din Viena, a devenit stăpânul necontestat al întregei monarchii austro-ungare.

Deşi îmbătat de fantoma imperialismului maghiar, contele Tisza ştia totuşi să mascheze, cu abilitate, gândurile ce-l munceau în această direcţie. Astfel, în vara anului 1898 (28 August), când apăru în *Foaia oficială* din Petersburg manifestul Ţarului Nicolae II al Rusiei, prin care autocratul tuturor Ruşilor pleda în favoarea păcei şi pentru limitarea armamentului, care conduce Statele la ruina

---

[1]) Lege, care a rămas literă moartă, neaplicandu-se niciodată în mod cinstit faţă de Români şi celelalte naţionalităţi, afară de Saşii din Transilvania.

[2]) Programul politic al acestui bărbat de stat ungur faţă de naţionalităţi şi în special faţă de Români a fost mărturisit în Parlamentul din Budapesta prin următoarele cuvinte lapidare şi îndrăzneţe:

... „*Acei cari pun piedici scopurilor mari civilizatoare, pe cari le urmăreşte neamul unguresc între naţionalităţi, câştigându-le pe seama culturei şi limbei maghiare,* **trebue zdrobiţi fără cruţare**".

Politica de maghiarizare era proclamată deci ca dogmă de stat, prin însăşi gura primului-ministru al Ungariei. Ceeace a făcut Tisza tatăl, a făcut exact şi Tisza fiul, precum voiu dovedi în capitolul intitulat *Narcoticul contelui Tisza*, însă cu mai multă abilitate şi perfidie decât părintele său.

economică, contele Tisza și cu el întreaga presă maghiară aprobau în termeni elogioși această propunere așa de favorabilă monarchiei austro-ungare și mai ales intereselor speciale ale Ungariei.

In această privință, d. Take Ionescu îmi scria, la 1898, următoarele rânduri:

Sinaia, 1 Septembrie 1898.

Iubite Rusule!

. . . .

. . . .

Pune în **Timpul**[1] *informația următoare:*

„In parlamentul unguresc un deputat a interpelat pe primul ministru asupra mijloacelor ce are de gând să ia ca să facă să reușească propunerea Țarului, **care este așa de favorabilă și monarchiei și mai ales intereselor speciale ale Ungariei.**

„Este de notat cum față de propunerea Țarului, Europa se împarte în două: de o parte flămânzii, cari se îngrijesc, de alta sătuii și îmbuibații, cari se bucură.

„Vecinii noștri sunt desigur în a doua categorie — și din acest punct de vedere bucuria lor este firească pentru o pace perpetuă bazată pe statu-quo".

Al d-tale devotat

Take Ionescu

Personagiu de mare suprafață, ambițios și viclean, integru dar corupător, temperament înfocat și rece, contele Tisza a condus gradat politica sa astfel, încât, la un moment dat, ajunsese să fie agreatul nu numai al Parlamentului din Budapesta, ci și al marelui vinovat dela Berlin, împăratul Wilhelm II, mai mult chiar, idolul nației sale și conducătorul de fapt al politicei externe a monarchiei. Contele Berchthold și mai târziu baronul Burian nu erau decât oamenii împinși de el în fruntea ministerului de externe austro-ungar.

Cunoscător profund al istoriei țării sale, ca și al istoriei

---

[1]) Ziarul *Timpul*, fuzionat la 1901 cu *Constituționalul* sub numele de *Conservatorul*, a fost dela 1876 organul oficial al partidului conservator și la care autorul lucrărei de față a colaborat timp de 16 ani (1891—1907).

popoarelor de sub dominaţia austro-ungară, contele Tisza cunoştea şi râvna şi aspiraţiunile acestora spre o libertate deplină. El înţelegea, mai bine decât oricare altul, că Austro-Ungaria nu este, pentru lumea care judecă, decât *o dinastie*, care, prin diplomaţia ei, şi-a făcut o monarchie în Europa şi, prin armata ei, a menţinut-o în contra popoarelor sale asuprite, cari fac cel puţin trei cincimi din populaţiune şi cari urmăresc distrugerea monarchiei şi desrobirea lor.

Conştient, pe de altă parte, de puterea invincibilă a principiului democratic şi modern de drept că un stat nu are dreptul de a fiinţa decât dacă este cadrul politic al unei naţiuni, contele Tisza era convins că ideia aceasta îşi va face repede drum printre fiii popoarelor asuprite şi că acestea, începând lupta lor de eliberare, regatul ungar, cu absurda concepţie a unităţei sale naţionale *maghiare*, se va risipi desigur ca fumul la suflarea vântului.

Şi omul, care ştia ce jăratec de revoltă şi ce dor de libertate zace în inimile naţionalităţilor, era în căutarea unei eşiri pentru salvarea Statului şi hegemoniei maghiare.

Contele Tisza şi-a zis: Suntem două popoare asupritoare, noi, Ungurii, în Ungaria şi Germanii în Austria. Ambele urmărim susţinerea monarchiei, pentrucă numai astfel vom putea menţine stăpânirea asupra celorlalte popoare. Spre acest scop însă, menţinerea alianţei militare cu Germania trebue să fie şi pentru Maghiari şi pentru Germanii din Austria o dogmă sfântă şi intangibilă. Numai astfel vom putea sa realizăm acea Europă centrală (*Mittel-Europa*), care va fi chezăşia hegemoniei germane în Lumea-veche, de care vecinic va trebui să rămână legata politica Statului ungar!

Stabilit acest program politic, în perfectă înţelegere cu Viena şi cu Berlinul, dar mai ales cu Berlinul [1]), în baza vechei alianţe încheiate de principele Bismarck şi contele Iuliu Andrássy, spiritul inventiv şi îndrăzneţ al contelui Tisza

---

[1]) Contele Tisza admira Germania pentru puterea ei crescândă, însă în acelaş timp o dispreţuia ca pe o putere de parveniţi. La randul lor, Germanii spuneau, prin gura lui Bismarck, următoarele despre monarchia austro-ungară: „*Austro-Ungaria e o vacă, pe care trebue să o ducem să pască în Balcani; când va fi sătulă, o vom mânca*".

a găsit, fără prea multă bătaie de cap, soluţiunea mântuitoare pentru Statul şi dominaţia maghiară.

Ajuns pentru a doua-oară şef al guvernului din Budapesta, calvinistul conte St. Tisza îşi câştigă convingerea intimă că numai un războiu fericit, pregătit în taină, ar fi singurul mijloc drastic pentru o nouă consolidare a monarchiei austro-ungare, care să pună capăt tuturor năzuinţelor centrifugale şi de desrobire a popoarelor asuprite din cuprinsul ei, devenite deodată mai exigente în urma păcei dela Bucureşti din August 1913.

Devenind zi de zi partizan şi mai fervent al provocărei unui războiu european, contele Tisza a jubilat când i s'a adus ştirea groaznicului atentat comis, la Serajewo, contra archiducelui Franz Ferdinand şi a soţiei sale. Şi, într'adevăr, folosindu-se de acest trist şi dureros eveniment ca de un pretext minunat, trimis par'că de pronia cerească într'adins pentru scăparea de peire a „nobilei" naţiuni arpadiene, contele Tisza, luând în primul rând asentimentul protectorului său dela Berlin, împăratul Wilhelm II, nu întârzie să însărcineze pe omul său de încredere Mussulin, funcţionar superior în ministerul de externe din Viena şi fost secretar de legaţiune la Bucureşti, ca să redacteze cunoscuta notă insolentă, care trebuia remisă Serbiei. Nemulţumit că textul notei nu era destul de muşcător, contele Tisza îl corectă el însuşi, ascuţindu-i înţelesul şi agravându-i forma.

Se poate deci afirma că ultimatum-ul este opera contelui Tisza, care împreună cu împăratul Wilhelm căutau *à tout prix* un motiv de războiu.

La 5 Iulie 1914, cu prilejul unei conferinţe ţinută la Potsdam şi în care s'a decis efectiv războiul, rolul contelui Tisza a fost preponderent, demonstrând şi impunând necesitatea războiului. Kaizerul era încântat de argumentarea strânsă a primului ministru ungar. Tisza era doar de aceiaşi structură ca şi împăratul. Astfel marea crimă fu decisă, iar împăratul îşi răsuci mustaţa şi contele Tisza îşi frecă mâinile.

Ce clipă tragică! Unii din complici se cutremurară. Aşa contele Berchtold[1]), eşind dela conferinţă, avu un mo-

---

[1]) Vezi destăinuirile d-lui Robert de Flers din ziarul parisian *Le Figaro* 1919).

ment neruşinarea să-şi facă mustrări şi spuse contelui Tisza:

— Atunci e războiu?

— Fireşte, răspunse Tisza.

Berchtold reveni din nou:

— Să sperăm că totul va merge bine. In tot cazul însă războiul e un lucru teribil!

— Dragă, îi replică contele Tisza, războiul ne este necesar şi un lucru necesar nu e niciodată teribil.

In fraza aceasta e concretizată întreaga politică a contelui Tisza, care, la 8 Iulie 1914, raporta textual bătrânului împărat Franz Iosif la Ischl:

„Sunt gata să iau asupra mea răspunderea pentru toate urmările unui războiu devenit necesar în cazul unui refuz din partea Serbiei la dreptele noastre cereri.“

Se ştie cu câtă grije a lucrat contele Tisza de a face de mai înainte inutile orice intervenţii ce puteau să se producă şi să amâne izbucnirea războiului.

Faimoasa şi insolenta notă fu, cum se ştie, remisă la Belgrad de către ministrul austro-ungar baronul de Giesl în ziua de 23 Iulie 1914.

Rezultatul? Peste 10 zile aproape întreaga Europă era în foc, în prada celui mai înfiorator carnaj din câte a cunoscut omenirea.

In faţa catastrofei deslănţuită de el însuşi în complicitate cu sanguinarul Wilhelm II, contele Tisza nu a avut niciodată curajul să-şi asume întreaga răspundere, enormă şi grea, a uraganului ucigător ce provocase.

Căderea Lembergului, a Cernăuţilor, ajungerea armatei ruseşti în strâmtorile Carpaţilor, cari îi deschideau drumul în spre inima Ungariei, ca şi alungarea ruşinoasă şi dezastroasă a armatei austriace de pe teritoriul eroicei Serbii, îi astupaseră gura ca prin farmec, îi îngheţase pe buzele-i înfrigurate orice cuvânt de mândrie, orice ridiculă ţanţoşie ungurească, iar pulsul şi bătăile inimei se resimţeau, în mersul lor sacadat, de blestemele unei lumi întregi, printre cari multe, chiar foarte multe căzute de pe *buze ungureşti* (magyar ajku).

Abia după 3 ani de crâncenă vărsare de sânge, cape-

tele ungurești au început să se desmeticească, să înceapă a vorbi și să se întrebe: Cine sunt provocatorii războiului?

La 24 Iunie 1917, contele M. Karolyi, șeful partidului independist, devenit la sfârșitul anului 1918 președinte al așa zisei Republice ungare, vorbind într'o adunare populară, răspundea astfel la această palpitantă întrebare:

„*Războiul mondial a fost provocat de înarmările nebune ale țărilor centrale.*

„Nu-mi pasă — zice contele Károlyi — o declar, chiar dacă mă vor bate cu pietre, că nu iau răspunderea pentru acest războiu. Am spus-o și mai înainte, că dela potop încoace asta este cea mai mare catastrofă care a ajuns omenirea. Sunt convins că după această îngrozitoare lovitură, nu se va putea crea Ungaria cea nouă decât dacă nu vom mai tolera la putere *pe aceia cari sunt responsabili pentru acest războiu. Guvernul trecut (al lui Tisza) e răspunzător pentru purtarea războiului, guvernul trecut e răspunzător pentru mizeriile războiului, pentru scumpete, pentru păcatele cari s'au săvârșit, guvernul trecut e răspunzător și pentrucă războiul ține așa de mult și pentrucă s'a vărsat atâta sânge unguresc. Acum cel puțin știți ce rost aveau impozitele de războiu, știți pentru ce ați plătit atâtea biruri*".

După 3 ani, mai ales după ce a căzut dela putere, prin Iunie 1917, a prins limbă și contele Tisza, de astădată însă ca să răspundă atacurilor energice ale adeversarilor săi politici, cari aruncau asupra lui întreagă vina războiului.

Iată ce scrie el în unul din numerele de pe luna Iulie 1917 din revista *Igazmondó:*

„*Dezbaterile parlamentului unguresc din Iulie 1914* — scrie contele Tisza — *ne dau dovada că opoziția de atunci, îndată după asasinarea moștenitorului de tron, a cerut guvernului să ia măsuri severe pentru pedepsirea Serbiei și, în caz de lipsă, să declare războiul.* Guvernul era acoperit de reproșuri și de ironii pentrucă nu apărea destul de energic.

„*Când*, însfârșit, după stabilirea faptelor, *guvernul austro-ungar* a adresat cunoscuta notă către Serbia și *a luat*

astfel asupra sa toată răspunderea pentru urmări, el a găsit aprobarea întregei opoziţii.

„Dacă am fost criticat atunci pentru ceva, a fost numai pentru faptul că n'am păşit mai curând pe această cale (a armelor)".

In şedinţa Camerei ungare dela 22 Octombre 1918, când văzu că visul său de dominaţie şi mai departe siluire a naţionalităţilor nemaghiare se nărui definitiv, contele Tisza a încercat, e drept, să micşoreze importanta rolului său şi răspunderea sa faţă de ţară. Camera l'a ascultat într'o tăcere de ghiaţă. Compatrioţii săi nu puteau uita că cu doi ani mai înainte, la 5 Septembrie 1916, Tisza, sigur fiind că va da o lecţie României, care întrase în războiu şi ale cărei armate trecuseră Carpaţii, recunoscuse că a premeditat războiul.

Au trecut abia 8 zile după acest cântec al lebedei din Parlament—şi contele Tisza,[1]) adevăratul complice al Kaiserului şi calăul ori-cărei libertăţi, căzu în chiar propria-i casă, la 1 Noembrie 1918. sub gloanţele unui soldat asasin, întors de pe frontul italian şi făcând parte dintr'un întreg complot. El a înţeles că moare, nu din cauza răzbunărei unui om, ci în urma sentinţei unui popor întreg, aruncat în prăpastie, graţie politicei sale. Un cuvânt de regret sau de căinţă n'a scăpat din gură-i. El ştia că trebue să plătească — şi a plătit!

Astfel odată cu moartea contelui Tisza, muri şi idealul autocraţiei maghiare, lovit de idealul libertăţei.

---

[1]) *„Cartea roşie austriacă"*, prin unele documente ce publică, caută să spele pe contele Tisza de răspunderea provocărei războiului. Această muncă este însă tendenţioasă şi zadarnică, faptele fiind mai elocvente decat orice documente diplomatice. Contele Tisza a fost cel mai mare duşman al poporului roman şi istoria va înregistra că tot el a fost dintre cei mai încăpăţînaţi practicanţi ai politicei şovriniste. care trebue considerată ca prima cauză a prăbuşirei Ungariei.

CAPITOLUL III

Narcoticul contelui Tisza.

Ideia provocărei războiului european, fiind hotărîtă de mult, în principiu, la Berlin, Viena şi Budapesta — pândindu-se numai momentul prielnic pentru punerea focului — Tripla alianţă şi mai ales Germania ştia bine ce are să se întâmple. Ea căuta să ia din vreme măsuri pentru siguranţa reuşitei atacului premeditat. Hegemonia-i naţională şi interesul ei de mare putere cereau imperios ca linia sa de apărare să se întindă dela Marea Baltică până la Marea Neagră împotriva Nordului rusesc.

Spre acest scop, trebuia deci neapărat să se câştige simpatiile regatului român.

Dar s'a văzut că acest regat[1]) e condus de poporul care îl alcătueşte şi că acest popor nu poate merge alături de Austro-Ungaria, câtă vreme, sub aripile Habsburgilor, Ungurii comiteau cea mai criminală siluire în contra a 4 milioane de Români, supuşi ai statului ungar, dar de aceiaşi limbă şi de acelaşi sânge cu Românii din regatul României.

Opinia publică din ţară era adânc revoltată în urma nedreptăţilor şi suferinţelor de tot felul, pe cari le îndurau Românii de peste Carpaţi din partea stăpânitorilor unguri, cuprinşi de boala celui mai acut şi intolerant şovinism. Iat

[1]) Vezi: *Habsburgii, Ungurii şi Românii*, de I. Rusu Abrudeanu şi Vasile Stoica. Bucureşti 1915.

opinia publică a unui stat naţional este adevărata cârmă a statului.»

Germania şi-a dat bine seama de lucrul acesta şi, pentru a lămuri şi rezolvi această supărătoare chestiune românească, a intervenit formal, încă în 1909, la Viena şi Budapesta, cerând guvernelor respective să caute un *modus vivendi* mai suportabil cu elementul românesc din statul ungar, ceeace ar impresiona şi linişti mult şi opinia publică din România. Intervenţia aceasta a avut ca rezultat câteva zâmbete şi făgădueli făcute Românilor de către despoţii Ungariei.

Iată elocuenţa faptelor:

Archiducele Franz Ferdinand [1]), moştenitorul Tronului austro-ungar, dându-şi seama şi el de importanţa chestiunei româneşti şi cum în sufletul său nutrea chiar oarecari simpatii pentru Români, a primit cu bucurie sfatul dat dela Berlin şi n'a întârziat ca în convorbirile ce avea cu conducătorii politicei maghiare să-i consilieze că ar face un act de deosebită însemnătate politică, dacă ar mai îndulci pornirile lor în contra Românilor din Ungaria, căutând să-i împace şi să-i mulţumească, pe cât va fi posibil.

Binevoitoarea intervenţie a archiducelui Franz Ferdinand a avut oare-cari efecte, dar numai la faţadă. Intr'adevăr, cu puţin înainte de retragerea dela cârmă a cabinetului de coaliţie Wekerle-Kossuth-Andrássy, contele Stefan Tisza, care ştia că în curând o să fie din nou dictatorul situaţiei politice din regatul ungar, rosteşte la Oradea-Mare un neaşteptat şi impresionant discurs, în care afirma necesitatea împăcărei Ungurilor cu Românii, de oarece — motiva el — ambele aceste popoare sunt menite să trăiască împreună în bună înţelegere, ca astfel să formeze un zid solid de apărare împotriva tendinţelor cotropitoare ale colosului dela Nord, adică a Ruşilor.

Este incontestabil că acest discurs al contelui Tisza a fost o revelaţie plăcută pentru mulţi Români, printre cari a produs o impresie destul de serioasă. Fără îndoială, cuvinte de împăcare româno-maghiară, eşite din gura unui fost şi viitor prim-ministru, puteau prin însăşi noutatea lor, ca şi

[1]) Din cauza bătrâneţelor împăratului Franz Iosef, moştenitorul tronului începuse de mai mult timp să se ocupe personal de afacerile de guvernământ.

a omului care le pronunţa, trezi oarecare ecou la anumiţi bărbaţi politici de peste munţi. Spiritul public însă, încercat de o serie de decepţii, refuza dela început ori-ce credit moral unui politician ungur. Cu toate acesteà, făgăduinţele contelui Tisza nu putèau trece fără a fi înregistrate.

Spirit calculat şi autoritar, energic şi neîmblânzit, mai ales cu duşmanii săi, printre cari Românii ocupau locul de onoare, contele Tisza, rostind faimosul său discurs dela Oradea-Mare, nu urmărea în realitate decât întinderea unei curse mizerabile, în care au căzut deabinelea şi fără să bănuiască ceva atât Românii din Ungaria cât şi cei din regat.

Scopul lui infam şi care, pentru trebuinţa crimei ce ticluia, i-a reuşit de minune, era: să narcotizeze întreg poporul românesc cu mirajul ideii, lansată de el, a împăcării Românilor din regatul ungar, să înceapă tratative în direcţia aceasta azi cu unii, mâine cu alţii, ca astfel să dureze treaba ani de zile, până la momentul oportun pentru provocarea războiului, când „Valachii“ vor trebui să meargă să-şi apere patria de duşmani, sub impresia *recentă* a tratativelor de împăcare, cari, dacă n'au reuşit pân'atunci, vor reuşi desigur după războiu, în care Românii nu vor ezita să-şi verse cu inimă şi din belşug sângele lor pentru „fericita patrie ungurească“!

Politician de mâna întâiu, a cărui abilitate şi energie sombră îi făcuseră deja un renume european, contele Tisza ştia că enunţând ideia nefastă a împăcării româno-maghiare, ea va surâde multor Români dornici de situaţii politice şi că va turbura multe conştiinţe îndârjite şi cinstite. Şi, cum se va vedea, teribilul despot nu s'a înşelat în prevederile sale.

Prima victimă a fost vicarul greco-oriental din Oradea-Mare, nenorocitul Vasile Mangra, care, încântat — zicea el — de programul dat în vileag de Tisza în oraşul său de reşedinţă, a crezut că săvârşeşte un act politic serios înscriindu-se în partidul naţional al muncei, însufleţit de gândul că astfel o să poată conlucra mai efectiv şi mai cu folos la marea operă de împăcare româno-maghiară!

Efectul şi *folosul* s'au văzut, într'adevăr, nu peste multă vreme. Trădătorul Mangra îndată ce a venit la guvern partidul naţional al muncei cu contele Khuen Hedervárv ca prim-ministru — contele Tisza, rezervându-şi deocamdată

preşedinţia Camerei, — a fost ales deputat guvernamental în cercul electoral al Ceicei [1]) (comitatul Bihorului), pentru ca peste 7 ani să fie cocoţat de patronul său atotputernic, cu concursul gendarmilor unguri, în fruntea bisericei române ortodoxe ca Mitropolit la Sibiu.

Ast-fel ticălosul călugăr, vajnicul naţionalist de până mai eri şi membru al Academiei române din Bucureşti, intra şi el în tagma trădătorilor de neam de specia unui dr. I. Siegescu [2]), deputat şi profesor la facultatea de filosofie din Budapesta, a unui G. Rednic, deputat de Beiuş [3]), a unui dr. Petre Ionescu, şef de secţie în ministerul instrucţiunei publice din Budapesta, etc. etc.

Consecuent liniei de conduită ce şi-a trasat, contele Tisza înţelegea şi urmărea în taină împăcarea cu Românii prin corupţie, prin cumpărarea conştiinţelor slabe româneşti, cărora să le dea câte un ciolan de ros. câte o demnitate profitabilă, ca, de exemplu, notar public regesc, pentru guralivi şi nemulţumiţi. In marea lor majoritate, asemenea oferte ruşinoase au fost respinse însă cu indignare şi multă demnitate de către intelectualii români. Evident, pentru drepturile poporului român contele Tisza nu manifesta nici o preocupare, nu se gândea la nici un program; totul se reducea la zâmbete şi făgădueli. Imbrăţişând politica de vorbe, dictatorul Tisza, ca şi omul său de paie primul ministru Khuen Hederváry, nu scăpau totuşi nici un prilej fără să facă noui declaraţii, prin cari accentuau necesitatea unei „sincere" împăcări cu Românii.

Aceste declaraţiuni politice, fiind repetate mereu din

---

[1]) De mai bine de 30 ani, s'au ales ca deputaţi în acest cerc numai români trădători, ca Silviu Rezei, Papp, Faşie şi Mangra.

[2]) Această otreapă românească a fost prima oară ales ca deputat guvernamental, sub guvernul coaliţiei. în cercul electoral dela Oraviţa-Montană, în contra candidatului partidului naţional român G. Pop de Băseşti, preşedintele comitetului naţional. Pentru combaterea candidaturei trădătorului Siegescu, am mers şi eu personal până la Temişoara, ducând cu mine mai multe mii de manifeste, imprimate în tipografia *Adevărului* şi menite a fi înmânate alegătorilor români. Trădătorul era zugrăvit cum merita în aceste manifeste, a căror trecere peste graniţă constitue o adevărată epopee. In Temişoara am predat pachetele cu manifeste unui om de inimă, advocatului dr. G. Adam. azi deputat în Parlamentul României-Mari, care le-a dus la destinaţie. Fapt întâmplat în toamna anului 1909.

[3]) Subprefect la Beiuş, a fost ales deputat guvernamental în contra candidaturei naţionaliste a părintelui dr. Vasile Lucaciu.

partea unor factori aşa de hotărâtori în conducerea destinelor Ungariei, reuşiseră să infiltreze un moment oarecari nădejdi chiar printre conducătorii partidului naţional român de peste munţi, ca şi printre bărbaţii politici dela noi din regat. Oamenii de Stat din România puneau în izbânda acestui gând al împăcării româno-maghiare, enunţată prin glasul repetat şi autorizat al contelui Tisza, un îndoit interes: unul sufletesc şi naţional, altul politic şi practic. Când zic politic şi practic, înţeleg că toţi politicianii din ţară vedeau cu ochi buni aceste năzuinţe de o apropiere româno-ungureàscă, pentru simplul motiv că i-ar fi scăpat de ghiuleaua chestiunei naţionale, care de multe ori le făcea mult sânge rău şi după urma căreia nu odată au avut de a suferi, căzând dela putere.

O bună bucată de vreme a domnit şi peste Carpaţi şi în ţară o atmosferă favorabilă acestei apropieri, care era privită uneori chiar cu oarecare încredere vizibilă şi care cuprinsese ca într'un fel de „orb al găinelor“ multe suflete cinstite româneşti. Se credea de unii că e mai preferabilă pentru fraţii noştri o politică de transacţiuni, de împăcare cu guvernul din Budapesta, politică care să ducă la concesiuni reciproce între Români şi Unguri, decât o vecinică şi interminabilă luptă lăuntrică pentru câştigarea de drepturi, care de o mie de ani nu mai soseau!

Presat mereu dela Berlin, ca să caute o soluţiune norocoasă chestiunei româneşti, guvernul din Budapesta începe la 1909 — dar cu o complectă rea credinţă — oarecari discuţiuni în jurul împăcărei cu mitropoliţii şi episcopii români.

Nu s'a ajuns însă la nici un rezultat şi nici nu se putea ajunge, deoarece toţi prelaţii consultaţi au declarat şi contelui Khuen Hedervàry şi contelui Tisza că, cu toată râvna şi dorinţa ce au de a vedea odată înfăptuită o apropiere amicală între poporul român şi cel maghiar, ei nu pot întreprinde nimic trainic şi mai ales nu pot angaja poporul la un act politic aşa de important, întrucât n'au căderea s'o facă, — aceasta fiind de rezortul singurei organizaţii politice a poporului român, adică a comitetului partidului naţional, în care figurează toţi bărbaţii de încredere ai săi care însă — constată cu regret prelaţii — azi este desconsiderat şi nu i-se face onoarea de a fi socotit drept ceea-ce este: unica

organizație politică a poporului român din Transilvania și Ungaria.

Intr'adevăr, guvernul unguresc fugea, ca dracul de tămâe, de contactul cu membrii comitetului partidului național român, de a cărui existență nici nu voia să știe nimic, mai ales că acest comitet fusese desființat printr'o simplă ordonanță ministerială dată la 16 Ianuarie 1894, după procesul memorandului, de către ministrul de interne de atunci K. Hieronymi. Intrând în discuții cu acest comitet, ar însemna — obiecta prelaților români primul ministru ungar — a-i recunoaște din nou existența sa politică.

Această mentalitate însăși dovedește în ce infern trăiau frații noștri din regatul ungar, cari n'aveau dreptul nici măcar să se organizeze politicește. De acest drept se puteau bucura numai întrucât ar fi făcut parte dintr'un partid politic maghiar!

Dar totuși ceva trebuia făcut, măcar pentru a salva aparențele, în fața insistențelor dela Berlin și a archiducelui Franz Ferdinand. Atunci Tisza și Khuen Hedervàry, pentru a se feri să vină în atingere directă cu organizația partidului național, au recurs la o persoană neutră, care nu făcea politică militantă, ce e drept, însă cu o mare suprafață morală și materială printre Români, lucrând pentru progresul poporului său numai pe terenul bisericesc, cultural și economic. Acest personagiu de deosebită considerație era d-rul Ion Mihu, advocat din Orăștie și mare proprietar în comuna Vinerea din comitatul Hunedoarei. Acestui bărbat s'a adresat guvernul unguresc și l'a însărcinat să ia contact cu archiereii și bărbații de încredere ai Românilor și apoi să-i prezinte un memoriu, care să cuprindă toate plângerile și cererile poporului român.

Gata de a-și servi neamul, d-rul Mihu a acceptat această misiune grea și delicată numai după ce a luat avizul și aprobarea întregului comitet național.

Fiind în bune relațiuni de prietenie cu acest distins fruntaș al vieței publice din Ardealul românesc, am avut onoarea să fiu încunoștiințat despre greaua răspundere ce luase asupră-și prin următoarea scrisoare trimisă dela Kaltleutgeben, lângă Viena, unde se dusese să urmeze o cură de o lună de zile. după ce trecuse prin Budapesta și fusese

primit în audienţă de primul ministru Khuen Hedervàry şi de contele Tisza:

Kaltenleutgeben (Austria), 1 August 1910.

Frate Rusule!

Pentru orientarea d-tale, ţin a te informa că, drep rezultat al convorbirilor avute la Budapesta cu factori politici de seamă, am fost formal însărcinat să mă pun în legă tură cu toţi bărbaţii noştri autorizaţi, în primul rând cu archiereii, deputaţii şi conducătorii partidului naţional, iar la Septembre, când vor lua sfârşit vacanţele parlamentare să prezint primului ministru un memoriu despre toate gravaminele noastre, cari cer sanare.

Acţiunea mea este făcută cu ştirea şi aprobarea archiereilor şi oamenilor noştri de frunte, cum sunt Partenie Cosma, dr. Teodor Mihali, dr. Vasile Lucaciu, dr. Al Vaida-Voevod, dr. Iuliu Maniu etc. şi este aprobată şi de foile noastre, din motive tactice însă cu oarecari rezerve, pentrucă aşa am aflat de bine cu toţii, neputând şti cu siguranţă care va fi rezultatul final al pertractărilor iniţiate

Aceasta este starea faptică a chestiunei de împăcare, iniţiată alt-cum de guvern.

D-ta poţi utiliza această informaţie, dar în orice caz numai discret şi în mod vag, fără a transpira cumva că ai informaţii dela mine.

Inţelegi că opinia publică din ţară şi a bărbaţilor de Stat de acolo are pentru mine însemnătate îndouită pentrucă îmi oferă bune motive a susţine cauza noastră şi în sus la guvern şi în jos la lumea românească. Te rog deci a mă informa ocazional despre adevărata opinie publică de acolo.

Eu stau aici până la 20 August st. n. când mă voiu întoarce pentru a prezida adunarea fondului de teatru.

Te salut cu prietenie.

Dr. Mihu

In faţa seriozităţei chestiunei, care, de astădată, părea că intră pe un văgaş sănătos, m'am conformat întocmai indicaţiilor din scrisoarea d-rului Mihu, publicând în *Adevărul*[1]) un ar-

[1]) La ziarul *Adevărul* am colaborat din Martie 1908 şi până la intrarea în acţiune a României, ocupându-mă în mod aproape exclusiv numai cu propaganda chestiunei naţionale.

ticol pur informativ; transpirând oarecari temeri în privința bunei credințe a guvernului maghiar, atât de des înșelătoare.

La 20 August st. n. d-rul Mihu se întorsese dela Kaltenleutgeben acasă la domeniul său din Vinerea, iar a doua zi a mers la Orăștie, spre a prezida adunarea generală a societății creărei fondului de teatru. Fruntași români din toate părțile își daseră întâlnire, în acest scop, la Orăștie, ceeace a înlesnit d-rului Mihu să aibă consfătuiri intime cu cei mai de seamă dintre ei asupra importantei însărcinări ce primise.

Rămăsese acum să se redacteze memoriul, care avea să fie prezintat șefului guvernului maghiar. Opera aceasta nu era tocmai ușoară pentru un motiv de o importanță capitală. Intr'adevăr, primul punct din programul partidului național, hotărît în adunarea fruntașilor români întruniți la Sibiu, în ziua de 12 Maiu 1881, cuprindea: *recâștigarea autonomiei Transilvaniei* ca consecință a programului desvoltat, la 1848, pe câmpia libertăței dela Blaj, de către celebrul om de drept Simeon Bărnuț.

Acest punct din programul Românilor era o adevărată sperietoare pentru Unguri și guvernul din Budapesta nu voia în ruptul capului să audă măcar vorbindu-se de el.

Pe de altă parte, Românii din Ardeal, mai ales, țineau din răsputeri la respectarea primului deziderat din programul lor în baza dreptului istoric — și în fruntea acestora era d-rul Iuliu Maniu, cel mai luminat și mai bine înzestrat cap politic al fraților noștri, nepot al marelui Bărnuț. Dându-și seama însă că dacă s'ar introduce în memoriul către guvern acestui esențial punct de program, s'ar risca din primul moment zădărnicirea ori-căror discuții cu guvernul unguresc d-rul Maniu, în fața necesității politice, a ceda și astfel a ajuns la soluțiunea ca în memoriu să nu se pomenească, deocamdată, nimic de chestia, atât de iritantă pentru Unguri, a autonomiei Transilvaniei.

In memoriul redactat de d-rul Mihu figurau deci în primul rând următoarele cereri:

1. Introducerea limbei românești, *prin lege*, în administrație și în justiție în toate ținuturile locuite de Români.

2. N[illegible] de funcționari români în toate aceste ținuturi, iar dintre ne-români numai de aceia cari știu

vorbi şi scrie româneşte şi cari cunosc obiceiurile poporului român.

3. Aplicarea reală şi leală a legii pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor nemaghiare.

4. Respectarea autonomiei bisericelor şi şcoalelor confesionale, ca a unor chestiuni cu caracter curat de naţionalitate şi în legătură cu aceasta subvenţionarea din budgetul statului a şcoalelor româneşti şi a altor institute de cultură naţională, precum şi înfiinţarea de noui gimnazii româneşti în regiunile locuite în majoritate de Români, precum în Lugoş, Caransebeş, Abrud etc.

5. Desfiinţarea tuturor legilor şi ordonanţelor ministeriale, cari constitue o piedică la desvoltarea culturei naţionale.

6. Votarea unei legi electorale pe baza sufragiului universal egal, direct şi secret şi arondarea cercurilor electorale în aşa fel ca să se asigure intrarea în Parlament a 35—40 deputaţi români.

7. Incetarea politicei de maghiarizare din partea tuturor organelor statului.

8. Infiinţarea de noui episcopii româneşti la Temişoara şi Oradia-Mare.

Memoriul mai preciza şi alte cereri de ordin administrativ, economic şi financiar în sensul de a apăra interesele şi sprijini bună starea poporului român în general.

In luna Septembre 1910, d-rul Mihu n'a întârziat să înmâneze personal primului-ministru Khuen-Hedervâry memoriul său cu toate doleanţele şi cererile Românilor, reduse la minimum posibil, aşteptând apoi cu resemnare luni, ba chiar ani întregi de zile răspunsul guvernului unguresc.

Obicinuit numai să tot ia şi să nu dea nimic, guvernul din Budapesta n'a mai arătat în privinţa aceasta nici un semn de viaţă până în toamna anului 1913, adică tocmai peste 3 ani de zile, atât de mult ce se grăbea el să satisfacă sfatul primit dela Berlin şi Viena! In acest răstimp contele Tisza înlocuise pe Khuen-Hedervâry la preşedinţia consiliului de miniştri — şi omul ştia doar ce face. Nu-i ardea lui de împăcarea Românilor, ci cum să-i tragă pe sfoară, să-i adoarmă, să-i narcotizeze până la sosirea zilei atât de scumpe inimei sale criminale: declararea războiului

european, calculată şi pregătită de el cu o minuţiozitate şi abilitate demonică.

In timpul însă pe când guvernul unguresc tăcea, dar uneltea crima lui monstruoasă, războiul balcanic cu principiile lui de întregire naţională răscolise pretutindeni ideia naţională şi nădejdea unei noui aranjări a graniţelor politice potrivit granitelor etnice.

Austro-Ungaria [1]) fu cutremurată de un fior adânc prevestitor de primejdii. Biruinţele Slavilor avură darul de a trezi mândria şi alipirea faţă de ei în toţi Slavii Austro-Ungariei. Se simţea că e cu neputinţă ca o aranjare, conform principiului naționalităţilor în Balcani, şi o întărire a puterii statului sârbesc să nu influenţeze în bine şi să nu accelereze deslegarea chestiei de naţionalităţi în Austria şi mai ales în Ungaria.

Printre Românii din Transilvania şi Ungaria, campania României din Bulgaria, urmată de tratatul de pace dela Bucureşti, a trezit în ei conştiinţa naţională mai mult decât 50 de ani de propagandă politică. De sus şi până jos, toată suflarea românească de peste Carpaţi a înţeles că soarta ei are să se decidă în regatul României, că dela Habsburgi şi Unguri nu se mai pot aştepta la altceva decât la prigoniri şi că ceasul mântuirei se apropie. In toate inimile conştiente, graniţele erau ca şi desfiinţate şi se aştepta numai o conflagraţie europeană ca nădejdile acestea să se înfăptuiască.

Guvernele din Viena şi Budapesta simţiseră clocotul din sufletul Românilor din monarchia austo-ungară şi de frica primejdiei, de care se vedeau ameninţate, începură din nou să arate „bune“ dispoziţii pentru împăcarea şi calmarea fraţilor noştri.

In consecinţă, îndată după încheerea tratatului de pace dela Bucureşti (August 1913), prinţul Fürstenberg, ministrul austro-ungar pe lângă curtea regelui României, care se dovedise incapabil, fu înlocuit cu contele Ottokar Czernin, cunoscut ca *persona grata* a archiducelui Franz Ferdinand şi ca nutrind oarecari sentimente anti-maghiare. Din cauza aceasta, presa ungurească, aproape în cor, a primit foarte

[1]) Vezi volumul: *Habsburgii, Ungurii şi Românii*, de I. Rusu Abrudeanu şi Vasile Stoica. Bucureşti 1915.

rău numirea contelui Czernin ca ministru plenipotențiar la București.

Cu toate atacurile ziarelor unguresști, se credea totuși că sosirea acestui personagiu în capitala României va fi de bun augur și 'i-se atribuia o semnificativă importanță în ce privește ameliorarea raporturilor dintre România și Austro-Ungaria, cari deveniseră reci și destul de încordate, din cauza că în tot cursul conflictului nostru cu Bulgaria, care ne-a adus abia la cedarea Silistrei de către Bulgari, contele Berchtold, cancelarul austro-ungar, a fost toată vremea de partea Bulgariei, iar nu a României *aliate*, apoi din cauza campaniei noastre din Bulgaria [1]), întreprinsă în contra voinței monarhiei vecine..

Sarcina contelui Czernin nu era însă de loc ușoară, atât din cauza proastei moșteniri ce îi lăsase îngâmfatul și insuficientul principe Fürstenberg, cât și a atitudinei mereu nepăsătoare a guvernului maghiar față de Românii din Transilvania și Ungaria.

Ar însemna nesocotirea adevărului istoric, dacă s'ar nega contelui Czernin oare-care bunăvoință, pe care a pus'o în scopul reconsolidărei relațiilor de bună vecinătate între regatul român și imperiul austro-ungar. In primul rând, dându-și bine seama de atmosfera ce a găsit-o la București, contele Czernin n'a întârziat de a raporta la Viena și Budapesta, că simpatiile României nu mai pot fi recâștigate, dacă nu se va face ceva real pentru îmbunătățirea soartei poporului român de sub coroana Sf. Stefan, Această convingere o căpătase ministrul austro-ungar atât din convorbirile avute cu membrii guvernului Titu Maiorescu, cât și din cele cu șeful opoziției liberale, Ion I. C. Brătianu.

Șiret și machiavelic, contele Tisza, acum prim-ministru al Ungariei, răspundea injoncțiunilor insistente ale contelui Czernin, că și el e dispus să întreprindă o acțiune mai serioasă pentru împăcarea și mulțumirea elementului româ-

[1]) Se știe că în Iulie 1913, avangardele trupelor românești ajunseseră până la 20 kilometri depărtare de Sofia, capitala Bulgariei, și că numai sub presiunea amenințărilor Austro-Ungariei că ne va ataca, regele Carol a dat ordin ca armata sa să nu mai înainteze. Este adevărat însă că în acel moment și Bulgarii capitulaseră, cerând armistițiu, care s'a terminat cu tratatul de pace dela București.

nesc din regatul ungar, dar că „dorința“ sa se izbește de o mare dificultate: *aceea că n'are cu cine să discute, dintre Români, o asemenea însemnată și delicată chestiune!*

La București s'a înțeles imediat unde bătea această răuvoitoare și copilărească obiecțiune ridicată de primul-ministru ungar: încăpățânarea lui de a *nu* sta de vorbă, în chestia împăcărei, cu membrii comitetului partidului național român.

Atunci opoziția liberală, care știa că cel mult în Ianuarie 1914 o'să vie la guvern și ca atare voia să vază cu un ceas mai curând că pacea domnește între Unguri și Românii de dincolo, a hotărît, în perfect acord de altfel cu guvernul Titu Maiorescu, ca să trimită la Budapesta un bărbat politic cu autoritate și tot așa de abil ca și contele Tisza, spre a sonda guvernul unguresc în ce ape se scaldă într'adevăr în mult trâmbițata chestie a împăcărei Românilor și, dacă va constata dificultăți, să caute să le înlăture pe cât îi va sta în putință.

Omul ales pentru această anevoioasă și grea misiune a fost d. Alex. Constantinescu, fost ministru de domenii în primul cabinet Ion I. C. Brătianu până în Ianuarie 1911 și apoi dela 1914 iar ministru de domenii, apoi de interne și în urmă de industrie și comerț. Cunoscând fondul politicei unguresti, ca și pe Unguri și în special pe contele Tisza, aprofundând de asemenea programul și necesitățile politice ale fraților noștri, Alex. Constantinescu, care era în acelaș timp un sincer admirator și un călduros sprijinitor al Românilor din Austro-Ungaria[1]). a plecat la Budapesta în luna Octombrie 1913, ferm decis să lămurească complect negura în care îmbrăca contele Tisza chestia împăcărei româno-maghiare.

Grație tactului, persuasiunei și simțului politic, de

---

[1]) Numai regretatul Mitropolit dela Sibiu, Ion Mețianu, dacă ar trăi, ar putea spune câte școale și biserici românesti dărăpănate din Ardeal au fost reparate cu ajutorul material dat de Alecu Constantinescu personal în mâinile octogenarului prelat, cu ocazia vizitelor inopinate ce făcea adeseori, în cursul verei, prin Transilvania românească. De asemeni nu puțini studenți români fără mijloace de peste Carpați și din Bucovina au fost ajutați să-și continue studiile universitare de către acest bărbat de inimă, în taină și fără surle. Printre aceștia voiu cita pe în veci regretatul profesor dr. I. Grămadă, distins fiu al Bucovinei căzut ca un erou în crâncenele lupte cu Nemții pe Valea Cașinului.

care a dat dovadă Alex. Constantinescu în cursul mai multor întrevederi ce a avut timp de 3 zile cu teribilul primministru ungar, acesta a fost nevoit să cedeze în privința celei mai de căpetenie piedici, pe care mereu o punea înainte pentru inițiarea tratativelor de împăcare: adică refuzul său constant de a lua contact cu membrii comitetului național român.

Contele Tisza, înfrângându-și încăpăținarea și mândria sa puternică, s'a lăsat în cele din urmă convins de argumentarea solidă și înțeleaptă a trimisului român, care i-a declarat că dacă ține într'adevăr să facă o operă cinstită, leală și trainică din împăcarea româno-maghiară, aceasta n'o poate desăvârși decât tratând împăcarea cu membrii comitetului național. singura organizație politică, pe care, de bine, de rău, a înțeles să și-o dea poporul român din regatul ungar, adăugând totodată că dela reușita acestei opere va depinde pe viitor cimentarea legăturilor de bună vecinătate și amiciție între regatul român și monarchia austro-ungară.

Spre acest scop dictatorul Ungariei a consimțit să reia contact în primul rând cu d-rul Teodor Mihali, deputat și președintele clubului parlamentar român, cu care nu vorbea de mai multă vreme, și apoi reluând raporturile și cu ceilalți membri din comitetul național (dr. Maniu, dr. Vaida-Voevod, dr. Ștefan C. Pop etc.), a intrat în tratative cu însăși organizația partidului național, succes datorit intervenției d-lui Alex. Constantinescu, singurul *succes*, dacă se poate numi astfel, obținut în tot cursul zadarnicelor tratative.

Incepute în Decembre 1913, tratativele partidului național român cu contele Tisza au durat până la sfârșitul lunei Februarie 1914.

Comitetul partidului național, compus în total din 30 membri, a ales din sânul său o comisiune de 10, care să redacteze memoriul cu toate cererile poporului român. Din această comisiune făceau parte: George Pop de Băsești, șeful partidului, dr. Teodor Mihali, dr. Iuliu Maniu, dr. A. Vaida-Voevod, dr. Aurel Vlad. dr. Valeriu Braniște, dr. Stefan C. Pop, Octavian Goga, dr. Aurel Lazar și Vasile Goldiș. Timp de 3 luni, cât au ținut tratativele, toți membrii comisiunei au stat permanent în Budapesta.

Pentru contactul cu primul-ministru ungar s'a ales o altă comisiune, alcătuită din dr. Maniu, dr. Mihali şi dr. Branişte.

Memoriul cu cererile Românilor, redactat de comisiunea de 10, era — în afară de punctul 1 din programul partidului naţional, care se referă la *autonomia Transilvaniei* — o codificare a tuturor consecinţelor logice ale principiului de naţionalitate. La bază avea ideia fundamentală că, din totalul populaţiei Ungariei, Românii formând *17 la sută*, legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor nemaghiare să se execute faţă de dânşii împărtăşindu-i de toate beneficiile în proporţia numărului ce reprezintă. In rezumat memoriul era o desvoltare mai pe larg a punctelor din memoriul prezintat înainte cu 3 ani de d-rul Mihu, cerând, între altele, şi înfiinţarea unei Universităţi româneşti la Cluj şi sporirea numărului de deputaţi români dela 40, cât cerea d-rul Mihu, la 70.

Când, după 20 de şedinţe avute cu contele Tisza, comisiunea de 3 i-a prezintat memoriul elaborat de comisiunea de 10, şeful guvernului unguresc luând cunoştinţă de conţinut, a declarat fără esitare *că este inacceptabil*. La obiecţiunea d-rului Maniu că memoriul nu cuprinde decât adevărul, contele Tisza i-a replicat *că stomacul unguresc nu poate suporta atâta adevăr*.

Primul ministru al Ungariei n'a consimţit decât la următoarele concesii:

1. *Recunoaşterea existenţei partidului naţional şi dreptul Românilor de a se grupa după naţionalitate.*

2. *In schimbarea legii electorale admitea 25 de cercuri româneşti, în cari partidul naţional, având majoritate, să poată prin luptă să-şi câştige izbânda.* (E de notat că în baza vechei legi electorale, Românii dispuneau de peste 40 cercuri cu majoritate românească, dar din cauza teroarei jendarmilor şi a ingerinţelor electorale, niciodată, chiar în timpurile cele mai bune — epoca lui Deak şi Eötvös — n'au putut eşi din urnă mai mult de 20 deputaţi români).

3. *In privinţa şcoalelor nu admitea decât introducerea limbei române ca studiu facultativ în anumite licee ungureşti de stat, în scopul declarat de a înlesni viitorilor func-*

ționari unguri din teritoriile românești învățarea limbei române.

Față cu aceste minime și ridicole concesiuni mărturisite de contele Tisza, comisiunea de 10 a întrunit pe toți membrii comitetului național, chemând încă și alți 50 de fruntași români la Budapesta, unde timp de aproape două săptămâni (în Februarie 1914) le-a expus tot mersul tratativelor cu șeful guvernului maghiar.

In acest timp, contele Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, a făcut mai multe demersuri, prin d-rul Vaida-Voevod, ca propunerile lui Tisza, deși insuficiente, să fie acceptate de Români, asigurând că *beneficiile* vor veni mai târziu, când stăpânul său. archiducele Franz Ferdinand, se va urca pe tronul Habsburgilor. In acest sens, el a trimis lui Vaida, la Budapesta, o telegramă.

Bărbații politici din regatul României au avut tactul și înțelepciunea de a lăsa neînfluențate toate tratativele, așteptând ca acordul să fie realizat de către factorii competenți ai politicei române din Ungaria. Oamenii de Stat din București, oricât de *netrebnici* au fost considerați de d-nul Vaida în chestia națională — ceeace constitue un neadevăr și o mare greșeală politică din partea d-sale, mai ales când îmbrăca calitatea de prim-ministru al României Mari — niciodată nu s'au mulțumit decât cu unitatea națională a poporului român în cadrele și sub scutul Regatului român, pe când d-nul Vaida a avut momente, în disperarea sa patriotica, când se mulțumea și cu unitatea românească sub Habsburgi, drept rezultat al școalei politice preconizată de regretatul visător Aurel C. Popovici cu faimoasa idee a federalizărei Austro-Ungariei (Gross-Oesterreich), sub scutul Habsburgilor.

Singurul om politic din țară, care a exercitat o presiune în tot cursul discuțiilor dela Budapesta, a fost faimosul Constantin Stere dela Iași. Acest enigmatic politician român, după ce contribuise la împăcarea ziarului *Tribuna* din Arad, organul tinerei generațiuni, [1]) cu ziarul *Românul*, organul partidului național, cu care a fuzionat

[1]) Care avea ca șef pe poetul Octavian Goga și care urmărea de fapt o politică mai activa.

la 12 Martie 1912, a mers în cursul tratativelor în mai multe rânduri la Budapesta, unde a stăruit din răsputeri ca să se facă împăcarea, invocând motivul că interesele Românilor din Transilvania şi Ungaria trebue subordonate marelor probleme politice ale regatului român.

Războiul european ne-a dovedit, cu prisos, cum a înţeles C. Stere *aceste mari probleme politice ale regatului român.*

In August 1914, îndată după declararea războiului european, C. Stere s'a dus la Braşov ca să îndemne pe soldaţii români transilvăneni să lupte cu inimă şi elan pentru *patria lor maghiară*, asigurându-i că în curând îi va urma şi armata României!

Dar la 1916? Intr'adevăr, când a venit războiul nostru şi când trupele noastre au trecut Carpaţii, Stere oare mai avea dreptul să păstreze aceiaşi atitudine? El însă nu numai că nu s'a schimbat sau n'a tăcut, dar cu autoritatea cuvântului său, dând sprijin inamicului cotropitor, a primit ca prin ziarul *Lumina*, ce scotea la Bucureşti, să se pue de-a curmezişul aspiraţiilor noastre şi să slăbească astfel efortul uriaş pe care-l făceam în realizarea lor.

In primul număr al *Luminei* din luna Septembre 1917, faimosul Stere cere indirect înlăturarea regelui Ferdinand, care s'a identificat în chip aşa de măreţ cu aspiraţiile neamului românesc, prin împăratul Carol al Austro-Ungariei.

Iată ce scrie omul preocupat de „marile probleme ale regatului român“:

„Stând pe ruine, nu rămâne altceva decât să tragem învăţături din prăbuşirea împlinită. Războiul se va sfârşi. Noi vom trebui să ne punem întrebarea reconstruirii fundamentale a templului dărâmat; ea e pusă deja. Plini de frică, întrebăm: să se înceapă iarăşi minciuna cea veche? O existenţă dubioasă fără siguranţa zilei de mâine? **Un Stat a cărui suveranitate există unmai într'atâta întrucât serveşte să acopere slăbiciunea complectă faţă de pretenţii străine?**

O Coroană fără prestigiu şi fără putere vie, acum mai mult decât mai înnainte, ca o trestie care se clatină între **partidele susţinute din afară?** *O viaţă publică, care, fără*

onoare şi fără seriozitate, otrăveşte întreaga atmosferă morală? Mai bine moarte!

Invăţăturile urmează dela sine!

România nu va trăi şi nu va putea trăi, dacă deasupra existenţei sale pluteşte vecinicul semn al întrebării, dacă nu posedă siguranţa externă contra oricărei lăcomii străine şi contra oricărei presiuni.

„Această siguranţă însă nu se poate ajunge decât pe o cale: România trebuie să intre într'o formă, care are să fie fixată, în complexul politic şi economic, care e designat ca Europă Centrală, cu care ne leagă toate interesele noastre materiale şi morale".

Istoria nepărtinitoare nu va întârzia să aşeze pe C. Stere în categoria oamenilor, cari s'au erijat, graţie cărei puteri de *convingere* nu pot şti, în apărătorul Austro-Ungariei, această rămăşiţă mumificată a amestecării limbilor babilonice.

Un rol tot aşa de puţin limpede şi onorabil 'şi-a însuşit în chestia tratativelor de împăcare româno-maghiară dela Budapesta şi colonelul Victor Verzea, mizerabilul trădător din 1916 şi colaboratorul dela *Lumina* infamă a lui C. Stere, azi condamnat la munca silnică pe viaţă.

In timpul tratativelor, colonelul Verzea a fost deasemeni şi el în mai multe rânduri la Budapesta, prezentându-se în faţa unor membri din comitetul naţional, cari nu cunoaşteau bine viaţa politică din regat, *ca un om de încredere al regelui Carol.*

Verzea insinua că regele Carol cere cu orice preţ împăcarea Românilor cu Ungurii şi că Bucureştii vor abandona definitiv pe Românii din Transilvania în cazul când acest acord nu va reuşi.

In ziua când fruntaşii politici din Transilvania, în urma unor lungi discuţiuni, în cari au fost apreciate cuvântările d-lor dr. Maniu şi Octavian Goga, au hotărât să rupă orice tratative cu contele Tisza, colonelul Verzea a telefonat seara, din Bucureşti, d-lui dr. Teodor Mihali la Hotelul *Jägerhorn* din Budapesta că „fiind în audienţă la regele Carol şi informându-l de posibilitatea eşuărei tratativelor, regele l-a însărcinat să intervină imediat ca acordul să se facă *à tout prix*".

Tot în acea seară a primit și d-rul Vaida-Voevod telegrama contelui Czernin.

In urma acestei duble intervenții, comisiunea de 10 a comitetului național a decis amânarea prezentării răspunsului ce urma să fie dat contelui Tisza, însărcinând pe Octavian Goga să plece la București spre a lămuri pe șefii partidelor politice din România asupra imposibilității unei împăcări cu Ungurii. O însărcinare identică a primit d-rul Vaida pe lângă anturagiul archiducelui Franz Ferdinand.

La București, Goga a comunicat întreg mersul tratativelor fruntașilor politici Ion I. C. Brătianu, Take Ionescu și N. Filipescu, cari de comun acord au recunoscut că concesiile contelui Tisza nu pot fi socotite ca o platformă de înțelegere.

Peste o săptămână, întrunindu-se din nou la Budapesta comisiunea de 10, după lămuririle aduse de Goga dela București și de Vaida dela Viena, împuterniciții dr. Maniu și dr. Braniște au înmânat contelui Tisza răspunsul comitetului național, prin care se declară ruptura definitivă.

Desiluzionați și crud păcăliți, Românii s'au convins odată mai mult de tradiționala lipsă de sinceritate și intoleranță ungurească. Dar era, din nefericire, prea târziu. Tisza își îndeplinise opera lui diabolică. El reușise să narcotizeze pe Români până în momentul hotărât de el, când, izbucnind războiul, care în cea mai mare parte era opera lui criminală, floarea tinerimei românești trebuia să plece pe câmpul de luptă, să apere și să moară cu zecile de mii pentru „dulcea“ și „fericita“ patrie maghiară — și încă sub cutele tricolorului românesc, singura dată când li s'a îngăduit să-l poarte fără să guste loviturile de baionetă ale bestiilor în uniformă de gendarmi, stâlpi ai *unității statului maghiar național.*

Abia în primul an de războiu, când Românii din Ungaria cădeau cu miile pentru *drăguțul de împărat* și unitatea statului maghiar, contele Tisza s'a îndurat să declare că mai admite ca, în cele două dintâiu clase primare, planul de învățământ să prevadă predarea tutulor obiectelor în limba română, contrar ordonanței contelui Apponyi.

Dar nimeni n'a mai luat în serios făgăduielile dictatorului Ungariei.

Şi astfel ingrozitoarea tragedie a neamului românesc de peste Carpaţi se desfăşura, punct cu punct, după prevederile celui mai infernal politician demn de Attila: Sute de mii de soldaţi români, supuşi ai statului ungar, erau trimişi pe fronturi şi puşi în primele linii de bătae, cu intenţia premeditată şi banditească de a-i prăpădi şi extermina în interesul superior al acestei unităţi, pătată de seculare nedreptăţi şi de mormane de cadavre nevinovate.

Pentru a ilustra care era recunoştinţa Ungurilor faţă cu sacrificiile de sânge ale fraţilor noştri, e destul să citez cuvintele contelui Tisza pronunţate în şedinţa camerei ungare dela 25 Iunie 1917, la adresa d-lui deputat dr. Stefan C. Pop, care afirmase că Românii din Ungaria continuă de a fi asupriţi:

— „*Trebue să mulţumeşti lui D-zeu că eşti încă viu şi poţi să respiri aerul în mijlocul nostru!*

Oare în faţa unei asemenea sălbatice mentalităţi politice, putea cineva să creadă că socotelile noastre cu Ungurii erau terminate în Iunie 1917?

Deşi soarta ne încercuise atunci greu şi ne încercase şi mai greu, totuşi în conştiinţa poporului nostru era nestinsă flacăra curată a idealului naţional şi după lupte mari, după noui şiroaie de sânge românesc, care a curs la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, neamul nostru a dovedit lumei că nu înţelege să renunţe la întregirea sa naţională, singurul scop pentru care a intrat în marea luptă dusă pentru eliberarea popoarelor oprimate.

Destinele nepătrunse ale istoriei au voit ca pe când nefastul conte Tisza cădea sub puterea gloanţelor soldaţilor unguri, în propria sa casă, la Budapesta, unitatea naţională a tuturor Românilor să fie în curs de înfăptuire.

CAPITOLUL IV

Neutralitatea României şi intrarea ei în războiu.

Izbucnirea războiului european, în memorabila zi de 2 August 1914, a găsit în România următoarea situaţiune politică: la *guvern*, partidul liberal, puternic şi unit, preocupat de lucrările Constituantei în vederea înfăptuirei reformei agrare cu principiul exproprierei, care să înlesnească trecerea pământului marei proprietăţi în mâinile ţăranilor, precum şi a realizărei reformei electorale cu sufragiul universal, iar, în *opoziţie*, partidul conservator divizat în două: o grupare având ca şef pe Alex. Marghiloman şi alta — a conservatorilor democraţi — pe Take Ionescu.

Teribila realitate a războiului, cum era lesne de înţeles într'o ţară mică, înconjurată aproape numai de duşmani, a produs în toate capetele luminate şi cu răspundere îngrijorări şi temeri din cele mai serioase. Se prevedea că este imposibil României să scape neatinsă de cataclismul deslănţuit de către Austro-Ungaria şi Germania. Toată lumea gânditoare avea sentimentul că de astădată se va pune în discuţie, pe faţă şi cu gravitatea inherentă, marea problemă a existenţei sau a dispariţiei României, ca Stat independent.

In faţa acestei alternative excepţional de grave, regele Carol I, guvernul său şi opoziţia trebuiau să chibzuiască de comun acord, care să fie drumul sănătos şi fără pericol, pe care avea să păşiască Statul român pentru asigurarea existenţei sale, ba chiar mai mult, pentru întărirea şi sporirea patrimoniului naţional de până'atunci.

Ideia convocărei unui consiliu de coroană, la care să

ia parte toţi sfetnicii Tronului, era pe buzele tuturor. In realitate, acest sfat de istorică amintire a şi fost convocat fără întârziere de Suveranul ţărei pe ziua de 21 Iulie st. v. sau 3 August st. n., la Castelul Peleş din Sinaia. Au luat parte la el următoarele persoane: primul-ministru Ion I. C. Brătianu cu toţi membrii guvernului, foştii prim-miniştri Teodor Rosetti, Petre Carp şi Titu Maiorescu, apoi Alex. Marghiloman, Ion N. Lahovari şi Ion C. Grădişteanu, din partea partidului conservator, şi Take Ionescu, C. Disescu şi C. Cantacuzino-Paşcanu, din partea conservatorilor democraţi, şi M. Ferekide, preşedintele Camerei.

Regretatul Nicu Filipescu, acest mare român şi inimos bărbat de stat, lipsind din ţară la Baden-Baden, n'a putut asista la acest memorabil consiliu, deşi, în urma cererei d-lui Take Ionescu [1]), fusese avizat telegrafic de către fiul său Gr. N. Filipescu, ca să accelereze sosirea sa în ţară în vederea evenimentelor şi a hotărârilor extrem de importante ce trebuia să se ia.

In acest consiliu de coroană, regele Carol, ale cărui sentimente filo-germane — explicabile până la un punct — nu erau un secret pentru nimeni, plănuia să dea o mare lovitură *în favoarea* Triplei-Alianţe: anume intrarea imediată în războiu a României alături de Germania şi Austro-Ungaria. Bătrânul rege Carol, care trecea drept unul dintre cei mai înţelepţi suverani ai Europei, socotea că numai pe calea aceasta va putea asigura României un viitor mai strălucit şi în consecinţă el credea că va izbuti, foarte lesne, în planurile sale, comptând mai ales pe prestigiul său mereu ascendent, ca şi pe servilismul de care îi ştia capabili pe mai toţi bărbaţii noştri politici.

Dar lucrurile nu s'au petrecut tocmai aşa precum 'şi-le închipuia regele Carol. In socotelile sale nu intrase unul din motivele cele mai principale şi mai hotărîtoare şi anume imposibilitatea morală de a duce pe soldatul român la războiu alături de *honvédul* maghiar, lucru care, dacă în capul şi al regelui Carol şi al lui Ion Brătianu-tatăl părea insignifiant, la 1883, când au legat România de Tripla-Alianţă, la

---

[1]) E de notat că p'atunci între N. Filipescu şi Take Ionescu era încă vrajbă mare, aşa că nici nu-şi vorbeau unul altuia, din cauza politicei interne şi externe din timpul războiului balcanic.

August 1914 însă el era de o forță morală și politică așa de covârșitoare, încât nu se putea trece peste el. Prea era nefirească această alianță a României și prea în contradicție cu aspirațiile și cu sentimentul național al întregei suflări românești, pentru ca punctul de vedere al regelui Carol să fi putut triumfa! Așa și numai așa se explică de ce în consiliul de coroană, contrar așteptărilor sale, mult respectatul rege Carol I s'a văzut, cu uimire, pus într'o minoritate zdrobitoare.

Intr'adevăr, iată ce s'a petrecut în consiliul dela Sinaia: Mai întâiu, Suveranul a făcut un expozeu al situației internaționale și apoi trecând la situația României, a declarat că țara noastră se găsește în fața a trei drumuri: primul, al neutralității; al douilea, să intrăm în războiu alături de Rusia și aliații ei și, al treilea, să respectăm tratatul nostru de alianță [1]) cu Puterile Centrale, deci să intrăm în acțiune alături de Germania și Austro-Ungaria.

Prima soluțiune, adică neutralitatea, regele Carol a taxat-o ca cea mai rea; în privința celei de a doua, a mergerei cu grupul Ințelegerei (Antantei), deci cu Rusia, a declarat că este imposibilă și n'ar izbândi nimic pentru țară, iar în ce privește a treia soluțiune, — intrarea în războiu alături de Germania și Austro-Ungaria — a spus cu un lux de probe că este singura care va aduce României și glorie și sporire de teritoriu.

Pentru trebuințele cauzei de care era copleșit, regele Carol a alunecat ușor peste prima și a doua hipoteză; ași putea spune că le-a ecartat. Când a ajuns însă la a treia hipoteză, Suveranul a scos din casa sa de fer un document secret, dar, îngrijit ca o comoară neprețuită: era textul tratatului de alianță cu Puterile Centrale, document iscălit de primii-miniștri Ion Brătianu, Lascar Catargiu, Dimitrie A. Sturdza, Titu Maiorescu și de un singur ministru de externe: Alexandru N. Lahovari [2]). In baza acestui document misterios, care n'a gustat niciodată din atmosfera și praful arhivei ministerului de externe, fiind păstrat ca

---

[1]) Tratat, care, la 1900, a fost cimentat și printr'o convenție militară. In consiliul de coroană, regele Carol n'a exhibat însă decât tratatul de alianță.

[2]) Regretatului Alex. N. Lahovari, care era un cunoscut și convins franco-fil, nu i s'a încuviințat de către regele Carol portofoliul ministerului de externe în cabinetul Lascar Catargiu decât cu condiția să semneze și el tratatul de alianță cu Puterile Centrale, ca semn că astfel aderează la conținutul și stipulațiunile lui.

nişte sfinte moaşte ale neamului în casa de fier a celui mai cuminte dintre Suverani, cerea regele nostru sfetnicilor săi ca România să-şi mobilizeze armata şi să intre imediat în războiu alături de Germania şi Austro-Ungaria. In afară de *casus foederis*, acesta este şi interesul superior al României, care va fi astfel acoperită de glorie şi de folos — aşa a încheiat regele Carol expozeul său, scris în limba franceză.

Primul-ministru Ion I. C. Brătianu a opinat că deocamdată este mai preferabilă o politică de expectativă armată, pentru ca, între timp, România să-şi poată prepara armata şi opinia publică.

Alex. Marghiloman[1]) s'a declarat printre cei dintâiu partizan al expectativei armate.

---

[1]) Cu privire la atitudinea d-lui Al. Marghiloman din timpul neutralităţii s'a petrecut în primul Parlament al României Mari (Decembre 1919) un incident, care merită să fie relevat şi înfierat. D. dr. A. Vaida-Voevod, primul ardelean devenit prim-ministru al României Mari, a crezut de „cuviinţă" să dea certificat de *mare patriot* d-lui Al. Marghiloman, punându-l în rândul adevăraţilor patrioţi Ion I. C. Brătianu şi Take Ionescu, autorii politicei naţionale, care ne-a condus la rezultatul măreţ al României Mari de azi. D. dr. Vaida-Voevod a comis o mare greşală politică, dublată de o şi mai mare nedreptate, care, în clipa în care s'a produs, m'a făcut să cred că sunt oameni cari admit că de îndată ce România a ajuns *mare*, pe banca ministerială nu trebue să mai troneze modestia, dreapta judecată şi sentimentul realităţii.

Dar, pentru lămurirea cititorilor, iată care a fost, în linii generale, politica d-lui Alex. Marghiloman cu începere dela 3 August 1914 şi până la 14 August 1916:

In consiliul de coroană, care s'a ţinut la Sinaia la 3 August 1914, Al. Marghiloman a fost pentru expectativa armată.

Puţin timp după aceea, strâns cu uşa, în comitetul executiv al partidului conservator, al cărui şef era, de către patrioţii Ion N. Lahovari, N. Filipescu, Mihail Cantacuzino, etc., d. Al. Marghiloman a declarat că este *pentru intrarea României în acţiune „într'o singură direcţie, şi nu în direcţia Puterilor Centrale"*. S'a dresat imediat un proces-verbal de şedinţă, cuprinzând această declaraţiune, proces-verbal pe care l'a semnat d. Al. Marghiloman şi care s'a dat în păstrarea d-lui Paul Greceanu, în calitate de secretar al comitetului executiv.

La 24 August 1914, stil vechiu, d. Al. Marghiloman a propus d-lui Nicu Filipescu, care a comunicat imediat lucrul comitetului executiv din Bucureşti, *intrarea în războiu a României alături de Unguri.*

Dovezile acestei schimbări la faţă, care a rămas definitivă la intrarea României în războiu, au fost publicate de ziarul *Epoca*, la 24 Iulie 1919, într'un articol intitulat: *Omul cu trei feţe.*

In fine, la Consiliul de Coroană, care s'a ţinut la Cotroceni, în ziua de 14 August 1916, d. Al. Marghiloman a fost *contra intrărei României în războiu alături de aliaţi.*

Take Ionescu, şeful conservatorilor democraţi, a vorbit scurt şi concis, pronunţându-se pentru neutralitatea armată.

Ion N. Lahovari s'a declarat de asemenea pentru politica de neutralitate armată, adăugând totodată că este şi va fi adversarul ideii de intrare în acţiune alături de Puterile Centrale. Acest fapt, chiar dacă ne-ar reda Basarabia, ar indispune pe vecie imperiul Rusiei în contra noastră şi în acest caz Basarabia ar fi pentru noi cămaşa lui Nessos, căci colosul dela Nord ne-ar înghiţi, peste câteva zeci de ani, cu Basarabia cu tot.

Ion C. Grădişteanu s'a pronunţat şi el pentru neutralitatea armată, ridicându-se în contra unei eventuale intrări în războiu alături de Austro-Ungaria.

Intrerupt de Regele Carol cu cuvintele: *„Nu alături de Austro-Ungaria, ci cu Tripla alianţă!“* fostul ministru de lucrări publice a ripostat:—*„Da, Majestate, însă pentru mine Tripla alianţă este Austro-Ungaria şi triumful ei ar însemna triumful maghiarismului la Nord şi al bulgarismului la Sud“*.

Singurul glas extrem, care s'a auzit în acest epocal consiliu, a fost acela al lui Petre P. Carp, care a cerut intrarea imediată a României în războiu cot la cot cu Germania şi Austro-Ungaria. Fostul prim-ministru a apostrofat pe partizanii neutralităţii cu cuvintele: — *„Gândiţi-vă în ce situaţie puneţi pe rege, dacă îl părăsiţi şi vă necinstiţi iscălitura, cum văd că voiţi să faceţi!“*

Pela orele 7 seara, aproape de terminarea consiliului şi după ce se văzuse clar că toţi sfetnicii Coroanei sunt partizanii neutralităţii, afară de P. P. Carp, preşedintele consiliului de miniştri Ion I. C. Brătianu a prezentat alesei asistenţe, cu oarecare mise-en-scenă, o telegramă, prin care se comunica guvernului faptul extrem de important şi de îmbucurător cum-că Italia, cu tot tratatul de alianţă ce o lega de Germania şi Austro-Ungaria, a hotărât să rămână neutră, susţinând că nu 'i-se poate invoca clauza unui *casus foederis*.

Conţinutul acestei telegrame a produs o enormă impresie asupra regelui Carol şi mai ales asupra lui P. P. Carp, căruia aproape nu-i venea să creadă miraculoasa ştire.

In asemenea condiţiuni era imposibil ca ideia neutra-

lităţii să nu triumfe. Ea a învins cu tot pateiismul de *junker* prusian al lui Petre P. Carp şi ar fi învins cu certitudine matematică chiar şi fără exhibarea telegramei, care anunţa neutralitatea Italiei, deoarece toate împrejurările convergeau în punctul luminos că, în acel moment, numai o politică de neutralitate putea să folosească intereselor României.

In rezumat, în urma acestui consiliu de Coroană, poziţiile luate de partidele politice erau astfel: Guvernul Brătianu şi cu Alex. Marghiloman personal se pronunţaseră pentru *expectativa armată*, iar conservatorii democraţi cu Take Ionescu în frunte, precum şi vechii conservatori Ion N. Lahovari şi Ion C. Grădişteanu pentru *neutralitatea armată*, adică pentru excluderea definitivă a oricărei posibilităţi pentru România de a merge alături de Austro-Ungaria şi Germania, oricare ar fi fost succesele lor militare.

Cum regele Carol nu era de loc hotărât să renunţe la ideia sa de a merge, la un moment dat, alături de Puterile Centrale, scopul imediat al naţionaliştilor, cari urmăreau în taină intrarea în acţiune în contra Austro-Ungariei, era atunci să împiedice cu orice preţ eventualitatea realizărei planului regelui. Nici unul dintre naţionaliştii cei mai înfocaţi nu ar fi putut însă atunci să vorbească de războiu în contra Austro-Ungariei; maximul, pe care, în acea vreme, îl puteau ei spera, era neutralitatea. De altfel este foarte probabil că, cu regele Carol pe tron, ar fi fost imposibil ca România să se angajeze într'un războiu naţional. D-l Ion I. C. Brătianu afirmă [1]) însă că cu ştirea şi aprobarea regelui a încheiat, in Septembrie 1914, convenţia cu Rusia pentru neutralitatea noastră, ceeace ar pleda în favoarea presupunerei că în cele din urmă regele Carol şi-ar fi călcat pe inimă mergând alături cu sufletul poporului!

Graţie modului cum guvernul Brătianu înţelegea s'o practice, neutralitatea României nu a fost leală la început. Prin ţară treceau numeroşi marinari germani precum şi transporturi de arme şi muniţiuni pentru Constantinopol, unde se prepara intrarea Turciei în războiu alături de Puterile Centrale. Lucrului acestuia nu i-s'a pus capăt decât prin puternica manifestare a opiniei publice.

---

[1]) Vezi discursul rostit de d. Brătianu, în Cameră, la 16 Decembre 1919 cu ocazia discuţiei declaraţiei ministeriale a d-lui dr. Vaida-Voevod.

Chiar la marele stat major al armatei noastre domnea pe atunci o atmosferă, motivată de teroarea teutonă, care nu cadra de loc cu direcţia în care aveau să se îndrepteze într'o zi aspiraţiile naţionale ale neamului. Iată o dovadă:

In Maiu 1915 apăruse de sub tipar volumul *„Habsburgii, Ungurii şi Românii“*, lucrare scrisă de mine şi refugiatul transilvănean Vasile Stoica, fost redactor la *Românul* din Arad, ca un răspuns la primejdioasa şi insolenta propagandă germano-filă din ţară. Ca autori, urmăream totodată ideia salutară, credeam noi, să răspândim scrierea noastră în armată, unde să servească ca un fel de merinde sufletească pentru ceasul când va suna goarna şi bravii oşteni ai României vor trece culmile Carpaţilor în Ardealul doritor de eliberare.

Spre acest scop dasem lucrărei noastre o formă mai viguroasă şi mai energică, care să semene cu tăişul săbiei, căci aşa înţelegeam noi măreţia momentului care avea să vină. Nu puteam face însă această operă de sănătoasă propagandă în oştire, fără învoirea prealabilă a ministerului de războiu. N'am întârziat deci să mă adresez acestei autorităţi superioare cu o petiţie în regulă. la care ataşasem şi un volum de probă.

După 8 zile, maiorul Slăniceanu dela secretariatul general îmi dă ordin verbal să tipăresc 3000 exemplare pentru trebuinţele armatei, fapt care îmi dovedea că punerea cărţii *„Habsburgii, Ungurii şi Românii“* în mâinile soldaţilor era în principiu hotărâtă, desi se mai cerea ca formă şi un referat al marelui stat major.

Nu puţină mi-a fost însă mirarea, când peste câteva zile marele stat major răspunde ministerului de războiu, prin condeiul şefului de secţie generalul Stratilescu, cum că sus menţionata lucrare nu poate fi introdusă în armată. deoarece *„este o operă, care trebue clasată printre lucrările tendenţioase*, **mai ales în timpurile de faţă**“.

Amărât şi adânc revoltat de această mentalitate demnă de un honvéd unguresc, iar nu de un general român, m'am adresat printr'o scrisoare d-lui general Averescu, recunoscut ca cel mai cu autoritate ofiţer general din armată, rugându-l să-mi citească cartea şi apoi, dacă va crede util, să-mi comunice şi mie părererea ce şi-a făcut despre ea.

Peste câteva zile am avut deosebita plăcere și onoare să primesc din partea generalului Averescu următoarea scrisoare, pe care o public în întregime ca un document elocuent al timpului:

Turnu-Severin, 8 August 1915.

Domnule Abrudeanu!

De abia acum ocupațiunile 'mi-au îngăduit să termin cartea ce ai avut amabilitatea a-mi trimite.

Am citit-o cu atențiunea cuvenită și pot să afirm că am citit-o cu mare profit. Cunoșteam chestia transilvăneană mai cu osebire din lucrarea lui E. Brote. Deși scriere de netăgăduită valoare, totuși materialul cuprins în ea lasă multe goluri în spiritul cititorului. Dacă nu toate aceste goluri, dar cu siguranță o foarte bună parte din ele au fost împlinite de volumul „Habsburgii, Ungurii și Românii“.

De nu ar fi decât numai pentru acest cuvânt și încă socot că autorii ei pot să se fălească nu numai cu intențiunea ce au avut, când s'au gândit a-și da lucrarea la lumină, dar și cu rezultatul muncei lor.

Imi ceri părerea asupra cărței. Iată-o cu rezerva că eu însumi nu-mi recunosc competența de critic.

Prin conținutul ei, scrierea D-v. mi-a lăsat impresiunea că ea a fost destinată mai cu osebire Ardelenilor, cari cunosc faptele nu numai în trăsături generale, dar și în mici amănunte, căci D-v. mai degrabă tălmăciți faptele decât a le expune — și tălmăcirea nu poate fi înțeleasă și mai cu seamă simțită decât de acei cari cunosc faptele până la identificare cu ele.

In ceeace privește forma, desigur că autorii nu au ales pe cea mai obiectivă și nici nu s'au gândit a se înfrîna prin fraze alese și îndulcite; ei au așternut pe hârtie cugetările, așa cum au curs din mintea lor, trecând prin distilatorul așezat în cutele sufletului lor amărît.

Este acesta un păcat al scrierii lor?

Părerea mea este că nu. Din potrivă, socot că valoarea lucrărei acesteia stă mai cu seamă în forma ei. Dacă se ține compt că autorii sunt ardeleni, apoi fie-care tânguire, fie-care

incriminare, fie-care — dacă se vrea — exagerațiune din scrierea lor, trebue considerată ca o picătură vie din durerea îngrămădită în adâncul sufletului lor, prin moștenire de pe vremuri, din generație în generație, cu adăugirea celor trăite de ei înșiși.

Sunt interesante lucrurile ce le vede cititorul prin prisma pusă de autori înaintea ochilor lui; în cazul acesta însă, de un interes nemărginit îmi pare și prisma ea însăși.

In aceaștă privință îmi amintesc următoarea întâmplare:

Acum aproape 30 de ani, întorcându mă din Italia [1] *cu un camarad al meu, m'am nimerit în tren, în acelaşi compartiment, cu un domn din Bucovina.*

Intrând în vorbă cu el, modul lui de a gândi în prima parte a convorbirei noastre m'a surprins foarte mult, căci avea aerul să spună că totul era în lume cât se poate de bine.

Când a știut, mai încolo, că suntem ofițeri, că avem interes și dragoste pentru conaționalii noștri de peste granițele țărei, s'a schimbat cu totul și altele au fost sentimentele ce ne-a desvăluit.

L'am întrebat atunci, de ce acea deosebire între cele ce ne spunea la sfârșit și cele spuse puține ore mai înainte? La întrebarea mea s'a mulțumit a-mi răspunde:

— „Hei, domnule ofițer, este ușor pentru D-v. să fiți români în România, dar nici nu vă puteți închipui cât de greu ne este nouă să fim români!“

Camaradul meu, de loc din Focșani, nu l'a înțeles. Eu, originar din Basarabia, nu numai că l'am înțeles, dar cred că am simțit și intensitatea amărăciunei, de care erau îmbibate acele simple cuvinte.

Cu cele mai vii mulțumiri pentru atențiune, te rog a primi expresiunea considerațiunei mele distinse.

General Averescu.

După citirea acestei luminoase scrisori, orice comentarii sunt, cred, de prisos.

Dar să reluăm firul evenimentelor.

---

[1]) Eminentul general Averescu a făcut, cu un strălucit succes, școala superioară de stat major din Turin.

Câteva săptămâni după începerea războiului european şi anume posterior bătăliei dela Marna, care dăduse din nou naţionaliştilor români putinţa să respire, a devenit evident că nimeni nu ar fi putut să târasca România în războiu cot la cot de Austro-Ungaria şi Germania. Deşi în acea epocă s'a făcut o tentativă, fără ştirea guvernului Brătianu, de a se creia un incident între Rusia şi România, tentativă, pe care istoria o va lămuri într'o zi, faptul a rămas necunoscut. In aceste împrejurări, guvernul Brătianu s'a simţit îndemnat să trateze, în Septembre 1914, cu guvernul rus şi a reuşit să ajungă la o învoială. Prin această învoială, iscălită la 20 Septembre 1914, de primul ministru Ion I. C. Brătianu, România se obliga să pastreze o neutralitate binevoitoare, iar Rusia, în numele ei şi a aliaţilor sai, recunoştea României dreptul să ocupe ţinuturile din Austro-Ungaria locuite în majoritate de Români, iar în privinţa Bucovinei o comisiune mixtă avea să hotărască granita dintre Români şi Ruteni.

Puţin mai târziu, printr un schimb de note între România şi Italia, la care au împins foarte mult Emil Costinescu şi Take Ionescu — acesta din urmă participase oficios şi la înţelegerea de mai sus cu Rusia — s a decis ca ambele guverne sa se ţină în curent de mişcările lor, pentru-ca eventual să se poată lucra de acord.

După lupta dela Marna, dar mai ales după căderea Lembergului şi vertiginoasa înaintare a Ruşilor în Carpaţi în ţară se semnalează o mare mişcare şi Nicu Filipescu cere intrarea României în războiu împotriva Austro-Ungariei. De astă-dată naţionaliştii, cari nu se mai temeau ca România sa meargă alături de Puterile Centrale, nu se mai mulţumiau cu neutralitatea, ci cereau ceeace fusese dela început gândul lor intim: *intrarea în războiu în contra lor.*

Momentul era, într'adevăr, foarte prielnic; înaintarea Ruşilor dăduse lumei întregi impresia prăbuşirei Austro-Ungariei. Armata sârbă era intactă. Bulgaria, deşi aliată cu Puterile Centrale, nu aştepta decât o invitaţie ca să-şi răstoarne politica şi să meargă şi ea cu învingătorul. Despre Grecia lui Venizelos nu mai încăpea îndoială.

Regele Carol însă trăia. El se opunea din răsputeri acestei idei. Guvernul Brătianu nu îndrăznea nimic în contra voinţei Suveranului, iar pe de altă parte Italia nu era gata.

Desigur însă că dacă Românii ar fi trecut Carpaţii, Italienii ar fi făcut şi ei tot aşa cu Alpii, deşi nepreparaţi.

Situaţia era de fapt aşa de încordată, încât la Sinaia, pe la mijlocul lunei Septembre, contele Czernin, vizitând în în aceiaşi zi pe d-nii Take Ionescu şi Nicu Filipescu, le-a declarat fie-căruia „*că el, dacă ar fi român, ar ataca Austro-Ungaria, dar ar mai aştepta 2 sau 3 săptămâni, căci în acest răstimp situaţia se va schimba — şi apoi într'un războiu dintre România şi Austro-Ungaria, învingătorul va suprima pe învins.*"

Pe de altă parte, Alex. Marghiloman, deşi fără s'o spună lămurit, trecuse deja la politica germanofilă, convins fiind că regele Carol nu va permite nici-odată o altă politică şi că regele este izvorul puterei.

Odată acest moment trecut şi mai ales după moartea bătrânului rege Carol[1]) şi urcarea pe tron a regelui Ferdinand, politica României a rămas aceea a unei neutralităţi, care dădea satisfacţie când unuia, când celuilalt din grupurile beligerante.

In răstimp guvernul britanic a acordat guvernului Brătianu un prim împrumut, cu condiţia ca mijloacele, adică armamentul, pe care şi-l va procura cu aceşti bani, să nu fie nici-odată întrebuinţat în contra Angliei şi aliaţilor ei.

In Decembre 1914, când Austriacii au întreprins marea lor invazie în Serbia, aliaţii au cerut Greciei să vină în ajutorul Serbiei. Venizelos s'a declarat gata, cu condiţie ca România să se oblige şi ea să-i sară într'ajutor în cazul când Bulgarii ar ataca pe Greci. Deşi opoziţia naţionalistă din România era de părere să se primească această propunere, guvernul Bratianu a refuzat.

Din fericire, Sârbii au reuşit singuri să câştige în contra Austro-Ungariei strălucita victorie dela Rudnik şi să dea afară de pe teritoriul lor armata austriacă, condusă de generalii Potiorek şi Liborius Frank.

In primele săptămâni ale anului 1915, atât Italia cât şi România, dar fiecare în parte, au tratat cu Puterile Inţelegerei condiţiile intrărei lor în războiu. Italia a tratat

---

[1]) Intâmplată la 27 Septembre 1914, la Castelul Peleş din Sinaia.

înainte şi, cum se ştie, a şi intrat în acţiune în Maiu acelaşi an.

Tratativele României au durat mai multă vreme. Ele au întâmpinat dificultăţi serioase din pricina a două pretenţii ale ei: pretenţia asupra întregimei Bucovinei, pe care Ruşii o găseau nejustificată faţă de învoiala din Septembre 1914, de care am vorbit mai sus, şi pretenţia asupra sud-vestului Banatului, adică a părţii dunărene a comitatului Torontal.

Azi nu mai e un secret că unii dintre oamenii noştri politici, în special Take Ionescu şi Emil Costinescu, au combătut în consfătuirile lor cu primul ministru Brătianu cererea intransigentă a acestuia asupra întregimei Banatului şi au inzistat foarte mult ca să se ajungă la un compromis cu Serbia, pentru a putea avea întotdeauna raporturi frăţeşti cu bravii şi vecinii Sârbi.

Aceste discuţiuni au întârziat mult înţelegerea dintre România şi aliaţi, iar când s'au acordat României pretenţiile ei, a venit pe la începutul lui Maiu fulgerătoarea rupere de către Mackensen a frontului rus la Gorlice şi înaintarea trupelor germano-austriace în Galiţia. Retragerea armatei ruse a luat aşa proporţii, încât în ceasul din urmă guvernul român a renunţat la iscălirea tratatelor, cari erau deja redactate, şi Puterile Inţelegerei au primit ca România să-şi amâne data intrărei ei în războiu. Mai mult chiar, ele îi facilitau înarmarea şi îi menţineau finanţele.

La rândul ei, România uşura aprovizionarea Serbiei şi împiedeca, pe cât posibil, trecerea de muniţii spre Constantinopol.

In ţară, naţionaliştii continuau campania lor de îmbărbătare sufletească, făceau mobilizarea inimilor şi împingeau continuu pe guvern să ia ultima hotărâre: *războiul*.

Astfel au mers lucrurile până când Germanii au hotărât, pela sfârşitul lunei Septembre 1915, să atace Serbia ca să-şi deschidă drumul spre Constantinopol.

La Bucureşti se ştia că Bulgaria era definitiv în braţele Puterilor Centrale [1]. Incercările de a atrage Bulgaria de partea Quadruplei Inţelegeri, prin misiunea prinţului Trubetzkoi la Niş, nu fuseseră duse cu destulă energie. Nu se ştie

---

[1]) Convenţia de alianţă dintre Puterile Centrale şi Bulgaria s'a semnat la 24 August st. n. 1915.

chiar dacă ar fi reuşit; este sigur însă că la vreme nu s'a inzistat.

Cu acea ocazie, Take Ionescu a stăruit mult pe lângă primul-ministru Brătianu să facă Bulgariei, pentru a o atrage de partea aliaţilor, concesii serioase în Dobrogea Nouă Cadrilatei) şi, ca să rămână urmă de această activitate a sa, care putea să pară curioasă, şeful conservatorilor democraţi a scris lui Brătianu o scrisoare în acest sens.

In ceasul, în care Serbia avea să fie atacată de către Austro-Germani Inţelegerea a hotărât expediţia dela Salonic. Pe baza acestei expediţii şi a deciziunei lui Venizelos de a mobiliza, Inţelegerea a propus României să mobilizeze si ea ca să paralizeze astfel pe Bulgaria şi salvând Serbia, să salveze şi legătura cu Salonicul.

Se ştie că atunci Bulgarii nu aveau nici artilerie, nic muniţii şi că Turcii trăgeau, la Galipoli, ultimele cartuşe.

Naţionaliştii, în cap cu Nicu Filipescu şi Take Ionescu, au făcut şi de astădată tot posibilul ca să decidă guvernul Brătianu să mobilizeze şi eventual să intre în războiu. Spre acest scop, au avut loc dese conversaţii particulare cu primul-ministru, audienţe la rege, iar în sfârşi un memoriu, iscălit de N. Filipescu şi Take Ionescu, care a fost remis regelui.

Guvernul român, punând pentru intervenţia lui condiţiuni judecate de Inţelegere ca irealizabile din punct de vedere technic—ca trimiterea de urgenţă la Salonic a 400. 00 oameni — România s'a abţinut şi în consecinţă Venizelos a căzut dela putere. Intr'adevăr, Venizelos târâse pe regel Constantin sa mobilizeze fără voia lui şi un pretext a fost deajuns ca Suveranul Greciei să facă cunoscuta lui lovitură de Stat.

Intrarea României în războiu a rămas deci in suspensie. Intre timp s'au petrecut desele contrabande de vi e cari erau trimise peste graniţă în Austro-Ungaria, s'a încheiat contractul cu Puterile Centrale pentru furnizarea a 50.000 vagoane de cereale, care supăra pe Inţelegere, ca şi contractul cu Marea Britanie pentru 30.000 vagoane de grâu, care irita Puterile Centrale.

In primăvara anului 1916, relaţiile dintre România şi Puterile Centrale erau încordate. Este sigur că anul 1916

nu ar fi trecut fără ca Germania şi Austro-Ungaria să nu pună României un ultimatum, din care ar fi eşit războiul. Deja la încheierea contractului britanic limbagiul baronului Busche şi al contelui Czernin, ţinut regelui şi guvernului, era cu totul provocator. Numai dând al douilea contract de cereale Germaniei, s'a liniştit pentru moment situaţiunea.

Când în Iunie a venit ofensiva rusă aşa de strălucită a generalului Brusiloff de pe frontul galiţian şi bucovinean, guvernul român a înţeles că este imposibil să mai amâne participarea României la războiu, fără a compromite interesele ei vitale.

Atunci s'a început o îndoită tratare: a convenţiei politice şi a convenţiei militare. Pentru convenţia politică, chestia teritorială a rămas aşa cum fusese hotărâtă în 1915, adică aşa cum o ceruse guvernul român.

Iată textul întreg al acestei convenţiuni:

Intre subsemnaţii:

1. D. *Stanislas Poklewski-Koziel*, trimis extra-ordinar şi ministru plenipotenţiar al Majestaţii Sale Impăratul tuturor Ruşilor pe lânga Majestatea Sa Regele României;

2. *Contele de Saint-Aulaire*, trimis extra-ordinar şi ministru plenipotenţiar al Republicei Françeze pe lângă Majestatea Sa Regele României;

3. *Sir George Barklay*, trimis extra-ordinar şi ministru plenipotenţiar al Majestăţei Sale Regelui Regatului unit al Mare' Britanii şi Irlandei şi al pământurilor britanice de peste mari, Impărat al Indiilor, pe lângă Majestatea Sa Regele României, şi

4. *Baronul Fasciotti*, trimis extra-ordinar şi ministru plenipotenţiar al Majestăţii Sale Regele Italiei, pe lângă Majestatea Sa Regele României, anume însărcinaţi de guvernele lor respective, de o parte,

şi D. *Ioan I. C. Brătianu*, preşedintele consiliului de miniştri al Regatului României, în numele guvernului român, de altă parte, s'a stabilit ceea ce urmează:

I. Rusia, Franţa, Anglia şi Italia garantează integritatea teritorială a Regatului României, în toată întinderea frunteriilor sale actuale.

II. România se obligă să declare războiu şi să atace Austro-Ungaria în condiţiile stabilite prin convenţia militară; România se obligă de asemeni să înceteze, dela declararea războiului, orice legături economice şi orice schimb comercial cu toţi duşmanii aliaţilor.

III. Rusia, Franţa, Anglia şi Italia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei austro-ungare prevăzute şi hotărnicite în art. 4.

IV. Marginile teritoriilor, despre care e vorba în articolul trecut sunt hotărâte după cum urmează.

Linia de hotar va începe dela Prut, dela un punct al frontierei actuale dintre Rusia şi România aproape de Novosulița şi va urca râul până la graniţa Galiţiei, la întâlnirea Prutului cu Ceremuşul. De aci va urma frontiera dintre Galiţia şi Ungaria până la punctul Steag, cota 1655. Mai departe va urma linia de despărţire dintre apele Tisei şi Vizului ca să ajungă la Tisa, la satul Trebuza, mai sus de locul unde se uneşte cu Vizo. Dela acest punct ea va coborî malul Tisei până la 4 klm. mai jos de locul unde se întâlneşte cu Someşul, lăsând satul Vasaros-Nameny României. Va continua apoi în direcţia Sud-Sudest până la un punct la 6 klm. la Est de oraşul Debreţin. Dela punctul acesta va atinge Crişul la 3 klm. mai jos de locul de întâlnire a celor doi afluenţi ai săi (Crişul alb şi Crişul iute), se va uni apoi cu Tisa la înălţimea satului Algyö, la Nord de Seghedin, trecând la apus de satele Oroshaza şi Bekesamson, la 3 klm. dela care va face o mică îndoitură. Dela Algyö linia va coborî malul Tisei până la vărsarea sa în Dunăre şi însfârşit va urma malul Dunărei până la frontiera actuală a României.

România se obligă să nu ridice fortificaţii în faţa Belgradului pe o zonă ce va fi stabilită ulterior şi să nu ţie în această zonă decât forţele necesare serviciului de poliţie. Guvernul Regal Român se obligă să despăgubească pe Sârbii regiunei Banatului, cari părăsindu-şi proprietăţile vor voi să emigreze într'un spaţiu de 2 ani dela încheerea păcei.

V. Rusia, Franţa, Anglia şi Italia de o parte şi România de altă parte se obligă să nu încheie pace separată sau pacea generală decât în unire şi în acelaş timp.

Rusia, Franţa, Anglia şi Italia se obligă de asemeni

ca în tratatul de pace, teritoriile monarhiei Austro-Ungariei, prevăzute în art. 4, să fie anexate coroanei României.

VI. România se va bucura de aceleaşi drepturi ca şi aliaţii săi în tot ce priveşte preliminările, tratativele de pace, ca şi discutarea chestiunilor, cari vor fi supuse hotărîrei conferinţei de pace.

VII. Puterile contractante se obligă să păstreze în secret prezenta convenţie până la încheierea unei păci generale

Făcut în cinci exemplare la Bucureşti, la 4/17 August 1916.

Ministrul Rusiei *S. Poklewski-Koziel*; Ministrul Franţei *Saint-Aulaire*; Ministrul Angliei *G. Barklay;* Ministrul Italiei *Fasciotti;* Preşedintele consiliului de miniştri al României *Ioan I. C. Brătianu.*

Această convenţie a fost iscălită în ziua de 4/17 August 1916, orele 11 dim., în casele lui Ion Procopiu, fost deputat, din Parcul Ioanid [1]).

In aceiaşi zi s'a semnat şi textul convenţiunei militare, care are următorul cuprins:

Art. 1. — Ca urmare la tratatul de alianţă intervenit la 4/17 August 1916 între Franţa, Marea Britanie, Italia, Rusia şi România, România se obligă, mobilizând toate forţele sale de uscat şi de mare, să atace Austro-Ungaria cel mai târziu la 15/28 August 1916 (opt zile după ofensiva dela Salonic). Acţiunile ofensive ale armatei române vor începe chiar în ziua declarării războiului.

Art. 2. — Dela semnarea prezentei convenţiuni şi în toată durata mobilizărei şi concentrărei armatei române, armata rusa se obligă să lucreze într'un mod cu totul energic pe tot frontul austriac, în scopul de a asigura operaţiunile române mai sus menţionate. Această acţiune va fi în special ofensivă şi viguroasă în Bucovina, unde trupele ruse vor trebui cel puţin să-şi păstreze poziţiunile lor, ca şi efectivele lor actuale.

[1]) S'a ales pentru semnarea acestui important document casa particulară a regretatului I. Procopiu, numai spre a deruta pe spionii germani şi afiliaţilor pământeni, cari umpluseră capitala ţării.

Cu începere dela 12 25 August 1916 flota rusă va trebui să garanteze siguranța portului Constanța, să împiedice debarcarea de trupe inamice pe coastele române și orice incursiuni pe Dunăre în susul gurilor acestui fluviu.

De partea sa, România va recunoaște flotei ruse din Marea Neagră de a utiliza portul Constanța și de a lua măsurile necesare contra flotei vrășmașe submarine.

Vasele de războiu rusești, cari se vor servi de Dunăre, atât pentru a apăra malurile, cât și pentru a da concurs armatei și flotei române, vor fi sub ordinele comandantului șef al armatelor române și vor coopera pe acest râu cu escadra de monitoare românești. Amănuntele acestei cooperări vor fi stabilite în conformitate cu articolele prezentei convențiuni.

Art. 3. — Rusia se obliga în momentul mobilizărei armatei române, sa trimita în Dobrogea doua divizii de infanterie și una de cavalerie pentru a coopera cu armata româna în contra armatei bulgare.

Aliații se obligă a face ca intrarea în războiu a României sa fie precedata, cel puțin cu opt zile înainte, de o ofensivă afirmată a armatelor de Salonic, în scopul de a asigura mobilizarea și concentrarea tuturor forțelor militare române. Aceasta ofensiva va începe la 7 20 August 1916.

Daca, în cursul operațiunilor militare, Puterile aliate, in urma înțelegerei dintre Statele majore respective, ar decide marirea aporturilor lor militare, cooperand cu armata română, această mărire de forțe nu va modifica întru nimic stipulațiunile convențiunilor încheiate.

Art. 4. — Franța, Marea Britanie, Italia și Rusia se obligă a procura României munițiuni și material de războiu, cari vor fi transportate de vase românești sau aliate și tranzitate prin Rusia.

Aceste predări și transporturi vor trebui astfel executate pentru a le asigura sosirea în România, într'un mod cât se va putea continuu de minimum trei sute de tone pe zi, calculat la o lună de transport.

In cazul când aliații ar avea la dispoziția lor noui căi accesibile, ușurând tranzitul munițiunilor, România va putea beneficia.

Art. 5. — Aliații se obligă deopotrivă a procura Româ-

niei, în limitele posibilului, caii, cauciucurile, medicamentele, articolele de subsistenţa şi de echipament, pe cari le va cere în cantităţile şi categoriile cari se vor fixa de comun acord.

Art. 6. — Aliaţii vor pune la dispoziţia României personalul techhic necesar pentru fabricarea în ţară a muniţiunilor şi materialului de războiu.

Art. 7. — Indată după încheerea prezentei convenţiuni, Statele majore ale armatelor ruso-române, ca şi statul major al armatelor dela Salonic se vor pune de acórd pentru a stabili modalităţile cooperărilor.

Acordul în timpul operaţiilor militare a armatelor româno-ruse sau orice schimbare, lămurire sau adaos în vederea unei legături permanente, se va stabili la Cartierul general respectiv, astfel cum se va spune mai jos.

Art. 8. — Cooperarea armatelor aliate nu implica subordonarea uneia din părţile contractante celeilalte, ea nu implică decât libera acceptare a dispoziţiilor sau modificarilor datorate situaţiunei g[illegible]le, necesitaţilor ceiute de felul urmărit şi de camaraderia de arme.

Art. 9. — In principiu, trupele regale române şi trupele imperiale ruse vor conserva comandamentul lor propriu, zona lor distincta de operaţiuni şi o completă independenţa în conducerea operaţiunilor. Linia de demarcare între cele două armate va trece dela Dorna Vatra pe la Bistriţa şi vaile râurilor Sajó şi Someş la Debreţin. Ţinta principala a acţiunei române, întru atât cat situaţia militara la sudul Dunarei o va permite, va fi prin Transilvania în direcţiunea Budapesta.

Trupele ruse prevăzute la art. 3, destinate a coopera cu armata româna, vor fi sub comandamentul superior al armatei române.

In cazul când contingentul rus, operând la sudul Dunării, ar fi considerabil marit astfel ca sa fie de forţă egală sau superioara trupelor române, cu care va coopera, acest contingent va putea forma, la ieşirea din teritoriul român, o armata independentă, care va fi pusa sub ordinele comandamentului suprem rus. In acest caz aceasta armata operând în afara de teritoriul român, va trebui sa aiba o zona de operaţii distinctă şi va fi condusa dupa directivele comandamentului suprem rus, conformându-se în totul planurilor celor două cartiere generale pe bazele stabilite mai sus.

Dacă în vederea ţintei urmărite, ar trebui să aibă loc operaţiuni cu forţe combinate ruso-române, comandamentul acestor forţe va fi indicat de zona respectivă de operaţiuni. Toate ordinele şi instrucţiile relative la conducerea acestor operaţiuni vor fi redactate în româneşte şi ruseşte.

Art. 10. — In principiu, în teritoriul naţional, ca şi în cel ocupat de armata uneia din părţile contractante, armatele celeilalte părţi contractante nu vor putea să intre, decât dacă interesul general şi ţinta comună ar reclama şi cu consimţimântul înscris şi prealabil pentru fiecare caz particular.

Art. 11. — Ori de câte ori în cursul operaţiilor armatele aliate vor avea nevoie a întrebuinţa una sau mai multe căi ferate de pe teritoriul unui stat aliat, pentru transportul de trupe, provizii şi furnituri militare, întrebuinţarea va fi stabilită pentru fiecare caz în particular de delegaţii marilor cartiere generale aliate.

Administraţia, organizarea transporturilor şi aprovizionarea cu resurse locale, va incumba în toate cazurile autorităţilor teritoriale.

Art. 12. — Prizonierii, prada de războiu şi trofeele luate de una din armate îi vor aparţine.

Prada de războiu, luată în lupte în comun şi pe acelaş câmp de bătae, va fi împărţită proporţional cu efectivele cari au luat parte. Totuşi pentru a uşura aprovizionarea armatei, române, comandamentul imperial rus va ceda acesteia materialul de războiu şi muniţiunile, cuprinse în această pradă mixtă, de care ea ar avea o urgentă nevoie.

Art. 13. — Pentru a coordona acţiunile armatelor române, ruse şi aliate şi pentru a ajunge mai sigur ţintele militare, un reprezentant al armatei române, ajutat de va fi nevoe de un anumit număr de ofiţeri adjutanţi, trebuie să se găsească la cartierele generale ruse şi aliate în momentul începerii operaţiilor militare române. Tot asemenea reprezentanţii armatelor ruse şi aliate şi adjutanţii lor trebuie să se găsească la cartierul general al armatei române.

Cartierele generale ale armatelor cooperante trebuie să se informeze mutual şi în timp util asupra conjecturilor militare, repartiţiei forţelor şi mersului operaţiilor.

Art. 14. — Dacă în cursul operaţiilor survin situaţiuni cerând luarea de măsuri noi şi ridicând chestiuni neprevăzute

în prezenta convențiune, toate aceste chestiuni vor fi tratate în fiecare cartier general cu delegatul armatei aliate, dar nu vor deveni definitive, decât după un acord al comandanților șefi.

Art. 15. — Pentru a se putea lua la timp măsurile preparatorii la începerea operațiilor, părțile contractante vor trebui să se înțeleagă asupra planului acțiunii militare, înaintea zilei începerii ostilităților de către armata română

Art. 16.—Chestiunea armistițiilor se va decide de comun acord de comandamentele supreme a armatelor cooperante

Art. 17.— Prezenta convențiune va rămâne în vigoare din ziua semnării ei până la pacea generală.

Făcut în cinci exemplare la București, la $^4/_{17}$ August 1916.

In ce privește împrejurările, în cari a intrat România în războiu, nimic nu poate fi mai edificator și mai concludent decât raportul colonelului Maurice Desprès, atașatul militar al Franței la București, raport pe care l'a prezintat guvernului și comandamentului francez, ca rezultat al unei misiuni speciale ce primise în Iulie 1916 pe lângă guvernul român. Iată-l:

„Desemnat pentru a merge în România, am plecat d'la Paris la 4 Iulie 1916. Indată ce am sosit în țara de destinație, m'am prezintat d-lui Brătianu.

Primul ministru român era încă sub impresia unui demers ce-l făcuse pe lângă dânsul atașatul militar rus, din ordinul generalului Alexieff. Colegul meu rus declarase d-lui Brătianu că *România trebuie să intre în războiu imediat ori niciodată*[1]) și că dacă nu se va declara imediat pentru

---

[1]) Iată în această privință textul telegramei șefului Statului-major rus către colonelul Tatarinoff, atașatul militar al Rusiei la București, care a transmis-o guvernului român :

22 Iunie 1916 st. v.

N'am crezut nimerit până în prezent să vă însărcinez a face demersuri pe lângă conducătorii români relativ la adeziunea armatei lor la aceea a aliaților, de oarece n'am vroit să stânjenesc libertatea hotărârilor lor. Situația militară actuală mă forțează să vă însărcinez a explica generalului Iliescu și a-i spune că este grea așteptarea ca viitorul să ofere României condițiuni mai potrivite unei intrări în acțiune.

Armata austriacă este desigur capabilă de o rezistență dârză, însă gradul desorganizării ei actuale nu-i permite să recâștige facultatea acțiunilor ofensive.

Germanii nu sunt în stare să întărească simțitor pe Austriaci, de oarece ei înșiși sunt atacați.

Izvoarele de noui formațiuni sunt sleite, și ca să ajute pe Austriaci

aliaţi, nu i se va mai îngădui mai târziu să facă o intrare triumfală în Transilvania. Nefiind la curent cu demersul ataşatului militar rus, ce avusese loc în timpul voiajului meu, mă informai şi aflai următoarele fapte ce se petrecuseră dela plecarea mea din Paris:

Când colonelul Tatarinoff, ataşatul militar rus, sosi, *în Ianuarie 1916,* la Bucureşti, el nu încercase să determine România de a intra în acţiune, ca conformându-se în această privinţă ideilor ce le avea generalul Alexieff în acest timp. La sfârşitul lui Iunie 1916, generalul Alexieff schimbă brusc tactica şi în primele zile ale lui Iulie (st. n.) trimise colonelului

---

în regiunea Kovel şi Wladimir-Wolinsk, cu greutate au strâns Germanii, de pe diferite fronturi, abia 7 divizii. Toate trupele germane şi austriace par a fi ridicate din peninsula balcanică. Rezistenţa armatei dela Salonic cade numai în sarcina Bulgarilor. Rusia se va însărcina, în cazul unei hotărâri irevocabile a României, să transporte de pe acuma, fără întarziere, din Arhanghel, întregul material adresat armatei române. Intrarea în acţiune a României, în momentul acesta, va avea o valoare corespunzătoare în desfăşurarea comună a sforţărilor puterilor aliate, ceeace nu va fi în cazul când hotărârea să va fi amânată pentru o epocă nedefinită. Situaţia porunceşte Românilor de a se alătura nouă, *acum sau niciodată.* Vă autoriz să expuneţi d-lui Brătianu şi generalului Iliescu punctul acesta de vedere al comandamentului suprem rus.

No. 3253 (ss) *Alexieff.*

A doua zi, adică la 23 Iunie 1916, şeful marelui Stat-major rus mai trimitea guvernului român, tot prin colonelul Tatarinoff, următoarea telegramă şi mai categorică:

23 Iunie 1916 st. v.

(Răspuns la No. 299). — România trebue să profite de situaţia militară, precis, acum, fără să mai aştepte primul tren, a cărui sosire este perfect garantată. Reamintiţi-le următorul adevăr: momentele favorabil odată scăpate, nu se mai repetă. N'am început această operaţie spre a ne opri la jumătatea drumului, dar nimeni nu va putea garanta ce se va întâmpla într'o lună, sau mai mult. Este limpede în acelaş timp, că rezervele adversarului sunt sleite şi el strânge ceia ce poate ca să ne opună rezistenţă în direcţiunile ofensivei noastre, supunându-se până acum voinţei noastre. Trupele germane de pe frontul balcanic luptă acum pe Nistru în Galiţia, aproape de Nijniow. *Cine deci va ameninţa pe Români în Dobrogea? Cea mai mare parte din trupele bulgare este atrasă spre Salonic.* Românii vor putea să se asigure lesne, întrebuinţând o parte din forţele lor, fără să mai ceară fărâmiţirea forţelor noastre, ce execută misiunea principală. Necesitatea ar putea, desigur, să ne silească a îndrepta una sau două divizii în Dobrogea, dar demonstraţi-le că tocmai acuma (*„précisement maintenant“*) situaţia militară este cea mai favorabilă unei intrări în acţiune a Românilor. Dacă ei vor aştepta o slăbiciune şi mai mare a Austriacilor, nu vom avea nici o nevoie de o cooperare română nici chiar nu va mai fi raţiune de a permite Românilor să facă o intrare triumfală pe teritoriul austriac.

No. 199 (ss) *Alexieff.*

Tatarinoff o telegramă prin care-l însărcina să comunice d-lui Brătianu și generalului Iliescu că îi se pare că anevoie situația ar putea să devie mai favorabilă în viitor pentru intrarea de fapt în acțiune a României; că i se pare că armata austriacă a pierdut orice forță ofensivă; că Germanii atacați, nu pot să uite pe Austriaci, că la sud nu mai există forțe germane sau austriace și că Bulgarii singuri mai țin piept armatei de Orient. Rusia se obliga în cazul intrărei în acțiune a României să transporte materialul și munițiile ce îi erau necesare.

Telegrama sfârșia cu aceste cuvinte: „*Acum ori nici odată*".

Acest demers al atașatului militar rus fusese susținut de predecesorul meu, cum și de atașatul militar italian, cari remiseră în același timp generalului Iliescu note, în care se asociau pe deaîntregul la demersul colegului lor rus și în care repetau aceste cuvinte: „Acum ori nici odată". După cât îmi pare, e foarte probabil ca și atașatul militar englez să fi sprijinit acțiunea colegilor săi. Două sau trei zile mai târziu sosește o nouă telegramă a generalului Alexieff, prin care acesta arată din nou că momentul e extrem de favorabil, că o asemenea ocazie poate nici nu se va mai prezenta, că inamicul își epuizase rezervele și astfel fiind lucrurile, nici un pericol nu mai amenința România din partea Dobrogei, de oarece armata de Orient va atrage cea mai mare parte a armatei bulgare și deci Românii se vor putea ușor apăra din această parte. La sfârșitul acestei telegrame generalul Alexieff adaogă că dacă intrarea în acțiune va întârzia prea mult, se va renunța la concursul României și, în acest caz, nu i se va permite să facă o intrare triumfală în Transilvania.

In ce privește origina acestei schimbări de tactică, sunt redus numai la presupuneri; e probabil însă că Alexieff își închipuia că ofensiva rusească ce începea în acel timp va continua și că deci concursul României îi era prețios.

Oricum cele două depeși au dominat întreaga situație de atunci, de oarece tonul de ultimatum, în care erau redactate, a determinat definitiv România să intre în luptă, iar informațiile militare ce le conțineau relativ la situația forțelor inamice au servit de bază la întocmirea planului statului major român, care a aruncat aproape toate forțele sale în Tran-

silvania, lăsând foarte puţini oameni în Dobrogea, unde abia să se menţie în defensivă.

România a fost surprinsă de acest ordin al Rusiei; ea se mai temea însă că aceasta nu-i va permite mai târziu să-şi înfăptuiască idealul ei naţional în toată amploarea sa

E sigur însă că Ruşii ar fi revenit anevoe asupra ultimatumului ce-l adresaseră României.

In urma acestor informaţiuni, căutai să aflu dacă statul major rusesc mai susţine intrarea în acţiune a României cu toată întârzierea acesteia. *Mi s'a răspuns afirmativ, adăogându-se observaţia că generalul Alexieff era extrem de nerăbdător.*

Colegul meu englez de asemenea era pentru intrarea în acţiune a României.

Colegul meu italian, care de altfel nu exprima clar ideile sale decât numai atunci când trebuia să expună pronosticurile sale asupra unor evenimente petrecute, susţinea acţiunea Ruşilor, deşi părea nemulţumit că România revendică aceleaşi avantagii ca şi Italia.

Aceasta era situaţia la sosirea mea în România.

Aşa stând lucrurile, în conformitate cu ordinele primite, *am sprijinit acţiunea colegului meu rus pentru a determina România să intre în luptă* (data de 1 (14) fusese chiar fixată ca ultim termen) şi, în acelaş scop, am sprijinit şi dezideratele Românilor pe lângă Ruşi.

In afară de acţiunea generală, în cursul tratativelor la care am participat, am trebuit să stărui mai ales asupra următoarelor puncte:

1. Rolul şi data ofensivei armatei din Salonic,

2. Chestiunea de a şti dacă ofensiva va începe simultan cu aceia din Transilvania.

3. Efectivul forţelor ruseşti cari urmau să fie trimise în Dobrogea.

Spre a informa exact pe d. Brătianu, ministrul Franţei şi cu mine cerurăm relaţii precise relativ la armata de Orient, pe care le comunicarăm d-lui Brătianu.

In urma acestei comunicări, primul-ministru român primi să iscălească convenţia militară înainte chiar de începerea acţiunei armatei de Orient, *cu condiţia însă ca ofensiva*

dela Salonic să fie deslănțuită înlăuntrul unui termen determinat înainte de intrarea în acțiune a României.

In timpul acestor tratative s'a discutat planul de campanie al României. După acest plan, Românii trebuiau să pătrundă în Transilvania, *menținându-se în defensivă în regiunea dinspre Bulgaria,* căci nici nu se putea altfel, date fiind ideile exprimate de generalul Alexieff în telegramele sale.

La un moment dat au început tratative separate în Franța în chestia acțiunei dela Salonic. Inițiatorul acestor tratative era colonelul Rudeanu. După o telegramă pe care acesta din urmă o trimise d lui Brătianu, telegramă pe care primul ministru român mi-a comunicat-o, reprezentantul Rusiei la aceste tratative *propuse ca să se înceapă o ofensivă în Dobrogea concomitentă cu aceia ce urma să fie deslănțuita în Transilvania.*

Propunerea aceasta era în contrazicere formală cu ideile colonelului Tatarinoff. Atrăsei deci atenț'a asupra acestui lucru, *cerând ca contrazicerea să înceteze.*

Pe de altă parte generalul Iliescu îmi declară că Românii sunt partizanii unei astfel de ofensive menită a avansa cel puțin până la Rusciuk și Șiștov, în scopul de a garanta Bucureștilor o zonă de protecțiune ceva mai mare, *dar că Rușii se opun, motivând că o asemenea operație ar implica necesitatea de a trimite contingente de trupe mai numeroase decât acelea de care dispun și lasând a înțelege ca Bul ari cu greu vor lupta contra lor.* In ce privește pe Bulgari, Rușii au opus de altfel în totdeauna o oarecare rezistență, *deși generalul Iliescu recunoștea, împreună cu mine, că o ofensivă simultană a armatei de Orient și a forțelor din Dobr geá este singura soluție militară pentru Bulgari.*

Unii argumentau că față de această opozițiune a Rușilor, cum și față de faptul că trupele române trimise în Dobrogea erau trupe de a II-a lin'e, trebue să se renunțe cel puțin deocamdată la o ofensivă din această parte.

Generalul Iliescu adăoga de altfel că dacă forțele românești, cari operau la nord, ar ajunge la Mureș, reducându-și astfel frontul și fixându-se în acea parte, s'ar realiza atunci disponibilități, cu cari s'ar putea lua cu folos fensiva contra Bulgariei, potrivit punctului meu de vedere de atunci.

In ce privește ajutoarele rusești ce urmau a fi trimise la început, generalul Alexieff făcea oarecare opoziție.

In cursul tratativelor de mai înainte, Românii ceruseră 200.000 de oameni; apoi *încrezători întru câtva în asigurările generalului Alexieff și ale colonelului Tatarinoff relativ la situația forțelor austro-germane și la proiectele bulgare în privința Dobrogei,* reduseră cererile lor la 50.000 oameni. Generalul Alexieff propuse la început o divizie de infanterie, însă în urma stăruințelor d-lui Brătianu, stăruințe pe care am crezut că e datoria mea a le susține la colegul meu rus, am obținut dela acesta două divizii de infanterie (una rusă și una sârbă), cum și o divizie de cavalerie.

A fost vorba chiar de o a treia divizie de infanterie *însă generalul Alexieff nici nu voia să audă de așa ceva.*

Tratativele pentru încheerea convenției militare erau astfel precizate, însă convenția însăși nu putea fi iscălită decât după convenția politică, care determină tratative, la care, bine înțeles, n'am luat parte.

Insfârșit, după multe amânări din partea Rușilor, ajunserăm la înțelegere și fiindcă d. Brătianu obținu satisfacție asupra tuturor punctelor cele două convenții, militară și politică, ele fură semnate.

Pe aceasta din urmă am semnat-o după ce am cerut și am primit confirmarea puterilor mele pentru aceasta, cum și autorizarea de-a prelungi termenul fixat la început la 1 (14) August.

In ce privește planul de campanie, acesta a fost stabilit, după cum am arătat, sub influența Rușilor și a informațiunilor date de generalul Alexieff, relativ la forțele inamice. Predominarea influenței rusești în această chestiune era firească dat fiind că armata română nu era decât o prelungire a armatei rusești și că Rușii participau la acțiunea României cu forțele pe care se obligaseră a le trimite în Dobrogea.

Am comunicat acest plan îndată ce l-am cunoscut și nu mi s'a făcut nici o obiecțiune în privința lui.

Am cu atât mai mult cuvânt a crede că a fost aprobat întru cât la începutul lui Septembrie, atunci când lucrurile mergeau prost în Dobrogea, s'a telegrafiat Cartierului General Român ca să se ia măsurile ce se impuneau mai urgent

în această parte, dar că odată situația restabilită va trebui să se revie la planul primitiv.

In afară de chestia ofensivei contra Bulgariei expusă mai sus în darea de seamă asupra tratativelor pentru încheierea convenției militare, am mai avut să intervin asupra următoarei chestiuni de detaliu:

Am constatat în adevăr că etapele stabilite pentru transportarea forțelor rusești dela Reni sau dela Cerna-Voda la locul lor de concentrare, era de treizeci până la treizeci și cinci de kilometri distanță, ceeace îmi păru cu atât mai enormă *cu cât cunoaștem încetineala Rușilor* și îmi dădeam seama *cât era de important ca aceste forțe să sosească la timp.* Am comunicat aceste observații șefului biuroului de operații, care aprobă punctul meu de vedere și deci reduse etapele.

Aceasta este geneza intrărei în acțiune a României și origina planului ei de campanie.

Este incontestabil că telegramele categorice ale generalului Aliexieff au hotărât definitiv pe Români.

In timpul perioadei de tratative, la care am participat și eu, acțiunea franceză a avut de scop ca să sprijine punctul de vedere rusesc pe lângă Români și să oblige pe Ruși să cedeze revendicărilor românești, politice și militare, în măsura ce li se va părea justă, *dată fiind importanța pe care o atribuiau concursului lor în momentul când urma a se produce.*

Din citirea acestui raport interesant reiese în mod clar reaua dispoziție a generalului Alexieff față de România. Refuzul său categoric de a spori numărul forțelor rusești cari aveau să opereze în Dobrogea, o certifică pe deplin, deși cu ocazia vizitei lui Nicu Filipescu, în primăvara anului 1916, la Cartierul general rus, îi promisese acestuia voios că va da României un sprijin armat efectiv de 200.000 oameni.

Din acestă cauză guvernul Brătianu ezita să intre încă în acțiune. Atunci Rusia, guvernată de nefastul Stürmer, a comunicat la București că dacă România nu vrea să intre nici de astădată în campanie, toate învoielile teritoriale făcute cad, iar dacă România va voi mai târziu să intre în războiu, condițiile și prin urmare și revendicările teritoriale ale României se vor discuta din nou atunci.

Faţă de această situaţie şi faţă de convenţia militară, *care de fapt nu s'a îndeplinit*, ca atât pe frontul dela Salonic cât şi pe frontul bucovino-galiţian să se facă o puternică ofensivă, România a iscălit ambele convenţii şi în urma consiliului de Coroană, ţinut la Palatul Cotroceni în ziua de Duminică, 14/27 August, a intrat în războiu în seara aceleiaşi zile.

In acest consiliu, menit în gîndul aproape unanim al celor cari au luat parte la dânsul să însemneze cea mai măreaţă zi din istoria neamului românesc, s'a decretat mobilizarea armatei române, fapt, care, ca o scânteie electrică, a aprins în toate inimile conştiente ale Românilor de pretutindeni eroismul strămoşesc şi nădejdea într'un viitor mai bun, mai plin de dreptate şi libertate pentru întreg neamul românesc, atât de nedreptăţit de destinele dureroasei sale istorii.

Un singur glas s'a găsit şi cu acest prilej înălţător ca să accentueze în mod marcat o notă discordantă: acel al fostului prim-ministru P. P. Carp, care, în esenţă, a rostit următoarele cuvinte[1]:

Sire,

In urma cuvintelor Majestăţii Voastre, am înţeles că suntem convocaţi aici în faţa unui fapt împlinit: intrarea în războiu în contra Puterilor centrale, pe care a hotărât-o Majestatea Voastră cu guvernul său.

Ţin să constat însă că acest sistem constitue o lipsă de deferenţă faţă de mine şi faţă de toţi acei sfetnici ai Tronului, cari timp de 48 de ani au urmat linia de conduită politică trasată de regele Carol, unchiul Majestăţii Voastre.

In faţa hotărârei ce aţi luat, vă promit că cu începere

---

[1]) Acest rezumat al scurtei şi răutăcioasei cuvântări pronunţată de P. P. Carp l-am făcut, la Odessa, după un text scris, pe care mi l-a citit numai o singură dată şi după stăruitoare rugăciuni deputatul liberal de Gorj, C. Neamţu, care pretindea că îl are din partea unui cunoscut diplomat român cu angajamentul de onoare că nu-l va înmâna nimănui! Pe atunci, d. Neamţu tuna şi fulgera, ca atâţi alţi liberali de marcă, în contra guvernului Brătianu sub cuvânt că a nenorocit ţara, vârând-o în războiu în contra Nemţilor.

de mâine, ziarul meu[1]) *nu va mai apare, iar cei trei fii ai mei vor merge sub drapel și vor muri pentru el*[2]).

In aceste condițiuni este evident ca nu pot ura ca armatele Majestații Voastre sa fie înfrânte, deși numai astfel se va putea salva țara și dinastia.

Mă tem însă că după războiu, Tronul vă este amenințat și că vom asista la o republică, al cărei președinte va fi sau un Take Ionescu sau un Ion I. C. Brătianu.

De această părere, cu oarecare mici nuanțe, au fost în consiliul de coroană dela Palatul Cotroceni și foștii primminiștri Theodor Rosetti și Titu Maiorescu, precum și Alex. Marghiloman.

In privința părerilor lui Titu Maiorescu, ziarul vienez *Reichspost*, nu mult după intrarea noastră în acțiune, raporta următoarea conversație dintre regele Ferdinand și fostul președinte de consiliu, conversație care a avut loc la București în preajma mobilizărei:

„Raporturile în ultimele 14 zile s'au schimbat cu totul, întru în războiu", — zise regele adresânduse fostului său sfetnic.

Maiorescu nu și-a ascuns consternarea și a făcut atent pe rege de teribila urmare a pasului său. El i-a amintit că și ca Hohenzolern nu trebue să comită acest act de necredință.

Nervos, regele răspunse :—„In primul rând sunt român și abia în a 2-a sau a 3-a linie Hohenzolern".

— „Majestatea Voastră se înșeală, răspunse neclintit Maiorescu! Noi Românii trebue să fim mai întâi Români. M. Voastră însă nu. De aceea am chemat în țară o dinastie străină, nu fiind-că n'au fost candidați la noi, ci fiind-că ne trebuia o dinastie germană, care în orele grele să stea d'asupra patimelor unei țări pusă dinaintea celor mai grele contraste. Consider ca cea mai mare nenorocire a românismului dacă M. Voastră ar voi să piarză aceasta din vedere".

Toți acești bărbați politici nemțofili — P. Carp, Th.

---

[1]) Ziarul *Moldova*.

[2]) Intr'adevăr, locotenentul de cavalerie P. Carp a murit vitejește, în Secuime, cu ocazia retragerei armatei generalului Prezan în spre culmele Carpaților, unde cavaleria a luptat ca infanterie.

Rosetti, Titu Maiorescu şi Alex. Marghiloman — nu voiau să înţeleagă următoarele motive puternice pentru care România nu putea să facă faţă tratatului ei de alianţă cu Puterile Centrale:

1. Fiind-că Austro-Ungaria, în August 1914, începuse un războiu ofensiv în contra Serbiei, aliata noastră naturală în Balcani, pe când tratatul nostru cu Tripla alianţă era pur defensiv.

2. Fiind-că prin războiul deslănţuit de Austro-Ungaria se desfiinţa tratatul dela Bucureşti din 1913, prin care se recunoştea, pentru prima oară, dreptul statelor din Orientul Europei şi deci şi al nostru, de a hotărî singure de soarta lor.

3. Fiind-că războiul început de Austro-Ungaria eră un războiu de negaţiunea dreptului naţionalităţilor, principiu care formează raţiunea de existenţă a statului român modern.

4. Fiind-că în condiţiile, în care se începea acest războiu, izbânda Austro-Ungariei însemna consolidarea vrăşmaşilor neamului nostru: *a Ungurilor şi a Bulgarilor.* Ar fi fost un ajutor, pe care l'am fi dat azi pentru a sugruma pe fraţii noştri şi pentru a primejdui mâine existenţa Statului român.

5. Fiind-că dela începutul războiului european, atât Austro-Ungaria cât şi Germania au afirmat o politică absolut contrarie şi cu interesele statului nostru naţional şi cu posibilitatea lui de desvoltare în viitor [1]).

Ceea-ce n'au voit în ruptul capului să admită şi să înţeleagă cei patru sfetnici ai Tronului, a admis şi înţeles însă regele Ferdinand al României, el însuşi un Hohenzollern de sânge, care învingându-se pe sine, cum a mărturisit în consiliul de coroană, şi identificându-se cu aspiraţiile neamului românesc, a lansat în ziua de 14 (27) August 1916 după amiazi următoarea proclamaţie *către toţi Românii:*

Români,

„Războiul, care de 2 ani a închis tot mai strâns hotarele noastre, a sdruncinat adânc vechiul aşezământ al Europei şi a învederat că pentru viitor numai pe temeiul naţional se poate asigura viaţa paşnică a popoarelor.

---

1) Vezi broşura: *Pentru neam: De ce Român'a nu putea urma altă cale?* — Iaşi, 1918.

„Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua unirei lui.

„După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au reușit să întemeeze Statul român prin Unirea Principatelor, prin războiul independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională.

„Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazu a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea Românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

„De noi atârnă azi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci.

„In noi, în virtuțile, în vitejia noastră stă putința de a le reda dreptul ca într'o Românie întregită și liberă, dela Tisa până la Mare, să propășească în pace potrivit destinelor și aspirațiunilor gintei noastre.

Români,

„Insuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen războiu, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credința neclintită în menirea lui.

„Ne vor răsplăti roadele glorioase ale izbândei.

„Cu Dumnezeu înainte!"

FERDINAND

In seara aceleași zile, la orele 8.45, ministrul României la Viena, d. Edgar Mavrocordat, înmâna contelui Berchtold, cancelarul austro-ungar, declarația noastră de războiu, al cărei text în întregime este următorul:

„Alianța încheiată între Germania, Austro-Ungaria și Italia nu avea, după chiar declarațiile guvernelor, decât un caracter esențial conservator și defensiv. Obiectul său principal era să garanteze țările aliate împotriva oricărui atac din afară și să consolideze starea de lucruri creată prin tratatele anterioare. Numai în dorința să-și pună politica sa în acord cu aceste tendințe pacifice, România se alipise la

acea alianţă. Consacrată cu totul operei sale de reconstituire interioară şi credincioasă nestrămutatei sale hotărâri de a fi în regiunea Dunării-de-jos un element de ordine şi de echilibru, România nu a încetat să contribue la menţinerea păcei în Balcani. Ultimele războaie din Balcani, distrugând statul-quo, i-au impus o nouă linie de conduită. Intervenţiunea sa a grăbit pacea şi a restabilit echilibrul; pentru ea însă-şi, România s'a mulţumit cu o modificare de frontieră, care-i dă mai multă siguranţă contra unei agresiuni şi care repară, în acelaş timp, nedreptatea făptuită în paguba sa la congresul din Berlin. Insă în urmărirea acestui scop, România a avut decepţiunea să constate că nu găsise pe lângă cabinetul din Viena atitudinea la care era în drept să se aştepte.

Când a isbucnit războiul actual, România, astfel precum făcuse şi Italia, a refuzat să se asocieze la declaraţiunea de războiu a Austro-Ungariei, de care nu fusese prevenită de către cabinetul din Viena. In primăvara anului 1915, Italia declară războiu Austro-Ungariei: Tripla Alianţă nu mai exista. Motivele care determinară alipirea României la acest sistem politic, dispăreau în acelaş timp. In locul unei grupări de state, cari să caute prin sforţări comune a lucra împreună pentru asigurarea păcei şi păstrarea situaţiunilor de fapt şi de drept create prin tratate, România se găsea în faţa unor Puteri, cari luptau între ele tocmai în scopul de-a ajunge să transforme cu totul vechile alcătuiri cari serviseră de bază tratatului lor de alianţă.

Aceste adânci schimbări erau pentru România o dovadă evidentă că scopul ce ea urmărise alipindu-se la Tripla-Alianţă, nu mai putea fi atins şi că trebuia să-şi îndrepteze vederile şi sforţările sale spre noui căi, — cu atât mai mult, cu cât opera întreprinsă de Austro-Ungaria lua un caracter ameninţător pentru interesele esenţiale ale României, ca şi pentru aspiraţiunile sale naţionale cele mai legitime.

In faţa unei modificări atât de radicale a situaţiunii, creată între monarhia austro-ungară şi România, aceasta din urmă şi-a reluat libertatea sa de acţiune.

Neutralitatea ce Guvernul Regal şi-a impus, în urma unei declaraţiuni de războiu făcută în afară de voinţa sa şi contrarie intereselor sale, fusese adoptată în prima linie pe baza asigurărilor date la început de Guvernul Imperial şi

Regal, că Monarhia declarând războiu Serbiei, nu fusese inspirată de un spirit de cucerire şi că nu urmărea în nici un fel acţiuni teritoriale. Aceste asigurări nu s'au îndeplinit.

Astăzi ne găsim înaintea unor situaţiuni de fapt, din cari pot eşi mari transformări teritoriale şi schimbări politice de natură a constitui o gravă ameninţare pentru siguranţa şi viitorul României. Opera de pace, pe care România, credincioasă spiritului Triplei-Alianţe, încercase să o îndeplinească, a fost astfel izbită de sterilitate de către aceia chiar, cari erau chemaţi să o sprijinească şi să o apere.

Aderând în 1883 la grupul Puterilor Centrale, România, departe de a uita legăturile de sânge ce aveau populaţiunile Regatului cu Românii supuşi Monarhiei austro-ungare, văzuse în raporturile de prietenie şi de alianţă ce se stabiliseră între cele trei Mari Puteri o chezăşie preţioasă pentru liniştea sa internă, ca şi pentru îmbunătăţirea soartei Românilor din Austro-Ungaria. In adevăr, Germania şi Italia, cari îşi reconstituiseră Statele lor pe baza principiului naţionalităţilor, nu puteau să nu recunoască legitimitatea temeliei pe care era aşezată însăşi propria lor existenţă. Cât despre Austro-Ungaria, ea găsea în relaţiunile amicale ce se stabileau între dânsa şi Regatul României asigurări pentru liniştea sa, cât şi la fruntariile noastre comune, căci ea nu ignora până la ce grad nemulţumirea populaţiunii sale româneşti se repercuta la noi, ameninţând să turbure în fiece minut bunele raporturi între cele două State.

Speranţa ce noi puseserăm, din acest punct de vedere, pe adeziunea noastră la tripla Alianţă, a fost înşelată. In cursul unei perioade de mai bine de 30 de ani, Românii din monarhie nu numai că n'au văzut nici odată introducându-se vre-o reformă de natură a le da măcar o speranţă de satisfacţie, dar, din potrivă au fost trataţi ca o rasă inferioară şi condamnaţi să sufere apăsarea unui element străin, care nu constitue decât o minoritate în mijlocul naţionalităţilor deosebite din cari se compune Statul austro-ungar. Toate nedreptăţile, pe cari fraţii noştri erau astfel siliţi să le suporte, au întreţinut între Ţara noastră si Monarhie o stare continuă de animozitate, pe care guvernele Regatului nu reuşeau să o potolească, decât cu preţul a mari greutăţi şi numeroase sacrificii.

Când a izbucnit războiul actual, se putea spera că guvernul Austro-Ungariei, cel puţin în ultimul moment, va sfârşi convingându-se de necesitatea grabnică de a face să înceteze această nedreptate, care punea în pericol, nu numai relaţiunile noastre de prietenie, dar chiar raporturile normale ce trebuie să existe între Statele vecine.

Doi ani de războiu, în cursul cărora România a păstrat neutralitatea, au dovedit că Austro-Ungaria, ostilă oricărei reforme interne, putând a face mai bună viaţă popoarelor ce guvernează, s'a arătat, pe atât de gata să le sacrifice, pe cât de neputincioasă să le apere împotriva atacurilor din afară. Războiul, la care ia parte întreaga Europa, pune în discuţiune cele mai grele probleme, atingând dezvoltarea naţională şi chiar existenţa statelor. România, împinsă de dorinţa de a contribui să grăbească sfârşitul conflictului şi sub imperiul necesităţii de a'şi salva interesele sale de rasă, se vede nevoită să intre în luptă alături de aceia cari pot să-i asigure înfăptuirea unităţei sale naţionale.

Pentru aceste motive, ea se consideră, încă din acest moment, în stare de războiu cu Austro-Ungaria".

Din clipa aceasta, România se afla în stare de războiu cu Austro-Ungaria. La orele 9 seara, bravii noştri ostaşi, cu un entuziasm nemărginit, au început prin 18 puncte înaintarea peste seculara, dar vitrega graniţă a Ardealului, şi a doua zi ea fusese trecută şi desfiinţată de fapt în toate punctele de către aceşti şoimi ai Carpaţilor.

Deşi România nu declarase războiu decât Austro-Ungariei, totuşi Germania s'a considerat imediat şi ea în stare de războiu cu noi, urmată fiind apoi şi de Bulgaria şi de Turcia.

CAPITOLUL V

„Cartea roşie austro-ungară"

Nu este desigur fără interes ca cititorul să cunoască şi din spusele duşmanului cum a decurs neutralitatea României până în momentul declaraţiei de războiu adresată de guvernul *Brătianu* imperiului austro-ungar.

Spre acest scop *Cartea roşie austro-ungară* ne va fi de un folos real.

Ce este *Cartea roşie austro-ungară?*[1]) O broşură de 68 pagini, conţinând toată corespondenţa mărturisibilă, schimbată dela 9 (22) Iulie 1914 şi până la 14 (27) August 1916 între guvernele austro-ungar şi român.

Ea este opera contelui Ottokar Czernin, fost ministru plenipotenţiar al Austro-Ungariei la Bucureşti din toamna anului 1913 şi până în August 1916, iar din Noembre acest an ministru de externe al fostei monarchii vecine până în Aprilie 1918.

Din notele scrise şi publicate de contele Czernin în sus numita broşură se pot urmări, aproape zi cu zi, impresiile căpătate de dânsul atât din relaţiunile sale cu curtea noastră regală, cât şi din cele avute cu principalii oameni politici dela noi, precum şi profeţiile trase de el din ceeace a văzut şi a aflat că se petrecea în jurul său.

---

[1]) Vezi în *La Revue des deux mondes* (Maiu 1917): Les entretiens du comte Czernin d'après „Le livre rouge autr.-hongroise", articol semnat de Johan de Witte

Este adevărat că, după *Cartea roşie*, contele Czernin a fost când nedrept, când foarte aspru cu România şi cu cei cari o reprezentau. Această aversiune are o explicaţie. Contele Czernin a trăit în România în vremea cea mai grea pentru un ministru al Austro-Ungariei.

Din această cauză, neputând mai ales uita cum a fost rulat politiceşte de guvernul Brătianu, contele Czernin, pătimaş şi mic la suflet, a jurat răzbunare României. In Decembre 1916. el a căutat să încheie pace separată cu Ruşii pe spinarea României, dar s'a poticnit. In schimb şi-a luat revanşa în primăvara anului 1918, când, cu încheierea păcei impusă guvernului Alex. Marghiloman, a ţinut să dovedească poporului român până unde poate merge insolenţa şi cruzimea austro-maghiară, din fericire însă de foarte scurtă durată şi azi înmormantate pentru totdeauna.

Ţinta principală, pe care a urmărit-o contele Czernin prin publicarea *Cărţei roşii*, a fost ca să nu creadă nimeni că el s'ar fi înşelat cumva asupra celor ce a văzut în România, că nu a înţeles şi nu a prevăzut tot. De altfel, însăşi mărturisiri făcute, după intrarea noastră în războiu, de către regretatul Nicu Filipescu şi d. Take Ionescu, cu cari diplomatul austro-ungar a avut în timpul neutralităţii conversaţii identice şi din cele mai interesante, dovedesc că contele Czernin vedea clar situaţia din România.

Niciodată contele Czernin, ce e drept, nu s'a înşelat asupra simpatiilor, pe cari marea majoritate a Românilor le hrănea pentru Intreita şi mai târziu Quadrupla Inţelegere, precum nici în ceeace privea dorinţa noastră arzătoare de a profita de marele cataclism, deslănţuit de Austro-Ungaria şi Germania, pentru a elibera de sub jugul unguresc pe cele 4 milioane de Români, fraţi ai noştri.

Interesanta broşură ne mai arată cu câtă claritate şi siguranţă anunţa el, cu două luni înainte de decretarea mobilizărei şi cu toate denegările guvernului Brătianu, epoca precisă când armata României va intra în campanie, fapt care dovedeşte cât de bine informat era contele Czernin, prin agenţii săi secreţi, până şi despre ceeace se petrecea la şedinţele consiliului de miniştri.

Cu toate acestea, la începutul războiului, diplomatul austro-ungar putea să tragă nădejde că România va pă-

stra cel puţin neutralitatea. El ştia că în sufletul românesc luarea Basarabiei de către Ruşi, a doua zi după glorioasa campanie din 1877/78 în contra Turcilor, lăsase o rană destul de adâncă. Inainte de toate, el compta pe cuvântul regelui Carol, care, rămas „tot Hohenzollern“, cum singur îi plăcea să se numească în Memoriile sale, se găsea în plin desacord cu supuşii săi şi era cât p'aci să-şi piardă chiar coroana din cauza înfrângerilor franceze dela 1870, dar care ştiind să speculeze chestea răpirei Basarabiei şi să profite de popularitatea ce şi-o câstigase în faţa Plevnei, a condus din ce în ce mai mult politica României alături de Tripla alianţă, cu care apoi, la 1883, a şi încheiat un tratat secret, care a fost reînoit în mai multe rânduri.

Cea mai mare parte a Românilor, însă, cu toate aparenţele de filo-germanism, n'au uitat niciodată ceeace datorau Franţei — şi din acest punct de vedere situaţia sufletească a României s'a schimbat complect îndată după moartea regelui Carol (Septembrie 1914).

Intr'adevăr, urmaşul său, regele Ferdinand, fiind crescut ca prinţ moştenitor mai mult în România şi luând în căsătorie o prinţesă de sânge anglo-rus, a fost nevoit, încetul cu încetul, să uite originea sa germană şi, *învingându-se pe sine însuşi*, cum personal a declarat în consiliul de coroană dela 14/27 August 1916, să adopte şi să se identifice cu vederile şi interesele poporului său. Din momentul urcării pe tron a regelui Ferdinand, contele Czernin nu mai putea spera că noul suveran o să reziste mult timp curentului, care împingea pe Români să dea mâna cu Puterile Inţelegerei.

De aceea, pentru a întârzia cât mai mult această clipă fatală, contele Czernin a întrebuinţat toată arta sa, ajutat fiind de colegul său baronul Busche, ministrul Germaniei la Bucureşti. Nădăjduia omul că viitoare victorii decisive ale armatelor Puterilor centrale o să oblige România să păstreze şi mai departe o neutralitate binevoitoare faţă de Austro-Ungaria. Tot în acest scop, contele Czernin încerca să inspire primului ministru Brătianu sperietori trecătoare, iar regelui Ferdinand remuşcări, aducându-i aminte de angajamentele luate de unchiul său, precum şi

imposibilitatea morală de a rupe „pactul de onoare“, care îl lega, adică tratatul secret din 1883.

La 22 Iulie 1914, contele Berchtold, cancelarul austro-ungar, însărcina pe contele Czernin, ca şi pe ceilalţi reprezentanţi ai monarchiei dualiste în străinătate, să comunice guvernului, pe lângă care era acreditat, nota pe care ministerul comun de externe austro-ungar urma s'o trimită la Belgrad, notă [1]) prin care Serbia era pusă în situaţie să răspundă categoric în 48 de ore. Se ştie în ce termeni imperativi era redactat acest *ultimatum* şi pretenţiunile

---

[1]) Această notă a fost motivată de atentatul comis de către fanaticii sarbi Prinzip şi Cabrinovici în ziua de Duminecă, 28 Iunie 1914, orele 11 dimineaţa, la Serajevo, capitala Bosniei, în contra archiducelui moştenitor Franz Ferdinand şi a soţiei sale ducesa Sofia de Hohenberg. Ea avea ca scop represiunea tendinţelor pan-sârbe, pe cari — susţinea Austro-Ungaria — că le tolera Serbia.

Nota-ultimatum, care a fost înmânată guvernului sârb în ziua de 23 Iulie, orele 6 după amiazi, cuprindea zece cereri din partea Austro-Ungariei. Intre altele, guvernul sârb era obligat să publice în prima pagină a organului său oficial o declaraţie, al cărei coprins era dictat pe deaîntregul şi prin care se condamna orice propagandă în contra Austro-Ungariei şi promitea să pedepsească riguros pe toţi acei — mai ales ofiţeri şi funcţionari — cari în viitor ar mai lua parte la asemenea mişcări naţionale. In afară de aceasta, guvernul sârb trebuia să se angajeze: să suprime publicaţiile şi să disolve societăţile naţionaliste, să facă să dispară din cărţile de şcoală tot ceea-ce era de natură ostilă Austro-Ungariei, să îndepărteze din slujbe pe toţi ofiţerii şi funcţionarii vinovaţi de propagandă anti-austriacă, să închidă pe cei desemnaţi ca compromişi în complotul asasinatului dela Serajevo, să împiedice orice trafic ilicit de arme peste frontieră, etc.

Punctul 5 din nota înmânată guvernului sârb cerea Serbiei *„să primească colaborarea organelor austro-ungare pentru suprimarea mişcărei subversive îndreptată în contra integrităţei teritoriale a monarchiei“*, iar punctul 6 pretindea *„să se deschidă o anchetă judiciară în contra partizanilor complotului, cari se găsesc pe teritoriu sârb, şi ca delegaţi ai guvernului austro-ungar să ia parte la cercetările ce vor avea loc în acest scop“*.

Guvernul sârb a fost obligat să dea răspunsul său în 48 ore, adică până la 25 Iulie orele 6 p. m. Răspunsul Serbiei admitea *toate* cererile Austro-Ungariei afară de punctele 5 şi 6, relativ la cari cerea o deciziune a tribunalului internaţional dela Haga sau a marilor puteri europene, cari au luat parte la elaborarea declaraţiunei făcută de guvernul sârb la 18/31 Martie 1909, cu prilejul anexărei Bosniei şi Herţegovinei de către Austro-Ungaria.

Guvernul austro-ungar refuzând ca monarchia austro-ungară „să fie citată în faţa unui tribunal european“, a declarat războiu Serbiei în ziua de 28 Iulie şi a doua zi Belgradul fu bombardat de artileria austro-ungară. Astfel s'a pus scânteia războiului european.

cari erau formulate. Cu toate astea, guvernul sârb, dornic să evite cu ori-ce preţ un războiu, pentru care el nu era de loc preparat, cedă la toate punctele, afară de două mici rezerve, adăugând, de altfel, *„că el e oricând gata să primească un acord pacific și să încredinţeze rezolvarea acestei chestiuni fie Tribunalului arbitral dela Haga, fie marilor puteri"*.

La 26 Iulie, cu toată cererea urgentă a guvernului rus de a obţine o prelungire a termenului impus Serbiei, guvernul austro-ungar rupea relaţiile sale diplomatice cu Belgradul. Contele Berchtold, însărcinând pe contele Czernin să anunţe regelui Carol al României vestea aceasta, adăuga:

„Maiestatea sa cunoaşte dragostea de pace şi sentimentul de înaltă răspundere ale Maiestăţei sale Apostolice... Din nenorocire, nu mai rămâne nici o speranţă de a găsi o soluţie pacinică. Austro-Ungaria nu urmăreşte nici un plan egoist în Serbia, însă ea este datoare să apere drepturile ei contra unui vecin, a cărui întreagă politică ţinteşte să desprindă populaţia dela frontiera monarchiei. Trebue să isprăvim odată!

„Noi nu pretindem nici o mărire teritorial˘ în Serbia. De altfel avem nădejdea că, dacă războiul devine necesar, el va putea fi localizat.

„Noi aşteptăm dela fidelitatea Maiestăţii Sale în tratate, ca şi dela înalta sa înţelepciune menţinerea României în o strictă neutralitate. Noi înşine, amintindu-ne datoriile noastre de aliaţi, nu vom lua nici o deciziune, care ar atinge interesele României, fără a lua înţelegere cu dânsa. ***Dacă Rusia ar lua o atidiune agresivă faţă de monarhie, noi comptam pe cooperarea leală a României, ca fiind aliata noastră."***

Regele Carol, care se găsea atunci la reşedinţa sa de vară din Sinaia, a primit această comunicare, garantând stricta neutralitate a României în conflictul austro-sârb. El se arăta foarte satisfăcut de asigurările date de Austro-Ungaria cu privire la interesele româneşti.

„*Insă* — adăuga contele Czernin, subliniind a[illegible] din raportul său — ***în cazul că Rusia ar merge în*** [illegible] ***regele mi-a declarat că noi numai cu mari d***[illegible] ***compta pe intervenţia militară a României.***

„Niciodată nu-l văzusem pe rege aşa[illegible]

în momentul când îmi spunea că, dacă ar fi după impulsul inimei lui, armata sa ar merge alături de Tripla alianță, însă el nu putea să facă acest lucru; atâtea fapte se schimbaseră de un an încoace, încât se găsea în imposibilitate de a îndeplini angajamentele sale. Cu toate acestea, el mă însărcină să comunic Excelenței voastre că în cazul chiar, când Rusia ar intra în conflict, el ar păstra o strictă neutralitate: ***nici o putere din lume nu ar putea să-l facă să ridice armele în contra monarchiei austro-ungare***".

Ferm hotărât în dorința sa de a da un ajutor eficace Germaniei, regele Carol luă atunci o măsură excepțională, conform cu gravitatea împrejurărilor: convocă consiliul de coroană, pentru a-i expune situația internațională așa cum o înțelegea el.

Acest consiliu s'a ținut în ziua de 3 August st. n. după amiază, „*în momentul în care opinia publică din țară era mai excitată, ca oricând, în contra Triplei alianțe*". Regele Carol, după cum însuși i-a declarat contelui Czernin, pledase în mod călduros chestia intervenției României, arătând situația primejdioasă în care se găsea ea, ca și datoriile ce contractase cu aliații ei.

„*După o lungă discuțiune* — zice raportul contelui Czernin — *în cursul căreia regele își exprimă clar modul său de a vedea, consiliul de coroană, în contra oricărei așteptări, fu de părăre, cu unanimitate de voturi contra unui singur glas* [1], *că nu era* **casus foederis** [2]) *și se pronunță pentru neutralitate. Atitudinea Italiei a influențat mult această deciziune. Maiestatea Sa a protestat energic în contra unei interpretări așa de meschine a tratatului de alianță... In sfârșit el a împiedecat cel puțin o declarație formală de neutralitate și a cerut ca România să se decidă a-și apăra frontierele. O alianță cu Rusia a fost de asemenea respinsă în unanimitate ca imposibilă.*

„*Maiestatea sa m'a asigurat însă că păstrează ferma*

---

[1]) Al lui Petre P. Carp.

[2]) Tratatul era, într'adevăr, pur defensiv. De altfel, el n'a fost niciodată ratificat de Parlament. De aceea, când pentru prima oară regele Carol a scos la iveală oficial, la 3 August 1914, existența acestui tratat în fața membrilor consiliului de coroană, aceștia i-au răspuns că un astfel de tratat era fără nici o valoare constituțională și că nu angaja decât cel mult pe rege personal.

speranță că România va avea astfel mâinile libere pentru viitor și că va găsi chidr mijlocul de a intra în acțiune“.

La acest raport, contele Czernin adăuga următoarele păreri personale:

*„Aici (în România) se caută numai a se câștiga timp până în ziua, în care războiul european va da rezultate mai precise. Dacă noi suntem învingători — și aceasta este adevărata opinie a regelui — România va fi alături de noi; dacă însă, în contra oricărei prevederi, norocul ne va trăda, atunci cuvântul de ordine: „împărțirea Austro-Ungariei“ va ridica din nou pasiunile în contra noastră și România se va uni cu dușmanii noștri. **Eu cred însă că, în cazul acesta, regele mai curând va abdica decât să-și dea consimțimântul.** In sfârșit, totul depinde de succesul nostru pe teatrul de războiu“.*

Aceste vederi, contele Czernin le-a repetat, și la 8 August după o conversație avută cu Take Ionescu:

„Acest personagiu politic bine cunoscut, care posedă o mare influență, e încredințat că România va rămâne neutră până la sfârșitul războiului [1]*), deși Brătianu lasă să se înțeleagă că România ar putea să meargă în contra Rusiei, dar niciodată în contra noastră. Cu toate acestea, el (Brătianu) pare preocupat de rolul Italiei“.*

Este lucru curios că din rapoartele contelui Czernin nu se vede cum-că opinia publică românească să fi fost îngrijorată la știrea, cu toate astea impresionantă, a primelor victorii și a înaintărei germane pe teritoriul francez. In schimb, în ziua de 13 Septembre, diplomatul austro-ungar îl găsește pe Brătianu foarte impresionat de succesele rusești din Galiția și constată că o mișcare din ce în ce mai accentuată se manifestă în favoarea unei cooperări active cu Ințelegerea (Antanta).

„Situațiunea se agravează din zi în zi“, scria contele Czernin la 19 Septembre. *„Vestea retragerei armatei noastre (din Galiția) a făcut mai aprinsă dorința de a ne strivi. Există temerea de a pierde momentul (intrărei în acțiune) și*

---

[1]) Contele Czernin face aci aluzie la formula *neutralității definitive*, aruncată de Take Ionescu ca răspuns indirect la încercările regelui Carol, de a băga România în războiu alături de Puterile centrale.

de a sosi prea târziu pentru a lua parte la împărţirea prăzei monarchiei. Această mişcare este susţinută în mod firesc de milioanele ruseşti. Strigătul: „Vrem Ardealul!“ este la ordinea zilei. Brătianu este mereu abătut şi îngrijorat. Regele rămâne singura frînă care poate să oprească (România) de pe această pantă alunecătoare. Să avem răbdare şi să lăsăm să ţipe guralivii. Din ziua în care noi vom avea primul succes atât de aşteptat în contra Ruşilor, totul va intra aici în linişte“.

La Viena se voia cu orice preţ într'una din zile ca, contele Czernin să obţină tranzitarea materialului de războiu austriac trimis Turciei. Brătianu răspundea la această idee printr'un refuz absolut, declarând tranzitul de imposibil, mai ales pe faţă şi în cantităţi mari. In cantităţi mai mici şi pe nesimţite toată lumea ştie că s'a trecut cu tăcerea voită a primului ministru. Brătianu spunea totuşi contelui Czernin *„că un asemenea fapt ar stârni o explozie de indignare în întreaga ţară, care cere războiu în contra Austriei“*. Ministrul austo-ungar ripostă şi el, găsind *„că acest mod de a vedea era incompatibil cu o neutralitate binevoitoare şi încă mai mult cu datoriile unui aliat“*.

In acest timp, manifestaţiuni din ce în ce mai semnificative se produceau „pe strade, în presă şi în armată“; mii de persoane, aparţinând tuturor stratelor sociale, străbăteau stradele Bucureştilor, cerând intrarea în acţiune şi „năvălirea în Transilvania“, vis frumos, pentru urmărirea căruia Românii trebuiau să moară doui ani mai târziu. Ecoul acestor manifestaţiuni ajungea până la căpătâiul regelui Carol, care trăgea să moară şi care pe patul său de agonie era chinuit de viziunea anticipată a nepotului său (viitorul rege Ferdinand) — un Hohenzollern! — trăgând spada împotriva Germaniei. Ce viziune tragică!

Ultima dată, când contele Czernin a mai putut vedea pe regele Carol, acesta i-a zis, plângând:

„Nu doresc altceva decât să mor, ca să se termine odată!“.

„Frica de a nu-şi putea ţine cuvântul, de a fi târât la o trădare fără pereche în istorie, adică de a se necinsti, îi păreau regelui atât de odioase încât părea cu desăvârşire desfiinţat. Şi bătrânul rămâne singur. Excelenţa voastră cunoaşte guvernul român şi ştie ce carte joacă. Anturagiul

cel mai „deaproape" al regelui[1] *este o piedecă pentru el, iar nu un ajutor".*

La 23 Septembre, regele Carol fiind prea bolnav pentru a-l putea primi, contele Czernin avu o audienţă la prinţul moştenitor. Iată cum raportează el şefului său această întrevedere:

„E lucru foarte greu de a face o dare de seamă exactă asupra acestei audienţe. Prinţul şi-a schimbat aşa de des părerile, încât nu te poţi nici decum baza pe vorbele lui. El începu prin a-mi spune că lumea întreagă vrea războiul în contra noastră şi repeta mereu: „Nu ştiu cum o să se isprăvească chestia asta. Un singur lucru este imposibil: războiul în contra Rusiei, încolo totul e posibil!"

„Prinţul califica de altfel această politică voită de popor ca „o sinucidere a României; dacă România ar merge cu Rusia, ea ar deveni vasala ei şi, dacă Austria va fi victorioasă, România ar fi pedepsită pentru atitudinea ei". Insă repetă el: „Ce poţi să faci în contra voinţei unui popor?"

„Eu i-am răspuns: Maiestatea Sa, stăpânul meu prea graţios, cunoaşte greutăţile situaţiei, însă ştie că Alteţa Voastră este la fel, ca şi regele, un om de onoare şi prin urmare incapabil de o astfel de trădare mizerabilă.

„Atunci prinţul regal îşi schimbă cu totul părerea, zicând: „Dacă aşi face una ca aceasta, m'aşi conduce ca un om ordinar. Inainte de toate, onoarea! Istoria n'are să înregistreze o asemenea trădare".

„In scurt, prinţul spunea cu totul contrariu de ceeace zisese la început. Impresia mea este din cele mai rele. Prinţul este instrumentul fără voinţă al anturagiului său, care nu inspiră nici o încredere".

La 30 Septembre, regele Carol scria încă cu mâna sa slăbită următoarele rânduri contelui Czernin:

„Consiliul de coroană se va întruni din nou peste câteva zile; sănătatea mea şi dorinţa de a câştiga timp au

---

[1] Ce admirabil caracterizează d-nul N. Iorga pe contele Czernin, când spune despre dânsul că „urmărea pe *bătrân* ca pe o pradă ce i-se cuvenea!" (Vezi: *Două răspunsuri ale unui istoric: D. Czernin şi politica României. — Un studiu al d-lui Vesnici*, de *N. Iorga*).

întârziat acest consiliu. Ar fi de dorit ca să se mărginească la o declaraţie de neutralitate. Pentru moment, este cel mai bun lucru [1]. *Să dea D-zeu ca în curând să avem ştiri de noui victorii!"*

In acest moment se zvonea, în cercurile Curţei, că consiliul de coroană va hotărî intrarea trupelor româneşti în Transilvania. *„Se vorbea ca de un fapt îndeplinit"*, precum şi de abdicarea regelui Carol şi de urcarea pe tron a prinţului moştenitor... Cu 48 ore mai târziu, întreaga situaţie era schimbată: opoziţia se înţelesese cu guvernul Brătianu pentru a menţine neutralitatea şi pentru trimiterea rezerviştilor la vetre. Aceasta pentru motivul că, şi de o parte şi de alta, zilele regelui se considerau ca numărate... Intr'adevăr, regele Carol a încetat din viaţă la 27 Septembre (10 Octombre st. n.) 1914.

Puţin timp după acest eveniment, contele Czernin înştiinţa guvernul său că situaţia se agravase considerabil. In acest moment (pe la începutul lunei Novembre 1914), se ştia că armata austriacă se retrăsese, bătută, din faţa Ruşilor şi de aceea partidul războinic în cap cu N. Filipescu şi Take Ionescu încerca din nou să împingă România la intrarea în acţiune.

Contele Czernin raporta la Viena: *„Aici se crede în victoria Rusiei. O teamă nebună de a sosi prea târziu la împărţirea monarchiei stăpâneşte din nou pe „fidelii noştri aliaţi", în timp ce duşmanii noştri profită. Dela moartea regelui Carol, aici nu se desemnează decât numai două grupări compacte: Unii crezând că a sosit momentul favorabil de a ne cădea în spate; alţii, „prietenii noştri", cred că situaţia nu este încă clară, zicând că trebue să se aştepte până vom fi într'adevăr bătuţi. In această categorie intră familia regală şi preşedintele consiliului. Acesta din urmă mi se scuză mereu, spunând că, pentru a se menţine, el trebue să se prefacă şi să urle cu lupii".*

Vremea era înaintată şi perspectiva unei campanii de iarnă calma zelul chiar al celor mai războinici, cari, în ne-

---

[1]) Asta era părerea regelui Carol, după victoria franceză dela Marna şi ocuparea Lembergului de către Ruşi. Gândul său intim era însă ca, la prima nouă victorie a Puterilor Centrale, să vâre România în războiu alături de ele

răbdarea lor, *„erau gata să răstoarne guvernul Brătianu“* Cu toate astea, contele Czernin simţia lămurit că situaţia aceasta nu putea să dăinuiască mult. Deşi noul rege evita să-i vorbească, mulţi oameni politici se arătau mai puţin rezervaţi şi ministrul austro-ungar vedea cum toate simpatiile se îndreaptă spre Franţa, iar *„ura pasionată“* în contra Puterilor centrale.

Aceste sentimente se manifestară şi mai pe faţă în primăvara anului 1915, când Italia se alipi definitiv de Antantă. Din nenorocire, în acel timp, se întâmplă înaintarea armatelor germano-austriace în Galiţia. Contele Czernin profită pentru a lucra pe lângă Brătianu, căruia îi declară: *„Austria şi Germania sunt mai puternice ca nicio lată: se poate să căpătăm victoria mai greu, dar nimeni nu va mai putea să ne-o zmulgă“*.

Baronul Burian, care tocmai atunci succedase contelui Berchtold ca cancelar, însărcină pe contele Czernin de a face să se înţeleagă la Bucureşti că ar fi o nebunie ca România să se aşeze alături de Ruşi, căci chiar o victorie, dacă ar putea vreo-dată s'o obţină, le-ar da acestora supremaţia în Balcani — şi aceasta ar fi moartea Romîniei. Insă, după marile înfrângeri suferite de Ruşi în Galiţia, *„România nu mai putea să rămâe neutră, ea trebuia să dea concursul ei militar Austriei“*, lucru ce contele Czernin încercă să-l facă să fie înţeles şi de regele Ferdinand într'o lungă audienţă ce o obţinu în ziua de 26 Maiu şi în decursul căreia avu grija să însiste asupra *perfidiei italiene*.

Regele evita să contrazică pe interlocutorul său; el repetă de mai multe ori că va face tot posibilul să rămână neutru, adăugând însă *„că suveranii constituţionali nu sunt stăpâni pe situaţie“*. El nu ascunse că în cazul când Austriacii ar fi bătuţi, poziţiunea lui ar deveni nesigură: *„furtuna ar târâ cu dânsa dinastia“*.

Erau în acest moment (26 Iunie 1915), după spusele contelui Czernin, patru partide politice în România, cari îşi disputau direcţia de dat politicei româneşti: 1) partidul liberal: 2) partidul lui Alex. Marghiloman; 3) „grupul“ Lahovari şi 4) Takiştii. Ultimele două partide *„chiar atunci se înţelesese pentru intrarea în acţiune alături de Quadrupla“*.

Timp de mai multe luni au avut loc discuţiuni cu

privire la trupele românești, massate la frontiera ungară. De câte-ori contele Czernin presa pe Brătianu sau chiar pe rege să retragă aceste trupe dela graniță, el se izbea de un răspuns dilatoriu: sau că Austro-Ungaria, închizându-și frontierele dinspre România, era natural ca aceasta să ia măsuri de precauțiune în fața unei atitudini așa de ostile sau chiar în cazul că Austro-Ungaria ar fi ridicat aceste prohibițiuni, guvernul român pretexta că nu putea să retragă trupele brusc dela graniță, fără să producă o puternică emoție în țară, fapt care trebuia evitat.

In fine, regele ordonă retragerea trupelor cu 10 kilometri înapoi de linia frontierei, dar contele Czernin află în curând că acest *„ordin formal“* nu fusese executat și el scria destul de ironic regelui *„spre a-l informa că generalii săi ignorează ordinele Maiestății sale“* (14 Septembre 1915).

Totul părea a arăta că la această dată România era pe punctul de a mobiliza[1]). Contele Czernin căuta să găsească pe primul ministru, pentru a-l avertiza *„nu în mod oficial, ci amical“*, că România s'ar pune într'o grea situație, cazul ei nefiind ca al Greciei[2]). La Viena și la Berlin se hotărî a se cere explicațiuni guvernului român. Brătianu arată însă că România este singurul stat din Balcani, care n'a mobilizat; doar și ea are dreptul să se apere ca ceilalți.

Contele Czernin nu admite acest motiv. *„România* — răspunde el — *n'are nici un pretext pentru a se apăra. D-voastră știți foarte bine că atât Austro-Ungaria cât și Bulgaria nu se gândesc să vă atace, în vreme ce aci un partid puternic împinge necontenit la războiu în contra Austriei — și dacă ostilități se vor produce, România va fi responsabilă și urmările pot fi foarte grave.*

„Brătianu mi-a părut vizibil neliniștit; el mi-a mulțumit pentru demersul meu, însă a refuzat de a face ori-ce promisiune“.

Demersul contelui Czernin a găsit întreaga aprobare a ministerului de externe din Viena. Baronul Burian însăr-

---

[1]) Afirmație hazardată, deoarece România, față cu retragerea Rușilor din Carpați și din Galiția, nu se putea gândi în acel moment la o eventuală mobilizare.

[2]) Se știe că Grecia condusă de Venizelos, și-a mobilizat armata, ca răspuns la atacul Bulgariei în contra Serbiei.

cină chiar pe ministrul său plenipotenţiar de a reînoui avertismentele către Brătianu, aducându-i aminte de marile interese politice cari au condus România la contractarea alianţei cu Austro-Ungaria şi Germania. Scopul era atunci de a opune un zid solid înaintării ruseşti, mai întâiu spre Europa centrală şi apoi spre Balcani. Acest scop nu putea fi uitat în acel moment. Când chiar Bulgaria ştiu să se libereze de teroarea moscovită, România trebuia să aibă energia de a intra pe calea arătată de istorie, ca şi de înţelepciune şi de adevăratele interese ale ţării.

Iarna anului 1915/1916 trecu astfel în negocieri dilatorii. In sfârşit, prin luna Martie 1916, contele Czernin fu însărcinat de Ballplatz să ceară lămuriri însuşi regelui Ferdinand „*sub o formă amabilă, însă nu mai puţin hotărâtă*", pentru-ca România să păstreze o strictă neutralitate, apărându-şi frontiera din spre Rusia, după cum o apără şi faţă de celelalte puteri vecine. Regele răspunse la acest demers prin cuvinte asigurătoare, însă mai mult vagi. Ministrul său de externe, Em. Porumbaru, arăta că România nu putea fi considerată ca responsabilă în cazul că trupele ruseşti ar invada teritoriul său prin surpriză şi fără înştiinţare prealabilă, la ceeace contele Czernin riposta: „*Cum să mai vorbim de surpriză, când, pentru a treia oară, înştiinţez guvernul român de o asemenea eventualitate?*"

In convorbirile pe cari le-a avut diplomatul austro-ungar cu şeful cabinetului român în primăvara anului 1916, Brătianu a încercat să-l convingă că teribilul războiu, care de doui ani aprinsese Europa, e destinat în mod fatal „*să se termine fără nici un rezultat*", că „România trebuie să se felicite de a nu fi intrat în luptă şi că are tot interesul să continue a aştepta evenimentele până în ziua — dacă aceasta ar fi să sosească vreodată — când victoria s'ar desemna lămurit pentru una din cele două tabere".

„*Europa* — spune contelui Czernin că 'i-ar fi declarat Brătianu — *este într'o stare de înfrigurare, care o împiedică dela ori-ce judecată. Cât despre mine, mi-am păstrat sângele rece şi n'am decât să mă felicit de a fi rezistat sfaturilor acelora cari vor să ne târască în războiu, fie pentru o parte, fie pentru alta. Unde am fi noi acum?... Se poate ca, în şease luni, situaţia să fie complect schim-*

bată şi atunci să mă văd obligat să iau alte hotărâri. Pentru moment, în timp ce marile Puteri se sfârşesc într'o luptă fără pereche în istorie, România face admirabile afaceri[1]) *şi afară de câte-va capete exaltate, nimeni nu se mai plânge în ţară!"*

Contele Czernin declară că a rămas trăznit de *„lealitatea cinică"*, cu care Brătianu lăsa să se înţeleagă că România s'ar întoarce în contra Austro-Ungariei, aliata ei, dacă aceasta ar fi bătută; în cazul neprobabil că războiul ar ajunge la un rezultat, el crede mai mult în zdrobirea Austro-Ungariei decât în cea a Rusiei.

„Am căutat — scria contele Czernin — *să-i combat ideile din punct de vedere moral şi raţional: un războiu fără rezultat este tot aşa de inadmisibil pentru noi, ca şi înfrângerea noastră. Şi ipoteza unei cooperaţiuni din partea României, după ce noi vom fi obţinut victoria, este o utopie"*.

In acest timp succesul ofensivei ruse, care chiar atunci se produsese în Galiţia, înflăcăra în mod viu spiritele — şi contele Czernin, întotdeauna bine informat, scria la 25 Iunie şefului său că a aflat *din izvor foarte bine informat* că la ultimul consiliu de miniştri s'a agitat chestiunea părăsirei neutralităţii, pentru ca România să se alieze cu Înţelegerea. El ceru imediat o audienţă la rege şi conchise din aerul încurcat, precum şi din răspunsurile evasive ale Suveranului, că, dacă nimic nu este hotărît, totuşi România tratează în mod intensiv cu Puterile Înţelegerei şi că se va decide repede să intre în campanie, mai ales dacă Ruşii vor continua înaintarea lor în Galiţia. Comenzi mari de muniţii se făcuseră în Rusia, iar Franţa trebuia să trimeată artilerie grea.

Pentru concursul României, Brătianu a cerut următoarele condiţiuni:

1. O ofensivă generală a Inţelegerei şi o înaintare victorioasă a forţelor ruseşti.
2. Garanţii în contra Bulgariei.
3. Transilvania, Bucovina şi Banatul.

---

[1]) Brătianu făcea, desigur, aluzie la exportul cerealelor româneşti în Germania şi Austro-Ungaria, în baza contractului pentru furnizarea a 50.000 vagoane-

4. România va declara războiu numai Austro-Ungariei, nu şi Germaniei.

5. Furnituri de muniţii şi material.

Contele Czernin ştia că România nu posedă artilerie şi muniţii îndeajuns şi cu o remarcabilă prevedere, bazată fără îndoială pe informaţiile furnizate de agenţii săi secreţi, el fixa, la data de 28 Iunie 1916, că *„România nu va începe ostilităţile înainte de a doua jumătate a lunei August"*.

Ministrul austro-ungar nu mai avea curajul să pună preţ *„pe slaba rezistenţă a regelui, care, influenţat de Brătianu*, — zicea el — *va comite o ruşinoasă trădare în contra sângelui Hohenzollern-ilor"*.

In curând, la 30 Iunie, preşedintele consiliului, într'o lungă convorbire avută cu contele Czernin, căuta din nou să-l convingă de viua sa dorinţă de a menţine neutralitatea, scoţând în relief meritul ce-'l avea de a nu fi profitat, în mai multe rânduri, de situaţia critică în care se găsea monarchia austro-ungară.

Chiar în acel moment, Brătianu ar fi putut să ia Bucovina, însă el n'o făcea, ci se încerca să probeze cât era de grea situaţia sa, precum şi dificultăţile cu cari ar avea de luptat în contra sentimentului naţional, dacă Austro-Ungaria n'ar izbuti să oprească ofensiva rusească. Dar contele Czernin nu se lăsa să fie mistificat de aceste declaraţii, el era încredinţat că Brătianu îi vorbea astfel, pentru a putea şi mai bine să-şi mascheze proiectele sale.

„Eu cred — telegrafia reprezentantul austro-ungar în ziua de 30 Iunie — *că armata română va intra în campanie peste 6 până la 8 săptămâni, adică îndată după strânsul recoltei, când vor fi primite muniţiile trimise de Rusia, căci, se spune, că în timp de 6 săptămâni vor sosi zilnic dela Arkhangel şi Wladiwostok câte 15 vagoane cu furnituri militare; artileria românească ar avea atunci în mijlociu 3000 de proiectile de fiecare tun"* [1]).

Contele Czernin căuta să laude pe primul ministru Brătianu, mărturisindu-i admiraţia sa pentru dibăcia cu care

[1]) Desigur, aşa ar fi fost să fie, dacă nu intervenea trădarea lui Stürmer, primul ministru şi ministru de externe al Rusiei, din ordinul căruia transporturile cu muniţiuni destinate României erau oprite, rătăcind prin gările siberiene.

a condus frânele guvernului în timp de 2 ani de zile și a știut să ferească țara de o catastrofă.

„Atunci — zice Czernin — *Brătianu a avut un cuvânt, care a proiectat ca o rază electrică adevăratele sale sentimente:* Este foarte adevărat ceeace spuneți, dar de astădată nu mai e de loc acelaș lucru. Războiul se apropie de sfârșit. *Apoi Brătianu îmi prezintă Austro-Ungaria ca ne mai având numărul de oameni necesar pentru a lupta împotriva masselor inepuizabile ale Rusiei".*

Ministrul austro-ungar, firește, a căutat să arate interlocutorului său cât de falșe erau pronosticurile sale, replicându-i:

„Austro-Ungaria și Germania posedă încă rezerve numeroase. Noi rămânem solizi și uniți, în vreme ce semne evidente de adâncă descompunere se manifestă în tabăra dușmană — și eu știu din sursă sigură că chiar în cursul săptămânilor viitoare, situația va fi complect schimbată".

Contele Czernin își da bine seama atunci (30 Iunie 1916) că Brătianu, ferm decis pentru războiu, *„nu așteaptă decât ora propice pentru a face o preumblare militară în Transilvania. Fructul nu-i pare destul de copt.... Totul depinde de întorsătura ce vor lua-o evenimentele..."*

Câteva zile mai târziu (7 Iulie), diplomatul austro-ungar, întotdeauna exact informat de cele ce se petreceau în culise, înștiințează la Viena că Puterile Ințelegerei, devenind din ce în ce mai zorite, au amenințat, fiecare separat, că nu se vor interesa de România cu ocazia încheierii păcei. In acest timp, în ultimul consiliu de miniștri, fiind de față toți miniștrii, s'a admis părerea lui Brătianu de a conserva încă în mod provizoriu neutralitatea. De părere contrară a fost numai ministrul de finanțe Costinescu, care cerea mobilizarea imediată și intrarea lui N. Filipescu în cabinetul Brătianu [1]).

Totul indica însă că această situație de expectativă nu putea să dureze mult timp. La 12 Iulie, contele Czernin semnala ordinele date primarilor români cu privire la proviziile de alimente în vederea unei apropiate mobilizări; felina-

[1]) Afirmațiunea contelui Czernin că ministrul de finanțe Emil Costinescu ar fi cerut intrarea în cabinet a lui N. Filipescu, este inexactă.

rele din Bucureşti fuseseră vopsite în negru ca precauţiune încontra aeroplanelor etc.

Baronul Burian, preşedintele consiliului austro-ungar şi ministru de externe, ţinea la curent guvernul din Berlin cu informaţiunile culese de Czernin. *Cartea roşie* cuprinde o lungă scrisoare, în care baronul Burian expunea, la 18 Iulie 1916, prinţului de Hohenlohe situaţiunea exactă, aşa după cum reeşia din informaţiile furnizate de reprezentantul Austro-Ungariei la Bucureşti.

In timpul acesta contele Czernin continua să pună la curent pe şeful său de conversaţiile avute cu Brătianu şi cu ceilalţi miniştri. La 26 Iulie, cu o lună înainte de începerea ostilităţilor, Brătianu tot mai încerca încă să-l convingă de intenţiile sale pacinice. Cu toate acestea, el a dat să se înţeleagă că în cazul unei prăbuşiri a monarchiei dualiste ar cere Transilvania; însă „*o asemenea eventualitate nu se va produce* —ar fi spus Brătianu contelui Czernin—*deoarece Austro-Ungaria, unită cu Germania, formează un bloc atât de puternic, încât nu va putea fi zdrobit*". Şeful guvernului român era obligat să rămână în buni termeni cu Inţelegerea pentru a obţine muniţiuni, „*dar el nu contractase nici o alianţă cu ea şi mai curând şi-ar da demisia decât să-şi arunce ţara în războiu*". Brătianu trebuia, cu toate acestea, să menajeze opoziţia din ţară, să uzeze de amânări şi să lucreze, într'un cuvânt, foarte prudent de frica de a nu provoca o revoluţie. Cât despre el, era încredinţat că războiul va ţine mult timp şi va fi fără rezultat.

A doua zi după această lungă convorbire, rezumată mai sus, contele Czernin obţinu o audienţă la rege. Acesta se ţinu în rezervă; afirmă, cu toate acestea, că are aceleaşi păreri ca şi unchiul său, însă cu mai puţină autoritate. El încearcă din toate puterile să convingă pe interlocutorul său, recunoscând însă că Inţelegerea exercita o presiune foarte mare la Bucureşti, ceeace nu însemna că Brătianu 'i-ar ceda şi „*chiar în cazul când primul ministru ar consimţi, acest fapt nu l'ar angaja pe rege*".

„*Fără îndoială* — continuă regele — *Brătianu ar vrea ca România să-şi ia partea cuvenită din monarchia fărămiţată, însă să nu contribue la fărămiţarea ei*" şi în această privinţă regele stabili o mare deosebire între a profita

de împărţeala şi de a împinge la ea, un mod de a vorbi, pe care contele Czernin îl găsea foarte subtil.

Regele regreta mult starea de excitare şi de înfrigurare din ţară. Cât despre Rusia, *„care posedă încă mulţi oameni, însă căreia îi lipsesc ofiţerii“*, el declara că România nu 'i-ar permite să-i încalce teritoriul.

Contele Czernin nu se îndoia de sinceritatea suveranului României, însă el credea că Brătianu ar putea să-i forţeze mâna, punându-l subit în faţa unui *fapt împlinit.*

„Românii mai au ei sau nu frică de noi? Intreaga chestie politică e aici şi regele nu ne va veni în ajutor dacă Brătianu nu mai are teamă“ — zicea contele Czernin în raportul său.

Informat din diverse părţi despre negocierile urzite de Brătianu cu Puterile Inţelegerei, baronul Burian, la 18 Iulie, da instrucţii contelui Czernin de a lucra direct asupra regelui:

„Deşi nu se poate compta destul pe forţa de rezistenţă a firei sale atât de lipsită de energie şi de impersonală, trebuie totuşi încercat un nou demers pe lângă regele Ferdinand, spre a-i pune sub ochi deplorabilul efect moral, pe care l'ar produce nerespectarea în chip aşa de ordinar a cuvântului său şi de a-i reaminti că, încă de la începutul războiului, noi am hotărât ferm, de acord cu defunctul rege Carol, că menţinerea alianţei nu trebue să fie modificată“.

Intr'o scrisoare a contelui Czernin, cu data de 29 Iulie 1916, se găsesc detalii extrem de interesante, prin care trimisul austro-ungar raportează şefului său, baronul Burian, cum s'a luat pe lângă Brătianu pentru a provoca din partea acestuia mărturisiri *„de o lealitate surprinzătoare şi cinică“*:

„I-am spus că era poate una din ultimele convorbiri ce puteam avea împreună. Când, după 3 ani de şedere în această ţară, ajunsesem să stabilesc cu el o intimă prietenie, ar fi fost nedemn de noi să nu ne explicăm cinstit, înainte de a ne despărţi. Ştiam că prepara războiul. El negocia cu Inţelegerea; toţi intimii săi anunţau o mobilizare imediată. Chiar el excita într'atâta spiritele, încât Bucureştii păreau o casă de nebuni. Desigur, nu era să reluăm vechea temă a datoriilor alianţei şi a moralei în politică, însă el trebuia să ştie că noi prevedeam cu mult sânge rece perspectiva unei declaraţii de războiu. Cred că i-am spus aceasta sub o formă dulce.

„Brătianu mi-a răspuns pe un ton nu mai puţin prietenos:

*că el nu m'a înșelat niciodată, nu mi-a tăinuit că, dacă monarchia dualistă s'ar prăbuși, România avea să profite de aceasta, neputând sta la o parte. Transilvania, în cazul acesta, nu trebue să fie lăsată Ungurilor. Aceasta nu era politica specială a lui Brătianu: nici un personagiu politic român nu ar putea să rețină pe compatrioții săi, dacă Rușii ar merge «spre Budapesta». Primul ministru nu credea că aceasta s'ar putea întâmpla; el credea mai curând (**și aici mințea**) într'un sfârșit al războiului fără rezultat, fără schimbări teritoriale.*

*„El n'a citit rapoartele mele către Excelența Voastră, însă, după conjecturile lui, eu v'am scris că Brătianu ținea cu totul alt limbagiu față de Inţelegere. Era adevărat. El lăsa Inţelegerea să spere că România va lua armele alături de ea. Insă el o făcea pentru motive de politică internă, spre a împiedica o revoluție (**aici Brătianu mințea pentru a doua oară**) și amâna mereu atacul, pentru a ne lăsa timp ca să ne îmbunătățim situația militară și să răcească astfel ardoarea războinică a Românilor (**această a treia minciună era absolut grotească**). El voia să aibă munițiile, cari erau deja de mult plătite și, natural, nu le putea primi decât în cazul când Antanta era bine dispusă pentru el. Pentru moment, el nu se gândea la războiu, nu din cauza lipsei mijloacelor de apărare, ci pentru că nu voia să ne agraveze de loc situația noastră, afară de cazul — precum și spusese — când înfrângerile noastre ar fi ireparabile. (**Această mărturisire, prin care tindea să obțină Transilvania fără războiu, se numește în limba germană hoție, nu cucerire**; într'adevăr, ea nu ne învăța nimic nou, însă nu era mai puțin interesantă de reținut, venind din gura lui). Apoi Brătianu se pierdea în amănunte asupra dificultăților luptei sale pentru neutralitate și voia să afle, dacă eu îmi dam bine socoteală despre aceasta.*

*„Eram, până la un punct, de aceleași păreri. Brătianu nu trebue să se gândească că a pierdut orice mijloc de a merge cu noi; el trebue să creadă că noi comptăm încă pe el ca pe o ancoră care asigură neutralitatea. Natural, i-am răspuns însă că e foarte greu de a primi modul său de a vedea: ideia lui despre „**Rușii la porțile Budapestei**" îmi părea comică. El nu va vedea aceasta și credința într'o înfrângere a Puterilor centrale putea, prin urmările ei, să fie fatală micei Românii. Eu aveam datoria morală să-l previn că leul, considerat ca mort, putea cu o lovitură de labă să facă din România o altă Serbie.*

„Conversațiunea noastră a durat un ceas și s'a terminat în modul cel mai amical, Brătianu sforțându-se chiar să ia un ton sentimental și cordial.

„Din toate acestea am conchis: Brătianu (eu las la o parte perifrazele sale mincinoase) este convins că înfrângerea noastră este iminentă. El vrea să mai aștepte încă puțin. Cât timp? Exact atât cât se va teme de noi, nici un minut mai mult.

„Brătianu știe însă cum vom răspunde noi la trădarea sa, că trupe germane vor fi trimise în Transilvania și că înfine o jumătate de milion de Bulgari îi vor cădea în spate.

„Am vorbit de asemeni și cu regele. Se înțelege dela sine că cu el a trebuit să îndrăznesc mai mult. Am vorbit despre regele Carol și i-am amintit cuvintele pe cari mi le-a spus regretatul său unchiu: „Dacă Italia vă atacă, va fi o porcărie, de care un Hohenzollern nu e capabil“.

„Regele mi-a răspuns: *„Am aceleași idei ca și unchiul meu, însă trebue să vă gândiți că eu dispun de mai puțină autoritate“.*

„Am replicat că puteam să înțeleg numai un singur lucru: Maiestatea Sa nu poate garanta că își va impune voința, dar că își va păstra voința sau va abdica.

„Regele a rămas mut.

„Excelența voastră sunteți destul de edificat, pentru a ști că nu putem avea mare încredere în Maiestatea Sa. Regele este un instrument în mâinile lui Brătianu“.

In primele zile din August, contele Czernin a avut mai multe întrevederi cu Brătianu. Acesta totdeauna încerca să-l convingă că nu se gândea de loc să iasă din neutralitate și, cum diplomatul austriac era neîncrezător și îi dovedea că cu toate promisiunile sale, continuă a se massa trupe românești la frontieră, Brătianu dădea ordine chiar în fața lui pentru a-i lămuri situația.

Primul ministru se arăta preocupat de noile succese repurtate de Ruși. Contele Czernin pretindea că aceste succese erau prea exagerate:

„Atâtea minciuni au fost răspândite pentru a câștiga România la cauza Antantei!“.

— *„E adevărat, răspundea Brătianu; Rusia face ca cocoșul sălbatec, care joacă în fața găinelor“.*

Mişcările de trupe spre frontieră continuau mereu să se producă, trădând astfel planurile guvernului român.

Ministerul de externe din Viena gândi atunci că singurul mijloc de a reţine pe Brătianu era de a-l asigura complect de concursul Triplei alianţe faţă de Rusia în momentul în care această putere s'ar pregăti să invadeze teritoriul român cu forţe considerabile. Baronul Burian însărcină, în consecinţă, pe contele Czernin să transmită verbal la Bucureşti următoarea comunicare:

„Increzător în afirmatiile d-lui Brătianu cum că România ar respinge cu forţa orice încercare armată în contra neutralităţii sale, eventualitate, care — dat fiind incidentul dela Mamorniţa — ar putea să se repete dintr'o zi într'alta în dimensiuni cu mult mai serioase, guvernul imperial şi regal, cu intenţiunea de a lămuri şi asigura de pe acum guvernul român, îi face cunoscut că în cazul în care guvernul român nu s'ar găsi sau nu s'ar crede în măsură să se opună în mod eficace unei invazii din partea armatei ruseşti, va lua el toate măsurile militare, pe care le impun siguranţa frontierelor austro-ungare şi cari vor fi judecate ca necesare pentru a restabili o stare de lucruri, care să permită Romaniei să-şi păstreză neutralitatea".

După cererea baronului Burian, prinţul de Hohenlohe trimitea din Berlin instrucţiuni la fel reprezentantului Germaniei la Bucureşti.

Primul ministru Brătianu căuta încă să câştige vreme. El răspunse la această comunicare că Austro-Ungaria ar putea să ajute mult menţinerea neutralităţii României, cedându-i un teritoriu în Bucovina.

„Am evitat să răspund direct la această încercare de smulgere — scria contele Czernin şefului său — *pentru că nu cunoşteam intenţiile Excelenţei voastre în această chestiune. I-am spus numai că ideea unei cedări de teritoriu din partea noastră, ca preţ al neutralităţei României, trebuie să fie cu totul părăsită.*

„Intr'adevăr, Românii puteau foarte bine să primească o asemenea concesiune şi totuşi să ne atace în urmă, dacă ne considerau ca bătuţi, spre a câştiga încă şi mai mult.

„Intrevederea noastră continuând, i-am imputat că se trimit mereu trupe în contra noastră. De astădată i-am vorbit şi mai răspicat ca de obiceiu şi i-am zis „că de vrea războiul,

îl za aveq", *dar că nu trebuia să mă creadă aşa de prost încât să nu văd preparativele sale.*

„Brătianu îmi manifestă atunci o emoţie vizibilă şi, ca întotdeauna, opuse o desminţire categorică faptelor pe cari i-le expusesem într'un chip aşa de amănunţit. După el, pregătirile militare, de cari mă plângeam, fusese impuse de motive bine cunoscute de politică internă şi, ulterior, de teama unei surprize din partea Bulgariei. Această temere, zicea Brătianu, n'avea nimic în sine extra-ordinar, căci era foarte posibil ca atât la noi, cât şi la Sofia, să se caute a se isprăvi odată cu România.

„I-am răspuns că o asemenea ideè provoacă râsul. Desigur, noi am proceda foarte energic împotriva României, dacă ea ne-ar ataca, noi însă nu-i cerem decât o neutralitate corectă şi bune relaţii cu noi. De alt-fel, Brătianu putea imediat să aibă probe că-i spuneam adevărul: n'avea decât să demobilizeze şi să proclame în mod public neutralitatea definitivă a României — şi eu mă angajam faţă de el să-i uşurez situaţia, retrăgând trupele noastre dela frontieră.

„Brătianu îmi obiectă că noi avem aici sute de spioni, cari supraveghează toate măsurile luate, pe cât timp el nu putea să controleze mişcările de trupe nici la noi, nici la Bulgari. Din această căuza, motive de politică internă îl opreau cu desăvârşire să demobilizeze. Eu trebuiam „ca şi mai înainte" să mă încred în cuvintele lui şi să cred că făcea tot ce-i sta în putinţă, pentru a păstra neutralitatea."

La 9 August, baronul Burian însărcină, într'adevăr, pe contele Czernin să răspundă printr'un refuz, exprimat în forma cea mai amabilă, în ceeace priveşte *„tentativa de smulgere"* (extorsiune) încercată de Brătianu.

In cursul zilelor următoare, deşi numeroase indicii anunţau ruptura apropiată, svonuri contradictorii circulau încă la Bucureşti în jurul intenţiilor guvernului român. Baronul Burian telegrafia dela Viena, în ziua de 10 August, că după informaţiuni sosite din diferite părţi, o convenţiune militară s'a încheiat între România şi Rusia şi că România se prepară să încheie şi o altă convenţiune cu cele patru puteri ale Antantei.

„Cu toate acestea —sfătuia baronul Burian pe contele Czernin —*nu trebuie ca Brătianu să afle că noi suntem în curent cu hotărîrea luată în contra noastră".*

La 11 August, contele Czernin comunică la Viena chemarea sub arme a contingentelor 1896 până la 1914; contingente şi mai vechi au primit ordin să fie gata. Cu toate aceasta, la acea dată şi chiar câte-va zile mai târziu, la Sinaia circula svonul că regele nu e de acord cu primul său ministru şi că ar căuta să înlocuiască cabinetul Brătianu printr'un minister T. Maiorescu. Regele, se zicea, n'ar refuza să meargă în contra Puterilor centrale, dacă ele ar fi bătute, însă el nu crede în înfrângerea lor.

In curând, pe la 23 August, anunţându-se convocarea apropiată a consiliului de coroană, contele Czernin nu se îndoeşte că majoritatea consiliului va da adesiunea sa politicei lui Brătianu. Intrunirea consiliului fiind fixată pe dimineaţa zilei de 14/27 August, contele Czernin obţine în ajun o audienţă la rege şi, conform instrucţiilor primite din Viena, el exprimă în modul cel mai amical părerea sa de rău de a vedea România hotărâtă să declare războiu Austro-Ungariei, deşi aceasta nu ceruse României nici-odată decât raporturi amicale şi o neutralitate corectă.

„*La sfârşitul întrevederei* — zice contele Czernin — *l'am făcut pe rege să înţeleagă că dacă România ar voi războiul, ea ne-ar găsi gata şi am insistat, natural, asupra faptului că preparativele făcute de România ne-ar constrânge să luăm o atitudine energică.*

„*Regele îmi răspunde într'un mod confuz, cu care era obicinuit. El îmi declară că ziua de poimâine va fi decisivă. Cât despre el, nu voia războiul, însă nu putea să dea singur o hotărâre. Aceasta depindea de consiliul de coroană. El spera încă în posibilitatea de a rămâne neutru, nu putea însă să-mi promită. Desigur, regele nu se simţea legat de aranjamentele lui Brătianu, dar, pe de altă parte, el credea că armata sa n'ar voi să oprească înaintarea Ruşilor.*

„*Regele nu era, deci, stăpân complect pe hotărârile sale... El îmi vorbi în termeni călduroşi de Maiorescu şi se temea ca acesta să nu poată obţine o majoritate în Parlament.*"

Intrevederea a continuat astfel timp de o oră, fără a se ajunge la o soluţie. Cu toate acestea, pe drept sau pe nedrept, contele Czernin plecă cu impresia că regele Ferdinand ar fi voit să păstreze neutralitatea, dar că nu va putea rezista constrângerii exercitată de Brătianu. „*Qua-*

drupla Inţelegere; de acord cu acesta, ameninţa pe rege de a obţine, la nevoe cu forţa, intrarea Ruşilor în România".

Contele Czernin avu în noaptea dela 25 spre 26 August o ultimă întrevedere cu Brătianu. Preşedintele consiliului îi declara categoric *„că el voia, putea şi trebuia să rămână neutru; consiliul de coroană va aduce poimâine dovada că el spune adevărul. Consiliul fusese convocat în contra dorinţei lui Brătianu; acesta zicea că Maiorescu vrea să-l răstoarne. In mai multe rânduri, Brătianu repetă că atât cât va sta la putere, România nu va intra în războiu decât dacă va fi atacată, ceeace nu se putea într'adevăr întâmpla decât din partea Bulgariei"*.

Aceste asigurări înşelătoare par a fi creat în Germania oarecari iluzii, dacă se judecă după limbajul unor anumite ziare din Berlin în a doua jumătate a lunei August 1916. Contele Czernin, mai sceptic, termina telegrama sa din 26 August, spunând că are proba că *„acuma însuşi regele pare hotărît pentru războiu"*.

Şi contele Czernin nu se înşelase: După 2 zile şi anume, Duminecă, 14/27 August, consiliul de coroană, întrunit la Palatul Cotroceni, decidea, *„cu toată opoziţia ireductibilă a bătrânului germano-fil P. Carp"*, intrarea în războiu a României alături de Puterile Antantei. Decretul de mobilizare era afişat în după amiaza zilei, iar la Viena ştirea fusese adusă la cunoştinţa Ballplatz-ului în timpul serei — orele 8.45 — de către ministrul României, Edgar Mavrocordat, printr'o declaraţie de războiu în toată regula şi al cărei text l'am publicat în capitolul precedent.

Cartea roşie a contelui Czernin se încheie cu o telegramă a sa şi care n'a putut fi transmisă la Viena decât la 23 Septembre prin intermediul contelui Hadik, ministrul Austro-Ungariei la Stockholm, telegramă prin care el comunică la Viena că Rusia ar fi adresat guvernului român, la 24 August, un ultimatum conţinând, pe deoparte vagi făgădueli relativ la Transilvania, Banat şi Bucovina, poate chiar şi în chestia gurilor Dunărei, iar, pe de altă parte, ameninţarea unei invazii a 100.000 de Ruşi: *„România să aleagă, dacă aceştia să vină ca prieteni sau ca duşmani"*.

După contele Czernin, Brătianu ar fi voit să mai aştepte încă, fapt care explică asigurările pe cari le-a dat

până în ultimul moment ministrului austro-ungar cum că România va rămâne neutră. Insă puterile Quadruplei o forţase să declare fără întârziere războiu Austro-Ungariei.

In ce priveşte pe regele Ferdinand, avem tot dreptul să credem cum că el era sincer când manifestase, în mai multe rânduri, contelui Czernin dorinţa de a păstra o strictă neutralitate şi nu trebue să ne mirăm că acest prinţ, descendent dintr'o veche familie germană, a ezitat mult timp înainte de a se ralia vederilor primului său ministru.

Se povesteşte că în ajunul zilei decisive, regele ar fi arătat reginei Maria o fotografie a castelului din Sigmaringen, zicându-i cu lacrimile în ochi: *„Ca copil, m'am jucat sub aceşti arbori frumoşi... N'am să-i mai văd niciodată!"*

Este uşor de ghicit ce torturi morale a suferit el în clipa aceea supremă. Toate ezitările, regretele, scrupulele lui de suveran constituţional, încurajat fiind de brava sa soţie regina Maria, s'au topit însă, declarând *„că nu vrea să fie o piedeca voinţei poporului său, nici să pună preferinţele sale personale mai presus de interesele ţarii"*. Zadarnic reprezentanţii Germaniei şi Austro-Ungariei i-au reamintit necontenit, timp de doui ani, origina sa germană şi tratatul de alianţă semnat odinioară de unchiul său. Datoria unui Hohenzollern, devenit rege al României, era să uite origina sa şi să rupă definitiv o alianţă, cari niciodată n'a fost aprobată de popor şi care n'avea existenţă legală de oarece n'a fost supusă Parlamentului spre ratificare [1]).

„M'am învins pe mine însu-mi, — a declarat regele Ferdinand în consiliul de coroană din ziua de 14 (27) August 1916 — *şi numai în urma acestei victorii, am dat aprobarea mea hotărîrei guvernului meu. Graţie armatei mele, poporului meu şi concursului tuturor vom face România mare!"*

---

[1]) O probă că, cu tot tratatul secret de alianţă, Germania nu compta de loc pe alianţa României, a fost pusă în lumină de scriitorul francez Charles Nordmann, care, în *Revue des Deux Mondes* dela 1 Martie 1917, destăinueşte că Germanii furnizând tunurile Krupp, comandate de România, au avut grija să deranjeze un detaliu optic, menit să asigure justeţa tragerii.

Tot astfel se ştie de toată lumea dela noi că 22 vagoane cu obuze, ce am primit dela Nemţi, pe cale de compensaţie, în 1915, aveau toate focoasele stricate.

Este evident că, dacă Nemţii ar fi fost absolut siguri că România va merge cu ei, nu s'ar fi dedat la asemenea procedeuri necinstite.

CAPITOLUL VI

Ion I. C. Brătianu

Din cele expuse pân' aci şi chiar din rapoartele interesate şi de multe-ori nedrepte ale contelui Czernin rezultă, în chip luminos, cum că bărbatul politic, care a luat partea cea mai însemnată, mai plină de răspundere, dar şi de glorie, în tot cursul războiului nostru de întregire naţională, a fost fără îndoială d. Ion I. C. Brătianu. Şi nici nu se putea să fie altfel, întru cât d. Ion I. C. Brătianu a avut în mâinile sale aproape exclusiva conducere a destinelor României dela Ianuarie 1914 şi până în Septembre 1919 [1].

E firesc dar ca toate succesele obţinute de politica românească în acest răstimp, ca şi toate insuccesele şi greşelile — căci, din nenorocire, s'au făcut şi greşeli — să fie atribuite guvernărei d-lui Ion I. C. Brătianu, şeful partidului liberal şi prim-ministru timp de 5 ani de zile, în momentele cele mai grele din istoria poporului românesc.

A scrie istoria activităţii politice a acestui bărbat de stat, socotesc însă o sarcină peste puterile mele. In tot cazul nici n'ar fi timpul, cred, de a depune această muncă acum, când nu sunt încă cunoscute pe deplin toate documentele

---

[1] In guvernarea d-lui Brătianu au fost următoarele întreruperi: guvernul Averescu vre-o 30 de zile (sfârşitul lunei Ianuarie 1918 până la sfârşitul lui Februarie acelaşi an), apoi guvernul Alex. Marghiloman din Martie până în Octombre 1918. In timpul guvernului naţional cu conservatorii (Decembre 1916 şi până în Ianuarie 1918), portofoliul ministerului de externe a aparţinut totdeauna d-lui I. C. Brătianu.

diplomatice relative la războiul nostru. Istoria imparţială numai pe baza cunoştinţei şi studiului unor asemenea acte va putea acorda d-lui Ion I. C. Brătianu toată partea de merit, ca şi de răspundere ce i-se cuvine. Pe de altă parte, oricât talent ar avea cineva şi ori câtă trudă şi pătrundere ar depune scriitorul cel mai imparţial, 'i-ar fi imposibil azi să facă o operă de istorie adevărată şi nebănuită, când încă tot se mai aude pe la câte un colţ de stradă croncănitul lugubru al unor scribi, cari din timpul neutralităţii şi până azi nu au încetat de a fi groparii aspiraţiunilor legitime ale neamului românesc, cu toată înfăptuirea lor elocuentă şi glorioasă.

O asemenea operă folositoare se va putea face numai atunci când patimele politice se vor fi potolit, când raţiunea şi dreapta judecată nu vor mai fi răsturnate, când realitatea lucrurilor nu va mai fi mistificată şi adevărul nu va mai fi înăbuşit.

In luptă cu calomnia, în faţă cu cea mai oribilă dintre laşităţile morale, istoria, oricât de reală şi cinstită ar fi ea, nu poate trăi neatinsă, nejenată. Când nevroza de azi însă îşi va fi trăit traiul, adevărul şi dreptatea nu vor putea fi distruse din conştiinţele, cari au urmărit desfăşurarea evenimentelor cu onestitatea şi limpezimea de cugetare, cari se ridică pe deasupra atmosferelor încărcate.

Pân' atunci fie-mi permis a constata că partidul naţional-liberal, ca şi partidul conservator (fuzionat în timpul neutralităţii cu partidul conservator-democrat), — exceptând, bine înţeles, pe nemţofilul Alex. Marghiloman cu amicii săi — aşi putea zice că şi marea majoritate a ţărei, pronunţându-se pentru ideia războiului în contra Austro-Ungariei, n'au făcut, precum am mai spus deja în introducere, decât să corespundă unui imperativ naţional, dictat de cerinţele vremei, care punea pe tapet chestiunea realizărei revendicărilor naţionale ale statului român, ca pavăză a românismului.

Ion I. C. Brătianu, fiind şeful guvernului român, soarta 'i-a hărăzit onoarea şi marea sarcină ca, precumpănind toate împrejurările cu înţelepciune şi patriotism, să hotărască *el* clipa înfăptuirei acestor revendicări naţionale, adânc cristalizate în toate inimile curate româneşti.

Pentru minţile ascuţite şi pătrunse de idealul naţional, n'a fost de fapt nici o greutate spre a ghici, chiar la începutul războiului european, cu cine şi încotro va merge într'o bună zi România. In această privinţă, partidul liberal, ca şi partidul conservator-democrat, îşi fixaseră bine încă din toamna anului 1913 punctul lor de vedere asupra nouei orientări impusă de împrejurări în politica externă. Atitudinea duşmănoaşă a monarchiei austro-ungare faţă de România la 1913, în timpul războiului balcanic, apoi reaua credinţă pusă de contele Tisza în tratativele de împăcare a Românilor cu Ungurii, au fost hotărîtoare pentru schimbarea politicei externe a României, care nu mai putea rămâne legată în viitor de politica perfidă a Austro-Ungariei şi Germaniei. Şi Ion I. C. Brătianu are meritul de fi avizat despre această schimbare de front pe regele Carol în ziua în care l-a însărcinat, la începutul lui Ianuarie 1914, cu formarea cabinetului. De altfel din ziua izbucnirei războiului deslanţuit de Austro-Ungaria în complicitate vadita cu Germania, următoarea credinţă din ce în ce mai accentuată prinsese rădăcini adânci în toate sufletele romaneşti: *că catastrofa provocata de Austro-Ungaria cu sprijinul ocult al Germaniei, era imposibil să nu se sfârşească cu prăbuşirea monarchiei austro-ungare.*

Totdeauna s'a crezut la Bucureşti că aceasta prăbuşire va fi una din marile urmări ale războiului mondial.

Sub imboldul acestei puternice convingeri România a fost dela început câştigată cauzei drepte a Puterilor Inţelegerei. Lucrul acesta se banuia destul de limpede şi la Viena şi la Berlin. La 30 Iunie 1916, contele Czernin însuşi comunica la Viena „*că Brătianu nu aşteaptă decât ora propice ca să facă o preumblare militara în Transilvania*". Şi apoi nu trebue să se uite că deşi consiliul de coroană, ţinut sub preşidenţia regelui Carol I, proclamase neutralitatea, nu încăpea însă nici o îndoială că această neutralitate era numai provizorie.

Guvernele din Berlin, Viena şi Budapesta n'aveau deja de mult timp îndoieli în această privinţă, după cum prea bine s'a putut vedea şi din „*Cartea Roşie austro-ungară*", în care se constată că chiar la 4 August 1914, imediat după consiliul de coroană dela Sinaia, contele Czernin

raporta şefului său, contele Berchtold, la Viena, următoarele:

„Aici se caută numai a se câştiga timp până în ziua, în care războiul european va da rezultate mai precise... Dacă norocul ne va trăda, atunci cuvântul de ordine: împărţirea Austro-Ungariei va ridica din nou pasiunile în contra noastră şi România se va uni cu duşmanii noştri“.

Numai în ţară, la noi, mai existau oarecari nedumeriri. Cine nu-şi aduce aminte cum încă în Iunie 1916, când Ion I. C. Brătianu făcea mai mult decât oricând pe Sfinxul, era el lăudat de partizani pentru-că tace şi hulit de alţii pentru-că tot amână şi scapă momentul prielnic pentru intrarea în acţiune?

Este adevărat însă că, la această dată, primul ministru Brătianu tot mai era încă bănuit de unii neştiutori, dacă nu de germano-filie, cel puţin de şovăire şi nehotărîre. Şi motivele pentru o asemenea bănuială le furnizau, din păcate, chiar unele gesturi ale d-lui Brătianu, pe cari mulţi le-au considerat totdeauna ca mari greşeli politice.

Iată câteva din aceste gesturi, în ordinea lor cronologică:

1. Consimţimântul ce l'a dat lui C. Stere, cu aprobarea regelui Carol şi după unii şi a contelui Czernin, de a merge în Ardeal şi la Viena în Iulie 1914, înainte cu câteva zile de izbucnirea războiului european, spre a influenţa, sau *linişti*, cum a explicat d. Brătianu faptul în Parlament (Dec. 1919), prin fruntaşii Românilor de peste Carpaţi, opinia publică de acolo în sensul unei politici *româneşti*, pe care o va desemna viitorul. Faptul acesta a provocat faţă de noi prima neîncredere din partea viitorilor noştri aliaţi.

2. Modul nehotărât, ca să nu zic puţin leal, cu care a condus neutralitatea României, lăsând la început să treacă prin ţară transporturi de marinari şi muniţiuni pentru Turcia, ceeace a sporit şi mai mult această neîncredere.

3. Intransigenţa pusă în tratativele pentru stabilirea teritoriilor cuvenite României, în caz de victorie a aliaţilor, căci am nemulţumit cu pretenţiile noastre, oricât de justificate sunt ele, fără nici un profit, pe Sârbi, singurii noştri aliaţi naturali în Balcani.

Opresc înşirarea aci, întrucât în cadrul lucrărei de faţă nu intră decât evenimentele petrecute până la semnarea înjositoarei păci dela Bucureşti a guvernului Marghiloman.

Oricâte greşeli a comis însă Ion I. C. Brătianu înainte şi după intrarea noastră în războiu, ar fi o injurie grosolană şi nemeritată de a nega acestui bărbat de Stat cel mai curat şi mai cald patriotism. Desigur, multe din aceste greşeli îşi aveau rostul lor şi în primul rând acela de a deruta, cu abilitate, pe Austro-Ungaria, era de o mare importanţă. Nu trebue să se uite că dacă bătrânul Ion C. Brătianu a făcut războiul din 1877/78, care a dat ţării independenţa şi regatul, cine ar putea tăgădui că fiul acestuia Ion I. C. Brătianu nu voia, nu râvnea şi nu urmărea din toate puterile sufletului său ca, profitând de războiul european, să mărească patrimoniul naţional lăsat de părintele său şi să facă România Mare, întrunind într'un stat mare şi puternic pe toţi Românii subjugaţi?

Este adevărat, Ion I. C. Brătianu a făcut multe şi regretabile greşeli politice, voind să mascheze politica sa de revendicări naţionale, dar în definitiv politica lui trebue judecată după rezultatele fericite ce le-a dat şi cari nu se pot contesta decât de copii şi de oamenii orbiţi de patimi.

Preocuparea principală de tot ceasul şi de tot minutul a lui Ion I. C. Brătianu a fost ca, aruncând ţara în războiu, să caute ca cu cele mai mici riscuri şi sacrificii să obţină avantagii cât mai mari posibile. Mistuit de ac astă politică, el urmărea cu ardoare patriotică ca alegerea momentului intrărei în acţiune s'o facă *el*, la momentul oportun, cât s'ar fi putut mai aproape de sfârşitul cataclismului mondial, iar nu să 'i-se impună de aliaţi sau de împrejurări.

Lucrurile însă s'au întâmplat tocmai invers de cum dorea şi plănuia şeful guvernului român.

Marea chestiune, care se pune deci, este următoarea: Cari au putut fi motivele ce au determinat guvernul Brătianu să intre în războiu încontra voinţei sale, la o dată fixată de alţii, cu toată nepregătirea ştiută a armatei noastre? De ce 'şi-a asumat Brătianu atâta răspundere şi 'şi-a încărcat sufletul cu atâtea riscuri şi nenorociri abătute în timpul campaniei asupra României?

Această întrebare se pune cu atât mai mult, cu cât se

ştie precis că, deşi primul ministru Brătianu avea, ca toată lumea iniţiată de altfel, viziunea clară sau, mai exact, statornica credinţă despre prăbuşirea Austro-Ungariei, totuşi până în Iunie 1916 el şovăia încă şi vrea să întindă neutralitatea cât s'ar fi putut mai mult, urmărind să câştige timp, în decursul căruia să mai poată înzestra armata cu ceeace îi lipsea şi avea neapărată nevoe.

Trei au fost motivele puternice în faţa cărora d. Brătianu a trebuit să se decidă să intre în războiu—şi fiecare din ele ar fi fost deajuns ca să-l hotărască în acest sens.

Armata română nu putea căpăta dela aliaţi tot materialul necesar, fără a se iscăli tratatele de alianţă, iar tratatele de alianţă nu se puteau semna, fără a se fixa şi data pentru intrarea noastră în războiu.

Mă explic. In privinţa muniţiilor, armata română nu a dus propriu zis lipsă niciodată. Ea tânjea în special de artilerie grea şi de aviaţie — şi aliaţii nu puteau să se despoaie pe dânşii pentru România, fără a fi siguri de intrarea ei în războiu.

S'ar fi putut, poate, face un depozit în Rusia meridională, dar Brătianu, foarte mândru, n'ar fi primit un asemenea aranjament, care semăna a lipsă de încredere. Şi apoi în această privinţă era o chestie enigmatică concursul sincer şi binevoitor al Rusiei, cum s'a dovedit în urmă.

Deci Brătianu ştia că chiar dacă ar amâna intrarea în războiu, preparaţia materială va rămâne aceiaşi.

Dar el nu mai putea amâna intrarea în acţiune.

In primăvara anului 1915, puţin timp după intrarea Italiei în războiu (10 Maiu), Brătianu fusese pe punctul de a iscăli tratatele de alianţă şi de a intra în acţiune. Dezastrul Ruşilor dela Dunajetz, în Galiţia, l'a făcut însă să ceară dela aliaţi, cari au consimţit, ca să amâne atât iscălirea tratatelor, cât şi intrarea în acţiune până ce armata rusă se va desmetici.

In toamna lui 1915, când Austro-Germanii au atacat Serbia, aliaţii au cerut lui Brătianu să intre în războiu, ceeace de altfel îi cerea şi opoziţia în frunte cu N. Filipescu şi Take Ionescu, ştiind că astfel se va împiedica căderea dela putere a lui Venizelos, care, intrând România în acţiune, ar fi adus şi aportul militar al Greciei.

Brătianu a refuzat pe motivul că frontul rusesc nu putea lua atunci ofensiva şi că, la Salonic. Anglo-Francezii n'aveau timpul necesar ca să trimită trupe destule.

In primăvara anului 1916, fulgerătoarea ofensivă a generalului Brusiloff a dovedit că armata rusă trecuse perioada de reculegere şi că îşi recăpătase toate forţele ei.

De astădată, România nu ar mai fi putut sa întârzieze intrarea ei în acţiune. Convins fiind de aceasta, Brătianu în chipul cel mai logic reluă firul tratativelor cu aliaţii, întrerupt în primăvara anului 1915.

Lucru curios. Rusia nu arăta la început nici o dorinţă pentru intrarea României în acţiune. Generalul Alexieff, şeful marelui cartier general rus, era convins că mărirea frontului nu era compensată prin sporul de divizii, pe care îl aducea armata română.

Pe de altă parte, pretenţia României asupra Banatului întreg şi asupra Bucovinei întregi era văzută cu mare neplăcere şi de guvernul din Petrograd şi de statul major rus.

Franţa însă, care vedea în crearea unei Românii mari un interes de prima ordine, făcea asupra Rusiei cele mai mari presiuni ca să accepte toate condiţiile României. Este lucru de sine înţeles că Franţa n'ar fi putut face aceste presiuni, dacă ar fi fost vorba ca România să amâne din nou intrarea ei în războiu.

Graţie concursului puternic şi inimos al guvernului francez, statul major rus a cedat, *însă s'a răzbunat*, neacordând ca ajutor material decât două divizii de infanterie şi o divizie de cavalerie.

Argumentul statului major rus ca să nu acorde mai mult era că, prin ofensiva victorioasă a lui Brusiloff, nu era nevoe de mai mult.

Legenda că guvernul Brătianu n'ar fi ştiut că Bulgarii ne vor ataca, este o legendă absurdă. Adevărul istoric este că guvernul Brătianu a avertizat mereu pe aliaţi despre duplicitatea Bulgariei, iar statul nostru major propunea generalului Alexieff, şeful marelui cartier general rus, ocuparea capetelor de punte dela Rusciuk şi Şistov, spre a se împiedeca o eventuală trecere a Dunărei de către Bulgari, şi *mai cerea 8 divizii ruseşti*, spre a stăpâni *pe cei două sute de mii de Bulgari*, susţinuţi de câteva di-

vizii germano-austro-turcești, concentrate la granițele Dobrogei. Numărul acesta de forțe rusești, cerute de noi, atingea aproape cifra, pe care reușise N. Filipescu s'o obțină dela Sasonoff, cu ocazia vizitei sale în Rusia din primăvara anului 1916.

Adăpostită astfel împotriva unui pericol dela Sud, armata română ar fi putut. făcând joncțiunea cu aripa stângă a armatei lui Brusiloff, precum se stabilise, să atace Transilvania cu oarecari șanse de izbândă. Cum se știe, însă, armata lu Brusiloff, cu toată alianța noastră militară cu Rusia, se opri la începutul lunei August, spre a scăpa de înconjurarea diviziilor lui Hindenburg.

Dar înainte de toate, guvernul și statul major român cereau și insistau să li se predea cele 4.000 de mitraliere, pe cari guvernul Stürmer făgăduise să le țină gata la frontieră pentru ziua intrărei noastre în acțiune.

Răspunsul trădătorilor Stürmer și Protopopoff a fost că ori-ce operație pe Dunăre era inutilă, *deoarece ei sunt siguri că Bulgarii nu vor ataca și vor lepăda armele!* Ei își luau în această privință întreaga răspundere.

Operațiile nu trebuiau cu nici un preț — zicea compania Stürmer-Protopopoff — îndreptate spre Sud. Cine amenința Dobrogea? întreba însuși generalul Alexieff (la 23 Iunie) în ajunul intrărei noastre în acțiune. Și când statul nostru major *insista* asupra informațiilor ce avea, spunând precis că 8 divizii — 5 bulgare, 1 germană, 1 turcească și 1 austriacă — înaintau spre frontiera Dobrogiei, o nouă telegramă din Petrograd anunța la București că *guvernul rus consimțise să trimită două divizii de infanterie și una de cavalerie.*

Cât despre cele 4.000 de mitraliere, Stürmer și Protopopoff tăceau. Le păstrau oamenii pentru a le așeza pe acoperișurile caselor din Petrograd, în vederea revoluției care mocnea și care la 27 Februarie 1917, 'i-a măturat și pe ei, după ce însă noi abia mai aveam un colțișor din țară, grație trădării lor mizerabile, pe care voiu căuta s'o ilustrez cu probe nediscutabile în capitolele următoare.

Dar are și guvernul Brătianu o vină în această privință.

Vina d-lui Brătianu este de a fi fost prea intransigent

în chestiile politice, mai ales teritoriale, ceeace fatal l'a forţat să fie mai tratabil în chestia ajutorului militar.

Aşa se explică şi faimosul *ultimatum* rus. Guvernul din Petrograd, împins fiind de guvernul francez ca să cedeze asupra tuturor condiţiilor României, când a cedat, a adăogat că, dacă totuşi România nu se hotărăşte să intre în războiu până la un anumit termen, ea va putea să intre şi mai târziu, *însă, într'un asemenea caz, condiţiile politice şi teritoriale vor fi examinate din nou.*

Aceasta nu se cheamă propriu zis *ultimatum*, ci pur şi simplu declaraţie că pentru concursul nostru în anume moment, avem dreptul la alte condiţii decât în alt moment.

Cuvântul de *ultimatum*, întrebuinţat de altfel şi de colonelul francez Desprès în luminosul său raport, 'l-am împrumutat din *L'Indépendance roumaine*, organul oficial al fostului prim ministru Brătianu, care în numărul dela 28 Octombrie 1917 scrie în această privinţă următoarele:

> *„La 1 Iulie*[1]) *(1916), guvernul imperial al Rusiei trimise guvernului român un ultimatum, azi celebru, a cărui brutalitate nu e egalată decât de perfidia sa.*
>
> *„Azi sau nici-odată“* —declara Stürmer guvernului român— *„căci nu trebue să socotiţi că altfel vom permite armatei române de a mai face o plimbare militară şi de a năvăli triumfătoare teritoriul Austro-Ungariei“.*

In fondul lucrurilor tot chestia Banatului întreg, ca şi a Bucovinei întregi apăsau asupra României.

Brătianu, care făcuse o chestie *sine qua non* din întreg Banatul şi întreagă Bucovina, nu mai putea să amâne intrarea în războiu. Aşa cel puţin se prezinta atunci, la faţadă, chestiunea din punctul de vedere al acţiunei diplomatice ruseşti. In realitate azi se ştie—şi o voiu dovedi în altă parte— că stăruinţa Rusiei de a intra România în războiu cu formula *acum ori niciodată*, ascundea de fapt o mizerabilă trădare faţă de aliaţi şi faţă de România în special, care

---

[1]) Ultimatumul, recte telegrama generalului Alexieff, poartă data cartierului general rus de 23 Iunie st. v. Dacă ea a fost înmânată numai la 1 Iulie guvernului român, asta e o dovadă că ea s'a mai plimbat şi pe la marele comandament al aliaţilor înainte de a fi remisă de col. Tatarinoff sau că data remiterii se socoteşte după stilul nou.

în concepția trinității diabolice *împărăteasa Alexandra-Rasputin-Stürmer*, trebuia sacrificată cu orice preț, pentru ca pe ruinele ei să poată împinge pe Țarul Nicolae la o pace separată cu Germanii.

Al treilea cuvânt, care a hotărât pe Brătianu, era cunoștința foarte întemeiată că Austro-Germanii pândeau momentul ca să dea ei un ultimatum României, cerându-i să înceteze pregătirile ei militare. Peste o lună sau două România ar fi fost atacată *ea*, dacă nu ar fi consimțit să ia unele măsuri desonorante.

Brătianu nu voia să trateze cu aliații asupra avantagiilor României când va fi sub amenințarea Puterilor centrale și prin urmare mai puțin liber de a formula *el* condițiile față de aliați.

In aceste condițiuni s'a ajuns la consiliul de Coroană, ținut în palatul dela Cotroceni în ziua de 14 (27) August 1916, când s'a și decretat mobilizarea, iar România a declarat războiu Austro-Ungariei.

In general, situația din Europa era atunci așa încât nici guvernul Brătianu, nici Statul major român nu puteau să reziste, fără prea mari riscuri, somațiunei Rusiei — care era sprijinită și de aliați — și astfel s'a hotărît intrarea în acțiune.

Asupra momentului intrărei noastre în războiu, ziarul *L'Echo de Bulgarie*, organul ministerului de externe din Sofia, cu data de 6 Martie 1918, adică în cursul tratativelor de pace ale guvernului Marghiloman, face următoarele reflexiuni tendențioase:

„România nu s'a mulțumit să-și trădeze amicii și aliații, n'a stat la îndoială să-i asalteze în cel mai primejdios moment pentru dânșii.

„Pe când bătălia era în toiu pe Somme, pe când Brusiloff își avânta ca o trombă armatele nenumărate pe câmpiile Galiției și pe când Cadorna și Sarrail[1]*) făceau mari sforțări pe Isonzo și Cerna (Macedonia), România nu 'și-a făcut nici cel mai mic scrupul de a arunca trupele sale proaspete în direcția Budapestei cu scopul de a aduce dezastrul Austro-Ungariei pentru a grăbi pacea generală în Europa".*

---

[1]) Absolut inexact.

Fie că Brătianu a cedat presiunei exercitate de nota lui Stürmer-Alexieff—şi acesta este adevărul adevărat, deşi după discursul său recent din Camera României-Mari (16 Dec. 1919) nu poate fi vorba de presiune, căci se lăsase la discreţia aliaţilor să fixeze termenul — fie că personal credea că a sosit momentul pentru intrarea României în campanie, graţie situaţiei de pe fronturi, cum susţine ziarul bulgăresc, lucru pe care îl va lămuri complect numai istoria viitoare, fapt cert şi azi destul de cunoscut este că tocmai în acel moment România n'a putut obţine nici un ajutor efectiv din partea Franţei şi Angliei, prea îndepărtate de noi şi prea absorbite de războiu pe frontul occidental.

Este adevărat că Franţa ne făgăduise de a începe ofensiva pe frontul dela Salonic cu 8 zile înainte de intrarea noastră în acţiune, dar, din nenorocire, ofensiva aceasta, pe care se compta foarte mult în cercurile noastre politice şi militare, n'a putut să se realizeze, deoarece Germano-Bulgarii fiind avertizaţi de partizanii lor dela Atena, au luat-o înainte şi generalul Sarrail, atacat pe neaşteptate în două flancuri, a fost nevoit să-şi regrupeze forţele.

Astfel Statul major român se văzu dela început redus numai la propriile sale mijloace şi în consecinţă nevoit să lupte singur cu 600.000 de combatanţi (din 800.000 de mobilizaţi) pe un front de 1400 kilometri! Atacaţi de duşman şi la Nord şi la Sud cu forţe superioare şi admirabil de bine utilate ca armament, Românii s'au luptat ca leii, dând dovada unui eroism legendar şi necedând fiecare bucăţică din pământul strămoşesc decât cu preţul unor mari jertfe omeneşti suferite de inamicul impetuos, care credea că distrugând România, a şi câştigat victoria definitivă!

Laurii câştigaţi de eroicele trupe româneşti în crâncenele lupte din Carpaţi vor rămâne neperitori în cartea neamului, cu toată dureroasa retragere pe care au fost nevoite s'o facă în Moldova, sub presiunea formidabilă a unui adversar vădit superior ca număr şi armament, ca şi a nepăsărei unui aliat de rea credinţă, — e vorba de armata rusă — precum o voiu dovedi în altă parte a lucrărei de faţă.

Retrasă în Moldova, armata română, ca o nouă probă a vitalităţii conştiente a poporului nostru, s'a refăcut de minune în câteva luni de zile şi în vara anului 1917 ea

s'a acoperit de un vecinic renume, prin lecţiile sângeroase şi vitejeşti ce le-a dat duşmanului îngâmfat în măreţele lupte dela Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

Astfel, unind sforţările noastre uriaşe cu voinţa neînfrântă a aliaţilor *de a învinge cu orice preţ* — aliaţii îşi asiguraseră, spre acest scop, în primăvara anului 1917 şi concursul puternic al Statelor-Unite ale Americei, care în multe privinţe a fost deciziv în campania anului 1918 — sacrificiile imense şi suferinţele României de tot felul s'au impus prin greutatea şi puterea lor morală, recunoscându-ni-se, din partea conferinţei păcei din Paris, dreptul de a înfăptui România-Mare prin anexarea tuturor ţinuturilor româneşti sub sceptrul regelui Ferdinand I.

Deci realizarea idealului naţional al tuturor Românilor este azi un fapt împlinit, graţie politicei sănătoase şi înţelepte preconizată de Ion I. C. Brătianu în taină, dar în unire cu toţi acei bărbaţi de stat, ca N. Filipescu, Take Ionescu, N. Iorga etc., cari au hotărît drumul pe care trebuia să-l urmeze România ca să poată izbândi desăvârşirea complectă a aspiraţiilor sale naţionale.

Nu mă preocup aci decât de politica războiului nostru, care, fără îndoială, a fost conştientă şi patriotică, precum o dovedesc rezultatele ei mărețe. Ei bine, în această politică d. Ion I. C. Brătianu are incontestabil partea sa de mare merit, ca unul care a condus de fapt frânele guvernului în vremurile cele mai dificile pentru ţară.

Desigur, meritul d-lui Brătianu ar fi putut fi însă cu mult mai strălucit, dacă personalitatea d-sale n'ar fi fost prea absorbantă, prea egoistă. Excesiv de perseverent, d. Brătianu putea să treacă în istorie într'o lumină şi mai frumoasă, dacă înainte de a pleca la conferinţa păcei din Paris ar fi consimţit să fie mai generos, cel puţin în sensul de a nu fi pus tot soiul de piedici ideii salvatoare pentru formarea unui *guvern naţional*, compus din reprezentanţi ai *tuturor* partidelor politice din ţară, ceeace nu putea decât să-i sporească prestigiul său şi deci şi al României în faţa marelui areopag al lumei, mai ales când s'ar fi înfăţişat în faţa lui la braţ cu d. Take Ionescu, autorul politicei instinctului naţional, şi cu d. N. Iorga, savant cu reputaţie universală.

Dacă conservatorii erau buni în guvern în zile de restrişte, iar d. Iorga un apostol nepreţuit al datoriei către neam, de ce oare n'ar fi fost buni, pentru aceiaşi treabă, în zile de bucurie, de înălţare sufletească şi de cimentare naţională?

Nu ezit de a crede că, procedând în modul acesta, d. Brătianu ar fi înregistrat alte succese şi în chestia Banatului şi ar fi ferit şi ţara de consecinţele periculoase ale politicianismului mărunt, care ameninţă azi cu desfiinţarea însăşi organizaţia veche şi destul de puternică a partidului liberal.

CAPITOLUL VII

Un om nefast: Boris Stürmer

Hotărârile istoriei au voit ca în momentele céle mai supreme pentru România, puterea guvernamentală din imperiul Ţarilor să fie deţinută de o adevărată slugă a Nemţilor, care a fost nefastul Boris Stürmer.

Fără acest om, a cărui chemare în fruntea afacerilor împărăţiei ruseşti însemna cântecul lebedei pentru însăşi existenţa Rusiei, sunt adânc convins că şi soarta de azi a României-Mari ar fi fost alta, de sigur mult mai bună. Poate chiar omenirea întreagă s'ar fi resimţit în bine, lipsind acest trist personagiu dela conducerea fostului imperiu rusesc. Scriitori competenţi şi mai abili decât mine vor pune la timp, în lumina ei adevărată, opera catastrofală a acestui simplu funcţionar de carieră, ridicat deodată, ca prin farmec, la înalta demnitate de prim-ministru şi apoi de ministru de externe al Rusiei.

Pân' atunci socotesc că nu va fi fără interes publicarea notelor şi însemnărilor culese de mine în pribegie asupra acestui om fatal, ca şi a împrejurărilor din imperiul moscovit în momentul când el a luat în mână frânele guvernului ţarist.

In timpul pe când guvernul Brătianu trata cu aliaţii condiţiile intrărei României în războiu şi studia momentul prielnic pentru acţiunea ei militară, în viaţa politică a Rusiei se urzea o trădare monstruoasă faţă de ţara noastră şi

totodată se cocea o mişcare din cele mai profunde, două calamităţi în privinţa cărora guvernul şi oamenii noştri de Stat n'aveau însă nici o cunoştinţă, nici o informaţie pozitivă, graţie insuficienţei reprezentantului României la Petrograd, prea comodul C. Diamandi.

O mentalitate bolnăvicioasă şi specifică cuprinsese capetele păturilor guvernante şi ale partidelor politice—toate d'avalma — din Rusia în ceeace privea scopul războiului. Atât partizanii Ţarismului cât şi adversarii săi *erau mistuiţi de teama de a avea o victorie prea mare în contra Puterilor centrale*. Guvernanţii erau îngrijoraţi de victorie, pentrucă într'un asemenea caz elementele înaintate, întoarse odată de pe front acasă, vor cere libertăţi şi regim constituţional, din care cauză începuseră a se gândi la posibilitatea unei păci separate. Spre acest scop era nevoe de trădarea şi sacrificarea României, precum vom vedea.

Invers de credinţa guvernanţilor, partidele liberale şi socialiste aveau frică de victorie, convinse fiind că aceasta ar întări Ţarismul şi astfel n'ar putea ajunge la obţinerea libertăţilor rîvnite. Din acest motiv, elementele democrate şi socialiste preparau, în taină, marea mişcare revoluţionară, care, după calculul lor, trebuia să conducă, chiar de pe vremea războiului şi tocmai din cauza lui, la izbânda realizărei postulatelor lor.

Era desigur la mijloc o credinţă profund eronată.

Dacă, în 1905, revoluţia, isbucnită la Petersburg în timpul războiului ruso-japonez, n'a dat decât rezultate modeste, ca înfiinţarea Dumei imperiului — un soiu de birou de înregistrare a dorinţelor populare, — de astădată se urmărea ceva mai mult: emanciparea politică şi socială a poporului rus. Spre a ajunge la ţintă, democraţii şi socialiştii ruşi au crezut că nu au altă cale decât să profite de războiu. O curată nebunie, care a şi condus Rusia la dezastru.

In privinţa aceasta, avem azi mărturisirea preţioasă a unuia din cei mai de seamă bărbaţi politici ruşi, a lui P. Miliukoff, şeful partidului cadet. In toiul anarchiei, care a succedat, ca un trist corolar, revoluţiei ruse, adică prin luna Novembre 1917, ziarele ruseşti publicau următoarea scrisoare adresată de Miliukoff unuia din partizanii săi şi

pe care o reproduc în întregime ca o contribuţie la înţelegerea sufletului şi mentalităţei păturilor conducătoare democratice din Rusia:

„... Imi cereţi sa vă răspund în ce fel văd revoluţia, *pe care noi am făcut-o să izbucnească*, ce aştept dela viitor şi ce cred asupra influenţei partidelor existente, asupra atitudinei şi organizaţiilor lor politice.

„Trebue să mărturisesc că vă scriu rândurile acestea cu sufletul încărcat de amărăciune. *Nici vorbă că nu ne-am aşteptat, de loc la ceeace a urmat.*

„Ştiţi că scopul nostru era limitat: să ajungem la re publică sau/chiar la o monarhie constituţională cu un îm părat, a cărui prerogativă să fie de a domni fără autori tate directă, partidele conducătoare să fie de sine stătătoare şi în acelaşi timp ceream şi toate drepturile pentru Evrei.

„Negreşit că nu am voit şi nu credeam că odată cu revoluţia, să avem şi anarchia; ne-am dat însă seama că în armată vor avea loc turburări. Am crezut că primul nostru cabinet îşi va păstra influenţa, că turburările din armată vor putea fi aplanate şi că victoria în războiul ce duceam în contra Germanilor va fi a noastră. Dar trebue să mărturisim că unele din partide l'şi-au dat tot concursul la evenimentele ce au survenit şi că, foarte alarmaţi, vedeam venind desorganizarea în massă a lucrătorilor şi propaganda în armată

„Ce să facem? In 1905, ne-am înşelat dintr'o parte şi acum ne înşelăm de alta: atunci n'am ştiut să apreciăm forţa dreptului, iar pentru moment n'am putut sesiza pe aceea a socialiştilor. Mărturisesc că vedeam cu spaimă cum şefii partidelor uvriere, deputaţii, ne conduc la krachul financiar şi economic.

„După mine, chestiunea unei păci fără anexiuni şi contribuţiuni ne-a stricat în relaţiile cu aliaţii noştri şi ne-a distrus creditul. Natural că nu a mai fost o surprindere pentru iniţiatorii proiectului acestuia. Nu trebue să vă mai citez pentru ce le era necesar toate acestea. In rezumat, vreau să vă spun că aci au jucat rol pe de o parte cei cu deplina conştiinţă a trădărei — şi partidul nostru voia să pescuiască în apă turbure — iar pe de alta cei cu simpla pasiune a popularităţei

„Natural, trebue să avem însă în vedere și responsabilitatea morală, care cade întreagă asupra Dumei (Camerei).

„Știți că hotărârea noastră era fermă: ca să profităm de războiul acesta încă dela începutul lui sau acum în vederea ofensivei, care trebuia să se ia în Aprilie (1917) și care, în caz de victorie, ar fi adus armata cu un nou atașament față de Țar și de guvern, astfel că dintr'o singură lovitură, proiectele noastre nu ar mai fi fost posibile.

„Înțelegeți dar pentru-ce eu nu ezitam în ultimul moment să dau autorizația mea pentru pourparleuri și înțelegeți acum, care este impresia mea intimă față de timpul ce străbatem. Istoria va blestema pe șefii noștri, adică proletarii, dar ne va blestema și pe noi.

„Să vă spun ce este de făcut?... dar nici eu nu știu. Adică în interiorul nostru știm că salvarea Rusiei ar fi reîntronarea monarchiei, pentru-că toate cele ce s'au petrecut în ultimele luni ne-au arătat destul de limpede că poporul n'a știut să aprecieze libertatea și că cea mai mare parte a poporului e pentru monarchie și chiar dacă a iscălit pentru republică, n'a făcut-o decât forțat. Și cu toate acestea, s'o explicăm aceasta clar, nu se poate.

„Adevărul e un mare faliment al vieței noastre politice, al întregei afaceri și al tuturor vederilor ce reprezentăm. Ca să aprobăm și să lucrăm împotriva noastră, aceasta nu se poate; să ne reunim și să ne supunem acelorași drepturi încontra cărora am combătut, nici aceasta nu e posibil.

„Iată ce pot să vă spun, puținul ce am de spus — și aceasta de tot confidențial și neputând fi împărtășit decât unora din partizanii noștri".

E lămurit deci că revoluționarii ruși voiau, în extraordinara lor incapacitate de a pricepe realitatea, să profite de războiu pentru înfăptuirea proectelor lor. Fără să-și dea seama, ei puneau interesele patriei lor sub scutul vorbelor și iluziilor, în loc de al baionetelor. Evreii, Polonii, Finlandezii, Ucrainenii etc. — toți constituiți tacit în disidențe naționale— împingeau la dărâmarea împărăției rusești, prin revoluție. In special Evreii sadeau zi cu zi sămânța revoltei și urei în inimile tuturor, fie ca element pus în slujba Germaniei,

fie din răzbunare pentru mizeriile şi suferinţele lor din partea regimului ţarist. Din acest punct de vedere, nu este de loc timitor că uraganul, care a bântuit mai târziu marea rusă, i-a ridicat pe Evrei în culmea valurilor.

Aceasta era situaţia politică şi sufletească în Rusia, când la 20 Ianuarie 1916, Ţarul Nicolae II, recte camarila din jurul lui, îi încredinţă lui Boris Stürmer, fost director în ministerul de interne, preşidenţia consiliului de miniştri, iar pe la sfârşitul lunei Iunie acelaşi an îi puse pe umeri şi conducerea afacerilor externe, în locul înţeleptului Sasonoff, care fu silit să se retragă.

Stürmer din primele zile ale guvernărei sale a căutat să îndrumeze politica Rusiei în apele germane. Având deja reputaţia de germanofil convins, nefastul prim-ministru a făcut tot posibilul ca să inspire compatrioţilor săi şi aliaţilor Rusiei convingerea că el este un agent al Germaniei şi că prepară o pace separată între aceasta şi împărăţia Ţarilor.

Totuşi ministrul României la Petersburg nu vedea nimic, nu iscodea şi nu simţea nimic, raportând mereu la Bucureşti că totul mergea admirabil în imperiul lui Nicolae II!

Şi întradevăr, să fi fost oare aşa de greu, aşa de obstinant pentru un om activ şi perspicace ca să ia informaţii sigure de ceea-ce se petrecea în cursul anului 1916, în culisele politicei ruseşti? Nu — şi iată proba cea mai evidentă de modul cum era privită în *înşişi cercurile diplomatice ruseşti* aducerea lui Stürmer în capul guvernului rusesc şi la conducerea trebilor din afară.

Eminentul şi cunoscutul ziarist rus E. Semenoff face în ziarul *L'Entente*[1]) din Petrograd, cu data de 23 August 1917, următoarea preţioasă destăinuire:

„In luna Iulie 1916, mă găseam la Londra, unde primirăm ştirea despre disgraţia lui Sasonoff şi numirea lui Stürmer în locul lui. *Efectul fu catastrofal.*

„Ambasadorul rus, contele Benckendorff, mă rugă să

---

[1]) Acest ziar a fost scos timp de mai multe luni în cursul anului 1917 la Petrograd de către d. N. D. Cocea, actual deputat şi director al ziarului socialisto-bolşevist *Chemarea*, cu ajutorul financiar al guvernului Brătianu.

trec pe la el. L'am găsit la ambasadă, însă cu totul desorientat. Omul acesta, totdauna atât de rezervat şi atât de stăpân pe sine, mă întâmpină dela intrare cu cuvintele:

— *„Este o adevărată catastrofă! Zău, nu mai înţeleg nimic din ceeace se petrece la Petrograd. Cum au putut ei face o asemenea numire, pe care nimeni, nici aici, nici în Franţa, n'o va înghiţi nici-odată?!*

Contele Benckendorff avea dreptate. Reputaţia de agent german a lui Stürmer era solid stabilită printre toţi aliaţii. La Londra, ca şi la Paris şi la Roma, *lumea se aştepta că Stürmer o să îndrăznească într'o bună zi să precipite catastrofa: pacea separată cu Germania.*

„De altfel, *acest sentiment general era comun la toţi aliaţii noştri*; n'am fost singurul care l'am constatat.

„Miliukoff, care vizitase, după mine, toate ţările aliate, se convinsese şi el despre întreaga stare de lucruri, pe care a adus-o apoi la cunoştinţa Dumei printr'un celebru discurs al său, care a fost, la adresa lui Stürmer, *cel mai sângeros rechizitoriu din câte cunoaşte istoria.*

„Nimeni n'a uitat acuzaţiunile formulate de Miliukoff împotriva lui Stürmer, ca ministru de externe.

— *„Toate secretele ministerului nostru de afaceri străine*, a spus între altele Miliukoff, *sunt imediat cunoscute de duşmanii noştri“.*

Intr'adevăr, discursul acesta memorabil al lui Miliukoff, pentru capul căruia Ţarina oferise 100.000 ruble spre a i-se închide gura, a avut un răsunet imens.

La sfârşitul discursului său, Miliukoff, arătând lui Stürmer un teanc de documente, pe cari le avea în mână, 'i-a strigat: *Iuda trădătorul!* şi adresându-se Dumei, a declarat:

— *„Am aici, d-lor deputaţi, evidenţa trădărei lui Stürmer, piesele şi cifrele sunt aici împreună cu preţul trădărei!“*

Nici un sgomot, nici o mişcare nu se semnală în auditoriul înmărmurit. Adevărul înspăimântător eşise la lumină.

In momentul, în care Miliukoff se cobora dela tribună, deputatul conservator Purişkievici s'a sculat din bancă, ce-

rând indulgența și permisiunea auditorului pentru a face un scurt discurs în limba germană. El pronunță numai aceste două cuvinte: *Hofmeister Stürmer!*

Duma înțelese imediat și strigă un: *ura!* prelungit și semnificativ.

In acest timp, împărăteasa, palidă și tremurândă, asculta la telefon acuzațiunile îndreptate în contra *„sfântului său părinte“* Rasputin și a protejatului său Stürmer. Deodată ea dădu un țipăt, după care leșină.

Lumina începuse să se ivească. In aceiași după amiază ceasul de expiație sunase pentru familia imperială a Romanoff-ilor.

Ei bine, cu Stürmer, cu acest vândut Nemților, 'i-a fost hărăzit de soartă României să trateze cele mai superioare interese ale ei, în clipa cea mai supremă pentru realizarea aspirațiilor de veacuri ale neamului românesc.

Istoria nu cunoaște o neșansă mai dramatică, mai tragică!

Fără să se poată bănui ceva, grație stupidei noastre diplomații, destinele României erau hotărîte și pecetluite de Stürmer, omul Nemților, numit de Țarul Nicolae în fruntea guvernului rus.

Cititorul își va pune însă întrebarea — și cu drept cuvânt — în ce scop urmărea Stürmer această politică față de România, care dintr'o zi într'alta știa că o să fie aliata Rusiei?

Iată explicația, trasă din mersul evenimentelor, la această întrebare: Azi nu mai e un secret că în ziua în care înmâna declarația sa de războiu la Viena, *României 'i-se impusese de către guvernul din Petrograd tot, dimpreună cu planul de campanie.*

De asemeni se știe azi cu prisosință că Stürmer și ministrul său de interne Protopopoff, neputând învinge slaba rezistență a Țarului Nicolae II, de care se izbeau ori de câte-ori încercau să-l convingă de necesitatea unei păci separate, nu urmăreau alt scop decât de a pune Rusia într'o așa situație, încât Țarul să fie obligat să încheie pace.

Eșecul intervenției armatei române, în care se puneau atâtea speranțe de către aliații noștri din Occident, dar condamnată la neizbândă de către politica odioasă urmă-

rită tot timpul de trădătorul Stürmer față de mica România, părea că servește de minune planul guvernului din Petrograd. E stabilit azi că ofensiva generalului Brusiloff se opri la începutul lunei lui August 1916. Intr'un interview publicat în presa rusă, prin August 1917, eminentul general rus mărturisea fără înconjur cum era spionat în operațiile sale militare, în cursul ofensivei din Galiția, de către spionii împărătesei Alexandra. Din această cauză, armatele sale erau în pericol de a fi înconjurate.

Oprit, într'adevăr, de armata generalului ungur Koeves în defileurile cari eșiau în câmpia Ungariei, generalul Brusiloff fu nevoit de a îndrepta frontul armatelor sale spre Nord-Vest, în direcția Lembergului, descoperindu-și altfel flancul diviziilor, pe cari Hindenburg le aducea în contra lui. Natural, *o înfrângere complectă, de care ar fi fost răspunzători în fața împăratului, a Rusiei și aliaților, nu le convenea lui Stürmer și Protopopoff.*

Infrângerea României, care mai putea fi atribuită insuficienței armatei sale, lucru de care îngrijise personal Stürmer, precum voiu dovedi în altă parte, *dădea același rezultat*, fără să compromită prestigiul lui personal. Furtuna ce amenința frontul rusesc din Galiția, trebuia să fie evitată cu orice preț. Atunci au pus în aplicare planul lor diabolic: împingerea României în războiu prin celebra telegramă cu formula: *acum ori niciodată.*

Pentru-ca cititorul să înțeleagă adevăratul motiv, care se ascunde în dosul acestui gest neașteptat al statului major rus, e nevoie de oarecari lămuriri, despre cari am amintit la începutul acestui capitol și asupra cărora țin să inzist mai mult, căci au importanța lor capitală.

Pe la începutul verei anului 1916, adică la un an după ruperea de către Nemți a frontului rusesc la Gorlice, în Galiția, care a avut ca consecință evacuarea de către Ruși a Bucovinei, Galiției și Poloniei, situația spiritelor în Rusia era nrmătoarea:

Starea sufletească dela Curtea Țarului se putea rezuma astfel: frica de orice victorie la gândul că soldații, odată biruitori și reîntorși la vetrele lor, vor cere *drepturi și libertăți*, deși, la început, războiul era privit ca mijloc sigur pentru întărirea autocrației.

Pe de altă parte, în cercurile democrate, cari, la început, vedeau cu ochi răi războiul, convingându-se încetul cu încetul şi mai ales în primele luni ale anului 1916 că mersul prost al operaţiilor militare se datora incapacităţei guvernanţilor Ţarului, *voiau* să facă războiul lor, luând, bine înţeles, conducerea afacerilor din mâinile reacţionarilor. Liberalii considerau această sarcină ca o operă de eliberare. Războiul ar fi al *lor* şi victoria tot *astfel*.

Nefastul Stürmer, care fu chemat la cârmă în Ianuarie 1916, pricepu aceasta şi nu întârzie să ia din mâinile naţiunei beneficiile sforţărilor ei şi să închidă poporului rus drumul spre un viitor mai bun, mai liber.

Astfel Stürmer, vândut Nemţilor şi protejat fiind de monstruosul călugăr Rasputin — el însuşi o unealtă a împărătesei Alexandra şi câştigat cu bani grei intereselor germane, — concepu ideia unei păci separate cu Puterile centrale, sub pretextul de a înlătura un pericol interior.

Este adevărat că Ţarul Nicolae II, dominat de testamentul tatălui său de a nu ştirbi nimic din patrimoniul moştenit, respingea ideia unei păci separate, însă Stürmer, fără a ţine socoteală de vederile Suveranului său, lucra din răsputeri în direcţia păcei, ajutat de Ţarină, de Rasputin şi de întreaga clică dela Curte.

In această privinţă sunt foarte luminoase următoarele constatări, pe cari le găsesc în interesanta carte: *Le Dernier Romanoff*, apărută la Paris în vara anului 1917 şi datorită distinsului corespondent dela Petrograd al ziarului parisian *Le Temps*, Charles Rivet:

„Cu venirea lui Stürmer la guvern interveni planul machiavelic, a cărui victimă trebuia să fie România. Escomptarea înfrângerii sale trebuia să conducă în mod fatal, în gândul autorilor acestui complot, la o pace ruso-germană. Pacea aceasta avea şi un caracter profitabil: Rusia îşi alipea Moldova, iar Austriei i-se da Muntenia.

„România esita încă să se alăture de Antantă. Ea nu era gata. Dar conducătorii ruşi trimiseră la Bucureşti, sub forma unui ultimatum, aceste cuvinte, cari au precipitat un popor la înfrângere: „*Acum ori niciodată!*“.

„Guvernul român se văzu silit sau să opteze pentru

o partidă dintre cele mai riscate sau să renunțe la realizarea aspirațiilor sale naționale. El fu luat de curentul patriotic. De astădată el cedă injoncțiunilor dela Petrograd. Cu toate acestea n'o făcea decât cu anumite condițiuni. Temându-se de Bulgari, guvernul român obținu promisiunea unui ajutor serios rusesc în Dobrogea, unde trebuiau să fie aruncate patru corpuri de armată.

„Ce-l importa pe Stürmer să promită, când era ferm decis să nu se țină de cuvânt! Se știe ce a urmat. Românii, lăsați la singurele lor forțe, fură sdrobiți; cooperațiunea rusească, din derizorie ce fusese în timpul înaintărei triumfale a Nemților în Oltenia și Muntenia, nu devine eficace decât pe linia Siretului.

„Pentru ce? Pentru că acolo era locul hotărât de Stürmer să se oprească retragerea, în scopul ca negocierile de pace separată să poată să ia semnificarea, pe care voia el să le-o dea.

„Trebuia ca opinia publică rusească să înțeleagă inutilitatea unor sforțări mai îndelungate, însă să nu resimtă sageata unei înfrângeri împlântată însăși Rusiei. Austro-Germanii, opriți pe linia Siretului, Rusia era aceia care avea să stăpânească înaintarea lor din momentul ce aceasta amenința teritoriul rus.

„Singură România era învinsă. Și din această nouă victorie germană reeșea faptul că puterea germană de ofensivă nu era încă înfrântă.

„Ce era de făcut atunci decât o pace?

„Deoarece Rusia nu era umilită de o înfrângere, care s'o atingă direct, ea trebuia să vază rece lucrurile, să descearnă propriul ei interes. Acesta nu-i impunea oare să-și deschidă ochii în fața realității? Devenind cert faptul că Germania era invincibilă, nu era oare mai bine să se trateze cu ea în momentul în care se putea face, fără a fi constrînsă de pierderea cu totul a campaniei, care, dacă n'ar fi fost oprită, era să fie îndreptată și de astădată împotriva Rusiei?

„Manopera putea reuși. Dar Miliukoff și Duma i-au pus capăt. Leaderul cadeților, într'un discurs istoric, a desvălit cu curaj scopurile aventurierilor, denunțând dela tribuna Camerei planurile urzite pentru a ajunge „**la infamia ne mai auzită ce ar fi fost o pace separată**“.

Dar planul trădătorului Stürmer, autorul ultimatumului adresat României, a fost demascat şi de generalul D. Iliescu, fostul şef al marelui nostru cartier general, care, prin ziarul *Le Matin* No. 12089 din 3 Aprilie 1917, publică următoarele destăinuiri făcute în faţa unui auditor restrâns la biroul presei române din Paris şi pe cari socotesc interesant de a le reproduce aci în întregime:

„Dela începutul marelui războiu, România era sigură că va trebui să intre în linie alături de aliaţi. Incă din luna August 1914, noi am început să preparăm şi să reorganizăm armata noastră. Dela 180.000 de oameni, trebuia să ridicăm armata noastră la 820.000, din cari 500.000 combatanţi. Cadrele noastre de ofiţeri cereau să fie triplate. N'aveam nici muniţiuni, nici mitraliere.

„Această afirmaţiune să nu vă surprinda: în Iulie 1916, date fiind imensele dificultăţi de transport şi comunicaţii cu aliaţii noştri occidentali, România, tot lucrand fără încetare, *nu era gata*. Şi tocmai la această epocă ne sosi din Rusia un fel de avertisment *(mise en demeure)*.

„*Acum sau niciodată*, glăsuia acest document, al cărui text îl ţiu la dispoziţia Dv.

„Guvernul rus ne şupuse un plan de campanie în întregime elaborat. *In el nu se ţinea socoteală de rolul probabil al Bulgariei.* La obiecţiunea noastră, d. Boris Stürmer, pe atunci preşedinte de consiliu, a răspuns că niciodată Bulgaria nu va lupta în contra Rusiei. Am cerut atunci 200.000 de oameni, trupe ruseşti, pentru frontul din Dobrogea. El ne-a răspuns că 20.000 de oameni sunt prea suficienţi pentru *o demonstraţie cu un caracter pur politic.*

„In două rânduri, statul nostru major a cerut guvernului rus să înceapă printr'o operaţie în contra Bulgariei, care s'ar fi tradus prin ocupaţiunea unei bande teritoriale pe partea dreaptă a Dunărei. Luarea Rusciukului ar fi fost o siguranţă pentru capitala noastră.

„Statul major francez a împărtăşit pe deaîntregul punctul nostru de vedere, *dar Rusia ne-a opus un veto absolut.*

„Generalul Iliescu ne-a dat detalii cu toate preciziunile posibile asupra istoricului campaniei din Transilvania. Armata I trebuia să servească de pivot pe Jiu, în regiunea

Orşova. Armata II, trecând prin pasurile centrale, urma să invadeze în Transilvania, în vreme ce a treia urma să înainteze în legătură cu trupele ruseşti dela Vatra-Dornei.

„Vai! ne spuse gen. Iliescu, trupele ruseşti dela Vatra-Dornei n'au înaintat niciodată măcar cu un metru. Chiar azi ele se găsesc în acelaşi loc, unde erau în momentul când am intrat în războiu. Această nemişcare compromitea chiar planul ordonat de Ruşi, fiindcă, spre a reuşi, trebuia să mergem repede, să scurtăm cât mai iute posibil imensul front transilvănean de 800 de kilometri, ocupând hipotenuza triunghiului mergând dela Vatra-Dornei la Orşova.

„După ce a explicat faptele petrecute, ca atacul bulgar pe Dunăre, luarea Turtucaei şi a Silistrei şi retragerea din Transilvania, generalul Iliescu continuă:

„Silite să dea înapoi, armatele noastre timp de 40 de zile au luptat în trecători împotriva unui inamic superior în armament. Cinci divizii româneşti au fost aşezate pe Argeş pentru a acoperi Capitala. Acolo una din divizii a slăbit. Era aceea aflată sub comanda generalului Socec, condamnat apoi de consiliul de războiu. Generalul acesta, seara la 9, a plecat fără autorizaţie la Bucureşti. La $9^1/_2$, pe întunerec, inamicul a atacat această divizie, care cedă. Linia Argeşului era sfărâmată: capitala dată inamicului.

„Mă rezum: Intrarea în linie a României răspundea unui îndoit plan: politic şi strategic. *Guvernul d-lui Stürmer ne-a forţat să declarăm războiul, căci el avea trebuinţă de trupele noastre spre a acoperi flancul stâng al armatei ruseşti din Bucovina. Trupele aflate în această regiune erau destinate, contrar asigurărilor date României şi Franţei, să rămână pe loc. Infrângerea României era prevăzută şi organizată de d. Stürmer, care voia să termine războiul prin acest fapt răsunător.*

„*Aşa, încă din luna Septembrie, armatele ruseşti organizau linia Siretului, în deplină cunoştinţă de desfăşurarea evenimentelor.*

„Iată care era, după părerea mea, planul d-lui Stürmer, când ne-a forţat mâna, când a organizat campania noastră: *A lăsa să fie invadată România până la Siret, a face să reiasă puterea militară a ţărilor centrale, a încheia pacea separată în urma unei înfrângeri, care, nefiind o înfrângere*

rusească, nu putea sdruncina întru nimic nici prestigiul său, nici al Ţarului.

„Incheiu. Am fost bătuţi, de oarece eram mai puţin înarmaţi ca duşmanul, pentrucă comandamentul său era vădit superior celui al nostru, *dar cauza iniţială a înfrângerei noastre a fost planul neleal al guvernului germanofil din Petrograd, care s'a jucat cu soarta României, spre a uşura o trădare premeditată. Aci găsim acel „imponderabil", pe care nici un diplomat român, francez sau englez n'ar fi putut să-l prevadă. Asta ne-a pierdut".*

Fatal ţării sale, Boris Stürmer a ţinut să fie fatal şi României, aliata Rusiei. Când politicianii ruşi s'au deşteptat din somn şi au văzut primejdia, era prea târziu, căci corupţia şi demoralizarea, pricinuite de propaganda germană în rândurile armatei ruse, începuse să dea roade.

Se ştie că după istoricul discurs al lui Miliukoff din Duma imperiului, Stürmer era mort politiceşte şi peste puţine zile — la 10 Novembre 1916 — el căzu dela putere, cedând locul generalului Trepoff şi peste 3 luni prinţului Galitzin, sub care la 27 Februarie 1917, izbucnind revoluţia, s'a şi prăbuşit regimul ţarist.

In tot timpul guvernărei sale, Stürmer a fost slujitorul conştient al intereselor germane. Ajuns la cea mai înaltă demnitate în Stat, graţie sprijinului interesat al odiosului călugăr Rasputin, care, prin concursul împărătesei Alexandra, mereu fascinată de „calităţile" monstrului îmbrăcat în costum monachal, reuşise să obţină din partea Ţarului Nicolae II numirea protejatului său în fruntea guvernului Rusiei, Stürmer a fost dela început până la sfârşit un adevărat trădător al ţării sale. Cele 9 luni de guvernare Stürmeriană au fost deajuns ca să desorganizeze şi demoralizeze iremediabil Rusia.

Acuzat de trădare, el a fost arestat din primele zile ale revoluţiei. Dar norocul l-a favorizat până la urmă: Boris Stürmer a murit închis într'un sanatoriu chiar în ziua, în care trupele germane ocupaseră bogatul oraş Riga (primele zile ale lunei August 1917). Moartea lui neaşteptată a făcut imposibilă aruncarea unei lumini complecte asupra oribilelor dedesubturi ale fostului regim ţarist. Dat în judecata tribunalului revoluţionar, trădătorul Stürmer a sucombat

înainte de a fi ascultat şi judecat, ducând cu el în mormânt mai mult decât un secret compromiţător pentru propria-i persoană şi anturagiul său, dar desigur şi pentru alţii *şi mai sus situaţi* decât el.

Norocos în timpul carierei lui de funcţionar administrativ, fortuna l-a însoţit până în ultima clipă. Stürmer nu a avut ceeace se cheamă o presă rea, deoarece în momentul dispariţiei sale atenţiunea generală din Rusia nu era aţintită asupra lui ca trădător mizerabil ori a altora de teapa lui, ca generalul Sukomlinoff, fost ministru de războiu, D. A. Protopopoff, fost ministru de interne etc. Toate gândurile Rusiei conştiente şi toată atenţiunea erau în acele zile fixate asupra tragediei, care se juca la Riga.

CAPITOLUL VIII

Un monstru: Rasputin

Rasputin! Iată tipul cel mai detestat şi mai hîdos dintre toţi trădătorii Rusiei ţariste, după urma faptelor căruia nu puţin a avut să sufere şi România nevinovată. El a fost produsul tipic al poporului şi societăţei ruseşti.

Este imposibil însă a vorbi de războiul şi de martiragiul României fără a cunoaşte, măcar în liniamente generale, aspectul poporului şi societăţei ruseşti, din sânul cărora a eşit Rasputin distrugătorul.

Nu trebue să ne ferim de a constata că, printr'o greşală fundamentală a politicei şi mentalităţei întronate la noi de defunctul rege Carol I, Rusia, deşi imediat vecină, a fost un fèl de *terra ignota* pentru toţi Românii. Par'că un adevărat zid chinezesc ne-ar fi despărţit de imperiul moscovit.

Dacă, în tot timpul domniei regelui Carol, Dim. A. Sturdza, fostul prim-ministru liberal de tristă memorie, a evitat Parisul şi Franţa, spre a nu-şi supăra Suveranul, tot astfel nici un român de vază nu s'a încumetat să viziteze Rusia şi să studieze viaţa de aici sub toate formele ei variate pentru a o face apoi, în scrieri obiective şi luminoase, cunoscută marelui public românesc. Nu cunosc — eu cel puţin — în toată literatura românească o carte serioasă despre Rusia, atât de trebuincioasă înainte de 1916. A vizitat el spătarul Nicolae Milescu Rusia şi chiar China în

anul 1675, dar nici un român nu s'a învrednicit să facă o asemenea călătorie în imperiul Ţarilor în secolul luminei, cu aşa mijloace repezi şi tihnite de comunicaţie. Şi în ce mod grozav s'a răzbunat această nepăsare, această mentalitate înapoiată! Soarta ne-a pedepsit amar, silindu-ne să ne înhămăm la o treabă aşa de grea şi de primejdioasă, cum a fost razboiul nostru, cu un popor vecin, dar al cărui trecut şi mai ales prezentul ne era tot aşa de necunoscut ca şi istoria Chinei.

Desigur, s'au găsit şi la noi mulţi oameni de bună credinţă, chiar miniştri, cari să se bizue pe rapoartele reprezentanţilor noştri diplomatici dela Petersburg, cărora de drept le incumba datoria de a informa guvernul ţării despre tot ceeace se petrecea, dacă nu în vasta Rusie şi în sufletul poporului rus, cel puţin la Petersburg, adică în văzul şi sub nasul lor. Dar nimic de seamă n'au făcut în această direcţie trimişii României de pe ţărmurile Nevei. Insuficienţi, comozi şi nuli, toţi miniştrii noştri la Petersburg din vremea din urmă, ca Alex. C. Catargiu, G. Rosetti Solescu [1]) şi prezumţiosul C. Diamandi [2]), au ignorat fiecare, rând pe rând, interesele superioare ale statului şi neamului românesc, mulţumindu-se să incaseze lefuri grase şi cheltueli de reprezentaţie la fel, să frecuenteze cluburile nobleţei, printre cari excela *Clubul nautic*, şi să ducă o viaţă de trândavi, fără să dreseze măcar un raport cu miez,

---

[1]) G. Rosetti Solescu a fost până aproape înainte de izbucnirea războiului mondial, mai bine de 10 ani, ministrul României la Petersburg. In tinereţe, ca secretar de legaţiune la Petersburg, el s'a căsătorit cu fiica cancelarului Rusiei, d. de Giers, a cărui familie a furnizat o serie de diplomaţi de carieră Rusiei ţariste. Rosetti Solescu era însă de sentiment mai mult rus decât român. Când vorbea de Rusia, el, de obiceiu, zicea *Sfânta Rusie*!

[2]) Ceeace n'a observat şi n'a întrevăzut „distinsul diplomat" Diamandi că se petrecea la Petrograd sub guvernul lui Stürmer şi Rasputin, este foarte semnificativ că alţii au văzut. De pildă, vechiul meu amic C. Romanescu, fost prefect de Suceava, reîntorcându-se în Decembre 1916 din Petrograd la Iaşi, mi-a comunicat că Rusia, unde Rasputin domnea, era în ajunul revoluţiei. Această comunicare d. Romanescu o făcuse şi d-lui Take Ionescu şi altora, dar nimeni n'a crezut. D. Sever Bocu, actual deputat, care se afla în casa mea de refugiat la Iaşi şi a auzit din gura d-lui Romanescu toate cele ce s'au întâmplat în urmă în Rusia, a recunoscut acum cât de bine era informat d. Romanescu, care nu stătuse ani de zile la Petrograd şi nici nu este un distins diplomat!

conştiincios şi exact despre ceeace se frământa în politica şi viaţa rusă.

Am intima convingere că cu mult mai bună şi mai netedă ar fi fost situaţia de azi a României, dacă din timp de pace am fi cunoscut, prin noi înşi-ne, aşa precum era poporul rus: de o bunătate înăscută, bun creştin şi ospitalier, *dar cu totul lipsit de caracter, de sentimentul disciplinei şi al noţiunei de răspundere.*

Intr'adevăr, vecinătatea Asiei şi robia tatară au făcut ca poporul rus să rămână mai mult oriental decât occidental, iar regimul politic, sub care a trait, i-a diformat natura-i generoasă, atrofiându-i bunele impulsuri. Regimul absolutist a creat din el un apostol al tuturor teoriilor generoase, refractar însă simţului realităţei, servindu-se de el un timp foarte îndelungat ca de un bogat isvor d. venituri, prin consumarea alcoolului, greu impus la taxe fiscale.

Clasa de mijloc, adică burghezia, datează în Rusia abia de eri de alaltăeri. Ea se compune fie din fii de ţărani ajunşi să înveţe la universităţi, fie din fii ai locuitorilor dela oraşe sau din cei ai micei nobleţe din serviciul statului.

Această burghezie născândă cuprinde însă multe elemente disparate, lipsite de omogenitate atât în ce priveşte nivelul intelectual, cât şi în tendinţele ei, după origină, Rusia fiind un adevărat mozaic de popoare sau naţionalităţi.

In ultimii ani de domnie ai Ţarului Nicolae II şi mai ales în urma revoluţiei din 1905, guvernele ruseşti prin incapacitatea şi crimele lor, cari au revoltat toate conştiinţele oneste, au contribuit în cea mai largă măsură ca să creeze şi în această clasă de oameni o aşa unitate de vederi politice, în cât la 27 Februarie 1917 st. v. fiind canalizate de Duma imperiului, s'au putut deslănţui memorabilele lupte de stradă din Petrograd, cari au condus la prăvălirea regimului ţarist.

Ca şi ţăranul, burghezul rus, chiar cultivat, sufere de aceiaşi lipsă de energie şi a simţului realităţei lucrurilor. Găsim însă în el o imaginaţie bogată şi fecundă, mulţi poeţi, cari, din entuziasm, adoptă toate ideile frumoase, dar cari sunt incapabili să urmărească realizarea lor. Schimbăcios şi versatil, burghezul rus e lipsit de sistem, de răbdare şi de talent de organizaţie. *A te încrede în el, însemnează*

a te expune la decepţiuni, cum am păţit-o noi, Românii, din nefericire.

Aristocraţia rusă este împărţită în două tabere: una apărătoare a democraţiei, în frunte cu prinţii Kropotkin, Lvoff, Trubetzkoi, conţii Tolstoi etc. şi alta reacţionară şi intrigantă, în mare parte de origină germană, ca prinţii Galitzin, Demidoff, conţii Benckendorff, Frederiksz, baronii Korff, Budberg, Schilling etc.

Desfrâul şi viaţa desordonată a aristocratului rus trădează, ca şi la compatrioţii săi burghezi şi ţărani, aceiaşi lipsă de disciplină, care formează caracteristica poporului rus. Indolent şi slab de carecter, ca şi ceilalţi, aristocratul rus e câteodată om de spirit, uneori şi de inimă, dar nici odată un temperament.

In ce priveşte guvernământul rus, ministerele şi Parlamentul, adică Duma, nu erau în Rusia decât nişte numiri pentru înţelesul opiniei publice europene. Adevărata stăpână a destinelor imperiului era casta administrativă, reprezintată prin satrapii ei, aşa numiţii *cinovnici*. Executarea legilor, ca şi întreaga administraţie a ţărei atârna de cinovnici, iar nenorociţii de administraţi, ca să scape de aplicarea *ad-litteram* a regulamentelor sau de abuzul satrapiilor, nu aveau decât un remediu: corupţia tiranilor. Numai bacşişul — *vsiatka* — îi putea îmblânzi şi tempera.

Rusia, fiind o ţară a comisiunilor şi para-comisiunilor, a pretextelor de vorbă şi a proceselor-verbale, administraţia ei venală făcea ca soluţia diferitelor chestiuni, oricât de simple ar fi fost ele, să dureze cu anii, evident mult mai rău ca în binecuvântata ţară românească.

Liberalul prinţ Eugen Trubetzkoi, într'o şedinţă a consiliului imperiului, ţinută la 19 Iunie 1916 şi consacrată anume discuţiunei legei asupra responsabilităţii funcţionarilor, caracteriza în următorul chip lapidar administraţia rusească:

„Intre societate şi clasa funcţionarilor noştri este adevărată prăpastie. In nici o parte a lumei, funcţionarul nu este aşa de discreditat ca în Rusia. *Un fenomen patologic* divizează întreaga populaţiune a Rusiei în două clase: funcţionarii şi celelalte elemente ale populaţiei.

„Ce face, în războiul actual, slăbiciunea Rusiei? *E această fatală diviziune.* Când armatele noastre încep o ofensivă glorioasă, pentruce oare avem teamă de a ne bucura? Pentruce îndoielile, cari vin să răcească entuziasmul nostru? Un singur cuvânt ajunge spre a răspunde: *cinovnicul*".

Reacţionară şi de origine germană, casta biurocratică rusă lucra *din instinct* pentru regimul militarist, feudal şi asupritor *al Germaniei.*

Nemţi din Germania sau din provinciile baltice, toţi aceşti demnitari şi funcţionari din serviciul Rusiei, lipsiţi fiind de o sincera afecţiune pentru noua lor patrie, lucrau însă cu o simpatie atavică pentru ţara lor de origine, din care plecaseră, pentru neamul lor.

Un exemplu elocuent în această privinţă este următorul fapt extraordinar: Nobilul *von Schwanenbach*, ajungând în ultimii timpi ministru al instrucţiei publice în pravoslavnica Rusie, îşi făcea rapoartele sale secrete în două exemplare: *unul era destinat Ţarului şi altul împăratului Germaniei.*

Intreb: la ce rezultat putea să ajungă Rusia cu atâţia duşmani interni, pe cari îi oploşia la sânul ei? Puternic organizaţi, eï mai aveau un reprezentant preţios chiar pe tronul Ţarilor: *împărateasa Alexandra* cu camarilla ei, pusă la adăpostul regimului absolutist.

Absolutismul rusesc se baza, în întregimea lui, pe instituţiunea faimoasă, detestată şi omni-potentă *a poliţiei.*

Principala ei secţiune era aceea a poliţiei politice, vestita şi redutabila *okhrana*, numită şi a treia divizie a cancelariei imperiale. Organizaţia ei era formidabilă, cuprinzând pe lângă o direcţiune în anturagiul imediat al Ţarului, o numeroasă gendarmerie, răspândită pe tot întinsul imperiului, precum şi o armată întreagă de agenţi secreţi, recrutaţi din toate clasele societăţei până la *dvornicii* (portarii) caselor — instituţie obligatorie pentru fiecare imobil rus — a căror sarcină era să adune beţivii căzuţi pe stradă şi să raporteze comisarilor de poliţie cine a intrat şi cine a eşit din casă.

Toată viaţa publică era supusă inchiziţiei poliţieneşti a okhranei, ceeace făcea atmosfera din Rusia cu totul

insuportabilă. Având la dispoziţie fonduri secrete imense, agenţii ei se numărau cu zecile de mii. In saloane, în restaurante, în redacţiile ziarelor, ca şi în întrunirile clandestine ale liberalilor şi socialiştilor, era imposibil să nu se găsească un mizerabil sau un provocator.

Delaţiunea era generală. Fiecare cetăţean rus de vază, fie în ţara lui, fie în străinătate, avea fişa lui misterioasă la poliţie, în archivele căreia figurau nu sub numele adevărat, ci cu porecle. Astfel deputatul socialist Cehidze era cunoscut sub cuvântul de *salon*, iar trădătorul fost ministru de războiu Sukomlinoff sub acel de *glicerină*.

Orice corespondenţă era violată şi censurată. Perchiziţiile, arestările, interogatoriile şi arestul preventiv durau cu săptămânile, cu lunile şi adeseori chiar cu anii. Vai şi amar era de acela, care, visând un viitor mai bun, îşi permitea să formuleze în scris ceeace îndrăznise să gândească. Indată era deportat în Şiberia sau aruncat în celulele fortăreţelor Petropavlowsk ori Schlüsselburg.

Ai făcut vre-un delict? O coardă de piele, îmbrăcată într'o stofă cenuşie, numită *„cravata lui Stolipin“*, îţi trimitea sufletul la Dumnezeu!

Okhrana avea la activul ei crime nenumărate şi îngrozitoare. Analele martirologiei ruse cuprind volume întregi. Ea întrebuinţa în scopurile ei o armată de provocatori. Dintre aceştia, cel mai celebru a fost Evno Azeff, demascat de neobositul cercetător şi luptător în contra regimului ţarist, socialistul Burtzeff.

O bandă întreagă — cuvântul e al fostului cancelar Sasonoff — ajunsese prin 1916, când România intrase în acţiune, la conducerea vastului imperiu, sub ordinele sinistrului călugăr Rasputin, ajuns atotputernic, putând să impună Ţarului până şi numirea de miniştri, favoriţi ai săi.

Un singur nume rezuma epoca: *Rasputin*, cheia edificiului care troznea. Toţi aveau gândurile îndreptate spre el: miniştrii, demnitarii statului, ca şi cei dela Curte, comiteau cele mai umilitoare slugărnicii în faţa acestui monstru distrugător, numai spre a-i câştiga favoarea, cu ajutorul căreia ştiau că pot ajunge la averi şi onoruri nemeritate. Şi cum Rusia se afla în stare de războiu, era şi de unde, căci aurul curgea în valuri.

A face istoricul vieţei tipului mizerabil şi corupt, care a fost Grigore Efimovici Rasputin, cea mai mare nenorocire pentru Rusia şi implicit şi pentru România, este o sarcină destul de ingrată. O îndeplinesc însă, cu toată scârba ce o resimt, pentru-ca cititorul să-şi poată face o idee temeinică de prăbuşirea, pe care o deslănţuie totdeauna corupţia şi desfrâul, fie de jos, fie de sus.

Rasputin s'a născut la 1871, în satul Pokrowsk (Siberia), dintr'o familie cu totul ordinară şi săracă. Tatăl său se numea Efim. Pentru a i-se da o stare civilă, 'i-s'a adăugat porecla de *Rasputin*, ceea-ce în româneşte însemnează *distrugător*. Ce predestinare!

Cam ce fel de tacâm era tânărul Grigore, e destul să spun că el apăruse de trei ori în faţa tribunalului din Tobolsk ca inculpat pentru următoarele delicte: primul, furt de cai; al doilea pentru sperjur şi al treilea pentru violul unei bătrâne cerşetoare şi a două fetiţe de câte 12 ani.

Intr'o zi, Grigore Efimovici Rasputin, ducând cu căruţa într'un sat vecin pe un preot foarte respectat, acesta voi să-l convertească din drumul lui greşit, arătându-i calea călugăriei. Bătrânul părinte e ascultat, căci Rasputin intră şi stă cât-va timp în mănăstirea Verkhoturie, pentru a reapare mai târziu în satul său natal Pokrowsk şi prin împrejurimi ca călugăr, adunând bani pentru o pretinsă mănăstire. Apoi începu să facă pe pustnicul, vorbind numai în parabole, fapt care impresiona populaţia proastă şi incultă.

Rasputin dela început ştiu să câştige o mare influenţă asupra femeilor, reuşind să aibă şi el Magdalenele lui, cari se uniră şi formară un fel de societate, la a cărei bază era însă mai mult amorul decât cultul religiei.

Principiile învăţăturei lui Rasputin erau următoarele: „*Mântuirea este remuşcare*“, spunea şiretul călugăr. „*Remuşcarea nu poate veni decât după păcat. Să păcătuim deci, surorile mele, pentru a merita mântuirea noastră!*“

„*Păcătuind cu mine*“, propovăduia el când ajunse la apogeul puterii sale, „*mântuirea este cu atât mai sigură, deoarece, eu sunt întruparea Sfântului Duh*“.

Ţăranii din Pokrowsk, fiind mai puţini avizi şi corupţi, n'au îmbrăţişat cu toţii doctrina lui Rasputin, iar clerul local nu întârzie să adreseze sfântului Sinod din Petersburg o

plângere, prin care descrie în termenii următori scenele serbărilor „religioase" ale lui Rasputin:

„In timpul nopţei, adepţii lui Rasputin se întrunesc pe câmp împrejurul unui rug, pe care se împrăştie smirnă şi plante mirositoare. Se dă foc rugului şi apoi, ţinându-se de mână, bărbaţi şi femei, joacă hora împrejurul focului, repetând într'una: *„Doamne, iartă-ne păcatele, ca răsplată a remuşcărei noastre!"*. Hora se desprinde, vorbele nu mai sunt decât mormăeli, iar când cercul se rupe dimprejurul focului, care se stinge, bărbaţii şi femeile cad la pământ şi *se împerechiază la noroc.* Bărbaţii zmulg tovarăşelor lor o bucată din haină, pentru a afla pe urmă cu cine au împărţit deliciile.... Se întâmpla adesea *că părintele îşi recunoştea fata, iar mama fiul!"*

Plângerile generale însă, departe de a-i face rău inovatorului imund, atrag din potrivă mai mult atenţia asupra lui şi autorităţile superioare eclesiastice ordonă clerului să supraveghieze şi să examineze procedeurile lui Rasputin. In acest timp, reputaţia lui creştea, lumea venea de departe să-i sărute anteriul şi să obţină blagoslovenia acestui *„sfânt"*, despre care se svonise că vindecă toate relele prin auto-sugestie.

Nobilele doamne din Tobolsk se uniră şi ele cu naivele ţărance din Pokrowsk. Faima lui Rasputin trecu dincolo de hotarele judeţului său. El devenise ambiţios; prostia omenească, pe care putuse s'o constate că e fără de margini, îl făcu încrezător în el însuşi.

Pela începutul anului 1904, stareţul mănăstirei Verkhoturie, unde Rasputin servise câtva timp ca *frate*, îi dă o scrisoare de recomandaţie către vestitul popa Ion din Cronstadt (fortăreaţă în golful finlandic), care avea mare trecere la Curtea împărătească. Având scrisoarea acestuia în buzunar, ţăranoiul călugărit îşi părăseşte nevasta şi două fete şi pleacă dela Tobolsk la Petersburg. Părintele Ion primi foarte bine pe acela, care nu se numea încă decât *cuvios*. El îl prezintă mai multor prelaţi, cari se lăsară seduşi de smerenia *„sfântului om"*, şi îl introduc în casa cea mai greu de pătruns din Petersburg, aceea a contesei Ignatieff, unde se întâlneau marii demnitari ai bisericii ortodoxe, înalţii funcţionari civili,

ca şi gradele superioare ale armatei, spre a face politică, sub pretext de religie.

Rasputin devine încurând oracolul acestui cerc. După afirmaţia primilor săi întroducători, printre cari archiepiscopul Teofan, se făcea mare caz de vorbele acestui ţăran. Cocoanele bătrâne, ca şi fetele tinere, nu întârziară să-i facă cor şi să-l admire.

Deşi stricat şi demonic, Rasputin ajunse încurând să fie socotit ca *reprezentantul lui D-zeu!* Lumea îl venera ca atare, ca profet şi ca o întrupare a divinităţii! El devine celebru, de o celebritate, a cărei rumoare răzbate până la Palatul imperial din Ţarskoe-Selo, prin gura uneia dintre primele sale „adepte“, d-na de onoare Virubova. Porţile Curţei împărăteşti i-se deschid — şi din acest moment nu mai e posibil să i-se numere credincioşii!

Rasputin avea acum partizani din toate straturile sociale, dar mai cu seamă printre doamnele din înalta aristocraţie, degenerată şi cuprinsă de nevroză, ca şi printre arivişti neruşinaţi, cari înghiţeau vorbele respingătoare ale ordinarului călugăr numai spre a putea obţine, prin intermediul său, o înaintare pentru ei sau prietenii lor.

Ascendentul lui Rasputin asupra împărătesei Alexandra fu extraordinar. Nefastul călugăr, ai cărui ochi strălucitori şi limpezi aveau o privire într'adevăr răscolitoare, o magnetiza, o povăţuia şi o calma! El o tutuia şi o subjuga prin pilde din Evanghelie, interpretate de el în mod original.

O scrisoare publicată de ziarul moscovit *Utro Rossy*, după detronarea Ţarului, arată stăpânirea atotputernică, pe care o pusese Rasputin asupra împărătesei:

Sfinte Părinte!

Pentru ce n'ai scris? Pentru ce această lungă tăcere dătătoare de moarte, când inima mea sărmană oftează oră cu oră pentru a avea veştile şi cuvintele voastre de îmbărbătare.

Vai, sunt slabă, dar te iubesc pentru că eşti totul pentru mine. O! dacă cel puţin aşi putea ţine mâna voastră şi a răzima capul meu pe umărul vostru. A! uita-voi vreodată

senzația de pace complectă și dulce uitare, pe cari le resimt când ești lângă mine? Acum că ai plecat, viața nu mai este pentru mine decât o mare cenușie de desperare. Curtea s'a întrunit eri seară; eu nu eram. Ana (d-na Virubova) și cu mine am cetit scumpele voastre scrisori și am îmbrățișat portretul vostru.

După cum ți-am spus adeseori, scumpe părinte, vreau să fiu o fiică devotată lui Crist. dar vai! e așa de greu.

Ajută-mă, scumpe părinte! Roagă-te totdeauna pentru Alexis. Reîntoarce-te îndată. Niky (Țarul) spune că viața îi este nesuferită fără voi, căci suntem înconjurați de primejdii. In ceeace mă privește doresc arzător reîntoarcerea voastră. Totul este trist fără întâlnirile noastre săptămânale.

Veșnic războiul ăsta nesuferit. Germania câștigă victorii; ea va triumfa. Dar trebue să avem o bună ținută în fața poporului nostru rus. N'am încredere decât în voi. Dea Domnul să vă reîntoarceți curând! Alexis întreabă zilnic de d-ta. Trebue să plecăm la Yalta; nu mă voiu mișca însă până nu vă voiu vedea aci.

Te sărut; Niky și Ana deasemeni.

Fiică devotată,
Alexandra.

Dar nu numai împărăteasa era în corespondență cu sceleratul călugăr, ci și fiicele sale. Iată, de exemplu, ce scrisoare îi adresa marea ducesă Olga, fiica cea mai mare a Țarului:

Palatul Peterhof, 23 Martie 1916.

Scumpe Părinte, scump și leal amic, cu toate suntem dezolate de absența voastră. Când revii dela Pokrowsk? Ai făgăduit să fii aci la 3 ale lunei acesteia; cu toate acestea, n'am primit nici un cuvânt dela D-ta, scumpe părinte și mare amic.

Ce fac Matroyska (soția lui Rasputin) și copiii? Le trimet amicițiile mele. Tatiana și cu mine le trimetem câte ceva prin curierul de azi. De câte ori ne ducem la Ana [1], *nu găsim decât desnădejde.*

[1] E vorba de Ana Virubova, doamna de onoare a împărătesei și complicea lui Rasputin la toata crimele și infamiile.

Dulcele și binefăcătoarele noastre întruniri ne lipsesc și noi dorim cu ardoare reîntoarcerea D-voastră. Ești, sfinte părinte, nestimatul meu amic. Nu mă mai gândesc la Nicolae (un ofițer de care marea ducesă era îndrăgostită), ci numai la D-ta și la sfânta noastră religiune. Mama mea este mâhnită de absența D-tale.

Sărut scumpele D-tale mâni, fiica D-tale, care te iubește.

Olga.

Ce crudă ironie a lucrurilor, când mă gândesc că marea ducesă Olga, după ce fusese amorezată de frumosul ofițer din garda imperială, Nicolae Lutkievici[1]), căzuse și ea în brațele „sfântului părinte" Rasputin, pentru ca să fie în cele din urmă desemnată ca viitoare soție a principelui nostru moștenitor Carol, deci viitoare regină a României!

Numai ignoranța complectă asupra celor ce se petreceau la Petrograd din partea d-lui Diamandi, ministrul României pe lângă Curtea Țarului, a putut pune pe primul-ministru al României, d. Ion I. C. Brătianu, în penibila situație de a merge la Petrograd în Ianuarie 1917, cu principele Carol al României, între altele și în scopuri matrimoniale.

Dar alte scrisori găsite și păstrate la Petrograd sunt adevărate scrisori de amor, ba chiar de comploturi și de crime.

Fascinată cu total de monstrul călugărit, împărăteasa îngenunchia în fața lui și consimțea, după însăși mărturisirea unui mare duce, la atingeri revoltătoare, în timp ce după fața ei curgeau lacrimi de fericire. Era la mijloc păcatul unei exaltate sau extazul unei Messaline? Infamul călugăr o binecuvânta în acest timp *în numele lui D-zeu!*

Rasputin, ordinar cum era, spunea prin toate colțurile de câte favoruri se bucura din partea acestei femei. Intrebat într'o noapte de urgii la un restaurant mare din Moscova asupra cauzei puterei sale, acest ignobil personagiu se dădu la o expunere obscenă și *precisă*, care înmărmuri pe asistenți.

---

[1]) Vezi volumul: *Histoire extraordinaire de Rasputine, le moine scélérat*, de William Le Queux, Paris 1919, pagina 131.

In fața casei sadicului călugăr era un întreg pelerinaj de trăsuri și cupeuri elegante, cari conduceau pe aristocratele Petrogradului în goana lor de a găsi *mântuire* la Rasputin. Bachanalele, cari se petreceau la el acasă, nu au nume. Scenele de urgie dela domiciliul său, dela stabilimentele de băi [1]) sau din apartamentele princiare, nu se pot descrie, precum nu se pot califica nici degradarea și nerușinarea adeptelor sale. Boccacio era nimic pe lângă acest *„sfânt părinte“*, cum îl numea împărăteasa Alexandra. Comediile îndrăcite pe cari le inventa acest erotic *„pentru a scăpa pe fiicele sale spirituale de plăcerea cărnei“*, ar fi înmărmurit de dorință chiar pe răposatul marchiz de Sade. Au fost părinți, cari și-au dat fiicele, și bărbați, cari și-au dat soțiile.

Intr'una din zile, fiind invitat la masă într'o familie de mare nume, Rasputin, la sfârșitul prânzului, prinse de mijloc pe fata nobilului amfitrion și o conduse într'un salon vecin. Revenind după câteva minute, roșu ca un rac fiert, o văduvă respectabilă căutând să scuze purtarea nespus de scandaloasă a nerușinatului călugăr, exclamă:

— *„Ce bun e acest sfânt părinte! Nu e oare drept ca și el să guste din plăcerile pământești?“*

Era, cu alte cuvinte, Bizanțul în plina și urîta lui decadență.

Am spus mai sus că d-na de onoare Virubova a fost prima dela Curtea împărătească, care a căzut victima viguroșului și depravatului călugăr. Ea a fost aceia, care a introdus pe acest monstru la Palatul imperial și 'l-a prezintat împărătesei, care fiind de o sensualitate morfinomană deveni sclava lui desăvârșită.

Rasputin, care considera ca natural norocul său extraordinar, se purta chiar dela început necuviincios față de Țarina, pe care o numea *„mămuță“*. El o subjugă până într'atât, încât

---

[1]) Intr'o scrisoare a călugărului Iliodor se găsește următorul pasaj relativ la urgiile lui Rasputin:

„Profetul (adică Rasputin) îmi povesti cu multe detalii cum făcuse baie cu d-na Virubova, dimpreună cu alte doamne; cum își risipea *consolațiile* sale doicei copiilor imperiali și altor femei; cum în odăița părintelui Macarie, dela mănăstirea Verkhoturie, aceste femei îi arătau dragoste lui“.

ea pretinse şi fiicelor sale Olga şi Tatiana să aibă în fiecare zi *examen de conştiinţă* cu acest „*demn*“ om, întrupare vădită a divinităţei, spre marea uimire şi indignare a guvernantei fetelor — o englezoaică — care părăsi Curtea.

Marele duce moştenitor Alexis fu şi el unul din discipolii săi. Impăratul Nicolae admitea, după cum făcuseră şi străbunii săi faţă de alţii, declaraţiile înflăcărate ale acestui fakir siberian. El suporta această atmosferă de [illegible]ţiu şi de greşeală, pentru a avea linişte în menajul său.

Dar, la un moment dat, clerul înalt fu revoltat de zilnicele scandaluri ale „*sfântului părinte*“. Pe de altă parte Duma imperiului, prin gura lui Gucicoff, se indignă şi ea de ospitalitatea dată banditului Rasputin de către familia imperială. Intervenţia lui Gucicoff în plină Dumă avu de efect hotărârea Curţei de a se debarasa de Rasputin, nu însă fără părere de rău. I-se dete ordin să plece în satul său natal.

Ţarul şi familia imperială se aflau pe atunci în vilegiatură la Spala. Rasputin pleaca, dar în momentul despărţirei el declară Ţarinei:

— „*Alungaţi pe omul Domnului, D-zeu are să-mă răzbune, lovindu-vă în ceeace aveţi mai scump!*“

Pe drum Rasputin spunea:

— „*O să vedeţi că nu trec de Moscova şi voiu fi rechemat!*“.

Şi, într'adevăr, printr'o coincidenţă nenorocită pentru însăşi soarta Romanoff-ilor, Ţareviciul Alexis căzu bolnav în acel moment. Impărăteasa, desperată, văzu într'aceasta mâna lui D-zeu, ceeace nu era însă decât o simplă întâmplare. O telegramă îi poruncea lui Rasputin să se întoarcă imediat din drum.

Şi monstrul reveni, mai puternic ca niciodată. El putu de aci înainte să se consacre în mod liber şi deschis urgiilor sale abominabile, ca şi intrigilor sale periculoase. Cum ar mai fi avut el acum nevoe de cămaşa lui Nessos, din moment ce era considerat la Curte ca *mascotta* fragilului moştenitor al tronului!

Rasputin deveni un fel de Messia, lucru pe care el îl înţelese şi îl făcu să se simţă. Cu credincioşii el poza încă în sfânt. din obiceiu, zicându-le:

— *„Dacă tu mă respingi, D-zeu te va pedepsi!“*

Scepticilor le ţinea un linbagiu şi mai pământean, dar nu mai puţin convingător:

— *„Dacă tu nu mă asculţi, voiu şti să te pedepsesc prin prietenii mei!“*

Cu modul acesta, el avea tot felul de clienţi. Alături de mulţimea de femei isterice sau cel puţin practice, el avea şi năvala ambiţioşilor, a dornicilor de portofolii ministeriale şi de cârji episcopale.

Puterea lui Rasputin ajunsese nemărginită. Inaintea lui se ploconeau personagiile cele mai de seamă, iar acela care îndrăznea să-l pună la locul lui, era imediat destituit. Veritabilul împărat era *el*. Cât despre Ţarul Nicolae, el nu făcea decât să iscălească decretele ce i-se prezentau.

In faţa izbucnirilor conştiinţei populare şi după sfaturile amicale ale contelui Vorontzoff-Daşkoff, unul dintre puţinii intimi ai Curţei, se hotărâ din nou îndepărtarea nedemnului călugăr din Palatul imperial. El plecă la gara Nicolae, însoţit de o mulţime de credincioşi. Se prefăcea că merge în Siberia, dar se întoarse în curând, rechemat iarăşi de împărăteasa.

Atunci, archiepiscopul Teofan, copleşit de remuşcări de a fi permis acestui mizerabil să devină rău-făcătorul Rusiei, care pretindea că întruneşte în el vocea lui D-zeu, în unire cu episcopul Ermogen, tot unul dintre vechii săi protectori, ca şi cu fanaticul călugăr Iliodor, despre care s'ar putea scrie un întreg volum în legătură cu misticismul din Rusia — un moment şi el amicul prostit al lui Rasputin — încercară cu toţii, pornind din intenţiuni lăudabile, ca să prăvălească această falşă divinitate, demascându-i practicele sale odioase şi înşelătoare.

Dar Rasputin rezistă şi acestor încercări şi puternic prin relaţiile sale, el le jură răzbunare. Intr'adevăr, în scurtă vreme Ermogen fu trimis într'o mănăstire, Teofan în Crimeia şi Iliodor, urmărit de poliţie, fu silit să se refugieze în Norvegia, de unde fu gonit în urma intervenţiei guvernului din Petersburg.

Sărmanul Iliodor îşi dădu repede seama de greşeala sa faţă de atotputernicia lui Rasputin. Intr'un memoriu al său asupra acestui apostat, Iliodor spune următoarele:

„Cu ocazia unei vizite canonice ce făceam la Tzaritzin dimpreună cu Ermogen, Rasputin îmi ceru voie ca să ne însoţească şi el în turneul ce făceam printre credincioşii mei. Peste tot fu primit ca un înger picat din cer. Oameni culţi, ca şi ceilalţi, 'i-se prosternau până la pământ. El însă, în orice casă intra, săruta femeile tinere şi frumoase, ocolind pe cele în vârstă. In timpul şederii noastre la Tzaritzin, Rasputin dispăru într'o zi timp de 4 ceasuri în compania unei tinere fete, călugăriţă într'o mănăstire din oraş, căreia el voia să-i dea din plin *mângăierile sale.*

„Spre sfârşitul lui Novembre, Rasputin mă luă cu el la Pokrowsk, satul său natal. In timpul călătoriei, care fu destul de lungă, mă încercai să descoper în el proba valoarei lui, a puterii lui miraculoase, ca şi a darurilor lui excepţionale. Dar totul a fost în zadar. Rasputin nu-mi vorbea decât numai de femei. Cuvintele ce-mi adresa relativ la influenţa ce exercitam asupra credincioşilor mei, mă umplură de un sentiment de pudoare şi mă făcură să mă îndoiesc de *sfinţenia* interlocutorului meu.

„In timpul unui alt voiaj, el îmi vorbi despre Ţar şi Ţarină. *Pentru Ţar*, îmi spunea el, *sunt Christos. Ţarul şi Ţarina mă salută şi se închină în faţa mea. Copiii Ţarului se prosternă la genunchii mei şi îmi sărută mâinile.*

„El îmi mai spuse şi multe alte lucruri, la cari *m'am înroşit, ascultându-le.*

„Sosirăm însfârşit la Pokrowsk, unde m'am pus în urmărirea cea mai încordată a lui Rasputin. El trăia din larg, poseda o casă frumoasă, împodobită cu covoare preţioase, cu icoane, cu tablouri şi cadouri d'ale Majestăţilor Lor. Deşi totdeauna era îmbrăcat cu multă îngrijire, ţăranii din judeţ îl priveau ca pe un om de nimic. Preoţii îl ponegreau într'atât, încât erau pe punctul să mă ia şi pe mine drept un mizerabil, fiindcă eram prieten cu el. Anton, archiepiscopul din Tobolsk, îi arăta aceiaşi ostilitate. Pentru toţi aceşti oameni, Rasputin nu era decât un bandit şi un stricat".

La Petrograd însă *„sfântul părinte"*, protectorul de fapt al marelui duce moştenitor Alexis, triumfa, învingând toate obstacolele. Satisfacţia lui insolentă nu mai cunoştea margini.

Intr'o zi de Paşte — aceasta se petrecea în vremea războiului european — Rasputin dejuna la sora d-nei de onoare Virubova. Aceasta era aşteptată să vină dela Ţarskoe-Selo. Când Virubova intră în sufragerie, ea ţinea în mână un mic pachet, pe care îl înmână lui Rasputin cu cuvintele:

— *„Este un dar din partea Majestăţei Sale Impărăteasa, care n'a dormit aproape toată noaptea, pentru a vi-l putea aduce azi, de oarece împărăteasa doreşte ca să îmbrăcaţi chiar azi, după sfânta cuminecătură, ceeace a cusut ea cu mâinile ei"*.

Rasputin desfăcu pachetul: era o cămaşă albastră de mătase, tip rusesc dela ţară.

— *„Vom vedea asta pe urmă!"* zise el cu un aer mânios şi aruncând cămaşa împărătească pe un scaun dela spate; adaugă: — *„Acum să mâncăm!"*

In archivele poliţiei secrete ruseşti s'a găsit un raport către Ţar, din Martie 1915, în care se arată cum a petrecut Rasputin la Moscova într'un restaurant de lux cu prieteni şi dame, pe când un cor de femei îi ajuta să joace *matchiche* şi *cakewalk*. Rasputin a dansat şi *căzăceasca*. Uneia din damele corului 'i-a zis:

— *„Vezi cămaşa aceasta, mi a dat-o baba, împărăteasa, care a cusut-o cu mâna ei! Ce ar zice Şaşka* (diminutivul rusesc al numelui împărătesei Alexandra) *dacă m'ar vedea?"*

La observaţia care 'i-se făcu, neruşinatul răspunse „că aşa ţine el să se poarte cu toate femeile, oricât de sus puse ar fi ele". Apoi mizerabilul călugăr se desgoli şi începu a împărţi cărţi poştale cu inscripţia: *„Iubeşte-mă cu o iubire desinteresată!"*

Aşa o mocirlă ticăloasă şi deasupra atâta sânge!

Intr'o zi plictisit de plăcerile lascive şi devenit nesimţitor la darurile solicitatorilor [1]), cari alergau la el pentru

---

[1]) Rasputin avea la el acasă o adevărată gardă. Şeful ei era un anume Striapceff, vechiul tovarăş de hoinăreală al lui Rasputin la Pokrowsk. Ca secretar, odiosul călugăr avea pe sora unui alt prieten al său Varnava, pe care îl ridicase din simplu grădinar la rangul de episcop. Fiecare dintre solicitatori trebuiau să verse în mâinile şefului gardei sau a secretarei sume mari de bani, în raport cu situaţia solicitatorilor şi a importanţei serviciului ce-i cereau lui Rasputin.

fel şi fel de hatâruri, Rasputin ajunse, din vindecător al răului, om politic. Şi el reuşi.

Deşi individual era lipsi de cea mai elementară instrucţie, totuşi părerea lui avea greutate atât în domeniul politicei interne, cât şi în cel al politicei din afară. Unul din prietenii săi, prinţul Andronikoff. escroc influent, trebuia să-i arate pe hartă locul Franţei, al Rusiei şi al Germaniei, cu ocazia războiului, atât era de ignorant.

Rasputin se pierdea în idei şi se încurca în programe. Dar ce importa? Astea nu erau decât discuţii pământeşti şi apoi soluţiunile, pe cari le enunţa el în formă biblică, singura de reţinut, nu érau oare ele dictate de D-zeu prin întruparea *alesului său Rasputin?*

Intr'un moment, la Curte, Japonia era privită cu ochi răi numai pentrucă grotescul consilier spusese Ţarului, cu ocazia eşirei baronului Motono, ambasadorul japonez, d'n cabinetul imperial:

— „*Să ne păzim de aceşti draci!*"

Cu alt prilej, după izbucnirea războiului european, Rasputin, vorbind de Germani, îndemna:

— „*Trebue să le sucim gâtul!*"

Mai târziu însă, după ce a intervenit convingerea mărcilor de aur germane şi sfaturile duioase ale Ţarinei Alexandra, arghirofilul şi monstruosul călugăr găsea „*că războiul este un lucru înspăimântător, căruia trebue să i-se pună capăt*".

Aceia cari cunoşteau înalta biurocraţie rusă, compusă în mare parte din Germani de origine, căpătuiţi şi la Curte, ca conţii Frederiksz, Benckendorf şi trădătorul nenobil Stürmer, la cari se alipi partidul germanofil, credeau că a sosit momentul să triumfe.

Rasputin ajunse la 1916 cel mai puternic şi mai preţios spion al intereselor nemţeşti din Rusia. El lucra sub ordinele directe ale împăratului Wilhelm II, de care a şi fost primit în audienţă chiar în cursul războiului şi anume în luna Octombre 1916, când sceleratul personagiu a stat în Berlin, la Hotelul *Westfalischer Hof*, sub numele de pastorul olandez *van Meeuwen*.

Iată cum raportează el despre această audienţă la îm-

păratul Wilhelm ministrului de interne rus Protopopoff, altă unealtă infamă a lui Rasputin şi Stürmer:

Excelenței Sale ministrului Protopopoff

Totul merge bine. Am obținut azi la Neues Palais *o audiență, care a durat 3 ore. Spune marelui duce Carol Mihail de Mecklemburg Strelitz*[1] *că (împăratul Wilhelm) îi trimite salutările sale și că a primit telegrama pe care el i-o trimisese în ziua de 3 Octombre curent. Retragerea trupelor, care erau gata ca să invadeze Englitera, a fost socotită ca necesară. Statul major general german, după ce a studiat îndelung chestiunea, a decis că o invaziune ar fi expusă unui dezastru și își îndreaptă acum toată atențiunea asupra atacurilor aeriene și submarinelor, pentru ca să reducă la voia întâmplărei pe Marea-Britanie.*

Am aflat dintr'o conversație avută cu Kaiserul că Londra va fi distrusă printr'o serie de bombardări de aeroplane gigantice, cari vor asvârli noui bombe asfixiante și explosive de o putere distrugătoare teribilă.

Insistați pe lângă Stürmer ca să respingă contractele încheiate cu Rickerts. Plățile sunt cu desăvârșire false. N'am nici o grijă în privința denunțătorului lui Sukomlinoff[2]*; este discreditat și nu-l va crede nimeni. Cu toate acestea, ar fi preferabil ca Țarul să ordone anularea judecății (lui Sukomlinoff).*

Salutări vouă și scumpei voastre împărătese. Mă rog pentru voi și vă trimit binecuvântarea mea.

Al vostru frate
Grigore Efimovici

Sinistrul Rasputin a continuat până în ultimul moment relațiunile sale mârșave cu Berlinul. Printr'însul guvernul german a văzut posibilitatea ca să răspândească în Rusia pesta bubonică și holera asiatică, întocmai precum vroia

---

[1]) Marele duce Carol Mihail de Mecklemburg Strelitz era consilierul german al Țarinei Alexandra, care fusese naturalizat rus în Iulie 1914.

[2]) Fost ministru de războiu al Rusiei, altă unealtă a împărătesei Alexandra, a lui Rasputin și Stürmer pentru a mijloci înfrangerea Rusiei și încheerea păcei separate cu Germania.

să le răspândească în România pe timpul neutralităţii, prin baronul Busche şi agenţii săi dela legaţiunea germană, în curtea căreia s'au găsit îngropate lăzi cu microbi şi explozive, caz notoriu şi care a format obiectul unui protest formal din partea guvernului Brătianu.

Scopul lui Stürmer şi a lui Rasputin era ca răspândind în centrul Rusiei aceste teribile boale, să aibă pretextul de a cere Ţarului salvarea imperiului printr'o pace separată cu Germania. Dintr'o telegramă secretă, expediată din Berlin şi găsită în corespondenţa lui Rasputin, se constată ca guvernul german a trimis la Petrograd pe bacteriologul Karl Iohnke, care ducea cu el 120 butoaie mere de Canada şi 90 de lăzi cu banane din insulele Canare, toate otrăvite şi care trebuiau împărţite între Kazan, Harkow şi Odessa. Ministrul Protopopoff avea însărcinarea să înlesnească transportul cu mare iuţeală a acestor fructe în regiunile indicate, pentru ca în 3 săptămâni dela ivirea lor să izbucnească holera şi ciuma.

Pedeapsa lui D-zeu a venit însă repede. Bacteriologul Iohnke a manevrat rău lăzile cu baccili şi a căzut singur victima odioasei sale misiuni.

Neputând reuşi cu acest plan infernal de a ajunge la o pace separată, Germanii, prin Rasputin şi Stürmer, au pus la cale alt plan pentru a forţa Rusia să încheie pace.

In acest plan mica Românie avea onoarea să formeze obiectivul principal. Şi iată cum:

Generalul Brusiloff începuse ofensiva sa, care dădea mult de gândit statului major german. România ezita încă să intre în acţiune alături de aliaţi. Hârtiile lui Rasputin şi depeşile trimise la Bucureşti conţin proba documentară a complotului urzit pentru distrugerea României.

In ziua marei victorii a generalului Lechitzky un mesagiu criptografic, primit de Rasputin, descopere un adevărat plan machiavelic, cu concursul Ţarinei, în scopul de a împinge cu un ceas mai curând România în războiu. Se pusese la cale ca Stürmer să trimită la Bucureşti, prin generalul Alexieff, cunoscuta telegramă dela 23 Iunie 1916, care conţinea faimosul ultimatum, punându-se în vedere României că *acum sau niciodată* să intre în războiu alături de aliaţi. In caz contrar România, după planul nemţesc, trebuia să

se bată contra Rusiei. Dezastrul României trebuia să aducă numai decât încheierea păcei separate între Rusia şi Germania, pe care Rasputin o preconiza, spunând împărătesei că a avut o viziune, în care i-a apărut Ţarul fraternizând cu Kaizerul.

E de notat că încă înainte de trimiterea ultimatumului României, sceleratul Rasputin a făcut o tentativă de pace separată chiar pe lângă marele duce Nicolae, generalisimul armatei ruseşti, care era un adevărat patriot.

Dar marele duce Nicolae se opuse acestor manopere deochiate şi nedemne de un popor mare. Intr'adevăr, marele duce Nicolae, deşi cunoaştea mai bine decât oricine trecerea, de care se bucura Rasputin la Curte, avu curajul cavaleresc să repeadă pe obraznicul călugăr, care, pus de Nemţi, se dusese la cartierul general ca să-i vorbească *„de o pace necesară pentru binele imperiului"*.

Rasputin, nebănuind patriotismul marelui duce, întrebuinţă faţă de acesta un calambur, care, dacă reuşia aşa de bine pe lângă creduli şi proşti, nu putea să treacă în faţa unui caracter integru şi a unei minţi luminate ca a generalisimului armatei ruseşti.

— *„Războiul este o mare calamitate, Alteţă!"* începu ignobilul călugăr. *„Trebue să-i puneţi capăt. Sfânta Fecioară mi-a apărut în vis şi mi-a spus că trebue să încheiăm pace. Am venit să te înştiinţez de voinţa sa"*.

— *„Când ai văzut pe Fecioara?"*, întrebă marele duce Nicolae.

— *„Sunt trei zile!"*

— *„Ce lucru curios! Şi eu* — continuă generalisimul — *am văzut-o acum două zile numai şi mi-a spus aşa: Rasputin va veni să te vază. El te va povăţui pentru o pace separată. Nu-l asculta şi alungă-'l ca pe un mizerabil ce este! Şi dacă insistă, bate-'l şi este tocmai ceeace am să şi fac, canalie, dacă nu pieri imediat din faţa mea!"*

Evident, în urma acestui limbagiu demn şi hotărît, ţărănoiul trimis al *„sfintei Fecioare"* dispăru încremenit şi alergă la împărăteasa Alexandra — Şaşka lui — ca să-i povestească primirea ce 'i-o făcuse „îndrăcitul" de mare duce Nicolae. Rezultatul? Insuşi acest distins şi patriot membru al familiei imperiale fu pedepsit pentru atitudinea sa bărbătească faţă de şarlatanul şi vîndutul Rasputin: El

fu desărcinat din înalta funcţiune de generalisim al armatelor ruseşti şi trimis ca comandant al trupelor depe frontul caucazian.

După nereuşita acestei tentative îndrăzneţe, Rasputin îşi aruncă privirile, dimpreună cu protejatul său Stürmer, asupra micei Românii, care trebuia cu orice preţ vîrîtă în războiu la o dată fixă, ca să fie bătută şi apoi, pe spinarea ei, Rusia să încheie pace separată cu Germania.

Planul monstruosului călugăr n'a reuşit însă decât în parte şi anume în ce privea intrarea României în războiu. Incheerea păcei separate a fost zădărnicită de discursul istoric al lui P. Miliukoff, care, în şedinţa Dumei dela 14 Novembre 1916, a arătat cu documente trădarea lui Rasputin şi Stürmer.

După acest mare discurs, care a fost lovitura cea mai puternică dată familiei Ţarului şi camarilei mizerabile din jurul ei, Ţarina jurase răzbunare lui Miliukoff, lui Kerensky, pe atunci cel mai popular bărbat politic rus şi duşman al Ţarismului, cum şi marelui duce Nicolae, care îi adresase Ţarului un memorandum energic asupra stărei în care se găsea Rusia condusă de Rasputin.

Iată cum implora împărăteasa concursul criminalului călugăr:

Sfinte Părinte!

Te aştept cu mare nerăbdare. Boris [1] *şi baronul Frederiksz sunt cu mine. Evenimentele devin din ce în ce mai critice. Grăbeşte şi vino, pentru a lecui pe sărmanul micuţ Alexis. Altminteri va muri. Medicii sunt neputincioşi.*

Am primit instrucţiuni peremptorii din Berlin. Miliukoff, Kerensky şi Nicolae [2] *trebue să dispară. Boris a aranjat totul. D-ta ai mijloacele. Nicolae a remis lui Niky* [3] *o scrisoare îngrozitoare de ameninţări.*

Ambasadorul englez, ca om bine informat, ştie aceasta. Telegramele pentru Londra trebue să fie interceptate. Iţi trimit trăsura.

Mă grăbesc încă odată de a săruta mâinile tale scumpe.

Alexandra.

[1] Adică Boris Stürmer.

[2] E vorba de marele duce Nicolae.

[3] Niky este Ţarul Nicolae II.

Miliukoff, Kerensky și marele duce, luând cele mai strașnice măsuri de precauțiune, au scăpat cu viață, dar poporul rus trebuia să bea cupa amărăciunilor până la fund.

Rasputin era adevăratul Țar. El înlocuia și numea pe miniștri; Maklakoff, un soiu de paiață, fu cocoțat ministru de interne în cabinetul prezidat de Kokovtzoff, el susținu pe trădătorul ministru de războiu generalul Sukomlinoff și reuși să obțină, în schimbul unui gras bacșiș, numirea trădătorului Boris Stürmer ca ministru președinte, la 20 Ianuarie 1916.

Distribuitor de favoruri imperiale, Rasputin dă titlul de *Excelență* unui cunoscut și veros speculant, cu numele Manus, fapt care indignează până și pe poliția rusească.

Dar neobrăzatul Rasputin nu se mulțumea numai cu succesele lui provocătoare. Pentru a dovedi că nu se îndoia de nimic și că își poate bate joc de tot și de toate, el începu deodată *să facă și să canonizeze sfinți!*

Prietenul său de odinioară din Pokrowsk, un anume Varnava, grădinar de meserie, nu a fost nici mai mult, nici mai puțin decât sfințit episcop, în urma cererei lui Rasputin. Și acest Varnava, om cu „ambiții", voia să-și perpetueze memoria în eparchia sa. El convinse pe protectorul său ca să obțină din partea sf. Sinod canonizarea unui vechiu mitropolit din eparchia lui.

Procedura era pe cale bună când izbucni războiul european. Ministrul căilor ferate, care fusese consultat, observă că nu e momentul pe vreme de războiu să-se canonizeze sfinți și să ocupe trenurile cu transporturi de pelerini, în loc de trupe și armament Sf. Sinod, convins de această serioasă obiecțiune, hotărâ amânarea canonizărei până după războiu.

Episcopul Varnava și Rasputin insistau însă din răsputeri să se facă voia lor și primul canoniză pe mitropolit fără să se sinchisească de decizia Sinodului. Varnava fu chemat de urgență la Petrograd ca să răspundă în fața Sinodului de fapta sa și primi aspre observațiuni. Episcopul recalcitrant se supără, declară că nu mai recunoaște autoritatea Sinodului și refuză să ia parte la ședințele ulterioare ale acestuia.

Atunci Sinodul ceru din nou lui Varnava să se prezinte înaintea lui, dar acesta se ascunse la prințul Andronikoff, al treilea pungaș. Polițiștii se puseră în urmărirea epis-

copului rebel, care, la rândul său, îi denunţă lui Rasputin. Sinodul declară că nici o canonizare nu e valabilă fără consimţimântul şi ratificarea împăratului, Varnava răspunse, după sfatul lui Rasputin, *că canonizarea a fost recunoscută decătre împărăteasa* şi că atât ela de ajuns!

Sigur de impunitate, grădinarul ajuns episcop se întoarse în dieceza sa şi trecând pela Moscova, voi să vază pe Samarin, procurorul Sf. Sinod, un personagiu ilustru, întegru şi cu mare autoritate. Acesta, cu inima sfâşiată de sinistra comedie jucată în paguba prestigiului bisericei de aventurieri ca Rasputin şi Varnava, refuză să-l primească.

Consecinţa acestei demne atitudini din partea procurorului Sinodului fu *demisionarea* lui puţin timp în urmă. Astfel episcopul Varnava triumfa în dieceza sa, Rasputin la Petrograd si sfântul rămase bun canonizat!

Valurile urei ridicate de neomeniile şi ticăloşiile lui Rasputin începură însă să dea roade.

Un atentat fu comis încontra monstruosului călugăr în gara Tumen, din Sib ria, decătre o femeie din popor, care 'i-a tras un foc de revolver, rănindu-l grav în burtă. Ea voia să răzbune pe călugărul Iliodor, eclipsat la Petersburg de şarlatan şi izgonit de aci în urma insistenţelor lui Rasputin, după ce îi devenise duşman.

Dar vigurosul ţăranoiu scăpă. Două săptămâni de zile se zbătu bestia între viaţă şi moarte, zile de nebunie pentru împărăteasa Alexandra, care zilnic cerea ştiri telegrafice despre starea sănătăţei stăpânului ei Rasputin. Insuşi Ţarul citea telegramele cu foarte multă atenţie, cu alt scop însă decât împărăteasa. El dorea mult în sufletul lui să se vază scăpat odată de acest personagiu compromiţător, de care nu se putea debarasa din cauza soţiei sale isterice, care îi interzicea să-l alunge.

Câteva luni după acest atentat, deputatul din dreapta. Kvostoff, fu numit, în 1915, ministru de interne, în baza recomandaţiei lui Rasputin. Kvostoff, considerând pe protectorul său drept o primejdie naţională, hotărî suprimarea lui. Spre a-şi pune planul în execuţie, noul ministru de interne recurse la serviciile unui anume Riewsky, fost ofiţer, devenit apoi poliţist şi ziarist. Kvostoff îl însărcină să meargă în Norvegia, la Christiania, ca să regăsească pe

călugărul Iliodor şi să-i ceară acestuia ca, în unire cu partizanii săi cei mai devotaţi, să scape Rusia de blestematul antechrist Rasputin.

Riewsky pleacă la Christiania, unde dibuind pe Iliodor, îi oferi, în numele lui Kvostoff, 200.000 de ruble pentru executarea planului făurit. Intre timp, nefastul Boris Stürmer, graţie protecţiei lui Rasputin, ajunse prim-ministru al vastului imperiu rusesc. Printr'o nenorocită întâmplare, acesta află, prin Striapceff, inseparabilul gendarm al lui Rasputin, despre complotul pus la cale de ministrul Kvostoff în contra protectorului lor. Striapceff fusese pus la curent de amanta lui Riewsky, ca răzbunare pentrucă acesta o maltrata şi bătea.

Riewsky, care se pregătea pentru al douilea voiaj la Christiania, fu provocat chiar în tren, sub un pretext de nimic, de către un ofiţer. După o scenă violentă, Riewsky fu dat jos din tren şi condus la un post de gendarmi, spre a se explica. Strâns cu uşa, căzu în cursă şi mărturisi tot. Din ordinul lui Stürmer, Riewsky fu arestat de către poliţişti, puşi sub conducerea omului său de afaceri Manassievici-Manuiloff. Kvostoff, rămas pradă în mâinile adversarilor săi, demisionă, iar Riewsky fu deportat în Siberia, cu toate că, printr'o scrisoare umilitoare, ceruse scuze atotputernicului Rasputin. Manassievici-Manuiloff, poliţist şi ziarist, care împărţea câştigul tripotagiilor sale cu Stürmer, fu ridicat la rangul de *Excelenţă!*

Dar nu s'a terminat. Guvernul rusesc convinse autorităţile norvegiene să extrădeze pe Iliodor. Acesta, aflând, reuşeşte să se refugieze în America. Aici, în luna Octombre 1916, apărură *Memoriile* sale în revista din New-York *The Metropolitan.*

Deodată însă publicarea încetează. Cauza? E greu de precizat. Se pretinde că această întrerupere a fost motivată de intervenţia ambasadei ruse dela Washington şi a mitropolitului ortodox din Statele-Unite. Iliodor lăsa să circule svonul cum că aceste autorităţi 'i-ar fi oferit 25.000 de dolari şi dreptul de a se întoarce nesupărat în Rusia, dacă va renunţa la continuarea *Memoriilor* sale. Fapt cert este că Iliodor a refuzat această ofertă şi că a intentat proces de daune editorilor sus zisei reviste americane.

Intrebarea este: cărui mobil au cedat aceştia de a nu publica până la sfârşit destăinuirile lui Iliodor?

Nu se ştie. Se pare însă că Evreii din Rusia au intervenit pelângă editori, despăgubindu-i tot-odată, ca să înceteze cu publicarea supărătoare a *Memoriilor*, cari, continuând, ar fi putut provoca noui progromuri în contra lor din partea guvernului rus.

Ori-ce ar fi fost însă, Rasputin învingea şi de astă-dată.

Dar toate lucrurile au un sfârşit pe lumea aceasta.

Călugărul neruşinat devenea din ce în ce mai primejdios pentru existenţa Ţarismului. Dacă Ţarul Nicolae n'o vedea, monarchiştii fanatici o pricepeau şi pentru el.

Influenţa distrugătoare a lui Rasputin de mirare sub guvernul Kokovtzoff şi preponderentă sub Goremikin, devenise *omnipotentă* sub ministerul lui Stürmer.

In toate partidele politice clocotea ceva. La denunţările democraţiei se asociară şi protestările monarchiştilor.

Cunoscutul deputat conservator Purişchievici, luând cuvântul în Dumă, în Novembre 1916, striga:

„Nu trebue să mai dureze sistemul ca printr'o simplă carte de vizită din partea lui Rasputin să se urce la cele mai înalte demnităţi în Stat oamenii cei mai josnici, vânduţi şi revânduţi.

„Bazele idealului nostru se sdruncină. Rasputin este azi mai periculos decât era în timpul istoriei noastre falşul Dimitrie.

„Sus, domnilor miniştri! Mergeţi la Cartierul General şi rugaţi pe Ţar să împiedice ca Rasputin să mai rămână mult timp conducătorul politicei ruseşti!"

Dar inimosul Purişkievici vorbea în pustiu. Păpuşile dela guvern nu cutezau să deschidă gura în contra *aceluia*, care trăgea toate sforile; creaturile lui Rasputin nu se gândeau să se întoarcă în contra lui, căci văzuseră ce păţise Kvostoff.

Inşişi marii duci, cari se vedeau grav atinşi în amorul lor propriu de aroganţa şi neruşinarea lui Rasputin, care nu respecta nimic şi pe nimeni, rămâneau neputincioşi

pe lângă rudenia lor, Țarul, a cărui întreagă voință dispărea în fața scenelor ce i-se făceau de către soția sa.

Numai o lovitură puternică putea scăpa Rusia. Cercurile monarchiste conservatoare se opriră la această scândură de scăpare, pe când elementele liberale, mai conștiente de rădăcinile adânci ale răului, știau că Rasputin, *mort*. corupția va rămâ

Conserv ... ii hotărîră totuși suprimarea *cu orice preț* a odiosului c ... ugăr. Purișchievici se puse în mișcare și organiză complotul pentru asasinarea lui Rasputin, în unire cu marele duce Dimitrie Pavlovici și cu prințul Yusupoff, conte de Sumarok-Elstor, însurat cu marea ducesă Irina. fiica marei ducese Xenia — aceasta din urmă soră a Țarului Nicolae II.

Tragedia s'a petrecut în următoarele împrejurări dictate chiar de un personagiu din complot corespondentului ziarului parisian *Figaro*, care le-a publicat în numărul dela 8 August 1917:

> Asasinatul s'a întâmplat în ziua de Vineri, 15 Decembre 1916 st. vechiu, la orele 12 seara, în frumoasa locuință a prințului Yusupoff.
>
> Cinci bărbați și o femee erau adunați în salonul dela primul etaj. Erau de față: stăpânul casei, prințul Yusupoff, marele duce Dimitrie Pavlovici, deputatul extremei drepte Purișkievici, fratele cavalerului de gardă Stepanoff și celebra dansatoare C..., metresa unuia dintre aceste personage, sosită chiar în dimineața aceea dela Moscova.
>
> — Crezi tu că va veni Rasputin? întrebă marele duce Dimitrie pe prințul Yusupoff.
>
> — Sunt aproape sigur. I-am promis infamului că îi voiu procura o noapte de urgii incomparabilă; el nu e omul să reziste la așa ceva.
>
> — Cu atât mai bine, exclamă deputatul din Dumă Purișkievici. Pentru onoarea Țarului și viitorul Sfintei noastre Rusii trebue ca acest mizerabil să dispară. Dacă noi nu vom pune ordine, Rasputin ne va arunca în brațele Germaniei sau ne va exila pe toți; căci împărăteasa nu vede decât prin prisma ochilor lui și Țarul are atât de puțină voință!....

Vila prințului Yusupoff, situată în mijlocul unei mari

grădini, se întinde din strada Morskaia în strada Ofiţerskaia. Intrarea principală e pe Morskaia cu o eşire şi prin Ofiţerskaia, aceasta rezervată mai ales servitorilor şi vizitelor secrete. Alaturi de poarta dinspre Ofiţerskaia se află un mic chioşc, în care familia Yusupoff vinde celebrul ei vin de Crimeia.

Era hotărît ca Rasputin să sosească prin partea aceasta. Infamul călugăr inzistase personal ca vizita lui la Yusupoff sa treacă nebăgată de seamă. El se ştia urmărit, ca unul care forma obiectul tuturor criticelor ca erou al istoriilor celor mai scandaloase, şi nu voia să mai dea duşmanilor răutăcioşi prilej de vorba.

La orele 11 din noapte, Rasputin încă nu sosise. Conjuraţii erau îngrijoraţi. In salonul, unde îl aşteptau, era întuneric complect. Nu trebuia, într'adevăr, ca călugărul sa aibă cea mai mică bănuială, căci dacă el ar fi distins lumină printre perdelele ferestrelor dela primul etaj, desigur că ar fi refuzat să intre în vilă, fiind-că singur Yusupoff şi o *doamnă, care nu trebuia să sosească decât la miezul nopţei*, erau cei pe cari Rasputin trebuia să-i vază în cel mai profund mister.

11 ore şi 20 minute! Inaintea porţei de pe Ofiţerskaia un automobil se opri. Din vehicul se coborî un om îmbrăcat într'o mare manta de vulpe albastră. El sună. Imediat, prinţul Yusupoff aleargă să-i deschidă: orice servitor al casei era concediat pentru seara aceea.

— Intră şi n'avea frică. Suntem singuri...! îl întâmpină prinţul.

In vestibulul vilei, Rasputin îşi lăsă galoşii.

— Unde mă duci tu? întrebă el pe amfitrionul său.

— Mergem în sala de mâncare. Numai aici vom fi perfect liniştiţi! răspunse prinţul Yusupoff. Şi apoi am dat ordin să ni se prepare câteva sticle de vin, cari ne vor ajuta să aşteptăm pe prinţesa.

Pentru a intra în sala de mâncare, care se găseşte la parter, trebue să cobori trei trepte. Pe masă erau 2 sticle de vin roşu. Una conţinea o mare doză de cyanură de potasă. Cu aceiaşi „delicată“ compoziţie erau preparate şi micile prăjituri, aurite şi seducătoare, cari erau aşezate pe o tavă de argint. Otrava părea a fi fără greş. Ea fusese încercată, abia cu 2 ore mai înainte, asupra unui câine cio-

bănesc al lui Purişkievici. Bietul animal căzuse trăznit şi cadavrul său era încă în grădină, sub un arbore.

— Vrei să bei, frumosule călugăr? îl invită prinţul Yusupoff, surîzând şi întinzându-i sticla cu vin otrăvit.

Rasputin avu o mică ezitare, apoi răspunse:

— Nu, mulţumesc; nu 'mi-e de loc sete!

Prinţul şi călugărul începură să vorbească despre spiritism, căci mania lui Rasputin era să treacă ca un om supranatural, care întreţine conversaţii zilnice cu spiritele. Pe când vorbeau, de prea multă vorbă, prinţului Yusupoff 'i-se făcu sete. El puse mâna pe o st'clă de vin inofensiv, îşi umplu paharul şi cu o înghiţitură îl goli.

— Dă-mi şi mie puţin! zise Rasputin.

Conversaţia reîncepe. Călugarul, care prinsese gust de vin, nu întârzie să dea gata sticla. Intre timp, distrat, el gustă din prăjituri şi, găsindu-le excelente, le onorează, luând de mai multe ori din ele. Dar la prăjituri se cere băutură. In focul discuţiei, Rasputin uită orice prudenţă şi chiar el, printr'un gest hotărît, ia sticla cu vin otrăvit şi se serveşte.

In faţa lui, amfitrionul, palid şi cu respiraţia ca oprită, îl privea. Să fi sunat oare ceasul expiaţiunei pentru acela, care a comis atâtea infamii şi crime? Insă nu! Rasputin continuă să mănânce fără ca cyanura de potasă să-l incomodeze câtuşi de puţin. Atunci Yusupoff e cuprins de o spaimă violentă. Misticismul, care doarme în ori-ce spirit slav, începe, încet-încet, să se deştepte. Nu e oare cu adevărat supranatural acela care poate să înghită fără efect cea mai puternica dintre otrăvi? Oare, într'adevăr, D-zeu îl protegea? Şi, sub un motiv oarecare, prinţul părăsi câteva clipe pe oaspetele său şi conjuraţii urcă treptele, cari conduc la salon.

— Călugărul nu are gând să moară! murmură prinţul, îngrijorat.

— Tu glumeşti! îl ia în râs unul din conjuraţi. Ia revolverul acesta şi, vezi, serveşte-te bine de el! Ai să vezi, dacă Rasputin are să reziste glonţului tot aşa de încăpăţânat ca şi cyanurei!

Yusupoff prinse din nou curaj. El apucă revolverul cu mâna stângă, îl ascunde la spate, scoboară în sala de mâncare, deschide uşa cu mâna dreaptă şi vede pe călugă-

foarte agitat, cu fața înădușită, măsurând camera, gemând sinistru și sughițând teribil.

— Dar ce ai tu?

. Mă simt foarte rău! răspunse Rasputin, încruntând din sprâncene. Vinul tău e bun de băut, dar el pedepsește lăcomia mea.

— Nu te îngriji! E un rău trecător. Nu te mai gândi și vino de admiră acest splendid obiect de artă, care o să-ți placă.!

Spunând aceste cuvinte, prințul Yusupoff, având mâna dreaptă liberă, îi arată o statuetă admirabilă de fildeș reprezentând pe Christos, așezată pe o consolă. Rasputin se apropie. Țăranoiul afectează că se pricepe în lucrurile de artă. El are acasă splendide icoane, toate daruri din partea doamnelor din aristocrație, prietene ale sale.

Cei doui bărbați, alături unul de altul, examinează operele de artă.

In acest timp, prințul Yusupoff, cu toate că sta aplecat, a putut să-și treacă revolverul în mâna dreaptă și fără să atragă atenția lui Rasputin, îndreaptă arma exact în inima depravatului călugăr.

Yusupoff trage două focuri. Rasputin cade ghiomotoc la pământ. Ucigașul îl pipăe, constată că n'are asupra lui nici o armă și apoi aleargă să-și vază prietenii.

— De astădată, el e mort deabinelea!

Conjurații felicită pe prinț, bucurându-se cu toții. Marele duce Dimitrie se oferă să meargă la el acasă — locuia foarte aproape — ca să-și aducă automobilul, cu care să transporte cadavrul ca să-l arunce în Neva, după cum hotărâseră.

Marele duce pleacă. Pe pragul primului etaj, Yusupoff, Purișkievici, fratele cavalerului din gardă Stepanoff și dansatoarea C.... jubilează fără remușcări, mândri de această liberare, care va regenera Rusia, când deodată un pas greoiu se aude călcând în parter.

E sgomot jos! exclamă Purișkievici.

El se apleacă pe balustradă. Jos, în vestibulul dela parter, un spectacol oribil se arată ochilor săi: plin de sânge, de o paloare cadaverică, călugărul urcă cele 3 trepte,

îşi vâră cu greutate galoşii în picioare, se sprijina de uşa de la intrare, parvine s'o deschidă şi iese în grădină.

Purişkievici a privit toata scena cu sânge rece. Scoţând revolverul din buzunar, el se aruncă însă în urmărirea victimei recalcitran e, în timp ce Yusupoff desprinde de pe o panoplie o ghioagă ter'bilă.

Rasputin se îndreptă în grabă, atât cât îi permiteau puterile, spre poarta care da pe Ofiţerskaia. Picături de sânge marcheaza pe zăpada parcursul său. E pe punctul să ajungă la grilaj şi chiar îl ajunge. In acest moment trei gloanţe din revolverul lui Purişkievici îl întind din nou la pământ, iar ghioaga lui Yusupoff îi zdrobeşte îngrozitor capul. Fruntea călugărului e o tumoare întreaga; un ochiu i-a sărit din orbită. De astădată, s'a terminat cu el.

Insa poliţiştii — oare nu călugărul îi prevenise şi invitase să stea prin apropiere? — aud ultimele lovituri de foc. Ei vin la grilaj şi cer să li-se deschida. Vad cadavrul, se retrag înspăimântaţi, recunoscând pe Rasputin.

— Pe acest om l-am omorât eu! declară cu voce liniştită Purişkievici. Nu e o crimă ceeace am comis, ci o pedeapsa dată unui duşman al patriei. Iata cartea mea de vizită, sunt membru al Dumei.

Poliţiştii se retrag imediat, fie că se grăbesc sa raporteze şefilor, fie că calitatea omorâtorilor le inspiră oare care prudenţa, fie ca i-a înspăimântat recunoaşterea victimei.

Trec 5 m'nute. Marele duce Dimitrie Pavlovici revine. Automobilul său e condus de d-rul Stanislas Stanislavovici L...., amic personal al lui Purişkievici, pe care l'a găsit la el acasă şi care primise cu bucurie să facă parte din conjuraţie. Marele duce aduse de asemeni cu el şi pe una din ordonanţele sale, soldatul Ivan F..., care era credincios ca un câine.

Cadavrul e pus în automobil, unde iau loc de asemenea toţi conjuraţii. E ora 2 din noapte. Trecătorii cred într'o plimbare veselă de noctambuli. Cu cea mai mare viteză, şoferul d-rului Stanislas L.... se îndreaptă spre podul Petrowsky. Aici, între arcada a doua şi a treia, se opreşte. Corpul lui Rasputin e tras din automobil de doctor şi de soldatul Ivan, unul ţinându-l de picioare si altul de umeri. Sforţându-se, cei doui bărbaţi ridică pe Rasputin,

îl rezemă de balustradă, însă ce surpriză? Călugărul mai are încă o ultimă tresărire de viață și cu mâna sa dreapta, în chip desperat, se agață de epoletul soldatului, găsind destulă putere pentru a i-l smulge. O ultimă îmbrânceală... Corpul aruncat se strivește de un picior al podului, apoi cade pe o bucată de ghiață din Neva, se mai zbate câte-va momente, alunecă și piere în valuri.

Dreptatea s'a făcut! Omul care făcuse atâta rău patriei sale și prin repercusiune și României, care provocase atata doliu, își primise în fine pedeapsa meritată.

Durerea împărătesei Alexandra, la primirea acestei știri, fu însă incomensurabilă. Ea nu se poate măsura decât prin ura ce o simția față de persoanele bănuite ca autori ai tragediei.

In baza unui ordin al ei personal — căci Țarul se găsea în Mohilew, la Cartierul general — prințul Yusupoff fu arestat în gara Nicolae în momentul când voiá să plece în Crimeia, iar în ce privește pe marele duce Dimitrie Pavlovici ea telegrafia Țarului la 18 Decembrie st. v.:

„Ordonă lui Maximovici[1]) să aresteze pe Dimitrie în numele tău. El a încercat azi să mă vază, însă eu am refuzat.“

Marele duce Dimitrie fu, într'adevăr, arestat, și apoi expulzat pe frontul persan — se spune că cu ordin în surdină „ca să i-se piardă urma“. Dar marele duce Nicolae care era comandantul suprem al trupelor de pe acest front. telegrafiă generalului Baratoff cum-că îl face personal răspunzător de 'i se va mișca cel mai mic păr din cap marelui duce Dimitrie Pavlovici.

Prințul Yușupoff a fost expulzat la o moșie a sa din gubernia Kursk.

De Purișkievici nimeni n'a îndrăznit să se atingă, căci se știa că e păzit de fanaticii membri ai asociației extremei drepte *Alianța Archanghelului Mihail,* întemeiată de el. Ca să fie totuși la adăpost de ori-ce urmăriri supărătoare, el

[1]) Prefectul poliției din Petrograd.

s'a refugiat pentru cât-va timp în Moldova, la Iași, unde a venit cu un tren sanitar, care îi purta numele — căci era construit cu cheltuiala lui — admirabil de confortabil și de bine înzestrat cu toate cele necesare pentru răniți.

Ancheta judiciară oficială, condusă de însuși ministrul justiției Makaroff, un om demn și cinstit, nu a dat nici un rezultat apreciabil. De aceea, Makaroff fu înlocuit cu senatorul Dobrovolsky, care ancheta de astă-dată sub inspirația spiritului *„sfântului părinte Rasputin“* [1]).

Totul fu însă în zadar. Suprimarea lui Rasputin era preludiul marei revoluții dela sfârșitul lui Februarie 1917 — adică peste două luni și jumătate — care mătură întreg regimul țărist.

Cititorul, parcurgând cele de mai sus, să nu creadă însă că citește povești din *O mie și una de nopți*. Nu, căci s'ar înșela amar: toate faptele istorisite aci sunt expresia purului adevăr, cules dintr'o întreagă literatură apărută în ultimul timp asupra acestui tip scelerat, care prin acțiunea lui mârșavă și odioasă a contribuit în așa largă măsură la anarchia și prăbușirea vastului imperiu rusesc de până mai eri.

---

[1]) Vezi volumul: *Le dernier Romanoff*, de Charles Rivet, Paris 1917.

CAPITOLUL IX

România în războiu. Cum ne-a trădat Rusia

Din capitolele precedente asupra nefastului Stürmer şi odiosului Rasputin cititorul 'şi-a putut forma o ideie mai temeinică despre starea de ticăloşie şi de destrămare politică şi morală, în care se zbătea vastul imperiu rusesc în momentul în care mica Românie pornea voioasă şi entuziastă la războiu în contra Austro-Ungariei pentru înfăptuirea idealului naţional al tuturor Românilor. In consecinţă, el va rămâne mai puţin surprins de toate grelele lovituri, pe cari le-a primit şi îndurat ţara noastră din partea colosului dela Nord, atât de putred şi de lipsit de sentimentul onoarei internaţionale, cu toate tratatele de alianţă semnate de el.

O descriere a războiului nostru din punct de vedere pur militar, cerând o anumită pregătire, nu mă voiu încumeta s'o fac. Las această sarcină pe seama altor bărbaţi mai competenţi decât mine şi mai în măsură de a avea la îndemână toate actele şi dosarele comandamentului nostru militar, necesare unei asemenea opere delicate şi de specialitate.

Scopul meu este mult mai restrâns şi anume de a ilustra, pe cât îmi va fi posibil, suferinţele micei României din partea aliatei sale, pravoslavnica Rusie.

Cititorul va recunoaşte desigur că România, intrând în războiu la 14/27 August 1916, s'a înhămat la cea mai

grea treabă din câte cunoaşte istoria cu un aliat crezut încă atotputernic, cu resurse inepuizabile de energie şi de oameni şi care prin vecinătatea cu noi, ca şi prin comunitatea de religie şi ascendentul ce ştiuse să câştige în ochii popoarelor de origine slavă, nădăjduiam să ne fie de cel mai mare sprijin pentru înfăptuirea unităţei noastre naţionale.

Evenimente şi destăinuiri ulterioare zilei de 14 August 1916 s'au însărcinat însă să ne dovedească că tovarăşul nostru de luptă ne-a trădat în toata regula, chiar cu preţul ruinei sale complecte. Când se va cunoaşte în toate amănuntele istoria militară a războiului nostru, pe bază de acte şi documente oficiale, trădarea rusească va apare la tot pasul şi în culori din cele mai compromiţătoare.

Se ştie că în urma unui acord româno-rus, toate transporturile de muniţiuni destinate României, mai ales după tăierea liniei Salonicului, ocázionată de atacul bulgar în contra Serbiei, se efectuau prin Rusia şi anume unele *via* Wladiwostok-Petrograd-Ungheni-Iaşi şi altele *via* Archanghelsk-Vologda-Petrograd-Ungheni-Iaşi. Mai multe din aceste transporturi, înainte de a ajunge în porturile ruseşti, au căzut victimă sub-marinelor germane. Printre acestea, vaporul *Bistriţa* al societăţei de navigaţie *România*, încărcat cu muniţiuni şi armament, a fost cufundat de piraţii nemţi în apropiere de coastele Norvegiei. Pe lângă aceste dificultăţi şi pagube imense, guvernul nemernicului Stürmer, îndată ce a ajuns la putere, în loc să ajute România în silinţele ei de a-şi procura materialul trebuincios de războiu, boicota el şi dăuna sistematic toate transporturile noastre, care aveau norocul să atingă teritoriul Rusiei.

In hârtiile găsite la Rasputin şi cari au căzut, din fericire, în mâinile partidului patriotic rusesc, se găseşte între altele şi o telegramă secretă trimisă din Berlin spionului Rasputin, protectorul lui Stürmer, în termenii următori:

„Ne vei face personal un raport asupra negocierilor cu România şi asupra sforţărilor pe cari noi le facem ca materialul de războiu englez să nu sosească în România“.

Intr'adevăr, o mulţime din materialul obţinut cu preţul celor mai grele negocieri, nu sosea în ţară decât cu mari dificultăţi, iar când sosea, era adeseori neutilizabil.

Așa, obuzelor de tun sau aeroplanelor le lipsea totdeauna partea esențială, care, dată fiind lipsa materialului brut din țară, nu mai putea să fie înlocuită.

Ce se întâmpla de fapt? Piesele erau sustrase în timpul lungului tranzit pe căile ferate rusești de către anumiți agenți, cunoscuți și protejați de Stürmer. Ingeniozitatea agenților dușmani găsise mijlocul să împiedice ca materialul de războiu să ajungă la destinație în bune condițiuni. Dar câte alte sute de vagoane, cu încarcături pentru România, n'au stat rătăcite prin gările Siberiei până în vara anului 1917, când abia au putut fi dibuite de ofițeri francezi și aduse în țară?

Nu e deci de mirare, dacă armamentul armatei române la începutul intrărei sale în campanie *era absolut insuficient.* Ast-fel în loc de *patru mii de mitraliere*, socotite indispensabile, armata României aliate nu poseda în acel moment decât *patru sute!*

In bună parte, tot mainilor criminale din Rusia lui Stürmer se datorește și faptul că n'am avut la București nici un aparat aerian de luptă pentru apărarea orașului în contra Zeppelinelor și aeroplanelor germane, cari efectuau aproape zilnic raiduri asupra capitalei, făcând numeroase victime printre populația civilă nevinovată.

Se poate spune că din clipa în care a pus mâna pe arme, România n'a mai cunoscut o zi bună până la sosirea glorioaselor zile dela Mărăști, Mărășești și Oituz.

Intr'adevăr, abia trecuseră câte-va zile dela intrarea noastră în acțiune și s'a văzut că toate asigurarile dela Petrograd asupra atitudinei Bulgariei erau neîntemeiate, iar ajutoarele rusești insuficiente. Lovitura dată de Mackensen la Turtucaia, care a condus apoi gradat la pierderea Dobrogiei, este prea elocuentă. Și Românii s'au luptat ca leii în Dobrogea! In această privință, un ofițer sârb din armata austro-ungară, căzut prizonier la Ruși și care a luptat în Dobrogea cu divizia sârbă, mi-a făcut la Odessa, în Maiu 1917, următoarea declarațiune:

—„Domnul meu, noi, Sârbii, ne-am luptat în Dobrogea cu elanul și cunoscuta noastră ură de moarte încontra banditilor bulgari. Totuși în fața uraganului de foc al artileriei

germano-bulgare, am avut momente de groază când a trebuit să reculăm. Românii însă, spre marea noastră uimire, au rămaş *toţi* neclintiţi în tranşee la posturile lor, înfruntând cu o bravură extraordinară moartea, pe care o semănau în rândurile lor obuzele tunurilor germane de mare calibru. Acesta este un adevăr istoric şi eu, ca sârb, ţiu să-l accentuez şi să felicit eroica armată română. In luptele din Dobrogea dinainte de căderea Constanţei, victoria, definitivă trebuia să fie a noastră, dacă generalul Zaiancikowski ar fi trimis la timp încă două divizii ruseşti, pe cari le promisese generalului Averescu şi pe cari spunea că le are la Cernavodă, divizii cari însă n'au sosit în toată vremea cât am luptat eu în Dobrogea".

După dezastrul dela Turtucaia, regele a telegrafiat imediat Ţarului Nicolae II, cerându-i grabnic ajutor. Colonelul-adjutant Anghelescu a fost trimis ceva mai târziu în misiune la Mohilew pe lângă marele cartier general rus (*Stavka*).

Ca urmare a acestor intervenţiuni, noui divizii ruse încep să sosească încet şi tardiv în ţară. Din istoria militară se ştie numărul şi data sosirei lor. Mijloacele noastre de comunicaţie erau însă şi ele cu totul restrânse. In timp de pace tăiasem sau mai bine zis împiedicasem orice comunicaţie cu Rusia. De abia aveam linia Iaşi-Ungheni-Chişinău-Bender-Odesa şi linia pela Burdujeni, deoarece Ruşii erau din nou stăpâni pe Bucovina, iar linia Bender-Bolgrad-Galaţi pe atunci se oprea la Reni.

In chestia transportului trupelor de ajutor ruseşti a urmat o adevărată ceartă între autorităţile româneşti şi cele ruse. Noi ne plângeam că Ruşii nu vin destul de repede, iar Ruşii că nu li-se dă nici pe jumătate din trenurile, pe cari ei comptase.

In această privinţă, iată ce raportează guvernului său colonelul Maurice Desprès, ataşat militar al Franţei la Bucureşti:

„Din punct de vedere general, trebue să constat că, din cauza informaţiilor date de generalul Alexieff relativ la situaţia forţelor austriace şi la disponibilităţile germane, armata română fusese provocată să ocupe un front considerabil

și că atunci când evenimentele arătară greșeala prevederilor Rușilor, aceștia nu acordară și nici nu trimiseră cu toată repeziciunea dorită ajutoarele cerute în modul cel mai stăruitor"

Ca un corolar al trădărei rusești se poate deci socoti și sosirea trupelor Țarului pe frontul român. Acest fapt este recunoscut azi și de generalul Nicolae de Monkevitz, șeful statului major al armatei IV ruse de pe frontul român, care în cartea sa *„La décomposition de l'armée russe"* (apărută la Paris în 1919) spune lămurit că **„din nenorocire**, *ajutorul trupelor ruse a sosit prea târziu"*. De ce? Autorul aruncă vina pe căile noastre ferate, cari nu erau amenajate pentru transporturi mari de trupe. Asta înseamnă să dai o explicațiune alături cu adevărul, căci dacă cererile repetate de ajutor ale României găseau mai din vreme, cu bunăvoință și fără gând ascuns, *ecou* la marele cartier general rus, sosirea forțelor rusești putea să fie făcută la timp și cu efect. Un asemenea gest din partea Rusiei nu cadra însă cu interesele României, care trebuia îngenunchiată, precum cereau guvernanții ruși, cari împingeau la încheerea unei păci separate cu Germanii.

La 11 Septembre 1916, mareșalul Joffre trimitea atașatului militar francez, la București, următoarea telegramă:

„In circumstanțele actuale este o necesitate pentru armata română de a-și consolida situația în Dobrogea.

„Pentru a ajunge la acest rezultat, pare necesar ca să se concentreze cât mai repede posibil pe țărmul drept al Dunărei unități solide în număr suficient, așa ca să se obție dintr'odată o superioritate numerică incontestabilă.

„In ceeace mă privește, am prescris generalului Sarrail ca să atace à fond și să urmeze fără răgaz ofensivă, astfel ca să poată obține ca un rezultat minim reținerea a cât mai multe din forțele bulgare, care se găsesc pe frontiera greacă.

„Intărirea trupelor române din Dobrogea va avea poate ca consecință încetinirea momentană a ofensivelor din Transilvania.

„Insă planul inițial va trebui reluat, după părerea mea, cu toată intensitatea, de îndată ce situația va fi restabilită în Dobrogea.

„Vă rog să informați comandamentul român că am cerut generalului Alexieff să examineze fără întârziere posibilitatea de a trimite forțe noui în Dobrogea.“

(ss) **Joffre**

Ei bine, cu toată cererea mareșalului Joffre, generalul Alexieff nu s'a sinchisit de loc de clipele grozave, prin care trecea România din cauza relei credinţe rusești. Mai mult chiar, când generalul Coandă, trimisul guvernului român pe lângă marele cartier general rus, implora la 21 Sept. 1916, prin telegrame alarmante, ajutorul Rusiei, același general Alexieff ne propunea nouă să abandonăm în mâinile inamicului Oltenia și mare parte din Muntenia, fixându-ne următorul front: *Vatra Dornei—Ciuc Sereda—Brașov—București—Dunare—Constanța.* Bine înțeles că propunerea aceasta a fost respinsă cu indignare.

Generalul Alexieff ar fi fixat o linie și mai la est ca linia Siretului, dar știa bine ce penibilă impresiune ar fi produs în cercurile românești abandonarea liniei Predeal-București, fără ca ea să se fi hotărât în urma unei lovituri catastrofale, ci numai din simple considerațiuni strategice de cabinet, presupunând că propunătorul ar fi fost de o perfectă bună credință și de o nedesmințită lealitate[1] față de România aliată, ceea-ce nu era cazul.

Ce să mai zicem de faptul că în bătălia dela Argeș (16—21 Novembre 1916), divizia 40 rusă avea ordin să treacă la sud-vest de București și să coopereze cu trupele românești, dar nu s'a executat?

Deasemenea în luptele dela Stâlpul și Bălăria (19 Nov. 1916), când generalul Prezan a ordonat grupului apărărei Dunărei să se pună în legătură cu Rușii, comandamentul rus a făcut cunoscut că el nu poate ataca decât a doua zi (20 Nov.), ceeace era inutil fiind prea târziu.

Fapt cert este că — fie din cauza liniilor noastre insuficiente de comunicație, dar mai ales din cauza modului ușor cu care privea lucrurile generalul Alexieff, care, pentru motivul că nu 'i-se ascultase anumite păreri, nu punea de loc grabă în a ne sări într'ajutor — sosirea armatelor ruse pe

---

[1]) Vezi: *România în timpul războiului*, fascicola No. 4, pagina 76, de Romulus Seișanu și Alex. Rațiu.

frontul nostru n'a fost îndestul de la vreme, pentru ca să împiedice căderea Bucureştilor, evacuarea Dobrogiei şi a Munteniei, ca şi pierderea unui mare număr de prizonieri şi a unor importante cantităţi de material de războiu.

In asemenea condiţiuni nu e de mirare că anul 1916 se încheia pentru neamul românesc cu un dezastru. După sacrificiul Belgiei în 1914, după acel al Serbiei şi Muntenegrului în 1915, 'i-a fost ursit României să fie sacrificată şi ea pe altarul Zeului nemţesc!

Când înaintarea germano-austriacă a fost oprită la Siret, armata română nu mai era reprezentată decât prin 4 divizii — şi acelea schelet.

In iarna anului 1916/1917, la un moment dat, era o aşa teamă că nici Moldova nu va putea fi păstrată, încât guvernul român şi guvernul rus au început să trateze, prin comisiuni speciale, chestia evacuărei resturilor armatei şi a recruţilor, a guvernului şi a regelui, ca şi a părţei esenţiale a aparatului administrativ. Atunci s'au evacuat şi tezaurul, archivele şi o mulţime de alte lucruri, cari trebuiau puse în siguranţă.

Inamicul însă 'şi-a oprit înaintarea în faţa nouilor linii ruso-române. Rigoarea iernei a ajutat şi ea România în această privinţă.

Dar pe când armatele noastre se găseau în plină retragere spre Moldova, în mentalitatea Rusiei oficiale se producea o schimbare pe cât de caracteristică chipului perfid cu care priveau Ruşii alianţa cu România, pe atât şi de dăunătoare Statului român, ajuns, prin trădarea Rusiei, la marginea prăpastiei.

O probă evidentă despre aceasta a furnizat-o istoriei guvernul maximalist al lui Lenin şi Trotzky, publicând un document secret de cel mai mare interes asupra intervenţiei României şi anume: un raport al generalului Polivanoff, fost ministru de războiu, scris prin luna Decembre 1916, şi prin care acest marcant bărbat de Stat rus, la câteva zile după ce a părăsit fotoliul ministerial [1]), făcea Ţarului o

[1]) Succesorul său a fost generalul Şuvaieff, care cu puţin înainte de izbucnirea revoluţiei ruse (27 Febr. 1917) a fost înlocuit prin generalul Belaieff, fost comandant de armată pe frontul român.

Generalul Polivanoff, după eşirea din guvern, a ocupat postul înalt de director al muniţiilor şi mai în urmă pe acela de preşedinte al comisiunei pentru apărarea naţională.

o dare de seamă amănunţită asupra diferitelor faze, ce au condus la intrarea în acţiune a României, care atunci cerea cu atâta zor ajutoare Rusiei.

Acest document l'am găsit publicat în *Le Journal de Russie* No. 36 (anul I) de Marţi, 14/27 Novembre 1917, care apărea la Petrograd ca o continuare a fostului *Journal de Petrograd* şi care îl reproducea după ziarul *Izvestia*, organul Sovietelor, deci al lui Trotzky, pe atunci ministru de externe.

In acest număr al lui *Le Journal de Russie* sunt publicate 9 documente diplomatice secrete, printre cari şi raportul generalului Polivanoff cu menţiunea: *„Imprejurările în cari a intrat România în războiu şi consideraţiuni ulterioare"*.

Iată-l în întregime:

„Chiar dela începutul războiului european, România s'a declarat oficial neutră, dar de fapt înclina tot timpul când de o parte, când de alta, după cum era mersul operaţiunilor militare. Această conduită avea două motive principale: dorinţa de a nu ajunge prea târziu la împărţeala Austriei şi aceea de a câştiga cât mai mulţi bani posibil pe socoteala beligeranţilor.

Succesele noastre din Galiţia şi din Bucovina în 1914 şi la începutul anului 1915 după luarea Lembergului şi Przemyszl-ului, apariţia avangardelor noastre dincolo de poalele Carpaţilor, au adus la ordinea zilei chestiunea intrărei în războiu a României. Tratativele întreprinse s'au tărăgănat din cauza insistenţelor autorităţilor noastre militare pentru crearea în Bucovina a unei frontiere strategice astfel făcută, ca toată această regiune să rămână în stăpânirea Rusiei.

Pela sfârşitul lui Maiu 1915 începu retragerea noastră din Galiţia şi Polonia şi evacuarea Bucovinei. Odată cu aceste evenimente s'a modificat şi starea de spirit a cercurilor conducătoare româneşti, iar tratativele pentru participarea României în războiu au încetat.

La sfârşitul anului 1915 şi pela începutul lui 1916, după sdrobirea Serbiei şi intrarea în războiu a Bulgariei, politica României înclina vizibil de partea duşmanilor noştri.

Guvernul român încheia în acest timp o serie întreagă de convenţiuni comerciale avantagioase cu Austria şi Germania pentru furnizarea de grâne şi alte produse alimentare, în schimbul cărora ea primi aur şi produsele industriale, de cari avea nevoie.

Aceste împrejurări au constrâns departamentele noastre dela războiu, dela finanţe şi dela comerţ să dea cea mai mare atenţiune exportului Rusiei în România, precum şi articolelor militare cu cari se aprovizionau duşmanii noştri. Aproape tot exportul fu suspendat de fapt.

Strălucita ofensivă a lui Brasiloff din primăvara şi vara anului 1916 a făcut să se aplece din nou neutralitatea României spre Antantă şi dădu posibilitatea de a relua tratativele întrerupte. Trebue observat că chiar dela început, şeful Statului major al generalisimului aprecia, din consideraţiuni de ordin militar, că neutralitatea României era mai avantagioasă pentru noi decât participarea ei în războiu. Dar, mai târziu, generalul Alexieff se raliă punctului de vedere al aliaţilor, cari priveau intrarea în războiu a României ca o ultimă lovitură dată Austriei, care va aduce sfârşitul războiului.

In August se încheiă cu România o convenţie militară şi politică, prin care i-se acordau extinderi teritoriale (Bucovina, Banatul, Transilvania), *cari, evident, nu corespundeau proporţiei participărei sale la operaţiunile militare,* deoarece ea nu se angaja decât să declare războiu Austro-Ungariei şi îşi mărginea operaţiunile numai în Transilvania. *Ultimele evenimente au arătat cât s'au înşelat aliaţii,* dând o prea mare însemnătate intrărei României în războiu.

In momentul de faţă, desvoltarea operaţiunilor militare a pus pe al douilea plan toate chestiunile politice. Cea mai importantă dintre ele este acum evacuarea Moldovei, dacă împrejurările militare o vor cere. In prevederea acesteia, s'a format o comisiune specială sub preşedinţia senatorului Zassiadko; după disolvarea acestei comisiuni, toate chestiunile de evacuare fură încredinţate lui Sterlinoff, împuternicit special. S'a prevăzut evacuarea guvernului, a Parlamentului şi a instituţiunilor guvernamentale la Kherson, acordându-i-se guvernului român dreptul de exteritorialitate, întocmai ca şi Belgiei. Rezervele de aur au

şi fost deja trimise la Moscova. Relativ la evacuarea răniţilor, a refugiaţilor, uzinelor etc. etc. o comisiune tratează cu departamentele competente.

Sub influenţa catastrofei suferite, s'a creat în România un curent împotriva războiului, care 'şi-a pus ca scop încheierea păcei, chiar separate, dar ferma hotărâre a Regelui şi a guvernului său de a rezista până la urma este, se pare, de neînlăturat.

Schimbările intervenite în ultimul timp în ministerul Brătianu, în vederea unei înţelegeri dintre partidul liberal şi cel conservator, au imprimat guvernului un caracter mai naţional şi au întărit situaţia-i şovăitoare.

Nenorocirile, cari s'au abătut asupra României, **sunt urmarea firească a lipsei sale absolute de pregătire militară şi a politicei „cu două feţe“ a lui Brătianu.**

Uşoarele victorii din 1913 şi succesele diplomatice ale României după războiul balcanic au înlesnit în mare măsură încrederea înşelătoare a naţiunei şi guvernului. Politiceşte şi militareşte, Românii s'au apreciat chiar ei pe ei mai mult decât valoarea lor reala şi ei încearcă acum o mare desiluzie.

Din punct de privire al intereselor ruseşti, având în vedere starea actuală de lucruri din Rusia, noi trebue să ne conducem de următoarele consideraţiuni:

Dacă împrejurările s'ar desvolta ast-fel, încât convenţiunea militara şi politică din 1916 cu România s'ar putea realiza complect, s'ar crea ast-fel în Balcani un stat foarte puternic, compus din Moldova, Valachia, Dobrogea (România de azi), Transilvania, Banatul şi Bucovina (întinderi teritoriale, conform tratatului din 1916), cu o populaţiune de aproape 13 milioane de locuitori. *Este evident că nu s'ar putea compta ca acest Stat să rămână amical faţă de Rusia şi că el nu ar năzui să-şi realizeze aspiraţiile naţionale asupra Basarabiei.*

In Balcani, el s'ar strădui deasemenea să contrabalanseze influenţa Rusiei şi fiind dat caracterul *român* predominant al populaţiunei sale, *el s'ar găsi sub marea influenţă politică a Italiei şi Franţei.*

Iată de ce *năruirea visurilor României în ce priveşte voinţa ei de a ajunge o mare putere, în poporţiile arătate*

mai sus, nu este în mod particular contrară intereselor politice ale Rusiei.

Noi trebue să profitam de aceasta circumstanţă, spre a strânge pentru un timp cât mai lung posibil *lègăturile forţate*, cari unesc Rusia de România.

Dar dacă formarea de state puternice în Balcani nu ne este avantagioasa, tot astfel nu este în folosul Rusiei dispariţia complectă sau slăbirea organismelor polit'ce existente.

Deci salvarea României de o descompunere definitivă trebue actualmente să constitue unul din principalele noastre scopuri militare. Succesele noastre pe frontul românesc au pentru noi o deosebit de mare importanţă, deoarece ele constitue singura posibilitate de a da o soluţie definitivă şi în sensul cum o dorim noi chestiunei Constantinopolului şi strâmtorilor.

Evenimentele, cari au loc acum în România, au modificat radical c.ndiţiile tratatului lin 1916. In loc de un concurs militar relativ modest, pe care era obligată să-l dea în Dobrogea, Rusia trebui să încredinţeze trupelor sale aproape în întregime apărarea României. Acest ajutor militar al Rusiei a luat acum astfel de proporţii, *încât promisiunile făcute României prin sus numitul tratat relativ la compensaţiunile teritoriale, în schimbul intrărei sale în războiu,* **trebue să fie fără nici o îndoială revizuite.**

Dacă, în împrejurările de faţă, ar fi deplasată ridicarea acestei chestiuni, ea trebue însă oricum pusă la ordinea zilei în momentul cel mai apropiat şi mai fovorabil".

(ss) **Polivanoff.**

Din cuprinsul acestui raport adresat Ţarului Nicolae II, de către generalul Polivanoff, în scurtă vreme după plecarea sa dela conducerea ministerului, de războiu, se desprinde clar şi luminos toată *dragostea* Rusiei faţă de România, care, pentru a doua oară, trebuia să cadă victima încrederei prea mari ce a pus — de astădată cu girul celor mai puternice şi mai civilizate state ale Europei — în *cuvântul* colosului dela Nord..

Raportul generalului Polivanoff excelează printr'un

cinism, rea credință și rea voință, care mă dispensează de a-l mai comenta.

El este și va rămâne în istorie, printre multe altele, o probă elocuentă mai mult despre martiriul neamului românesc după urma recidivei rusești în materie de trădare față de aliații ei cei mai sinceri și mai apropiați.

CAPITOLUL X

Refacerea militară şi politică din Moldova. Stânjenirea ultimelor noastre eforturi de către Ruşi.

La sfârşitul anului 1916, din cei 600.000 soldaţi combatanţi, cu cari plecasem la războiu în seara de 14/27 August acelaşi an, numai *a treia parte* ajunsese la Siret. Aproximativ 100.000 erau făcuţi prizonieri, cam 150.000 morţi şi răniţi în teritoriul ocupat şi tot cam 150.000 răniţi prin spitalele din Moldova sau mergând de colo până colo, spre a-şi căuta adăpost în contra intemperiilor vremei.

Toate diviziile decimate — afară de 4 divizii comandate de generalul Averescu, destul de avariate şi ele, cari ţineau frontul muntos al Moldovei de jos — primiră ordin să se retragă mai în fundul Moldovei, în scop de refacere. Restul frontului până la Galaţi era menţinut de trupe ruseşti, puse întâiu sub comanda generalului Saharoff şi mai în urmă sub aceea a generalului Scerbaceff, care a rămas până la încheierea armistiţiului.

Dintre diviziile noastre de pe frontul Moldovi în cursul iernei 1916/1917, una — cea cu No. 15 — era comandată de colonelul trădător Alex. Dim. Sturdza [1]), care, prin Ia-

---

[1]) Fiu al fostului prim-ministru Dim. A. Sturdza, care trădase pe prinţul Alex. Cuza Vodă, pe prinţul Carol, mai în urmă rege al României (vezi broşura *Spionul prusian*, făcută de el şi iscălită baronul de Hahn), apoi chestia naţională (prin discursul din sala Orfeu şi atitudinea lui ticăloasă în chestia rentei şcoalelor române din Braşov), colonelul Alex. D. Sturdza era firesc să fie şi el un trădător al ţării sale.

Făcându-şi studiile numai în Germania, Sturdza încă ca sub-locotenent era îndrăzneţ şi atotputernic. Coloneli şi generali se plecau înaintea lui şi-l ascultau, *ca fiind băiatul tatălui său* şi ginerele lui P. P. Carp. A trecut repede

nuarie 1917, în complicitate cu locot-colonelul Crăiniceanu, comandantul regimentului 25 de infanterie, și locotenentul adjutant Costică Wachmann pusese la cale cea mai groaznică și mai mizerabilă trădare: *predarea întregei sale divizii în mâinile dușmanului.* Manifeste tipărite pe teritoriul unguresc fusese împărțite în taină ofițerilor și soldaților noștri în scopul de a-i convinge să dea mâna cu Nemții și să pornească împreună cu ei împotriva Rușilor.

Manifestul, întitulat *Chemare!*, poartă dată de 27 Ianuarie 1917 și are următorul text:

Chemare!

Eu, colonelul Alexandru D. Sturdza, cu care v'ați luptat cot la cot, vă trimit următoarea vorbă:

In fruntea voastră vreau să fac o oștire nouă, bine înzestrată cu mașinele războiului și bine condusa de șefi inimoși. Cu ea vreau să scăpăm ceiace s'a pierdut, să alungăm

---

prin toate gradele până la cel de colonel. In fond era un ofițer bun și instruit.

Ca director al școalei militare de infanterie din București a avut, în 1915, o purtare scandaloasă și revoltătoare cu tinerii transilvăneni — vre-o 30 la număr — cari intraseră în școală în vederea evenimentelor ce aveau să vie. Cu ocazia depunerei jurământului, colonelul Sturdza nu s'a sfiit să taxeze de *sperjuri* pe toți acești tineri, cari fuseseră, înainte de a veni în țară, recrutați în armata austro-ungară. Pentru a-i umili și ofensa și mai mult, nedemnul comandant le-a aruncat apoi în față ardelenilor epitetul de *paraziți*; atrăgându-le atenția că *„dacă au fost primiți în școala militară, să știe că aici nu e azil de noapte"*.

Față cu un asemenea limbaj neobicinuit și cu totul antiromânesc, unii din tinerii ardeleni, cu desgustul în suflet, au părăsit imediat școala. Aflând și eu de atitudinea acestui trist personagiu, am considerat ca o datorie să-l zgâlțâi puțin prin ziarul *Adevărul* ca sa atrag atenția ministrului de războiu. Intr'adevăr, intervenția mea drastica n'a rămas fără efect. Generalul Iliescu, pe atunci secretar general al ministerului de războiu, l'a chemat la minister și 'i-a pus în vedere să adopte o purtare mai cuviincioasă față de niște tineri inimoși, cari au intrat în școală numai manați de focul sacru al idealului național. Intr'adevăr, din acest moment, colonelul Sturdza a început să fie mai blajin, mai afabil și chiar familiar, invitând în grupuri pe tinerii transilvăneni la ceaiu acasă la el, în str. Mercur. Insuși acest gest dovedește lichelismul și caracterul omului.

Azi aproape toți *sperjurii* și *paraziții* ardeleni ai trădătorului Sturdza dorm somnul de veci, unii pe pământul sfânt al Ardealului, alții prin văgăunile Carpaților sau pe câmpia Argeșului și Neajlovului, căzând vitejește pentru eliberarea Transilvaniei și pentru apărarea pământului scumpei lor Românii.

din ţară pe jefuitorul rus şi să facem ca mai repede să ne reîntoarcem la vetrele noastre. Ne vor ajuta la aceasta acei două sute de mii de prizonieri români, pe cari îi voiu scăpa.

Repede trebue să vă hotărâţi, căci iată cum stăm acum:

Ţara noastră şi oştirea a rătăcit sub conducerea nepricepută a unor capete slabe: două treimi din ţinutul ei s'a pierdut, cealaltă treime este prădată de Ruşi. Ei îşi bat joc de ofiţerii, de soldaţii noştri şi de sărmanii locuitori; ei necinstesc nepedepsiţi femeile noastre; ei ne răpesc ultimele vite, pe cari le avem, şi ne-au împiedicat să lucrăm pământul. Averea ţării s'a risipit şi înstrăinat. Dacă nu ne hotărâm de pe acum, vom muri de foame cu copii şi nepoţi. Ni se pregăteşte pribegia în străinătatea neagră; este vorba ca armata noastră să treacă Prutul, ca guvernul să fugă ruşinos la Kherson, în Rusia, iar celor bogaţi să li se înlesnească aşezarea în oraşe depărtate ruseşti, robiţi de legi asupritoare.

Aţi fost amagiţi de cei mari prin cuvinte înşelătoare despre un ideal naţional! Aţi văzut cum acest ideal s'a prăbuşit din cauza uşurinţei şi ticăloşiei lor. Treziţi-va şi nu mai credeţi minciunile ce vi se spun. Victoria Ruşilor nu ne va scapa, caci ea nu poate fi. Dispreţuiţi pe acei cari se încăpăţâneaza a lega soarta voastră de armate străine, cari nicăeri nu reuşesc sa fie învingatoare.

Mai bine să mergem cu cei puţini, dar vrednici, cinstiţi şi tari. Lepadaţi-vă de acei ce v'au înşelat amar. Aţi jurat credinţă ţarei româneşti, iar nu unor netrebnici, cari vă conduc la peire.

Dacă aveţi încredere în braţul vostru, în mintea şi sfatul meu, veniţi îndată la mine. Vă aştept în munţii Vrancei. Veţi căpăta semne dela mine. Voiu libera pe prizonierii noştri. Totul este pregătit. Cu ei vom forma o oaste nouă şi cu ajutorul lui D-zeu vom recuceri ce s'a pierdut, vom întregi ce s'a stricat şi vom da afară pentru totdeauna pe netrebnicii. cari ne-au adus în starea de azi.

Treceţi fără nici o întârziere cu arme cu tot spre mine.

Să scăpăm România! Dumnezeu va binecuvânta fapta noastră.

(ss) **Colonel A. D. Sturdza.**

Graţie vigilenţei neadormite a generalului Averescu şi bănuielilor întemeiate ce deşteptase în ofiţerii francezi de pe front atitudinea scandaloasă a colonelului Sturdza, odiosul complot fu descoperit înainte de a putea fi pus în execuţie, graţie soldaţilor români prizonieri la Unguri, însărcinaţi cu distribuirea manifestelor pe linia frontului şi cari, în loc să le împartă camarazilor lor, au venit cu ele pachet şi le-au predat comandamentelor diviziilor respective (diviziile I şi XII). Cu distribuirea manifestelor la divizia XV fusese însărcinat locot.-colonelul Crăiniceanu, care a fost prins înainte de a le împărţi, mulţumită agerimei colonelului Teodor Pirici, comandantul regimentului 15 de infanterie. Trădătorul Sturdza, bănuind că odiosul său plan va fi dat pe faţă, fugise de pe front cu câteva zile înainte, dimpreună cu adjutantul său Wachmann, în rândurile duşmane.

Locotenent-colonelul Crăiniceanu [1]), care, în urma înţelegerii cu col. Sturdza, trecuse peste linia frontului spre a primi instrucţiuni dela acesta cum trebuia să procedeze, a fost prins la înapoiere. Dat în judecată, el a fost condamnat la moarte şi împuşcat.

Aceiaşi pedeapsă a fost pronunţată, în lipsă, de consiliul de războiu din Bacău şi în contra trădătorilor Sturdza şi Wachmann [2]). Ambii aceşti mizerabili vegetează azi prin Germania, acoperiţi până şi de dispreţul Nemţilor, cari, vorba mult regretatului Caragiale, dacă iubesc trădarea, urăsc pe trădători.

Işi poate oricine închipui câtă amărăciune şi revoltă a putut stârni în toate sufletele româneşti din Moldova — şi fără asta aşa de profund îndurerate — mişeleasca faptă a trădătorului Sturdza şi a celorlalţi doui complici ai săi.

---

[1]) Locot-colonelul Crăiniceanu, înainte de intrarea noastră în acţiune, fusese ataşat militar la Atena. Aici a fost surprins de ofiţeri francezi, procurând bidoane cu benzină sub-marinelor germane, cari operau în Marea Egee şi în Mediterana.

[2]) Const. Wachmann, fiul răposatului Ed. Wachmann, fost director al Conservatorului de muzică şi declamaţiune din Bucureşti, era director al unei bănci din Salonic. După izbucnirea războiului european a fost prins de Francezii din Salonic cu spionaj în favoarea Nemţilor, arestat şi dus în Franţa, de unde a fost pus în libertate numai după intervenţii stăruitoare din partea guvernului Brătianu.

Intr'adevăr, în Ianuarie 1917 era nespus de înspăimântătoare atmosfera din capitala Moldovei. Trebuia să ai inima împietrită sau nesimţitoare ca să nu-ţi scape lacrimi de durere, când, pe lângă toate acestea, mai vedeai trecând pe străzile Iaşilor resturile diviziilor noastre decimate, cu căruţe stricate, trase de nişte umbre de cai supţi de nemâncare, iar soldaţii livizi de privaţiuni, frig şi mâhnire sufletească, în drumul lor spre centrele de refacere. Nu odată am fost cuprins de desnădejde la gândul că numai cel A-tot-puternic va mai putea face să renască brava noastră armată din August 1916, care dovedise atâta eroism şi dispreţ de moarte în faţa unui duşman mai numeros şi incomparabil mai bine utilat.

Mi se părea că toată mânia lui Dumnezeu se revărsase numai asupra bietei Românii şi că Dumnezeul Nemţilor e singurul puternic şi poate pedepsi lumea! La dreptul vorbind, mi-e imposibil şi n'am nici talentul ca să descriu în adevăratele-i culori grozăvia suferinţelor noastre din iarna anului 1916/1917, în Moldova.

Nu există durere de orice fel şi ori-cât de adâncă pe care să n'o fi îndurat, nu există jertfe pe care vre-un popor pe lume să le fi cunoscut, nu există suferinţă pe care vre-un neam s'o fi suportat aşa cum a îndurat-o, cunoscut-o şi străbătut poporul românesc.

Pe lângă chinurile morale, de tot soiul, a mai trebuit să vină peste noi o iarnă din cele mai grele, cu înfometarea, mizeria fizică şi sufletească, iar ca corolar al acestor izbituri ale soartei noastre flagelul bolilor contagioase — mai ales al tifosului exantematic — cu tot cortegiul de nefericiri ce însoţesc o înfrângere militară. Peste 100.000 de suflete — soldaţi şi civili — au căzut victima bolilor necruţătoare, a frigului şi mizeriei. Numai doctori s'au stins vre-o 145, făcându-şi datoria pentru patrie.

Intreb acum: în asemenea condiţiuni mai puteam noi oare, cei din Moldova, să sperăm într'o aşa refacere a armatei, care să fie în stare, în primăvară, ca să ia o contra-ofensivă şi să alunge pe duşmani din ţară?

In descurajarea ce ne cuprinsese, mai ales sub loviturile nemiloase ale soartei, mulţi dintre noi, cei refugiaţi, nu mai credeam decât într'o minune dumnezeiască!

De altfel — de ce n'aşi spune tot adevărul? — chiar şi în sânul guvernului intrase temerea şi descurajarea. Unii dintre miniştri, prea încrezători în amiciţia aliaţilor noştri de peste Prut, erau de părere ca să se trimită toată armata spre refacere în Rusia. Se hotărâse chiar ca până şi şcoalele militare să fie mutate în Rusia, la Jitomir sau Kamenetz-Podolsk — şi comisiuni româno-ruse alergau pentru fixarea centrelor ruseşti, unde urma să fie dusă armata română pentru refacere.

Din fericire, s'a găsit un om înţelept, care, dându-şi bine seama de spiritul ce domnea încă de p'atunci — Decembre 1916 — în armata rusă şi peste tot în Rusia, să se opună din răsputeri la trecerea armatei noastre, în scop de *refacere*, peste Prut. Acest bărbat, cunoscător de oameni şi de lucruri, a fost d. Alex. Constantinescu, ministrul de interne, al cărui punct de vedere a şi triumfat în cele din urmă. Afară de o singură divizie de cavalerie, care, din cauza lipsei de nutreţ în ţară, se dusese să se refacă la Bălţi, în Basarabia, încolo toate trupele, ca şi şcoalele militare, au rămas pe pământul Moldovei.

Intr'o scrisoare, pe care mi-o adresa la Odesa în ziua de 20 August 1917, în toiul glorioaselor şi crâncenelor lupte dela Mărăşeşti, d. Alex. Constantinescu, plin de satisfacţie, mă întreba:

„Cum rămân acum acei străini şi Români, cari, în Decembre 1916, cereau să trecem armata peste Prut la refacere? Cu ce spirit moral s'ar fi întors, dacă se mai întorcea?

„Ar fi rămas îngropată în insuccesele dela început faima vitejească a unui neam, iar la sfârşit am fi etalat pe masa verde, nu fapte demne şi mărețe, ci numai lamentările unor suflete, cari cer milă şi pomană".

Câtă mândrie şi câtă dreptate exprimă aceste cuvinte, mai ales pentru cine cunoaşte anarchia îngrozitoare, pe care a introdus-o revoluţia din Februarie 1917 în toată armata rusească! Intr'adevăr, a fi dus armata României, *spre refacere*, tocmai în cel mai vast cuptor de anarchie, ar fi însemnat a o pierde cu desăvârşire. Ea s'ar fi întors adăpată la principiile faimosului pricaz No. 1, dat armatei ruseşti

de guvernul provizoriu revoluţionar al prinţului Lvoff şi prin care se punea în vedere soldaţilor lcuşi să aleagă comitete de diriguire a diferitelor unităţi şi *că nu mai au obligaţia de a saluta pe ofiţeri, adică pe superiorii lor.* Graţie acestui pricaz nebunesc, a avut loc invaziunea brutală a anarchiei în toate forţele armate ale Rusiei.

Câteva lămuriri asupra descompunerei armatei ruseşti sunt absolut necesare, pentruca cititorul să poată mai bine înţelege imensul serviciu ce s'a facut armatei noastre prin dispoziţia luată ca refacerea ei să se efectueze pe pământul Moldovei şi nu în Rusia.

Intr'adevăr, din primele săptămâni ale revoluţiei s'a putut constata o bruscă şi adâncă schimbare în atitudinea armatei ruse. Oamenii cuminţi vedeau, înmărmuriţi, cum Rusia întreaga mergea grăbită spre prăpastie, graţie concepţiei greşite ce se da principiilor de libertate proclamate de revoluţie.

Pentru soldaţi, toate cuceririle revoluţiei se reduceau la un singur gând: acela de a merge cât mai repede acasă. Toate celelalte idealuri de interes general erau literă moartă pentru ei, căci nu le înţelegeau. Este evident că, din această cauză, disciplina suferea. Totuşi când unii comandanţi de unităţi se ofereau să ia măsuri severe pentru menţinerea disciplinei, ei erau opriţi, ba chiar pedepsiţi. Astfel generalul conte Keller [1]), comandantul cavaleriei şi un excelent tactician, făcând o asemenea ofertă. a primit drept răspuns punerea sa în retragere.

Zi de zi, sub influenţa articolelor unei prese defaitiste şi a discursurilor unor oratori revoluţionari, cari se abătuseră peste tot asupra armatei ca un stol de corbi, soldaţii începură să devină neîncrezători şi apoi iritabili. Ba, la urmă, sub influenţa discursurilor incendiare şi incoherente rostite în meetingurile de pe front, unde se preconiza ura de clase, ei ajunseră într'o aşa stare de nesimţire şi de sălbătecie, care eră egală cu pierderea definitivă a armatei ruseşti, odată atât de puternică.

In Petrograd, la două zile după revoluţie, disciplina — baza indispensabilă a unei armate — fu complect uitată,

[1]) Insurat cu o prinţesă Moruzzi din Basarabia.

iar armata transformată în bande armate periculoase chiar pentru revoluţionari, cari totuşi nu întrelasară de a întinde starea de spirit din capitală şi la armata de pe front. Şi ţinta aceasta a fost atinsă repede, graţie pricazului No. 1 dat de ministrul de războiu Gucĭkoff, sub presiunea sovietului deputaţilor lucrătorilor şi soldaţilor din Petrograd, cu privire la abrogarea părţii celei mai importante a regulamentelor militare în ceeace privea serviciul interior [1]. Prin acest faimos pricaz, care permitea invaziunea anarchiei în armată, se desfiinţa salutul superiorilor, ca şi puterea disciplinară a ş-filor, deci însăşi disciplina. Mai mult chiar, se lăsa soldaţilor dreptul de a face comerţ, de a lipsi dela cazarmă fără autorizaţie specială, de a umbla îmbrăcaţi civil afară din serviciu etc.

Ministrul de războiu Gucĭkoff, descurajat, văzând modul şi iuţeala cu care se intindea *răul* sub presiunea elementelor socialiste înaintate şi fără judecată, îşi dă demisia, lăsând să treacă armata sub conducerea lui Kerensky. Acesta, îndată ce ia conducerea armatei, publică, împins de sovietul din Petrograd, ordinul de zi asupra drepturilor omului. In acelaşi timp autoriză crearea de organe militare autonome de administraţie militară, sub forma de comitete de toate felurile. E lesne de înţeles că din acest moment disolvarea armatei progresa cu o rapiditate de necrezut. Tribunalele militare, alese de soldaţi, achitau pe capete pentru delicte vădite, de exemplu pentru lipsa dela serviciu pe front, pentru indisciplină, pentru insulta superiorului etc. Intreaga bază a armatei fu distrusă ca prin farmec. Toţi soldaţii se considerau *cetăţeni liberi*, iar deputaţii trimişi din Petrograd pe front, ca să lumineze armata asupra scopurilor revoluţiei, puteau vorbi nepedepsiţi de necesitatea de a încheia o pace imediată şi de a intra în tratative cu inamicul, de a arăta inutilitatea războiului etc.

In acest hal lamentabil şi destructiv ajunsese armata rusă, graţie pricazurilor miniştrilor de războiu Gucĭkoff

[1]) Generalul N. de Monkevitz. care a luptat pe frontul român, spune ca acest pricaz No. 1 era o copie fidelă a unui pricaz afişat la 1905, în gara Krasnoyarsk (Siberia), de către sovietul deputaţilor batalionului III de căi ferate de rezervă, pe vremea războiului ruso-japonez. Cu alte cuvinte, boala anarhiei din armata rusă a fost adusă din Manciuria şi datează din luna Decembrie 1905.

și Kerensky, grație activității apostolilor socialiști în armată și influenței literaturei revoluționare.

In Iulie 1917, în momentul când începuse ofensiva pe frontul român, armata rusă încetase de a mai exista. Ea sè asemăna cu resturile unei corăbii naufragiate. In loc de soldați conștiènți și patrioți, redutabila armată rusă de odinioară se compunea acum din negustori speculanți, din răufăcători și din bande de hoți în toată regula. Așa se explică de ce grandioasa ofensivă dela 27 Iulie 1917, începută cu atâta entuziasm și așa mare succes de armața II română în unire cu armata IV rusă, a trebuit să fie oprită brusc, spre marea disperare a armatei I română, care aștepta și ea cu nerăbdare să atace dimpreună cu armata VI rusă.

Cauza acestei opriri neașteptate a fost refuzul infanteriei rusești din armata VI de a porni la atac.

Inacțiunea armatei VI ruse a avut consecințe grave și pentru armata IV rusă, care s'a molipsit și ea, atingându-i-se ultimele resturi de bravură.

Tot greul, toată munca și toate sacrificiile rămaseră deodată în sarcina trupelor românești, al căror patriotism și dispreț de moarte au salvat situațiunea, înscriind cu litere de aur în cartea neamului sângeroasele. dar stralucitele lupte dela Mărășești, precum recunoaște însuși generalul Monkevitz în volumul său asupra descompunerei armatei rusești.

Din acest moment, armata rusă de pe frontul român nu mai compta nimic din punct de vedere militar și devenise profund supărătoare pentru populație. In ce privește soldații noștri, ei disprețuiau din convingere pe foștii lor camarazi ruși, cari aveau o frică teribilă de ei. Nu putea uita modestul, dar bravul soldat român obrăznicia mojicului rus îmbrăcat în uniformă, care venind în țară se lăuda că vine ca *protector*, pentruca pe urmă să dea bir cu fugiții, să dezerteze de pe front, să fure și să lase foc și pârjol pe unde trecea.

Deaceia trupele române, indignate de conduita incalificabilă a camarazilor ruși, când îi prindeau, îi tratau fără nici o milă, împușcându-i, precum s'a întâmplat la Spătărești lângă Fălticeni. la Mihăileni (Dorohoiu), la Galați, Iași etc.

Astfel, pe la sfârșitul lunei Decembrie 1917, odată cu desagregarea finală a armatei rusești, care în Noembre

plănuia încă să detroneze pe regele Ferdinand și să asasineze pe generalul Scerbaceff, comandantul suprem al forțelor rusești de pe frontul nostru, Moldova fu complect curățată de hoardele rusești, cari formaseră odată armata temută a Țarilor Rusiei.

Numai când se cunosc toate aceste împrejurări, se poate judeca câtă înțelepciune și cât pariotism au dovedit acei bărbați politici, cari au scutit armata română de periculoasa ei *refacere* în Rusia revoluționară, ceeace ar fi fost pe capul României un al *doilea dezastru*, încă și mai mare, căci ar fi fost ireparabil. Rămasă pe pământ românesc, armata noastră — ce e drept, după o muncă supra-omenească — a putut fi refăcută în condițiuni, cari au uimit o lume întreagă.

Intr'o carte franțuzească, intitulată *Alexandre Asiatique*, datorită prințesei G. Bibescu, găsesc următorul dialog între regele Macedoniei și pasărea Phoenix:

— Păsăr'ca mea, îi zice Alexandru, învață-mă dacă noi, oamenii, putem să păstrăm în sufletul nostru o dorință, timp de o viață întreagă, fără să o satisfacem?

— Trebue să vrei să mori și sa renaști din propria ta ceuușă! răspunse veselă Phoenix.

Ei bine, tot astfel, din cenușa ei, s'a renăscut și brava armată română, căreia 'i-a fost dat în vara anului 1917, la Mărășești, să învingă pe teribilul spărgător de fronturi, pe celebrul general Mackensen, și să acopere astfel de glorie un neam întreg, crezut de mulți ca și desființat.

Cum s'a operat această minune?

Oricât de crude și mari au fost nenorocirile, cari s'au abătut ca un uragan nimicitor asupra României în toamna și iarna anului 1916, totuși poporul român, cu durerea în suflet, nu 'și-a pierdut nădejdea și, oțelindu-și inima la flacăra celui mai sublim patriotism, s'a resemnat și s'a pus cu puteri îndoite la muncă, ajutat fiind în această operă mare cu inimă, pricepere și multă râvnă de către misiunea franceză în cap cu generalul Berthelot, marele amic al României, care niciodată nu va uita imensele servicii aduse armatei noastre de frații noștri de sânge și de arme francezi.

In asemenea condițiuni, anul 1917 se anunța în culori

mai trandafirii. Inainte de a arăta evenimentele anului 1917, se impune un cuvânt asupra politicei interne.

Războiul mondial găsise la putere partidul liberal. In tot timpul până la intrarea României în războiu, naționaliștii și în special conservatorii de sub conducerea lui Take Ionescu și Nicu Filipescu, neavând act obiectiv decât războiul, s'au abținut aproape dela politica internă.

In Decembrie 1915, cu ocazia desbaterilor memorabile dela Cameră, în care desigur punctul culminant a fost discursul lui Take Ionescu asupra politicei instinctului național, discuții interne nu s'au făcut.

Când, după intrarea României în acțiune, au venit ceasurile grele, guvernul Brătianu a rugat pe conservatori să delege doui membrii, cari, deși fără nici o situație oficială, să ia parte la deliberările consiliului de miniștri. Astfel, până la evacuarea Bucureștilor, Take Ionescu și Mihail G. Cantacuzino au luat parte la discuțiile consiliului de miniștri.

Se știe că ei au propus să se aducă în Iași toți senatorii și toți deputații ca un serviciu comandat. Dar n'au reușit și mai târziu, la Iași, toți au recunoscut că Take Ionescu și Mihail G. Cantacuzino avuseseeră dreptate.

In Decembre 1916, în fața perspectivei de a vedea în Cameră discuții violente asupra pregătirei războiului și asupra conducerei lui, s'a format un guvern național de coaliție liberal-conservator, intrând în noul cabinet[1]) următorii conservatori: *Take Ionescu* fără portofoliu, *Mih. G. Cantacuzino* la justiție, *dr. C. Istrati* la industrie și *Dimitrie A. Grecianu* la lucrările publice. Astfel s'a asigurat în ochii țărei și străinătății unitatea politică.

Această unitate politică, care ar fi fost de dorit să dăinuiască și la conferința de pace, în acele zile înălțătoare și de bucurie generală, a fost, fără îndoială, de mare folos țării. Grație ei și muncei comune pentru refa-

[1]) In August 1917, acest cabinet, în urma unei crize ministeriale provocată de conservatori, va suferi următoarea remaniare: d-lui *Take Ionescu* 'i-s'a dat vice-președenția consiliului de miniștri; portofoliul industriei a fost încredințat lui *Barbu Delavrancea*, finanțele lui *N. Titulescu*, iar *D. A. Grecianu* și-a păstrat și mai departe ministerul lucrărilor publice. Rămâneau deci în guvernul național tot 4 conservatori.

cerea armatei, anul 1917 începea, cum am spus deja, sub cele mai frumoase auspicii.

După două luni însă a venit, din nenorocire, revoluţia rusă, pe care nimeni nu o aştepta înainte de sfârşitul războiului mondial şi despre care mă voiu ocupa pe larg în capitolele următoare.

La început toata lumea a crezut ca revoluţia va întări sufletul naţional rus. Dar curând s'a văzut că o inexplicabilă boală sufletească cuprinsese poporul rus, care nu mai vrea să se bată.

Până în vară speranţele erau totuşi încă mari. In acest timp am avut, la Iaşi, vizitele ministrului rus de războiu Gucikoff, a ministrului francez Albert Thomas, a ministrului belgian Vandervelde şi a generalului american Scott. Tot atunci, prin concursul ambelor partide. s'a înfăptuit marea reformă a exproprierei pentru darea de pământ la ţărani (2 milioane de hectare) şi a votului universal.

Curând după aceasta o ofensivă reuşită rusă în Galiţia dădea toate speranţele că războiul se va sfarşi repede cu victoria aliaţilor noştri.

Armata noastră, admirabil refăcută în 15 divizii, mai puternică şi mai războinică decât oricând, sta gata să spargă frontul german şi desigur că în puţine zile ar fi fost în Transilvania şi pe malul râului Buzău. Deja armata II, după strălucita bătălie de la Mărăşti, împinsese în 3 zile frontul cu 20 kilometri.

In ceasul în care era să se dea semnalul atacului şi din partea armatei I române şi a armatei VI ruse, a venit însă înfrângerea ruşinoasă dela Tarnopol, care a produs defecţiuni şi în rândurile armatei ruse de pe frontul român şi care a fost începutul scofâlcirei puterei militare a Rusiei.

Restul se ştie. La Mărăşeşti şi Oituz[1]), singură brava

---

[1]) In luptele din sectorul Oituzului a luat parte şi contele Tisza. fostul prim-ministru al Ungariei, ca maior de rezerva într'un regiment de cavalerie. Teribilul duşman al Românilor a primit şi botezul focului, participând la o luptă foarte violentă. Ziarul *Pesti Naplo* scrie: *„Ciocnirea a fost atât de puternică, încât până şi ofiţerul cu aprovizionarea regimentului a fost rănit. Contelui Tisza însă nu i-s'a întâmplat nimic, deşi era totdeauna în frunte.“*

noastră armată ţinea cu eroism şi cu mare succes piept asalturilor disperate făcute în masse compacte de trupele lui Mackensen şi ale archiducelui Iosif.

Criticul militar C. T. Robertson se exprimă astfel în ziarul *Plain Desler* din Cleveland (Ohio) despre importanţa rezistenţei Românilor în Moldova:

„... Dar ca să fi putut cuceri Moldova, ar fi fost, pentru Germani, o victorie aproape incalculabila. O înaintare peste liniile din Moldova s'ar fi răsplătit din belşug cu prada ce o puteau avea. Numai aşa este cu putinţă calcularea valoarei străduinţelor eroice ale armatei române pentru civilizaţia întreagă“.

Cu privire la aceste glorioase şi în veci neuitate lupte, cari vor alcătui pagina de aur a vitejiei româneşti, d. Alex. Constantinescu, ministrul de interne, îmi scria, la Odessa, următoarele rânduri sublime:

Iaşi, Duminică, 20 August 1917

Iubite amice!

. . . .

Starea generala aici e tot incertă. *Chiar în ultimele zile* (la 15 August) **au fost defecţiuni ruseşti complecte şi la Sud şi la Nord**, aşa că dintr'un moment într'altul nu ştii la ce să te aştepţi.

O asemenea stare de lucruri nu are alt dar decât a provoca o extremă enervare la toţi şi în special la acei, *cari au răspundere faţă de neamul lor.* Traim în speranţa unor zile mai bune şi până să le vedem venind, trebue să suportăm încă mult timp *greutatea apăsătoare a ticăloşiei altora.*

Ai noştri sunt lei. Luptă cu vigoarea omului conştient, dar desnădăjduit, cu un dispreţ de moarte fără seamăn şi când cade mort sau rănit, sunt sigur că gândul fiecăruia este cuprins de un dor de răzbunare mai mare *faţă de cei dimprejur* decât faţă de duşmanul din ochii lui.

Ceace au făcut vitejii noştri într'o luptă îndârjită de o lună, care, ca bătălie, e considerată ca cea mai însemnată din toate de pe frontul oriental, este de nedescris.

In fața frontului, la Mărășești, am ascultat spusa unui sergent, care a omorât singur trei Nemți, dintre cari un ofițer, și a târât cu el 9 mitraliere capturate, pe cari singur le-a dus la o distanță de 200 metri și de unde, ajutat de 4 soldați, le-a adus în mijlocul tranșeelor române. Apoi s'au reîntors și au cărat în mijlocul gloanțelor munițiile și, după 2 ore, toate 9 mitralierele funcționau încontra posesorilor lor de cu 2 ore mai înainte.

A meritat darul de 2000 lei ce i-am dat sergentului, iar camarazilor soldați câte 500 lei de fiecare. Am rugat pe rege sa-l facă sublocotenent, deși fără condiții legale, spre a-i putea astfel pune pe piept *Mihai Viteazul*, care nu se dă decât ofițerilor.

Prin noi nu vom pu ea p'eri. Nu numai că avem soldați disciplinați și ofițeri conștienți, dar încă avem lei para lei. Omenirea e uimită. Toată străinătatea vorbește de armata noastră și ne telegrafiază admirația pentru ea. Cu toate suferințele trecute de până în Noembrie — și morale și fizice — cu toate bolile ce au secerat-o, armata noastră a înviat în scurt timp în așa chip, încât a făcut faima lumei. In faptele ei mărețe, putem găsi consolarea suferințelor unei țări întregi . . . .

. . . .

Cu cât delăsați de toți, la momente grele, suferințele ne-au fost mai mari, cu atât glasul jertfelor noastre va putea striga mai tare, cerând dreptate — și nu se va putea ca să nu o aibă, când durerile noastre sunt încununate de vitejie și când, cu cât ele au fost mai mari, *cu atât acelea ale celor ce trebuiau să fie părtași concomitenți, se micșorau.*

Acum să vedem.... sfârșitul. Am credința că va fi bun pentru tabăra noastră. Cu această credință am semnat războiul, în ea rămân nestrămutat.

Dar când va veni acea zi? Nu o pot ști, precum iar nu pot ști dacă eu o voiu vedea. Cei ce o vor apuca însă, dacă vor judeca cu dreptate, vor spune **că nu se putea să nu intrăm în acest vârtej al omenirei, decât dacă eram o generație de ticăloși, cari, pentru a ne desfăta noi în liniște, îngropam pentru totdeauna visul unui neam.** . . . . . .

. . . .

A. Constantinescu.

Desigur în vremile viitoare, când crivăţul rusesc va netezi gropile şi va astupa tranşeele unde au străjuit şi sângerat eroii noştri, *când pe câmpiile răscolite de obuze va lunèca iarăşi plugul păcei şi în lanurile proaspete nu vor mai rămâne vestigii ale morţei decât crucile evlavioase ca să binecuvinteze grâul nou al brazdei miruite de sânge* [1], ecoul gloriei dela Mărăşeşti va cânta sonor şi triumfal în toate sufletele româneşti, chiar şi în cele ale urmaşilor ticăloşilor recenţi, răsfrângând proporţiile gigantice ale faptelor deslănţuite odinioară, pe cari noi le-am trăit prea repede ca să le fi smuls un înţeles şi le-am privit prea de aproape, ca să le fi putut măsura.

In clipele măreţe însă când braţul vânjos al oşteanului român secera moartea năprasnică în rândurile duşmanilor uluiţi, destrămarea armatei ruseşti progresa în mod vertiginos, graţie anarchiei ce o cuprinsese, făcând inevitabilă încheierea armistiţiului. In momentul în care Ruşii au încheiat armistiţiu, Românii s'au crezut obligaţi să procedeze la fel.

De atunci însă a încetat înţelegerea dintre cele două partide, cari compuneau guvernul naţional. Conservatorii, pentru motive cari cu vremea se vor explica pe larg şi pe cari istoria le va judeca, erau hotărîţi ca nici într'un caz armata să nu depună armele, ba dimpotrivă să continue a lupta regrupându-şi forţele pe aşa numitul *triunghiu al morţei* şi sub nici o condiţie România să nu încheie pace separată, iar pentru a evita pacea, cereau ca armata, regele şi guvernul să treacă din vreme în sudul Rusiei, până unde se va putea, şi în ceasul în care, dintr'o împrejurare sau alta, lupta nu ar mai fi posibilă, regele, guvernul şi Parlamentul să se retragă într'una din ţările aliate, făcând astfel imposibilă încheierea unei păci legale.

Liberalii credeau dimpotrivă că, în anume împrejurări şi în anume condiţiuni, pacea separată se impunea. Ei însă nu voiau s'o încheie dânşii decât dacă ar obţine consimţimântul aliaţilor, cari să rămână totuşi obligaţi faţă de România. Dar acest consimţimânt n'a fost obţinut formal niciodată din partea guvernelor aliate.

---

[1]) Vezi articolul din *România*, întitulat *Ecoul*, de Corneliu Moldovan.

In mai multe rânduri, față cu noua situație creată de defecțiunea rusă, conservatorii au voit să-și dea demisia și ei n'au rămas în guvern decât fiindcă au fost avertizați că odată cu demisia lor se vor retrage și liberalii și va veni la cârmă generalul Averescu, hotărît să încheie pacea.

Când, în Ianuarie 1918, a sosit ultimatul lui Mackensen, prin care se dădea României un răgaz de 4 zile ca să-și arate intențiile ei, spunându-i-se în acelaşi timp că dacă Germania a îngăduit până atunci armistițiul României, a fost fiindcă spera că timpul făcuse să vină minte la cap oamenilor politici dela Iași, criza guvernamentală a izbucnit în mod inevitabil.

Liberalii voiau să se trimită delegați, cari să afle condițiile pacei ce ni se propunea de Germano-Austriaci, pe când conservatorii refuzau să participe, prin prezența lor în guvern, la un început de tratative de pace.

Astfel guvernul național a demisionat pe la sfârșitul lunei Ianuarie 1918 și generalul Averescu a fost chemat la guvern.

In ultimele săptămâni ale guvernului național s'a făcut ocuparea Basarabiei. E bine să se știe că această ocupare a fost cerută de către generalul Berthelot, șeful misiunei militare franceze, cartierului general român, în urma unui demers al ministerului Republicei moldovenești a Basarabiei.

După puține zile a venit și o cerere formală a guvernului basarabean pentru trimitere de trupe, de preferință Ardeleni.

Iar nu este fără importanță să se știe că, la un moment dat, însăși Rada dela Kiew a cerut guvernului român să trimită trupe românești la Kiew, Pultava și Odessa pentru apărarea acestor orașe încontra anarchiei bolșeviste. Guvernul român a refuzat însă și atunci Rada s'a adresat Austro-Ungariei și Germaniei în acelaș scop. Cum se știe, pacificarea momentană a Ucrainei s'a făcut în urma înaintărei trupelor germano-austriace la Kiew, Odesa, Harkow etc.

CAPITOLUL XI

Revoluţia rusească

Una din marile imputări ce se pot aduce regimului autocrat al tarismului este, printre multe altele, înăbuşirea oricărei tendinţe de eliberare, a oricărei năzuinţe după o viaţă politică şi publică sănătoasă. Rezultatul fatal a fost: totala lipsa de pregătire politică atât pe timpul absolutismului, cât şi imediat după prăbuşirea ţarismului, precum voiu dovedi.

Ce reprezenta de fapt această viaţă politică şi publică sub vechiul ţarism? Până la 1905, Rusia n'a cunoscut nici un partid politic. Erau oameni răzleţi, cari aveau păreri liberale, dar cari n'aveau dreptul de a se grupa în partide politice fără să nu fie imediat decretaţi de ilegali şi surghiuniţi. Erau oameni cu vederi revoluţionare, cari îşi duceau viaţa în închisori, iar în rarele momente libere îşi desvoltau părerile în chip ascuns. în mod clandestin.

Mişcarea din 1905 a dat un quasi-constituţionalism Rusiei şi a format câteva grupări politice.

Ce reprezentau aceste partide? Partidul octobrist s'a zbatut între principiile constituţionale şi ideile autocrate ale lui Stolipin până a fost înghiţit de ultimul—şi octobrismul a fost un partid poliţienesc discreditat în faţa opiniei publice liberale ruse, în cât şeful său Gucicoff, om de mare talent, n'a putut fi ales în ultima Dumă, cu tot concursul poliţiei.

Partidul naţionalist era un partid curat guvernamental,

care trăia din sinecure, şi până şi leaderul lui, basarabeanul Pavelake Krupenski[1] — om de zece ori milionar — a fost găsit înscris în lista poliţiei secrete.

Singurul partid care îndrăznea să facă o opoziţie mai aprigă şi să iasă din sferele „legale", era partidul cadet şi de aceea P. Miliukoff se şi intitula *„opoziţionistul M. S. Impăratului"*.

Toţi oamenii aceştia erau ţinuţi însă departe de orice viaţă de Stat. Octobriştii şi naţionaliştii formau un decor constituţional guvernului absolut; cadeţii erau opoziţia aceptată ca o nenorocire.

A trebuit să vie războiul, pentru ca unii din octobrişti, ca Gucikoff, Rodzianko şi alţii să fie chemaţi în diferite comitete ca să lucreze sau să fie invitaţi, ca şi Miliukoff, să-şi dea părerea în chestiile de politică externă. Incolo toate aceste partide aveau o existenţă în afară de frământările şi creaţiile guvernului rus, care lucra în autocrat.

Bine înţeles, partidele socialiste în diferitele lor formaţii erau în afară de orice viaţă politică legală şi decretaţi de vrăjmaşi ai ţărei, urmăriţi, condamnaţi, suspectaţi, surghiuniţi, spânzuraţi. Massele nu puteau să-şi manifeste voinţa, n'aveau reprezentanţii lor legali, decât cu rare excepţii. Ţărănimea alegea pe preoţi sau pe alţi reprezentanţi impuşi. Şi cu toate acestea, massele trăiau o viaţă politică, coceau un crez social, se pregăteau pentru o existenţă publică.

Puţin câte puţin se desvolta în ele credinţa şi conştiinţa că ele, prin ele însile, vor putea trăi şi se pot desvolta. Lipsa de contact cu intelectualitatea ţărei, lipsa de conducători a vieţei lor politice îi făceau să-şi creieze între ei un aparat politic în afară de orice influenţă a păturei culte.

Este evident că o asemenea viaţă politică, desvoltată la întunerec, fără să fie condusă de bărbaţi intelectuali liberi, iar nu din puşcării sau din exil, nu putea să aibă

[1]) Acesta este faimosul Krupenski, care dimpreună cu neamţul Schmidt, fost primar de Chişinău, au agitat şi continuă încă să agite la Paris chestia Basarabiei, cerând ca să fie înapoiată sub stăpânirea Rusiei, aflată în plină descompunere.

decât urmări funeste, întâiu pentru țarism și al douilea pentru Rusia însăși. Din această cauză, toată mișcarea socialistă era bazată numai pe ura în contra intelectualității și pe respectul numai al muncei brute. Lucratorul și țăranul — iată oamenii, cari merită să trăiască. Toți ceilalți n'au ce căuta la prânzul vieței.

Primejdia acestei mișcări clandestine și nesănătoase a fost prevăzuta de mulți socialiști conștienți. Socialistul revoluționar Kibalcici, care a luat parte la atentatul comis în contra împăratului Alexandru II, adresa din închisoare, în ajun de a fi executat, urmatoarea scrisoare noului Țar Alexandru III:

„Prima concluzie practica, pe care se impune s'o tragă oamenii de Stat ruși cari doresc binele țărei lor, va trebui să lase sistemul de urmărire pentru propaganda ideilor socialiste și să dea libertatea presei și a cuvântului.

„Majestatea Voastră poate să facă totul pentru fericirea Rusiei. Bazându-vă pe interesele naționale și pe dorințele poporului, Majestatea Voastră poate face cele mai mari transformări politice și economice, cari pentru totdeauna vor asigura libertatea și buna stare a poporului. O singura voință, a Majestăței Voastre, poate face ceeace în alte țări se poate căpăta cu lupte mari și varsari de sânge. In contra Împăratului reformator, nimeni nu se va ridica. Un Împărat, care ar satisface nevoile poporului sau, nu va găsi printre revoluționari decât prieteni. Și partidele sociale în loc să facă o operă negativa, distrugătoare, ar face o operă creatoare pentru binele patriei lor".

Așa scria Kibalcici in ajun de a fi spânzurat. In aceste cuvinte este un întreg program. Dacă Alexandru al III-lea sau Nicolae al II-lea ar fi ascultat de sfatul socialiștilor ruși și ar fi dat, treptat-treptat, toate reformele necesare, dar mai ales pe aceea principală: *libertatea presei și a cuvântului*, ar fi creat de mult o viață politică, care n'ar fi avut nevoie de zguduirile de astăzi. Partidele ilegale, cari lucrau pe ascuns munca negativă, munca distrugătoare, ar fi devenit partide cu drept de control, ar fi creat oameni de Stat, ar fi stabilit un acord între massele populare și

clasa conducătoare şi n'ar fi dus la revoluţia din Februarie 1917, care pare că n'are sfârşit, căci lipsesc oamenii cu pregătire de Stat, cari să o ducă la o formă creatoare, la o mişcare ordonată.

Impăratul Alexandru al III-lea s'a mulţumit să pună pe scrisoarea lui Kibalcici următoarea rezoluţie: *„Nimic nou! Fantezia unei imaginaţii bolnave şi se observă în tot punctul de vedere fals, pe care se bazează toţi aceşti socialişti, trişti copii ai patriei“.*

Cum nu a înţeles Alexandru al III-lea vremurile sale, aşa nu le-a înţeles nici Nicolae al II-lea.

Dacă e cineva vinovat şi cu adevărat de toate ultimele evenimente triste şi dureroase din Rusia, este lipsa de prevedere, de bun simţ a foştilor suverani ruşi, mai ales a celor doi din urmă, cari au trăit în afară de viaţa şi frământările Rusiei.

Este lămurit deci că nu cu un regim de opresiune ca cel practicat de Ţarul Nicolae II, agravat încă de influenţa revoltătoare a detracatului călugăr Rasputin şi mai puţin cu miniştri vânduţi şi revânduţi ca Stürmer şi Protopopoff, cum îi taxează Purişkievici, se putea, la începutul lui 1917, asana o întreagă situaţie politică compromisă de o serie de ani şi devenită acum iremediabilă.

Quos vult perdere, Jupiter dementat sau în româneşte: Pe cine D-zeu vrea să-l piardă, îi ia mai întâiu minţile.

In zadar, convinsul monarchist Purişkievici striga în Dumă, prin Decembre 1916, ca să audă Ţarul Nicolae: *„Lucrurile nu mai pot continua astfel! Trebue să se termine odată cu influenţele oculte, cu trădătorii şi cu scandalurile!“*

In zadar marii duci, cari prevedeau apropierea catastrofei, demonstrau Ţarului gravitatea situaţiunei, în perspectiva exilului! In zadar tânărul mare duce Dimitrie Pavlovici, în momentul când pleca în exil pe frontul persan, scria vărului său Ţarul Nicolae:

„Dacă eşti neputincios ca să-ţi eliberezi soţia de sub dominaţia persoanelor, cari o inspiră în rău, cel puţin fii cu ochii în patru şi ia măsuri în contra înrâuririi constante şi sistematice a intriganţilor, cari se servesc de

femeia ta ca de un instrument, căci e singura speranţă de a te salva pe tine, ca şi tronul şi scumpa noastră patrie de teribilele şi ireparabi ele nenorociri ce o aştcaptă!"

In zadar îşi avertiza fiul rătăcit Ţarina văduva Maria Feodorovna, în zadar marea ducesă Victoria Chiril Vladimirovici, sora reginei Maria a României, reclama Ţarului un regim plin de aer, pentru a scăpa de lugubra 'farsă bizantino-rasputino-imperială, căci împărăteasa Alexandra răspundea invariabil:

„De 22 de ani sunt pe tron, cunosc Rusia şi ştiu că poporul ne iubeşte! Cine o să îndrăznească deci să se ridice în contra noastră?"

Iar în acest timp, guvernul rus cu dictatorul său Protopopoff — Stürmer căzuse în Novembre — dansa pe un vulcan. Ambasadorul Angliei, sir G. Buchanan, luă atunci bărbăteasca hotărîre să prevină personal pe Ţar de apropierea furtunei, iar Miliukoff, profund îngrijorat, declara în Duma imperiului:

„Ceasul de faţă e un ceas teribil. Noi vedem lupta politică şi socială debordând peste marginile stricte ale legalităţei; vedem reapărând simptomele constatate la 1905.

„In acest moment un pumn de orbi şi de nebuni încearcă să pună stavilă cursului impetuos al torentului, pe care noi, de acord cu ţara, voim să-l menţinem în legalitate.

„Domnilor, ar mai fi totuşi vreme de îndreptare, dar timpul trece, atmosfera e supra-încărcată de electricitate şi se simte apropierea vijeliei. Nimeni nu ştie unde şi când se va produce explozia!"

Indelunga răbdare ajunsese, într'adevăr, la ultima limită. Joi, 24 Februarie st. v. 1917, începură să se manifesteze la Petrograd primele simptome de agitaţie. Incă dela 23 Februarie, lucrătorii uzinelor Putiloff făcură meeting şi declarară greva. La 25 Februarie numai câteva fabrici mai funcţionau. Cortegii impozante de manifestanţi se formară pe strade, cerând *pâine!* Ei izbutiră să ajungă în centrul oraşului, cu toate măsurile şi rezistenţa poliţiei.

Se simţea că ienicerii ţarismului — *cazacii* — slăbiseră în entuziasmul şi credinţa lor pentru Ţar şi regimul său. In cartierele muncitoreşti forţele se organizau şi şefii se ridicau, spre a le conduce. Slăbiciunea celor de sus întărea curajul fricoşilor.

Deşi Protopopoff luase toate măsurile de siguranţă, instalând mitraliere pe clopotniţele bisericelor şi pe acoperişele caselor — acestea erau mitralierele promise României! — populaţia declară la 26 Februarie greva generală. Magazinele se închid în vederea gravelor evenimente. Dar şi de astădată armata „se lasă" învinsa de mulţime, care ajunge iar în centrul oraşului, trecând Neva îngheţată.

Duminică, 27 Februarie, un ukaz imperial ordonă disolvarea Dumei. Această veste, pe măsură ce se răspândeşte, ridică în picioare *tot* ceeace nu fusese răpit pân'acum în vâltoarea evenimentelor.

Un fapt simptomatic se petrece în acelaşi timp: In strada Basseinaia cazacii culcă la pământ cu lovituri de sabie pe comisarul de poliţie al circumscripţiei, care ranise cu câteva minute mai înainte pe un lucrător. Actele de insubordonare din partea armatei se înmulţesc. Un caz: Compania a IV-a din regimentul Paul, odinioară cea mai frumoasa podoabă a gardei imperiale, se revoltă şi face cauză comună cu mulţimea, trăgând încontra trupelor rămase credincioase guvernului.

Duma, împotriva ordinului de disolvare a Ţarului, se întruneşte la miezul nopţei de 27 Februarie şi formează un comitet executiv, însărcinat cu restabilirea ordinei.

Luni, 28 Februarie, se anunţă ca o zi decisivă. Armata, răsculându-se din ce în ce mai mult, se îndreaptă spre palatul Dumei, ca spre noul ei conducător. Se anunţă incendii, au loc scene de războiu civil, mitralierele lui Protopopoff funcţionează mai mult ca oricând. Guvernul lui Nicolae II îşi pierde minut cu minut terenul de sub picioare.

In faţa armatelor adunate dinaintea palatului Dumei, deputatul lucrătorilor A. F. Kerensky ia cuvântul şi le îmbărbătează. Armata intră în sala de şedinţe, unde diferiţi oratori rostesc discursuri, cerând revendicaţiuni pentru lucrători şi expunând teorii sociale, planuri şi programe. In acest timp soseşte la Dumă ştirea ca palatul justiţiei e în

flacări, închisoarea Kresty luată cu asalt, fortăreața Petropavlowsk s'a predat, arsenalul e devastat și că comisariatele de poliție—aceste citadele ale țarismului—ard ca unse cu gaz! Mulțimea stăpână pe oraș, lăsa să izbucnească ura sa seculară încontra polițiștilor, cari mai încercau încă să reziste.

Represaliile mulțimei revoltate fură teribile: agenții poliției erau linșați sau închiși, iar armata, care mai ținea cu guvernul, era împușcată.

La 29 Februarie, revoluția era în toiul ei. Regimente întregi se ridicau, ca unul, cu steaguri și ofițeri în frunte, defilând în fața Dumei, al carei președinte Rodzianko știa să găsească cuvântul propriu, spre a electriza pe acești copii dornici de libertate, cari îi strigau:

— „*Dispuneți de noi, suntem la ordinele voastre!*“.

Războiul civil mai continuă și guvernul, *învins*, își prăpădește ultimele cartușe. Pentru a-i paraliza ultimele-i sforțări, comitetul executiv al Dumei aresteazá pe membrii și susținătorii săi. Ei sunt aduși pe rând la palatul Dumei. Cei dintâiu sunt: Sceglovitoff, președintele consiliului imperiului, fost ministru de justiție, și trădătorul Stürmer. La urmă de tot sosește și Protopopoff, care, văzând pe Kerensky, caută să-i vorbească, întitulându-l: *Excelență!*

La 1 Martie, Rusia respira liber.

La curte, ca și la marele cartier general *(Stavka)* dela Mohilew, se credea la început ca nu e la mijloc decât o răzvrătire a intelectualilor și a nobililor, care va putea fi ușor potolită, apoi văzând turnura grandioasa a revoluției făcută de mulțime, se bănuia ca e datorită foamei și scumpetei,

Țarul, care se afla la Mohilew, în urma insistenței generalului Alexieff, șeful marelui stat major, de a fi mai puțin intransigent, precum și în urma telegramelor Țarinei, prin care îi spunea că „*câteva concesiuni sunt inevitabile*“, se hotărî să plece în ziua de 29 Februarie la Petrograd, pentru a avea o explicație cu Rodzianko, președintele Dumei.

Cum însa mișcarea revoluționara se întindea și în afară de capitală, trenul imperial nu putu să ajungă de cât până la stația Malaia Vichera, unde Țarul aflá adevăratele știri asupra situației. Văzând că drumul spre Petrograd poate deveni mai periculos, împăratul Nicolae luă direcția Pskow-ului,

spre a se întâlni cu generalul Rusky, comandantul armatei de Nord. Aci ajunse în ziua de 1 Martie.

Țarul declară generalului Rusky că e dispus să acorde Rusiei un *guvern responsabil.* Acesta îi răspunse: — „*Prea târziu, Sire! Decizia Maiestăței Voastre vine tardiv, căci aceasta concesie azi este insuficientă!*"

La Petrograd, în ziua de 2 Martie, se formă un *guvern provizoriu*, compus din 12 membri ai Dumei, cu prințul Lvoff, organizatorul Zemstvo-urilor, ca președinte, profesorul Miliukoff la externe, Gucikoff la războiu și socialistul-revoluționar Kerensky la justiție. Tot la 2 Martie, Rusky putu să comunice telefonic cu Rodzianko. Conversația durà 2 ore, dar fără nici un folos, deoarece Rusky nu putu decât să se ralieze opiniei generalilor Brusiloff și Evert, cari cereau abdicarea Țarului.

Duma însărcină pe Gucicoff și Șulghin, membri ai guvernului provizoriu, să meargă la Pskow, spre a-i cere Țarului să abdice în favoarea fiului sau Alexis. Țarul refuză însă, spunând că nu se poate deslipi de marele duce moștenitor, dar că abdică în folosul fratelui sau Mihail Alexandrovici, ceea-ce și făcu, scriindu-și abdicarea chiar in tren, în gara Pskow, în noaptea de 2 spre 3 Martie.

In fața gravelor evenimente, pe cari le străbata, Țarul rămase totusi aproape neschimbat. El era tacut, dar mânca, bea și dormea ca de obiceiu.

Spre a fi mai în siguranță, el se întoarse la Mohilew, unde se întâlni cu mamă-sa Țarina-Văduvă Maria Feodorovna, care venea dela Kiew, ca să-și vază fiul părăsit, deși de mai mulți ani nu-i mai vorbea, din cauza intrigelor soției sale.

Din ziua de 3 Martie, generalul Alexieff, șeful marelui cartier-general, nu-i mai adresă Țarului nici un raport.

La 8 Martie sosiră la Mohilew deputații Dumei, Bublikoff, Gribunin, Verkinin și Kalunin, pentru a aresta, în numele reprezentanței naționale, pe fostul Țar. El se supuse cu resemnare și acestui demers și despărțindu-se de mamă-sa, spre a se urca în trenul ce-l aștepta sub presiune, fostul Țar auzi din gura ei următoarele cuvinte:

„Ți-am spus că Alexandra o să-ți mănânce tronul și ea 'ți l-a mâncat!“

Acel care fusese, timp de aproape 20 ani, Țarul tuturor Rușilor, fu condus la Țarskoe Selo, unde fu arestat într'o aripă a palatului imperial.

Țarina Alexandra a încercat până în ultimul moment să-și apere tronul, considerat de ea ca un *ce*, de care poporul nu se poate atinge. Rásputin, cauza atâtor nenorociri, îi însuflase această credință cladită pe nisip. Când i-se citiră ziarele cu textul abdicărei Țarului, ei nu-i venea să creadă. In fața faptelor îndeplinite, fosta Impărăteasă fu nevoită să se plece, rugându-se de nouii stăpâni ai destinelor Rusiei să nu vază într'însa decât *o soră de caritate!*.

Spre marea nenorocire a imperiului rus, marele duce Mihail Alexandrovici refuza să primească a se urca pe tronul Țarilor până ce nu va fi ales de o adunare constituantă, ceeace a fost o imensă greșeală, deoarece acceptând coroana și dând imediat poporului toate libertățile, putea să scape Rusia de toate zguduirile și suferințele ei din urmă.

Ministrul României la Petrograd, insuficientul C. Diamandi, voia cu orice preț însă să dea el Rusiei un țar. Avea candidatul *lui*: pe marele duce Chiril Vladimirovici, cumnatul Reginei noastre, pe care l'a convins să meargă la Dumă, asigurându-l că va fi aclamat ca Țar. Omul s'a executat, dar de la Dumă, unde a trebuit să *antichambreze*, s'a întors cu totul umilit, ceeace are să mulțumească sărăciei de inteligență a reprezentantului României.

Din acest moment Romanoff-ii [1]) deveniră suspecți.

---

[1]) După triumful revoluției, întreaga familie imperială fu arestată la Țarskoe Selo și sub guvernul Kerensky fu dusa în surghiun la Tobolsk, în Siberia. Sub regimul de teroare bolșevista familia Țarului fu transportată la Ekaterinenburg (Siberia), unde în vara anului 1918 a fost asasinată în condițiuni, cari vor rămâne vecinic o pată rușinoasă asupra poporului rus.

Dintr'o anchetă făcută și publicată de ziarul bolșevist *Pravda* s'a stabilit că au fost omorâte în total 11 persoane și anume membrii familiei Țarului in număr de 7 și alte 4 persoane din anturajul lor.

In calitate de inculpați au fost arestați 28 de inși, dintre care trei membri ai sovietului din Ekaterinenburg: Grusinof, Yakbontoff si Malutin; loaă

Rusia, mergând cu paşi repezi, voia *republică*. Adevăratul promotor al revoluţiei a fost poporul dimpreună cu armata, iar învingătorul ei *socialismul*, nici decum Duma.

---

femei, Maria Apraxina şi Elisabeta Mironoff. Ceilalţi inculpaţi aparţineau gărzei ex-ţarului.

Ţarul şi celelalte persoane au fost împuşcate; însă, după cum se hotarase, n'au fost chinuiţi. Inculpatul principal, ex-membru al sovietului din Ekaterinenburg, Iakhontoff, a mărturisit că asasinarea familiei Ţarului a fost organizată de el pentru a discredita puterea sovietelor şi în interesul partidului din care făcea parte: socialist revoluţionar stâng. După mărturia lui Yakhontoff, asasinarea lui Nicolae Romanoff a fost hotărâta încă dela Tobolsk, însă Ţarul era atunci prea bine păzit. La Ekaterinenburg, când şefii sovietelor îşi pierduseră capul, în urma înaintărei Ceho-Slovacilor, Yakhontoff, profitând de dreptul da a prezida comisiunea extra-ordinară, porunci să fie împuşcată familia ţarului şi persoanele din anturajul ei.

El a mai declarat că a fost martor ocular al execuţiu ei, că este pe deplin responsabil, dar că nu e vinovat de jefuirea victimelor, care s'a produs după asasinarea lor. In expunerea sa, acest trădator perfid a subliniat răspicat ultimele cuvinte pe cari le-a pronunţat Nicolae Romanoff:

„Poporul va blestema pe bolşevici pentru moartea mea".

Ceilalţi incupaţi, intre cari şi Gruşinoff şi Malutin, au declarat că nu se îndoiau de trădarea lui Yakhontof, dar ca au fost numai simpli executori ai ordinelor lui Yakhontoff.

Pravda adaugă ca, pentru fapta sa, Yakhontoff a fost condamnat la moarte şi împuşcat.

Raportul generalului Almazoff comunică însă cu privire la această tragedie îngrozitoare următoarele:

„Ţarul Nicolae, cu Ţarina, cu cele patru mari ducese: Tatiana, Olga, Anastasia şi Maria şi cu ţareviciul Alexis se găseau închişi într'o casă din Ekaterinenburg. Suita lor, — în care intrau principele Dolgorukoff, principesa Hendrikowa, generalul Tatişcef şi profesorul Botkin, — era deasemenea arestată.

Regimul aplicat acestor deţinuţi, ca şi familiei imperiale ruse, era pur şi simplu sălbatec: Din declaraţiunea unui servitor al Ţarului — singurul scăpat cu viaţă, prin fugă, — se ştie că împăratul, împărăteasa, cu cele patru fete mari şi cu băiatul lor, locuiau ziua şi noaptea o singură odaie mizerabilă, o celulă, fară nici o mobilă şi fără pat. Din bunăvoinţa foştilor lor supuşi, cei şapte membri ai familiei imperiale dormeau toţi la un loc, pe scândura goală a duşumelei, neavând altceva cu care să se învelească decât îmbrăcămintea de pe ei. Nu se poate preciza ce li se dedea de mâncare, însă e în afară de îndoială că nimic mai mult decât prea puţină pâine şi apă. Batjocurile cele mai de rând erau cuvântul de salutare cu care păzitorii lor li se adresau la fiece moment.

Trăiau acolo viaţa de cerşetori nemernici, fără să fie cruţaţi de lovituri.

In vremea aceasta, trupe ceho-slovace înaintau asupra oraşului Ekaterinenburg, care urma să fie părăsit de bolşevici.

Temându-se că victimele ar putea fi salvate, bolşevicii duseră pe toţi prizonierii lor cu suită cu tot, într'o pivniţă, unde nefericiţii fură grămădiţi unul

Chiar din ziua de 29 Februarie, când s'a putut constata reuşita revoluţiei, pe lângă comitetul executiv al Dumei se formase şi *comitetul deputaţilor lucratorilor şi soldaţilor*, care avea de scop să supravegheze acţiunea Dumei, bănuită în primul moment de socialişti că vrea să facă *o revoluţie politică*, iar nu *socială*, precum voiau ei.

Succesul socialiştilor a fost mult înlesnit din clipa în care marele duce Mihail Alexandrovici refuzase să accepte tronul fără votul poporului.

Nepractici, lipsiţi de pregătirea necesară pentru a guverna, visători şi mistici, prea încrezători în bunătatea omenească, socialiştii urmăreau o republică bazată pe in-

---

peste altul. Acolo, în întuneric, ruşii bolşevici ţinură sfat şi ser seră, într'o pornire de neînchipuită ticăloşie, pagina cea mai marşavă şi mai neagră din istoria rusească.

In faţa împăratului şi a familiei lui, fură loviţi crunt oamenii din suită — cei arătaţi mai sus — şi apoi pe rând împuşcaţi chiar acolo, în pivniţă. Fu întrebuinţat revolverul: prea mica depărtare dintre victimă şi călău nu îngădui întrebuinţarea puştei. Cadavrele se grămădiau.

Tatăl, omul, care fu Nicolae Romanow, şi mama slabă, care fu Ţarina, fură de faţă la repetarea,—chiar acolo în pivniţă, lângă cadavre, — a unei murdare nelegiuiri: cele patru mari ducese, copilele lor Olga, Tatiana, Anastasia şi Maria, fură din nou necinstite de brutele dimprejurul lor, cum erau, zilnic, de vre-o două săptămâni, mereu.

Nimeni n'a putut spune ce făceau în vremea aceasta acolo tatăl şi mama copiilor.

Sigur este însă că gloanţele, cari s'au tras mai pe urmă în aceste fiinţe, prea nefericite, loviră nişte făpturi despre cari nu se mai poate spunne că trăiau... Marea ducesă Tatiana îşi dădea sufletul în spasmuri: un rus o lovi cu patul puştei în cap, sfărâmându-i ţeasta.

Ţarul,—despre care servitorul spunea plângând că în toată vremea n'a scos o singură vorbă, ci a privit, alb la faţă, cu ochii stinşi — a cerut la urmă o singură bunăvoinţă: să fie omorît odată cu copilul său, cu singurul lui băiat. Graţia i-a fost acordată. Ţinându-şi fiul în braţe, gloanţele i-au pătruns pe amândoui aproape în aceiaşi vreme.

Cadavrele au fost târîte şi scoase afară în curte. S'au adunat scânduri şi lemne şi s'a improvizat un rug, pe care au fost suite, dându-se apoi foc. E probabil, că arderea nu s'a făcut complect. Nişte câini au fost văzuţi umblând pe acolo, după câtăva vreme.

Servitorul, de care vorbim mai sus şi care, plângând, răscolea grămada de oase, a găsit, într'o bucată din haina marei ducese Tatiana o piatră de briliant: era tot ce putuse lua fiica puternicului Ţar al Rusiei, temându-se că mâine poate va trebui să-şi cumpere şi ea pâine..."

ternaţionalism. Bunul simţ câştigă însă teren printre câţiva şefi: o ruptură se produce în partidul socialist. Unii, cei mai numeroşi, numiţi *socialişti-revoluţionari*, având ca şef pe Kerensky, nu mergeau până la extrem; alţii, mai puţin numeroşi, intitulaţi *social-democraţi*, cu Cehidze în frunte, cereau aplicarea principiilor lui Marx *în lumea întreagă!*

Socialiştii democraţi s'au divizat şi ei în două tabere: în *minimalişti* (menşevici), cari voiau un războiu pur defensiv, şi *maximalişti* (bolşevici), cari erau pentru încetarea războiului şi pacea imediată (partidul lui Lenin şi Trotzky [1]).

---

[1]) Vezi volumul: *Le dernier Romanoff*. de Charles Rivet.

CAPITOLUL XII

Dela revoluţie până la armistiţiu

Graţie regimului asupritor al ţarismului, ca şi starei culturale şi sufleteşti înapoiate în care a fost ţinut poporul rus, revoluţia rusească s'a înfăptuit mai târziu decât în alte ţări. Alegerea momentului pentru o asemenea profundă zguduire internă dovedeşte mai mult decât orice absoluta nepregătire politică şi socială a poporului rus pentru opera nehotărâtă, la care el s'a înhămat în ziua de 27 Februarie 1917, în cap cu conducătorii săi. De aci şi numărul enorm de probleme, cari se prezintau noului guvern revoluţionar şi Rusiei însăşi.

Aproape peste tot locul revoluţia a avut un caracter politic, de oarece mai toate problemele sociale ruse n'au fost atinse de vechiul regim şi nu puteau fi cauza răzvrătirei din primele zile ale revoluţiei. In Rusia rămăsese nedeslegate o mulţime de chestiuni sociale, cari în restul Europei găsisera de mult o soluţiune.

Dar imediat ce revoluţia politică s'a produs, imediat ce împăratul Rusiei a trebuit să abdice şi îndată ce fratele său Mihail a abdicat şi el, toate acele probleme sociale au eşit la suprafaţă. Şi nu era posibil să fie altfel. Tabloul politic şi social se prezinta astfel în ajunul revoluţiei: administraţia slabă legaturile dintre diferitele organe ale Statului anormale, aceiaşi divergenţă anormală dintre naţionalităţi, clase şi caste. Totul avea nevoe de o primenire. Muncă uriaşă! Şi într'adevăr, în prima lună a

revoluţiei s'a facut mai mult pentru Rusia decât în timp de 100 de ani de regim autocratic!

In primul rând s'a dat autonomia Finlandei, contra eliberărei căreia a luptat atât autocraţia. Pentru prima oară, Rusia s'a exprimat clar în ce priveşte Polonia. Se desfiinţează toate restricţiunile naţionale şi religioase, se permite în tribunale, în administraţie şi în şcoli întrebuinţarea altor limbi decât cea rusă. Aurora autonomiei naţionale a atâtor popoare luceşte şi la Odessa se pun bazele autonomiei Basarabiei de către un grup de ofiţeri moldoveni. In câteva săptămâni se săvârşesc cele mai mari prefaceri politice, la cari atâtor milioane de oameni le era teamă măcar să se gândească.

Dar unul din faptele mari ale revoluţiei ruse a fost abolirea pedepsei cu moarte, care nu exista de fapt în Rusia decât pentru crimele politice şi în timp de razboiu. Daca însă abolirea pedepsei cu moarte era un act de liberalism, ştergerea ei din codul militar — şi încă în timp de războiu — a fost o mare greşeala şi foarte curand însuşi omul care o făcuse, Kerensky, fu nevoit s'o reîntroducă pe front.

Toate aceste mari reforme realizate în câteva zile, precum şi repeziciunea cu care a fost săvârşită rasturnarea fostului regim se explică prin antipatia de care s'a bucurat guvernul şi regimul Ţarului Nicolae II. Această antipatie explică şi deosebirea mare dintre revoluţia franceză şi cea rusă. La 1789, nobilimea franceză se despărţise, în două tabere, una trecuse de partea revoluţiei, iar cealaltă emigra, lupta până la ultimul om sau se prăpădea în închisori.

In Rusia nu se vede nimic asemănător. Nobilimea acceptă cu bucurie revoluţia politică. Mai mult chiar; pe când în Franţa primii emigranţi au fost membrii familiei regale, în Rusia marii-duci sunt primii cari vin să salute Duma revoluţionară şi să recunoască noul regim. Pe toată întinderea vastului imperiu nu s'a găsit un locşor, pe care să se semnaleze „*Vandea rusă*".

Fără vrăjmaşi în interior şi acceptată aproape de toată lumea, revoluţia rusă în primele ei zile şi sub forma curat polilică, sub care se desvoltase, ar fi putut să aibă rezul-

tate fericite și colosale nu numai pentru Rusia, dar și pentru întreaga Europă.

Dar inamicul din afară era o amenințare serioasă, din două puncte de vedere. Mai întâiu, Germania, cu toate declarațiile de simpatie pentru detronarea țarismului, nu putea permite desvoltarea unei mari puteri democratice alături de autocratismul formei sale de guvernământ și, în al douilea rând, Rusia era obosită de războiu. Poporul rus, prin construcția lui psichică, era departe de popoarele anglo-saxone și latine, cari aveau rezistența sufletească necesara de a duce un războiu de lungă durată și el, după 3 ani de luptă, voia pacea.

Și în această privință, revoluția rusă diferă mult de cea franceză. La 1792, revoluția franceză se găsea, ca și cea rusă, în fața coaliției austro-germane, dar Francezii găsesc puterea de rezistență necesară și în bătălia dela Valmy ei reușesc să îngenunchie pe inamic.

In Rusia, lucrul se întâmpla pe dos. Intr'adevăr, la 21 Martie 1917, armata revoluționară rusă suferă primul eșec la Stochod, unde două divizii ruse sunt măcelărite aproape complect de Germani. Lupta dela Stochod e prima dovadă a desorganizărei armatei rusești.

Cu toate declarațiile formale făcute de guvernul revoluționar al prințului Lvoff că revoluția rusă nu poate exista cât timp inamicul va fi pe teritoriul ei, că lupta trebue dusă alături de aliați pe viață și pe moarte, ideia de pace prinde tot mai multe rădăcini în rândurile armatei. Pe lângă partea psichică, de care am amintit mai sus și care explică lipsa de rezistență a Rușilor, nu e mai puțin adevărat că greșeli grave s'au comis în această direcție și de către elementele extreme revoluționare.

Odată cu formarea guvernului Lvoff, se formează la Petrograd așa numitul *comitet al lucrătorilor și soldaților.* Comitetul acesta are pretenția de a conduce țara și de a pune mâna pe putere. La început modest, el refuză de a lua parte în guvern și trimite pe un singur reprezentant al său, Kerensky [1]), care ia portofoliul ministerului de jus-

[1]) Kerensky, după mamă Adler, în scurt timp după intrarea sa în guvern, și-a dat arama pe față, numind pe un advocat evreu membru la Curtea de Casație din Petrograd.

tiţie. Comitetul, sau *sovietul* pe ruseşte, duce însă pe ascuns politica sa de cucerire a puterei.

La câteva zile după revoluţie, ziarul oficios al comitetului „*Isvestia*“ publică memorabilul *ordin de zi No. 1*, adresat armatei şi în care se spunea clar soldaţilor:

> *„Nu aveţi încredere în ofiţerii voştri: ei fiind burghezi, nu pot avea aceleaşi vederi politice şi sociale ca acelea, pe cari le aveţi voi!“.*

Efectul acestui ordin a fost dezastruos, căci el deschidea larg porţile anarchiei în armată. Intr'adevăr, flota, compusă din elemente mai răzvrătite, a reacţionat imediat şi la Kronstadt şi Vyborg au fost ucişi o mulţime de ofiţeri de marină. In restul armatei s'a început lupta în contra comandamentului, s'au organizat în fiecare regiment comitete şi anarchia a devenit generală. Armata rusă din ziua aceea a încetat de a mai fi o unitate războinică şi reprezinta o massă diformă, ameninţând ordinea în Stat.

In acest interval, la Petrograd soseau refugiaţii politici ruşi mai din toate ţările lumei. Inainte de a vorbi însă de opera, pe care ei au făcut-o în Rusia, socotesc necesar să spun câteva cuvinte de ideile lor în ceace priveşte războiul.

Odată cu deslănţuirea războiului mondial, socialiştii ruşi s'au despărţit în două tabere. Unii suţineau că războiul trebue să fie pierdut pentru Rusia, dacă în această ţară se doreşte o reînviere politică. Ei se intitulau *porajenţi* (învinşi). Alţii susţineau, dimpotrivă, că războiul trebue să fie câştigat de Rusia, că Ruşii trebue să lupte şi să se apere în contra militarismului german, pentru a vedea triumfând ideile democrate în Rusia. Aceştia se numiau *oboronţi* (apărători). Din primul grup făceau parte Lenin, Trotzky şi chiar Cernoff, viitorul ministru de agricultură din cabinetul Kerensky, iar din al douilea Plechanoff, Alexinski, prinţul Kropotkin etc.

Reîntoarse în ţară, ambele grupări au început lupta în sensul ideilor lor. Lenin cu un mare grup de socialişti porajenţi a acceptat să treacă în Rusia prin Germania. Bine înţeles, că Germania le-a pus la dispoziţie, cu mare

bucurie, trenul, deoarece politica lui Lenin îi era cunoscută şi ea ştia bine că îi va fi utilă.

In curând s'a arătat de partea *cui* era Rusia. Deşi Plechanoff a fost primit cu multă căldură de massele populare, cari salutau în el pe marele exilat, care timp de 40 de ani a fost părintele socialismului, iar Lenin n'a găsit în primele zile aderenţi, totuşi câte-va săptămâni — nu mai mult — au fost suficiente ca ideile lui Lenin să fie acceptate de massele populare şi de armată. Omul acesta vorbea mulţimei aceea ce ea voia şi spre ce tindea: *pacea.*

In loc să se ia măsuri ca propaganda anti-războinică şi anti-militaristă să nu ia proporţii mari şi ameninţătoare, însuşi guvernul revoluţionar mergea în fruntea acestei propagande pentru pace, la început sub o formă mai mult sau mai puţin moderată.

Sovietul din Petrograd adresează către toate naţiunile un apel, în care spune:

> *„Noi vom apăra libertatea noastră de orice atac, fie din afară, fie dinlăuntru. Revoluţia rusă nu se va da înapoi din faţa baionetelor cuceritorilor şi nu se va lasa zdrobită de forţa militară străină. Dar noi apelăm la voi, lucrători şi ţărani! Aruncaţi de pe umerii voştri jugul guvernelor voastre, cum am aruncat şi noi autocratismul ţarist, refuzaţi să fiţi arma cuceririlor şi agresiunilor în mâinile regilor, proprietarilor şi bancherilor şi cu toţi să ne unim ca să terminăm acest războiu, care necinsteşte omenirea şi care întunecă zilele de naştere ale revoluţiei ruse".*

Sub presiunea sovietului, guvernul revoluţionar e nevoit să publice actul dela 27 Martie 1917, în care declară *„că guvernul rus n'are drept scop domnia asupra altor popoare, că nu vrea să se atingă de drepturile lor naţionale, că nu vrea cuceriri de teritorii şi că vrea o pace bazată pe auto-repartizarea naţiunilor".*

Principiul păcei fără contribuţii şi anexiuni şi cu auto-repartizarea naţiunilor este acceptat şi de guvern. Totuşi ideia de a lupta alături de aliaţi, ideia de a ajunge la pace prin îngenunchiarea militarismului german exista la 27 Martie şi a mai existat încă câtva timp, mai ales între con-

ducătorii burghezi. Ea e a acceptată în parte şi de Kerensky şi d'o bună parte a social-democraţiei ruse din jurul lui Plechanoff, dar ea nu era crezul majorităţei lucrătorilor şi soldaţilor, cari voiau cu orice chip *pacea.*

De unde maximaliştii, în primele zile, duceau o existenţă mizerabilă, refugiaţi în palatul fostei amante a Ţarului, balerina Kşeşinskaia, ei în curând reuşesc să aibă mare influenţă în sovietul din Petrograd' şi în sovietul sovieturilor (comitetul central al tuturor sovieturilor ruse).

Aceasta era situaţia primului guvern eşit din Duma imperului în primele zile ale revoluţiei şi care purta numele de „*guvern provizoriu*". Deşi era autoritatea superioară în stat, el nu se bucura de toată puterea, pe care de frică o împărţea cu sovieturile, cari pe fiecare zi deveneau mai exigente.

Prima lună a revoluţiei a trecut foarte liniştită. In Aprilie însă liniştea începe să fie turburată deabinelea. Veşti triste sosesc din interiorul ţării. Mişcări agrare au loc în mai multe gubernii. Ştirile de pe front sunt şi mai groaznice: multe regimente refuză sa îndeplinească ordinele date, motivând refuzul cu pretextul că n'au primit ordinul dela sovieturi.

Guvernul se simte slab. Massele n'au încredere mai ales în ministrul de războiu Gucikoff şi în cel de externe Miliukoff. Primul era acuzat de a fi partizanul vechei discipline militare, iar al douilea că ar fi imperialist, că ar dori ca războiul să continue pentru a lua Constantinopolul şi că nutreşte idei monarhiste, deoarece Miliukoff în primele zile ale revoluţiei se declarase pentru o monarhie constituţională. Sovieturile, pe de altă parte, nu se mulţumesc a avea în minister un singur reprezentant, pe Kerensky, ci cer intrarea şi a altor fruntaşi ai acestor sovieturi.

Faţă cu această stare de lucruri, guvernul este nevoit să declare „*că în vederea chemărei la conducerea ţării a acelor elemente creatoare şi active ale patriei, cari până în prezent n'au luat parte directă la conducerea ei, el se reformează*".

La 5 Maiu, Miliukoff, în urma unor manifestaţii de stradă, părăseşte ministerul şi este înlocuit cu Terescenko, al cărui portofoliu dela finanţe este încredinţat lui Şinga-

reff. Tot în acel timp demisionează și Gucicoff și conducerea ministerului de războiu și de marină trece în mâinile lui Kerensky, care devine sufletul noului guvern.

Noul cabinet se mai complectează cu următoarele elemente socialiste: Perevertzeff — justiție, Skobeleff — muncă, Pieșechonoff — aprovizionare și Tzeretelli — poștă și telegraf. Mai intră în minister și prințul Șahovskoi, care este cadet. Din primul minister revoluționar își conservă portofoliile numai prințul Lvoff, Konovaloff, Manuiloff, Nekrasoff, Godneff și Vladimir Lvoff.

Noul guvern face o nouă declarație. În ce privește politica internă, ea n'are mare importanță, ceace denotă că preocuparea principală a guvernului era de a da o satisfacție opiniei publice, care se interesa de o chestie mai presus de oricare alta, chestia externă, chestia războiului. Noua declarație spunea:

„Respingând orice idee de pace separată, guvernul pe fața își pune drept scop căpătarea în cel mai scurt timp a păcei generale, care nu va avea ca tendință nici domnia asupra altor popoare, nici luarea drepturilor naționale a altor neamuri, nici cucerirea de teritorii, într'un cuvânt o pace fără anexiuni și contribuțiuni, pe principiul autorepartizărei popoarelor".

De aci înainte guvernul acesta, precum și guvernele cari îi urmează vor înota într'o adevărată utopie, atât în chestia internă cât și în cea externă. Autoritatea a slăbit într'atâta, încât ea e condusă de lozincile extreme ale partidelor extreme. Omul, care câștigă în autoritate, e Lenin. Această autoritate este încă slabă, dar ea crește pe fiecare zi.

Să nu anticipăm și să examinăm pe rând toate evenimentele.

Ordinul de zi No. 1, noul regulament militar prin care se desființează salutul în armată, se democratizează oștirea până la punctul că gradele sunt alese, ca și notele guvernului adresate străinătăței și propaganda maximalistă, care se face peste tot locul, au desorganizat complect armata. Generalul Alexieff părăsește comandamentul suprem și este înlocuit cu generalul Brusiloff. Pe

front se începe rușinoasa operă de fraternizare între armatele ruse și cele inamice, dezertările iau proporții uriașe, orașele sunt pline de soldați, cari se dedau negoțului și furtului. In marină se petrec adevărate acte de sălbătecie. Numeroși ofițeri sunt omorâți.

O oarecare ordine totuși se mai menține încă. Kerensky, care este în fruntea armatelor de uscat și de mare, mai nutrește oare-cari speranțe în forțele armatei. El crede încă în cinstea poporului rus. Și fie că farmecul persoanei sau a cuvântului său, fie că într'adevăr armata n'a fost încă complect demoralizată, ici-colo sunt semne îmbucurătoare.

Congresul militar al frontului român, ținut la Odessa și la care asistă și generalul Scerbaceff, numit comandant suprem în locul generalului Sacharoff, și chiar însuși Kerenskï, votează o rezoluție războinică. Iar când consulul francez spune la acest congres că, pentru a se ajunge la pace, este o singură cale, adică calea victoriei, congresul îi face o manifestație furtunoasă. Aceiași hotărâre de a lupta o arată și deputații flotei Mărei Negre, cari la congresele din Moscova și Petrograd apelează la conștiința poporului de a lupta pentru a învinge, căci victoria va întări succesele revoluției ruse.

Kerensky este atât de încrezător în forțele armatelor sale, în spiritul lor de jertfă și în entuziasmul lor revoluționar, încât hotărăște ofensiva în contra armatelor austro-germane.

In ziua de 18 Iunie, armata rusă ia ofensiva pe frontul galițian.

In prima zi de luptă, soldații s'au purtat, după spusele comandamentului rus, în chip brav; participanții la luptă însă au mărturisit că avansarea s'a făcut din lipsa de rezistență și că soldații ruși mergeau la atac convinși că nimeni nu li se opune. In seara primei zile de luptă s'a și dovedit că armata nu mai avea spiritul militar, că era o hordă, de oarece soldații, după ce s'au dedat la prădăciuni, au fugit în interior, spre a vinde lucrurile furate. O avansare în liniile dușmane totuși s'a făcut, câteva localități, ca Haliciul, au fost ocupate, dar această înaintare

ş'a datorat batalioanelor ceho-slovace şi ale voluntarilor, printre cari era şi un batalion de femei: *batalionul morţei.*

Imediat însă ce forţele germane au apărut încontra regimentelor ruse, ultimele au luat-o la fugă într'un mod ruşinos. In câteva zile tot teritoriul cucerit de Ruşi a fost pierdut, iar în câteva săptămâni, după dezastrul dela Tarnopol [1]), Ruşii au trebuit să evacueze toată Bucovina şi acea parte din Galiţia, pe care trupele ruseşti o ocupau din 1914, adică din primele zile ale războiului.

După cum mişcarea revoluţionară rusă din Februarie şi Martie 1917 a forţat partidele politice din România să se grăbească a se pune de acord în ce priveşte rezolvirea problemei agrare şi electorale, deoarece şi la noi se avea încredere în mişcarea ordonată a revoluţiei ruse din prima ei fază, tot astfel dezastrul dela Tarnopol a avut o înrâurire, de data asta dezastruoasă, asupra situaţiei noastre politice.

Odată cu ofensiva rusă, armata română, admirabil refacută, antrenată şi înzestrată din belşug cu muniţiuni şi armament, a luat şi ea ofensiva la Mărăşti şi primele zile vorbeau de succese, cari vor rămâne vecinic înscrise în istoria glorioasă a poporului român. Inimile tuturor însoţeau cu admiraţie brava armată română, nădejdi temeinice se deşteptase în toată suflarea românească şi încrederea reînvia în toţi: recucerirea teritoriului pierdut din trupul ţărei părea ceva sigur.

Oprirea ofensivei ruse a trebuit, din motive strategice, să pună, din nenorocire, capăt şi ofensivei române. Austro-Germanii înţelegând acum că toată rezistenţa este în armata română, au început să atace frontul român cu o extremă înverşunare. Şi atunci a fost sortit armatei române să dea dovada de o rezistenţă, pe care aliaţii noştri Francezi au comparat-o cu rezistenţa eroică dela Verdun.

România s'a ridicat de astă-dată în ochii aliaţilor şi a întregii lumi civilizate ca o serioasă putere vitală. Nimeni după luptele glorioase dela Mărăşti, Mărăşeşti, Slănic şi

---

[1]) După debandada şi retragerea ruşinoasă a trupelor ruse dela Tarnopol, Germanii au pus mâna pe o imensă pradă de războiu în muniţii, tunuri grele şi provizii. Unii corespondenţi evaluiază această pradă la *trei miliarde.*

Oituz nu a mai putut nega rolul României, ca și revendicările drepte ale unui popor eroic și nobil. România, cu prețul a jertfe mari, 'și-a înscris un drept în istoria revendicărilor ei naționale.

Situația pentru moment însă a României devenea critică și, din cauza anarchiei din armata rusă, s'a discutat serios chestia evacuărei Curței, a guvernului și a armatei chiar. De fapt membrii Parlamentului, după recomandația guvernului, se și evacuiază la Odessa, unde sunt trimise și mai multe depozite sanitare. Deasemenea refugiații ardeleni sunt evacuați la Elisabetgrad, Aleski si Kherson.

Situația din Rusia devenea însă și mai critică. Maximaliștii cari au fost contra ofensivei, câștigau teren și mai mult și în primele zile din Iulie ei încearcă a lua puterea. Pe stradele Petrogradului au loc lupte între manifestanții maximaliști si între armatele credincioase guvernului; regimente întregi, fară consimțimântul guvernului, părasesc cazărmile si manifestează pentru pace și încontra guvernului. Revolta din Iulie n'are însa succes, guvernul Kerensky reușește să înăbușe mișcarea maximalistă. Se arestează cați-va conducători maximaliști, în majoritate evrei, se dă mandat de arestare și împotriva șefului lor Lenin, dar acesta se refugiază din Petrograd si de departe continuă a dirige mișcarea maximalista.

Anarchia crește și trebue luate masuri atât în armată, cât și în țara. Diferite gubernii și orașe se declară independente de Statul rus. După Kronstadt se declară republică neatârnată orașul Tzaritzin (de pe Volga), apoi orașele Kazan, Tașkend (din Turkestan) etc. Peste tot locul izbucnesc mișcări agrare; căile ferate amenință cu o greva generală, cerand marirea salariilor. Mișcările naționale iau un caracter separatist. Finlanda se declară independentă, guvernul provizoriu disolvă Seimul (Camera), dar acesta, încontra voinței guvernului, se întrunește. Ucraina continuă opera ei de ucrainizare și cere formarea de regimente ucrainiene, ceeace nu putea aduce decât desordine în armată.

Impotriva tururor acestor mișcări, guvernul provizoriu trebuia să lupte. Dar o luptă și mai serioasă avea de dus cu sovieturile. Acestea erau în contra guvernului de coa-

liţie şi nu încetau a cere eşirea din guvern a cadeţilor şi a reprezentanţilor dreptei democrate.

Dezastrul de pe front, desordinea interioară, mizeria economică şi financiară, opoziţia care se făcea reprezentanţilor burghezi — afară de Nekrasoff şi Terescenko, cari, deşi reprezentanţii cei mai tipici ai capitalismului, erau agreaţi de sovieturi — impun o nouă remaniere ministerială. Prinţul Lvoff părăseşte preşidenţia consiliului şi Kerensky ia frânele guvernărei Rusiei. La comandamentul suprem al armatei este numit generalul Korniloff.

Indepărtarea generalului Brusiloff face într'un mod aşa de puţin delicat, încât provoacă indignarea tuturor. Generalul Brusiloff era acuzat de a nu mai avea încredere în armată şi de a fi prevăzut dezastrul. Opinia publică este însă liniştită şi împăcată prin faptul că noul generalissim al armatelor ruse este un general încercat, un om de mare energie, generalul Korniloff reuşind să fugă din lagărul de prizonieri austriac în ajunul intrărei noastre în acţiune [1]).

Generalul Korniloff n'are nici el încredere în armată, dar are încredere în mijloacele de îndreptare, cari, aplicate, ar putea salva armata şi existenţa Rusiei. Sub Tarnopol şi în retragerea ulterioară, generalul Korniloff aplică, fără aprobarea guvernului, pedeapsa cu moarte şi ia măsuri de represiune severe, cari dau rezultate satisfăcătoare.

Noul generalissim pricepe că nu sunt suficiente numai măsurile militare, că nu este de ajuns ca frontul să fie puternic pentruca starea de defensivă şi ofensivă a armatei să fie la înălţime — şi el cere reforme în interiorul ţărei. In primul rând, generalul Korniloff cere punerea căilor ferate sub comandament militar, el pretinde controlul productivităţei fabricelor şi controlul comerţului. Dar mai presus de toate, generalul Korniloff cere ca toate elementele democrate ale ţărei să ia parte la conducerea Statului şi *nu* admite un guvern uniform socialist.

In jurul acestor pretenţiuni ale generalului Korniloff

---

[1]) Generalul Korniloff a trecut Carpaţii îmbrăcat în haine de soldat ungur, ajungând după multe peripeţii la Baia-de-Aramă şi apoi la Turnu-Severin, de unde a plecat să lupte din nou în Rusia.

se începe discuţiunea în sânul guvernului. Kerensky este prea mult prizonierul sovietelor, pentru a lua o hotărîre fără consimţimântul lor. El vrea să înlocuiască sovietele printr'un alt organ consultativ până la adunarea naţională (Constituantă), organ consultativ şi legislativ, care trebuia să pună bazele Rusiei revoluţionare şi a cărui convocare se hotărîse din prima zi a revoluţiei. Cum convocarea acestei adunări ar fi cerut prea multă vreme şi cum cererile lui Korniloff nu puteau aştepta, se decide convocarea unei adunări naţionale la Moscova, care, pentru moment, era organul consultativ al Rusiei.

Adunarea naţională din Moscova este convocată prin învitări personale făcute de guvern. Sunt convocaţi membrii celor patru Dume, reprezentanţii Curţei de casaţie, ai Universităţilor din Rusia, ai barourilor, ai consiliilor comunale [1]), ai sovietelor etc.

Frumoasă şi impunătoare a fost această adunare, care este ultima în aceasta revoluţie, la care iau parte reprezentanţi ai tuturor claselor sociale. Ea este ultima încercare de o apropiere a claselor. Discursurile lui Kerensky, ale generalilor Korniloff şi Alexieff, ale bărbaţilor politici ruşi Miliukoff, Şingareff, Tzeretelli, a marilor industriaşi Riabuşinski, Tretiakoff, Kişkin, etc. fac o impresie zguduitoare.

Rusia este în pericol — acesta e refrenul. Rusia nu mai are armată — aceasta este constatarea făcută de generalii Korniloff şi Alexieff, în această adunare. Inamicul, când va voi, va putea înainta şi în curând el va încerca luarea Rigei — spune Korniloff. Şi cuvintele lui sunt profetice!

Adunarea se termină însă, cu toată patetica strângere de mână a reprezentantului muncitorimei Tzeretelli şi a marelui financiar şi industriaş Riabuşinski — strângere de mână, care trebuia să reprezinte simbolul unirei ambelor clase — cu constatarea că o prăpastie adâncă este între ambele aceste clase.

In orice caz, adunarea dela Moscova fixează un lucru: necesitatea formărei unui guvern de coaliţie dintre elementele socialiste şi cele ale comerţului şi industriei.

[1]) Alegerile comunale au avut loc în cursul lunei Iunie şi au dat o majoritate ecrazantă partidului socialist revoluţionar, din care făcea parte Kerensky.

După câteva tergiversări şi discuţii se ajunge la formarea acestui guvern.

Rezultatul practic al acestei coaliţii este nul, iar rezultatul politic din cele mai proaste. Coaliţia exasperează elementele extreme ale socialismului, cari hotărăsc să lupte cu orice preţ în contra coaliţiei. Maximalismul ia proporţii uimitoare. Sovietul deputaţilor lucrătorilor şi soldaţilor din Petrograd ia o atitudine curat maximalistă şi, cu ocazia votărei noului comitet, alege pe Trotzky preşedinte. Cu mici excepţii, întreg biroul sovietului este maximalist.

Nu mai puţin bine stau lucrurile şi în sovietul sovietelor. Şi aci ideia de pace devine obsedantă. Văzând că congresul dela Stockholm al socialiştilor internaţionali n'a reuşit, deoarece guvernele aliaţilor au refuzat să dea paşapoarte socialiştilor, sovietele vor să impună punctul lor de vedere guvernelor aliate 'şi să le silească a discuta cu ele. Ocazia se prezintă. Pentru Octombrie 1917 se hotărăşte convocarea la Paris a unei conferinţe interaliate, la care era invitată şi Rusia. Guvernul nu ştie pe cine să trimită şi în ultimul moment decide să fie reprezintat prin Maklakoff, unul din leaderii partidului cadet. Delegatul militar trebuia să fie generalul Alexieff, care este şi chemat la Stavka (marele cartier general), unde are o întrevedere cu Kerensky, dar generalul refuză însărcinarea şi declară ziariştilor.

—*„Eu nu am jucat niciodată cu cărţi măsluite şi nu voesc să joc nici de data asta!“*

Intr'adevăr, se cerea reprezentanţilor oficiali ai guvernului să aibă o situaţiune caraghioasă. Pe când ei trebuiau să susţină războiul şi lupta până la rezultatul final, alături de ei se fixase să meargă şi un reprezentant al sovietelor, Skobeleff, fost ministru al muncei în cabinetul Kerensky şi din care eşise după formarea noului guvern de coaliţie cu elementele comerciale şi industriale.

Skobeleff avea instrucţiuni precise din partea sovietelor. Aceste instrucţiuni erau cea mai monstruoasă caricatură a dezideratelor formulate în Martie şi Maiu de către guvernul provizoriu. Instrucţiunile date lui Skobeleff uitau cu totul principiul auto-repartizărei naţiunilor, aduceau cea mai mare confuziune în spiritul popoarelor în ce priveşte drepturile

lor la existența națională, s'emiteau noui vederi asupra frontierelor și drepturilor națiunilor.

Țări, cari au făcut jertfe enorme, ca Belgia, Serbia, România, Muntenegru, erau uitate sau în loc de a se da satisfacție intereselor lor naționale, li-se știrbeau și acele libertăți pe cari le aveau. Intr'un cuvânt, instrucțiile erau fabricate cu scopul ca ideile emise în ele să fie acceptate nu de aliați, dar de Germani.

Imediat a urmat o serie de protestări din partea țărilor aliate. Ministrul Belgiei la Petrograd a adresat sovietelor o scrisoare demnă și hotărâtă, în care arăta ceace a făcut Belgia pentru civilizație. Ministrul Serbiei, Spalaicovici, si consulul sârb din Odessa, Tzemovici, au publicat două memorii, cari au fost adresate deasemenea lui Skobeleff, arătându-i greșeala pe care o fac sovietele uitând drepturile sfinte ale Serbiei, atât de greu încercate. Profesorul Massaryk nu mai puțin s'a grăbit să protesteze, în numele poporului ceh, care se vedea uitat de democrația rusă numai ca să reușească, prin propuneri favorabile blocului german, la o pace apropiată.

Este curios că numai noi, Românii, n'am făcut nici un gest de protestare. Comodul ministru al României la Petrograd, C. Diamandi, nu avea nimic de apărat! Sufletul său bizantin nu simțea chemarea să ridice, în numele României, glasul în favoarea Românilor din Transilvania și Ungaria, ale căror drepturi la o viață independentă fuseseră doar recunoscute de înșiși aliații noștri. Spre rușinea și durerea noastră, trebue să spun că grupul socialist român din Odessa a fost singurul, care, prin publicitate, s'a adresat cu un protest împotriva ignorărei de către soviete a drepturilor României asupa Transilvaniei și a protestat încontra autonomiei Dobrogiei, care nu poate fi decât o provincie românească.

Intru cât gestul grupului socialist român din Odessa, condus de faimosul agent bulgaro-nemțesc dr. C. Racovsky, a fost sau nu sincer și de bună credință, nu pot să apreciez. Fapt indiscutabil este că d-rul Racovsky a adresat comitetului central al sovietelor din Petrograd, la 26 Octombrie 1917, următoarea adresă de protestare:

Tovarăşi! In instrucţiile date lui Skobeleff, delegatul democraţiei ruse la conferinţa din Paris, aţi spus relativ la România următoarele: „România trebue să fie restabilită în vechile ei graniţe, cu obligaţiunea să dea autonomie Dobrogiei, care va fi liberă să dispună de soarta ei".

Social-democraţia română, care se găseşte în majoritatea ei în Rusia în urma persecuţiilor guvernului român, crede de datoria sa să facă următoarele declaraţii în această chestiune :

Chestiunea Dobrogiei se împarte în doua: 1) Chestiunea teritoriului, care a fost ocupat dela Bulgari în 1913 şi care se numeşte *Cadrilater*; şi 2) Vechea Dobrogea.

In ceeace priveşte Cadrilaterul, nu poate încape vorba. Pamântul, anexat cu forţa, locuit de o massă compactă bulgară, trebuie să fie restituit statului vecin. Aci nu poate fi vorba nici de autonomie, ci numai de retrocedare.

Dar vechea Dobrogie a fost dată României în urma războiului din 1877 şi în schimbul a lor 3 judeţe basarabene, cari au rămas libere după anexarea întregei Basarabii în 1812. Majoritatea populaţiei din această provincie este românească. Minoritatea o formează Turci, Bulgari şi Evrei. Acestei minorităţi trebue să i-se dea liberă desvoltare în marginile statului actual. Aci nu poate fi vorba de nici o autonomie, ci numai de introducerea unei stări democratice largi.

Mai mult încă, Dobrogea este plămânul României; fără aceasta provincie, care îi deschide esirea la mare, România nu se va putea desvolta, nu va putea trai. A lua României Dobrogea, este acelaşi lucru ca şi deslipirea dela Republica rusă a provinciilor baltice şi ale celor de lângă Marea neagra.

România ar degenera economiceşte şi politiceşte şi ar cădea sub influenţa statelor capitaliste.

Luarea malurilor mărei, prin autonomia Dobrogiei, ar avea consecinţele, pe cari le-ar fi avut ocuparea trecătorilor de către Rusia ţaristă.

Social-democraţia română va lupta din toate puterile ca aceasta să nu se întâmple. E drept că populaţia Dobrogiei a fost şi este sub un regim excepţional de persecuţie. Dar pentru acest regim nu este vinovat restul poporului român, cum nu poate fi poporul român răspunzător şi de oligarhia română, care nu s'a purtat nici cu el mai bine.

Eşirea din această situaţie nu se va face cu autonomia Dobrogiei, ci cu distrugerea oligarhiei române şi cu introducerea regimului republican.

Dar chestia românească nu se termină aci. Sunt mai bine de 4 milioane de Români sub jugul Ungurilor şi Austriacilor. Probabil că a fost o scăpare din vedere că n'aţi cerut şi pentru Transilvania şi Bucovina autonomia şi dreptul de a dispune de soarta lor. Aceasta n'are nimic de a face cu tendinţele imperialiste ale oligarchiei noastre.

Exprimăm dorinţa ca reprezentanţii democraţiei ruseşti la conferinţa din Paris să nu uite şi aceste chestiuni.

Toate acestea sunt cerinţele noastre minimale şi temporare, deoarece noi ştim că numai o federaţie balcanică va pune capăt intrigilor dinastice, tendinţelor imperialiste şi războaielor fratricide, cum ştim că numai revoluţia internaţională a proletariatului european va deschide omenirei noui drumuri.

Primiţi, dragi tovarăşi, salutul nostru frăţesc.

Odessa, 26 Octombrie 1917. **Dr. C. Racovsky**

Instrucţiile date însă lui Skobeleff n'au avut cinstea de a fi desvăluite la congresul interaliat, deoarece evenimente din ce în ce mai grave au turburat cu totul viaţa politică şi socială a Rusiei.

Starea de anarchie, care lua proporţii îngrozitoare, punea pe gânduri pe toţi acei cari îşi iubeau ţara. Ideia de a salva Rusia era în mintea tuturor. A aştepta era criminal.

Generalul Korniloff se hotărăşte a acţiona şi cât mai curând. Istoricul întreprinderei acestui ardent patriot rus este încă obscur, desi ultimele destăinuiri făcute de generalul Alexieff, de Savinkoff şi chiar de Kerensky permit să se poată trasa în liniamente mari care a fost adevărul în privinţa manifestărei korniloviste.

Convinşi că numai o dictatură severă va putea scoate Rusia din pericol, că numai o luptă fără iertare încontra maximalismului, care devenise agresiv, va putea stinge focarele de anarchie, atât Kerensky cât şi generalul Korniloff au fost de acord că trebue luate măsuri extreme. La această hotărâre s'a alipit şi ministrul de războiu Savinkoff, om de mare energie, cu un trecut revoluţionar

serios, un om de talent, bun scriitor și care, în calitate de comisar militar al guvernului pe lângă frontul de sud-vest, luase acele măsuri energice în contra rușinoasei fugi de pe front, dimpreună cu generalul Korniloff.

Vremea cerea repezi măsuri de îndreptare și cu orice preț. Intre timp se produsese căderea orașului Riga. Căderea acestui însemnat punct comercial și industrial era o lovitură hotărâtoare pentru Rusia. Riga era un centru de export de mâna întâia și ultimele statistice arătau că el făcea concurență și porturilor Mărei-Negre. Riga era, după Petrograd, a doua fereastră a Rusiei spre mare, fără de care în marea casă a imperiului nici aerul, nici lumina nu vor mai putea pătrunde.

Pierderea Rigei s'a făcut într'un mod rușinos. Armatele germane, după un atac de câte-va ore, au pus poduri peste rîul Dvina în dreptul Ixkiulului. Repeziciunea, cu care a fost trecută Dvina, se explică numai cu absoluta lipsă de rezistență. Un strateg rus îmi spunea, la Odessa, că peste Dvina, care în locul unde a fost trecută, are o lărgime colosală, nu s'ar fi putut pune un pod decât în 14—16 ore, dacă s'ar fi arătat cea mai mică împotrivire. Ori Germanii, cum am mai spus, au așezat podurile în câteva ore, ceeace denotă absoluta lipsă de rezistență.

Odată Dvina trecută, Germanii au avansat fără nici un obstacol. Armatele ruse au fugit în debandadă, fără să lupte. Multe regimente, cuprinse de nebunia revoluționară, se dau prizoniere cu muzica în frunte, cântând *Marsilieza*, convinse că fac opera păcei. Foarte în curând însă au trebuit să se convingă că Germanii nu priveau cu aceiași ochi mișcarea revoluționară și că au înăbușit în sânge încercările de revoltă din Riga. Pricina represaliilor germane a fost devastarea Rigei de trupele ruse și de lucrătorii ruși în ajunul părăsirei acestui oraș, căci să nu se uite, dacă Rușii erau molâi în atacuri pe front, ei erau totdeauna gata și zoriți să lase foc și pârjol pe unde treceau. Așa au făcut în țară la noi, așa au făcut și pe teritoriul lor. Comandamentul german, imediat ce a ocupat Riga, a ordonat ca lucrurile furate să fie aduse sub pedeapsă de moarte. Trei zile s'a cărat pe piața principală a orașului materialul furat.

In asemenea condiţiuni, armata rusă revoluţionară a înscris în istoria omenirei o pagină din cele mai ruşinoase.

Militar până în adâncul sufletului, generalul Korniloff a suferit mult de această ruşine a armatei sale. Voind să nu ascundă nimic, toate comunicatele sale din acele zile vorbesc sincer de decăderea armatei ruse.

Dar maximalismul, care începe să priceapă unde este adevăratul său vrăjmaş, precum şi mulţi din socialiştii revoluţionari, printre cari era şi ministrul Cernoff din cabinetul lui Kerensky, simţiseră ca în Korniloff se ascunde omul care va continua războiul până la victorie, cu riscul chiar de a înăbuşi revoluţia socială. Impotriva lui se începe deci o luptă aprigă. Căderea Rigei, în loc să deschidă acestor oameni ochii asupra stărei reale din Rusia, le permite să deslanţuie pe faţă o campanie în contra lui Korniloff. Mai întâi comisarul frontului de nord îndrăznea să susţină că Korniloff căuta să ponegrească armata pentru a lua măsuri energice în contra ei, publicând comunicate calominoase pentru armata rusă, care s'ar fi purtat în chip *eroic* în faţa Rigei. Erau foarte interesante contrazicerile dintre comunicatele generalissimului şi acele ale comisarului frontului. Primul arăta laşitatea oamenilor, pe când al douilea făcea din ei nişte eroi.

Jocul acesta nenorocit a servit mult cauza maximalismului, care a luat în mâinile sale conducerea sufletească a armatei.

Korniloff, fiind omul faptelor şi dându-şi socoteala că ar fi o crimă a aştepta urmările acestei situaţii intolerabile, s'a hotărît să facă o lovitură de stat. Aflând că, la Petrograd, maximaliştii pregătesc o încercare de a pune mâna pe putere, generalul Korniloff îşi îndreaptă armatele credincioase lui contra Petrogradului. Generalisimul era convins că lucra de acord cu Kerensky, care acceptase în totul planul generalului şi al ajutorului de ministru de războiu Savinkoff.

Armatele lui Korniloff ajung aproape de Petrograd. Ele sunt conduse de generalul Krimoff, un distins ofiţer. Petrogradul era în aşteptarea evenimentelor hotărâtoare.

Dar deodată Kerensky face o schimbare de front. El acuză pe Korniloff de trădare, îl îndepărtează dela comandamentul suprem şi ia el singur asupră-şi această grea

sarcină, dând ordin armatei din garnizoana Petrogradului să pornească încontra armatei lui Korniloff. Savinkoff, numit în ajun guvernator general al Petrogradului, este scos din slujbă, iar generalul Korniloff este acuzat de Kerensky de a fi voit să puna mâna pe putere.

Omul nefast, care în momentul decisiv a împiedecat pe Kerensky de a merge alături de generalul Korniloff, care îi garanta ordinea și liniștea în țară, a fost, după ziarul socialist *Kiewskaia Misl*, ministrul Nekrasoff. Acest ziar spune că Kerensky, într'un raport al său asupra activității sale, declară că este vinovat în fața lui Korniloff și geniul rău al lui a fost ministrul Nekrasoff. De altfel, din primele zile s'a vorbit ca apelul către națiune n'a fost scris de Kerensky, ci de Nekrasoff, care a fost cauza nereușitei întreprinderei lui Korniloff, singura care ar mai fi putut salva națiunea rusă.

Mișcarea kornilovistă eșuând, generalul Korniloff este arestat și trimis la Bihow. Tot odata cu el sunt arestați și comandanții frontului de sud-vest și apus, cari au fost solidari cu el. Lichidarea afacerei o ia generalul Alexieff, care însa, dupa ce primește din mâinile lui Korniloff comandamentul și îl trece în mâinile lui Kerensky, părăsește el însuși marele cartier, deoarece văzuse toată urzeala de intrigi, cari se țeseau în acest focar de minciuni și provocațiuni.

Mișcarea kornilovistă era simptomatică. Ea nu putea sa rămână fară urmări. Miniștrii socialiști nu mai pot, în cabinetul Kerensky, sta alături de burghezii democrați, cari simpatizau gestul generalului Korniloff. Din minister ies Cernoff, Avksentieff și alți socialiști. Miniștrii burghezi nu cred nici ei posibil să mai rămână, căci sovietele țipau că sunt contra-revoluționari și kornilovişti. O nouă criză ministerială are loc și guvernul, timp de două săptămâni, este condus de micul cabinet, adică de cinci miniștri: Kerensky, Nekrasoff, Terescenko, Nikitin și Pieșechonoff.

Guvernul se gasește în fața unei stări de lucruri nedefinită și anarchică. Situația se agravează pe zi ce trece. Deși dela Riga până la Petrograd este o distanță colosală pentru-ca armatele germane să poată încerca să meargă într'acolo, totuși flota germană ar putea forța golful finlandic. In marina rusă nu se poate avea încredere. Marinarii din Kronstadt cer darea în judecată a lui Kerensky, pentrucă

acesta i-ar fi calomniat. Intr'adevăr, Kerensky într'un discurs al său se îndoia dacă Kronstadtul va rezista atacului german.

In Finlanda, mişcarea maximalistă ia proporţii îngrozitoare. Din nou asasinate de ofiţeri şi revolte de soldaţi. Toată Rusia este într'o stare de anarchie prevestitoare de dezastru. Revoltele agrare iau proporţii uriaşe.

In această stare haotică se iveşte pe deasupra şi greva căilor ferate. Trebue să insist asupra acestei greve, căci ea a fost prilejul a noui şi dureroase evenimente. Căile ferate aveau, ce e drept, o situaţie precară în Rusia. Ultimele evenimente înrăutăţise această situaţie. Fuga soldaţilor de pe front, lipsa de combustibil, reducerea mişcărei şi lipsa de vagoane supraîncărcase activitatea acestor modeşti funcţionari ai Statului. Dar pretenţiile lucrătorilor şi funcţionarilor ceferişti erau aşa de mari, încât statul nu putea rezista. Căile ferate cereau ca să li se mărească budgetul cu *trei miliarde de ruble!*

Bine înţeles, suma nu era prea mare pentru moment. Când se ia în vedere că, pentru 6 până la 8 ore de muncă, salariul mijlociu în Rusia varia între *25 şi 50 ruble pe zi*, se înţelege că dacă s'ar fi plătit lucrătorii căilor ferate în proporţia restului lucrătorilor din Rusia, cele 3 miliarde abia ar fi acoperit salariul lor [1]).

Kerensky nu poate satisface cererile ceferiştilor şi greva ţine trei zile fără a căpăta satisfacţia cerută. Lucrul acesta nu l'a iertat personalul căilor ferate şi, la prima ocazie, comitetul ceferist a ştiut să se răzbune!

Anarchie, grevă, sărăcie şi mai presus de toate războiu! După-ce Germanii se liniştiseră cu ocuparea Rigei şi se părea că se vor opri aci, după-ce din Petrograd au fost evacuate o parte din bogăţiile capitalei şi, faţă cu timpul înaintat, se credea că Germanii nu vor mai ameninţa capitala şi evacuarea Petrogradului se oprise, noui evenimente militare se produc.

Germanii atacă insula Oesel dela gura golfului Riga.

---

[1]) La Tzaritzin, cam în timpul grevei căilor ferate ruse, a izbucnit şi greva încărcătorilor din port, cari câştigau la 250 ruble pe zi şi totuşi nu erau mulţumiţi!

După o luptă de câteva ore, insula este ocupată. Câteva zile în urmă este ocupată și insula Dago și trecătoarea Moon-Sund. Și de data aceasta, ca și la Stochod, Tarnopol și Riga, se constată lipsa complectă de rezistență a armatei ruse.

„Nu mai există armata rusă!“ — a exclamat generalul Brusiloff la congresul național din Moscova și într'adevăr armata rusă nu mai exista....

„Cu artileria și submarinele, pe cari le poseda Rusia — scria un strateg rus — nu s'ar fi putut să se apropie nici un vas de războiu german de insulele acestea și orice flotă, care s'ar fi apropiat, ar fi pierdut jumătate din numărul ei înainte de a depune un singur soldat. Germanii au ocupat insulele în câteva ore, fără pierderi serioase. Baterii întregi s'au predat, fară să tragă un singur foc“.

Dezastrul dela Oesel și Dago punea iar pe tapet chestiunea evacuării Petrogradului și punea tot odată și chestiuni mai serioase, ca chestia continuării războiului sau a păcei.

Congresul dela Moscova nu dăduse nimic, iar Adunarea națională nu putea fi convocată, neprocedându-se încă la alegeri. Guvernul avea însă nevoe de o putere consultativă, căci singur nu mai știa ce să facă.

Sovietele, după cum am arătat, erau îmbibate de spiritul maximalist. Sovietul din Petrograd era curat maximalist și conducătorul lui era Leon Braunstein Trotzky. Sovietul general era în contra guvernului. Cernoff, după ce părăsise guvernul, în care avusese un rol foarte suspect și provocase revolta tutulor acelora, cari voiau continuarea războiului, căci vedeau în aceasta mântuirea Rusiei, reluase în soviete politica lui anti-guvernamentală și în special contra lui Kerensky [1].

---

[1]) Am relevat că Cernoff a fost din partidul acelora, cari voiau înfrângerea Rusiei. Reîntors în Rusia, el a negat aceasta și așa a ajuns ministru. Totuși, chiar fiind ministru, Cernoff a continuat politica sa de înfrângere. Intr'un consiliu de miniștri, în care generalul Korniloff voia să facă destăinuiri de ordin strategic, Kerensky și Savinkoff l'au întrerupt, nelăsându-l să vorbească, iar după ședința consiliului 'i-au explicat generalului că nu era bine să vorbească de planuri secrete de strategie în fața lui Cernoff. Frumos cabinet!

Sovietele voiau un guvern pur socialist, un guvern pacifist. Sovietul din Petrograd era mai categoric, el cerea pacea cu orice préţ şi era încontra evacuărei Petrogradului.

Atunci a apărut ideia unei Adunări naţionale, în care ar predomina elementul democrat. Adunarea dela Moscova a fost astfel ticluită, încât majoritatea o aveau elementele censitare, ceeace nu exprima, după soviete, voinţa naţională. Noua adunare, care trebuia să fie nu numai consultativă şi de scurtă durată, dar şi legislativă şi prin urmare de mai lungă durată, trebuia sa funcţioneze până la Adunarea naţională, care se hotărâse a se convoca pe la sfârşitul lunei Novembrie, dar ale cărei alegeri nu au avut loc nici până azi! Noua adunare trebuia să poarte numele de *Ante-parlament*.

Convócată în grabă, adunarea din Petrograd era compusă din reprezentanţii sovietelor, cooperativelor, sindicatelor muncitoreşti şi ai diferitelor partid politice democrate, dar cu predominanţa elementului lucrător şi soldăţesc. De fapt, Ante-parlamentul era sovietul general, plus câteva elemente democrate moderate. Ante-parlamentul avea un rol mare: el trebuia să decidă de soarta Rusiei, el trebuia să fie baza de rezistenţă a guvernului. Dar, din prima zi, el a dat proba lipsei celui mai elementar bun simţ politic.

Chestiunea primă, care 'i-a fost pusă, a fost aceea a reorganizărei guvernului. Ce fel de guvern era necesar Rusiei: un guvern de coaliţie cu elementele burgheze, cu reprezentanţii comerţului şi industriei sau un guvern curat socialist? Chestiunea părea simplă. Dar elementele disparate, nepricepute în chestiile politice, n'au putut sesiza chestiunea în toată lărgimea ei şi votul Ante-parlamentului a fost unic în istoria parlamentară.

Prima zi de vot respinge ideia coaliţiei. Biroul Ante-parlamentului pricepe non-sensul acestui răspuns. Ţara e în imposibilitate de a fi condusă numai de socialişti, ţara e prea legată de clasa burghezo-capitalistă ca să nu se ducă în prăpastia ruinei şi distrugerei, acceptând o politică demagogică — şi în urma unui discurs al lui Tzeretelli, care este capul cel mai sănătos al socialiştilor ruşi, Ante-parlamentul revine şi chestia se pune din nou la vot.

De data aceasta, votul e şi mai curios. Se votează că e necesar un guvern de coaliţie, dar fără cadeţi, cari sunt anti-revoluţionari; se votează că e necesar un guvern cu reprezentanţii burgheziei, dar când ambele aceste deziderate sunt unite într'o singură propunere, *ea este respinsă.*

Chestiunea rămâne cu chipul acesta nedeslegată. Totuşi guvernul de coaliţie se formează şi în el intră Kişkin, Tretiakoff şi alţi reprezentanţi ai comerţului şi industriei ruse alături de elementele socialiste.

Ante-parlamentul ca şi congresul dela Moscova nu vor rămâne în istoria revoluţiei ruse decât ca exemplul unor adunări, în cari s'au vorbit lucruri frumoase, dar nu s'au luat nici un fel de hotărâri serioase. Şi lucrul nu e de mirare.

Revoluţia, din politică cum era în primele ei zile, luase un caracter pur social. In faţa masselor schimbarea de regim nu însemna nimic. Oamenii, cari contribuiseră la crearea noului regim, nu însemnau nimic dacă ei nu veneau cu lozinci, în cari principiile sociale cele mai largi să-şi afle locul. Toată lupta politică se concentrase în jurul ideilor sociale. *Pământul să fie al ţăranilor, fabricile ale lucrătorilor, totul al fiecăruia şi fiecare stăpân pe toate!*

Acesta era idealul social al mulţimei.

Nu putea prin urmare nici congresul dela Moscova, nici Ante-parlamentul să aducă ceva bun atât timp cât el trebuia să urmeze o politică de stat, o politică de ordine, o politică consecuentă cu forma încă înapoiată a Rusiei.

Massele muncitoreşti şi soldaţii erau târâţi de şivoiul ideilor maximaliste. Pretenţiile masselor sunt aşa de ameninţătoare, încât guvernul trebue să cedeze şi să elibereze pe unii din corifeii maximalismului arestaţi după evenimentele din Iulie. Armata este de partea maximaliştilor, cari singuri au drept lozincă în chestia războiului: *ideia de pace imediată.*

Guvernul Kerensky pierduse ocazia să pună frâu acestor pretenţiuni şi ameninţări. Korniloff era arestat şi ideia lui compromisă. Nu ştiu dacă a înţeles sau nu Kerensky că situaţia lui e pierdută, dar în ziua de 24 Octombrie (1917) el vine în Ante-parlament şi cere consimţimântul acestuia de a lupta în contra maximalismului, care pregătea o revoltă de stradă cu scopul de a pune mâna pe putere.

Discursul lui Kerensky a fost cântecul lebedei al acestui tribun, care a ţinut fixată asupra lui atenţia întregei lumi timp de 8 luni şi care a făcut atâta rău nu numai Rusiei, dar întregei lumi democrate.

Nu am destule elemente ca să judec dacă Kerensky a fost un farsor sau un om cinstit în politica lui. Mai curând înclin a crede, judecând după uşurinţa cu care trecea dela o idee la alta, patetismul cu care vorbea, lipsa de prevedere, de judecată şi de bun simţ, care în atâtea rânduri l-au făcut să piardă situaţii create, mai curând zic că Kerensky a fost mai mult un om cinstit. In judecata bărbaţilor politici ruşi trebue totdeauna luată în seamă partea curat naţională a ideilor lor.

Nu trebue să se uite că Rusia a trăit într'o atmosferă de tiranie, dar şi de misticism religios. Ca şi Francezii în ajunul revoluţiei, Ruşii au fost hrăniţi cu ideile lui Tolstoi, Vladimir Solovieff, etc., idei umanitariste în genul ideilor lui J. J. Rousseau. Pentru filosoful rus, ca şi pentru filosoful genevez, omul este bun, legile sociale sunt rele: aduceţi o îndreptare în aceste legi şi omul va fi liber!

Ei bine, Kerensky a fost îmbibat de acest umanitarism grotesc. Din ziua, în care, ca ministru de justiţie, deschidea largi porţile închisorilor, nu numai pentru condamnaţii politici, ci şi pentru criminalii de rând, spunând puşcăriaşilor; *„Vă dau libertatea, fiţi cinstiţi!“*, se putea vedea că omul acesta nu era croit pentru a conduce un popor.

De altfel, tot restul activităţei lui este o serie întreagă de greşeli de felul acesta. El dă libertăţi nebuneşti soldatului, el lasă la judecata soldatului să aleagă dacă trebue să lupte sau nu, ba într'un discurs al său, ţinut soldaţilor, le spune:

— *„Oare numai cu cnutul trebuie să fiţi împinşi la războiu? Conştiinţa voastră de oameni liberi nu va fi suficientă?“*

Naivitatea acestei întrebări arată cât de puţin cunoştea oamenii acest tânăr visător, care credea că este de ajuns să vorbeşti de conştiinţa unui om, pentru a-l face să accepte şi ideia de moarte pentru un ideal.

Cu o asemenea mentalitate, era imposibil ca Kerensky, ajuns un moment conducătorul Rusiei, să nu dea de mal

democrația rusă abia născută și să nu facă tot răul ce se putea face popoarelor mici, cari și-au legat soarta de odinioară atât de temuta putere a colosului dela Nord!

Kerensky a îngropat pentru multă vreme ideia că massele se pot conduce cu vorba și cu convingerea și a lăsat în conștiința multora ideia că tot forța numai poate impune respectul legilor sociale, fie și cele mai liberale.

Guvernarea lui Kerensky, lipsită și de energie și de experiență, nu putea să se termine decât cu înlăturarea lui și cu triumful ideii de pace, care a condus repede la încheierea armistițiului cu Nemții, după cum voiu arăta în capitolul următor.

CAPITOLUL XIII

Guvernul maximalist
Armistițiul și pacea dela Brest-Litowsk

Imprejurările extrem de grave, pe cari le străbătea Rusia, n'au putut totuși scoate la suprafață, din toată populația ei de peste 160 milioane locuitori, omul providențial, care s'o conducă și s'o salveze de pieire. Se tot credea că o să răsară, din zi în zi, un Napoleon, dar el nu se ivea de loc.

Precum am dovedit, Kerensky nu era la înălțimea enormei sarcini ce-și luase pe umerii săi neexperimentați. Germanii știau foarte bine acest lucru și ca unii, cari cunoșteau până în cutele cele mai adânci sufletul fragil, misticismul, ca și slaba organizație de stat rusă, au făcut *totul*, uzând de *tot* și de *toate*, spre a desorganiza din fundament armata rusă și a constrânge astfel Rusia la o pace separată.

Intinderea maximalismului, conștient și metodic sprijinit prin *toate* mijloacele [1]) de Germani, servea de minune scopul urmărit de Germania: sporirea nemulțumirei masselor populare și muncitorești încontra guvernului Kerensky, care era pentru continuarea războiului, alături de aliați, până la victorie sau până la posibilitatea încheierii unei păci onorabile.

---

[1]) Ziarul englez *Th. Russian Daily News* din Petrograd afirmă că Puterile centrale au cheltuit cu propaganda și corupția în Rusia aproximativ două miliarde de ruble, în mare parte bani fabricați în imprimeriile germane.

In seara de 5 Octombrie 1917, Lunaciarski, unul din şefii maximaliştilor, declara într'o conferinţă, ţinută în sala „Circului modern" din Petrograd, *„că Rusia vrea pacea şi o va avea"*, că maximaliştii *„vor aresta guvernul provizoriu"*, fie la Petrograd, fie la Moscova, unde avea intenţia să se mute, şi că maximaliştii *„nu vor plăti datoriile fostelor regimuri, pe cari le vor ignora"*.

Intr'un interview, acordat ziarului *L'Entente* (dela 20 Oct. 1917), un alt leader maximalist făcea următoarele destăinuiri relative la asaltul maximalist ce se pregătea pentru a pune mâna pe putere:

„Ziua de 20 Octombrie va fi calmă, cu toate temerile presei burgheze. Noi vom descinde în stradă la 25 Octombre, în ceasul în care congresul sovietelor, întrunindu-se la Petrograd, va forma Parlamentul revoluţionar, pe care ne vom sprijini. Lupta va fi teribilă şi fără cruţare, uzând de toate forţele noastre până la sfârşit. Sunt în măsură să-ţi afirm că toate şansele de succes sunt de partea noastră.

„După căderea guvernului provizoriu, incapabil de a rezolvi dificultăţile momentului, noi vom proclama dictatura proletariatului. Un minister, a cărui listă este deja alcătuită cu Lenin şi Trotzky în frunte, va avea sarcina să scoată ţara din impasul în care se află. Bazându-se pe soviete, noul guvern *nu va semna* o pace imediată, contrară idealului nostru revoluţionar. Vom declara însă un armistiţiu imediat pe toate fronturile ruseşti, pentru a face să înceteze această teribilă măcelărire. Astfel vom putea realiza de îndată marile reforme sociale, pe cari le proiectăm şi printre cari figurează în prima linie trecerea pământului la ţărani.

„Totodată vom aduce la cunoştinţa Germaniei şi a aliaţilor condiţiile unei păci într'adevăr democratice. Dacă vom fi trataţi cu un refuz din partea Germaniei, atunci vom proclama războiul, războiul revoluţionar până la sfârşit, în numele idealului nostru. Poporul va şti atunci pentru ce se bate şi nu va merge, ca azi, la abatoriu, pentru ca capitaliştii, avizi de sânge, să-şi construiască, cu averile lor îngrămădite, palate, a căror fiecare piatră reprezintă cadavre şi sudoare omenească.

„Dacă aliaţii vor refuza şi ei să subscrie o pace

democratică, atunci va trebui să luptăm pe două fronturi. Poate vom muri, dar este nedemn să trăiască acela, care având şansa ce i-se oferă de a salva omenirea, n'o prinde şi se înămoleşte în frumuseţea visului său, a odihnei şi destinului său!".

Sprijiniţi dar pe soviete, maximaliştii se preparau să dea în curând lovitura de graţie guvernului Kerensky.

Ce erau de fapt aceste soviete? Fostul ministru socialist Pieşechonoff le caracterizează în modul următor:

„In locul puterii supreme a Statului, avem o ficţiune. Această ficţiune se cheamă sovietul delegaţilor muncitorilor şi soldaţilor; acest soviet se pleacă spre dreapta sau spre stânga, dintr'o zi într'alta, după hotărîrile întâmplătoare ale unei întâmplătoare majorităţi, pe care o recrutează cutare sau cutare şef. Guvernul nu mai e răspunzător înaintea naţiei, ci înaintea elementelor schimbătoare ale sovietului. Mai mult încă: acest soviet, căruia miniştrii îi dau socoteală, cui poate da socoteală el însuşi? Rusiei nu. N'a fost ales de dânsa. N'are dreptul să se zică răspunzător faţă de dânsa. Ţara nu cunoaşte măcar numele membrilor lui. Nimeni nu poate spune cu ce drept stau în ele anume delegaţi".

Intr'un cuvânt, *soviet* însemnează anarchia cea mai neagră. Graţie acestor soviete, încă sub guvernul Kerensky, se desfiinţează repede justiţia, administraţia şi armata. Ofiţerii sunt aleşi de soviete şi ei nu poartă nici un semn distinctiv, egali fiind cu tovarăşii. Zeci de mii de ofiţeri de carieră, cu familii, ajung, după urma sovietelor, muncitori prin porturi şi hamali prin gări, ca să-şi poată susţine familiile prin muncă cinstită. Deasemenea nu se mai plătesc pensii nici la militari, nici la civili.

Nefiind administraţie şi justiţie, ordinea dispare şi ea şi toate instinctele barbare ies la suprafaţă.

„Poate fi justiţie, se întreabă publicistul de valoare rus Jablonovski în ziarul „*Ruskoe Slovo*", când sunt sate unde toată populaţia se scoală într'o bună zi, înhamă caii la căruţă şi pleacă prin oraşe să fure? E posibilă justiţia

într'o ţară în care sunt 10.000 de procese de samavolnicie? Se poate vorbi de justiţie când la Kiev acuzaţii au aruncat pe fereastră pe unul din juraţi, iar procurorul, ca să scape de acuzaţi, a trebuit să fugă pe acoperişul caselor şi de acolo de pe o casă pe alta să alerge până l-au ţinut picioarele?"

„*Nimic din ce a fost altă-dată!*" pare a fi cuvântul de ordine al maximaliştilor, adică al bolşevicilor. Să se rupă firul istoriei, zic nebunii maximalişti, fără să se gândească inconştienţii că voinţa omenească nu este în stare să schimbe întru nimic 'legile' vieţii.

Pentru a ilustra şi mai lămurit ce idei criminale îşi făceau curs în aceste zile printre muncitorimea din Petrograd, iată un pasagiu dintr'o conferinţă ţinută, tot la „Circul Modern", la 15 Octombre 1917, de către o femeie socialistă, d-na Kollontai:

„Morala burgheziei este clădită pe ideia concurenţei, pe când morala clasei muncitoare se bazează pe principiul solidarităţei.

„*Camarazi, încă de pe băncile şcoalei vi-s'a împuiat capul şi inima cu* **minciuna ideii de patrie.** *Patria? Există ea singură?....*"

In mijlocul unei asemenea desmăţate şi oribile propagande, la 25 Octombre 1917, guvernul Kerensky este doborît de massele populare şi de garnizoana din Petrograd, condusă de maximaliştii triumfători. Lenin [1]), omul nefast, care

---

[1]) *Vladimir Ilici Ulianoff*, cu pseudonimul *Lenin*, s'a născut în anul 1870 la Simbirsk. Tatal său era director al învăţământului primar din această gubernie, post important, care îi da dreptul să poarte titlul de „Excelenţă". Un frate al lui Lenin, cu numele Alexandru, a fost spânzurat în anul 1887, fiind dovedit ca şef al unui complot care pusese la cale un atentat în contra Ţarului Alexandru III. Lenin din tinereţe aparţinea partidului zis *populist*, care se inspira de ideile lui Karl Marx. Deşi licenţiat în drept din Petrograd, n'a profesat nici-odată advocatura, fiind dela început un revoluţionar de profesie. Persecutat şi silit să se refugieze în străinătate din cauza ideilor sale prea înaintate, aici a publicat mai multe broşuri şi ziare bolşeviste. In Martie 1917 el s'a reîntors în Rusia, *prin Germania*, atrăgând prin acest fapt asupra lui atenţia lumei întregi.

dispăruse, — de fapt după lovitura nereuşită revoluţionară din Iulie 1917 el fusese adăpostit de mateloţi pe vasul de războiu *Aurora* — reapare.

Se formează primul guvern maximalist, sub numele de *Consiliul comisarilor poporului rus*. El se compune astfel:

Vladimir Ulianoff Lenin — preşedinte al consiliului;

Rikoff, preşedintele sovietului din Moscova — la interne;

Leon Braunstein Trotzký [1]), preşedintele sovietului din Petrograd — la externe;

V. P. Miliutin — la agricultură;

Şleapnicoff — la ministerul muncei;

Lunaciarsky — la instrucţia publică;

Skvortzoff — la finanţe;

Oppokoff [2]) — la justiţie;

Teodorovici — la aprovizionare;

Aviloff — poşte şi telegraf;

Stalin — pentru naţionalităţi;

V. P. Nogin — industrie şi comerţ;

S'a văzut de îndată că el era în solda Germaniei, care urmărea provocarea anarchiei şi deci distrugerea Rusiei pentru scopurile sale politice.

Ziarul *Daily Chronicle* susţine că Lenin ar fi de origine evreu, cu numele Zederblum, ceeace este neadevărat. Dimpotrivă, originar el este ţăran rus. Ziarul englez are dreptate numai când taxează de evrei pe Trotzky *(Braunstein)*, Zinovieff *(Apfelbaum)*, Kameneff *(Rosenfeld)*, Stekloff *(Nathanikis)*, Sutkanoff *(Gimmer)*, Goreff *(Goldmann)*, Ladin *(Lure)* etc., toţi membri marcanţi ai sovietului lucrătorilor şi soldaţilor din Petrograd.

[1]) *Leon Braunstein Trotzky* s'a născut în Rusia meridională, a făcut liceul la Nicolaew şi universitatea la Odessa. In 1901 a fost arestat pentru manifestaţiuni de partid şi trimes în Siberia. In 1902 a fugit din exil şi ajungând la Geneva, a luat o parte activă la lucrările partidului „Liberării muncei" şi la redactarea ziarului acestuia. Prin convingeri era *menşevik* (minimalist) şi adversar hotărît al lui Lenin şi al maximalismului. El a rămas *menşevik* până în 1905, când, reîntorcându-se în Rusia, fu ales membru în comitetul partidului socialist şi apoi prezident după arestarea lui Krustaleff. In 1906, fiind exilat din nou, s'a refugiat la Paris şi Viena. In acest timp el trece în rândurile socialiştilor maximalişti sau bolşevişti, fidel stângei Zimmerwald-iene. Bolşevist înfocat, reintrând în Rusia după revoluţia din Februarie 1917, Trotzky devine cel mai convins partizan al lui Lenin. In înţelegere cu acesta, organiză răscoala dela 3 şi 5 Iulie 1917 în contra guvernului Kerensky, dar nu are succes decât în mişcarea dela 25 Octombrie 1917, când pune mâna pe putere. Azi Trotzky este ministru de războiu, portofoliul externelor fiind încredinţat lu Cicerin.

[2]) Pe la începutul lui Decembrie 1917, *Oppokoff* a fost înlocuit cu *Steinberg*.

Praporcicul Krilenko[1]) *și soldatul Sevcenko Antonoff*— la războiu;

Matelotul Dibenko — la marină.

Programul noului guvern este: 1) *Armistițiu general pe toate fronturile;* 2) *Trecerea pământului la țărani;* 3) *Convocarea de urgență a unei adevărate adunări constituante.*

Schimbarea de regim, cum era și de așteptat, nu se petrece fără vărsare de sânge, dar mai ales fără de neomenii și crime din cele mai josnice. E canalia, care a eșit pe stradă, nu este populația conștientă — și de aceea nu e nimic de mirare ca sângele nevinovat, crima ordinară, furtul, omorul, violul și incendiul să nu însoțească manifestația ei.

Palatul de iarnă, în care se adăpostise Kerensky și care era un monument de artă și o comoară de bogății, este devastat. Pictorul Riepin cu drept cuvânt imputa lui Kerensky însuși de a-și fi ales, ca locuință, numai dintr'un spirit de ambiție, tocmai acest palat, în care nici fostul

---

[1]) *Praporcicul Nicolae Vasilievici Krilenko*, devenit ministru de războiu și generalisim al armatelor rusești, care „prin voința poporului" a primit sarcina să rezolve importanta problemă a păcei între statele beligerante, s'a născut la 2 Maiu 1885 în Bielom, districtul Smolensk. La 1895 a intrat în liceul din Lublin, de unde a plecat la 1903. Pronunțând un prim discurs la o adunare ilegală de studenți, el fu închis pentru 10 zile. Popularitatea sa datează din ziua în care a luat o parte activă la alegerile pentru întâia și a doua Dumă. Arestat pentru organizare de meetinguri, el fu dat în judecată dimpreună cu alți 51 de bolșevici, dar achitat de generalul Kalin, care n'a autorizat publicarea materialului furnizat de poliția secretă. In Iunie 1914 este arestat din nou și expulzat pentru 2 ani la Harkow, unde își trece examenele în drept. Urmărit din nou, Krilenko fuge în străinătate cu 2 săptămâni înainte de izbucnirea războiului european. El petrece primul an de războiu în Elveția, de unde în 1915 se întoarce în Rusia, când e arestat la Moscova și trimis la Harkow. După 6 luni de închisoare, e expediat pe front cu gradul de praporcic (sub-locotenent de rezervă), însoțit de o foaie secretă de informațiuni asupra persoanei lui către comandantul regimentului. Revoluția dintr'o lovitură îl ridică la postul influent de președinte al comitetului armatei a XI, din care demisionează după o lună de zile. In calitate de delegat al comitetului minorității regimentului, Krilenko ia parte la primul congres al sovietelor, după care e numit delegat al fracțiunei bolșeviste în comitetul executiv central. In ajunul revoluției dela 25 Octombrie, el urma să fie arestat de guvernul provizoriu, dar în urma reușitei loviturei bolșeviste, Krilenko e numit *ministru de războiu și generalisim!*

suveran Ţarul Nicolae II nu locuia, de oarece îl conserva ca un monument de artă.

Elementele moderate socialiste caută să reziste. Consiliul comunal din Petrograd se declară comitet de *salut public* şi vrea să ia în mainile lui conducerea statului. Membrii guvernului, cari au scăpat încă nearestaţi, publică un apel către ţară, în care continuă să se intituleze „guvernul Rusiei“, iar Kerensky, cu puţina armată ce 'i-a rămas credincioasă, încearcă să reocupe Petrogradul, dar el este bătut la Gacina şi nevoit să fugă, travestit în soră de caritate.

Maximaliştii se arată dela început a fi mai mult *oameni de stat* decât guvernul provizoriu! Ei pricep că o minoritate nu poate guverna cu vorbe frumoase, cu libertăţi, cu presă liberă etc. Ei pornesc războiu deschis împotriva tutulor acelora, cari nu-i recunosc.

In primul rând, noul guvern maximalist suspendă apariţia ziarelor burgheze şi chiar a ziarelor socialiste, cari sunt adversare ideilor lor; interzice întrunirile publice, arestează pe membrii consiliului comunal, ca şi pe toţi acei cari le stau în cale. Acolo unde armatele credincioase fostului guvern provizoriu îndrăznesc să se opună, maximaliştii nu recurg la discursuri ca Kerensky, ci trimit armate în regulă.

Moscova, care încearcă să reziste, este atacată ca un oraş inamic şi lupta se dă fără nici o milă. Kremlinul, în care e depus tezaurul României şi în care erau refugiate trupele partizane ale guvernului provizoriu, este atacat şi nu se iau în considerare nici bogăţiile, pe cari această fortăreaţă a vechei Moscove le ascundea, nici lucrurile istorice şi de artă, pe cari le conţinea. Kremlinul este bombardat în toată regula. Moscova se predă şi maximalismul este stăpân pe situaţie. Aceeaşi organizare şi acelaşi sistem politic de persecuţii, arestări, executări se aplică şi aici, ca şi la Petrograd. Mai mulţi foşti miniştri burghezi, ca Şingaroff, Kokoşkin etc. sunt torturaţi şi apoi omorâţi.

In contra tutulor acelora, cari nu voesc să recunoască autoritatea noului consiliu de comisari, se iau măsuri disciplinare, cari merg până la a priva de bonuri de alimente pe cei refractari. In primele zile ale revoltei maximaliste, mai toţi funcţionarii ministerelor, băncilor de stat şi ai

altor instituţii superioare refuză de a servi sub maximalişti. Dar guvernul nu se sperie şi ia măsuri de represiune, cari au eficacitatea lor.

Pe lângă măsurile poliţieneşti, pe cari le iau maximaliştii în contra acelora cari nu voesc să-i recunoască, ei preconizează măsuri politice, spre a-şi câştiga noui aderenţi.

Marele scriitor rus Maxim Gorki, el însuşi maximalist, care a contribuit mult cu condeiul său puternic la venirea la putere a Herostraţilor moderni Lenin şi Trotzky, văzându-i la lucru, îi descrie astfel în ziarul său *Novoia Jizn* (Viaţa nouă):

„Vladimir Lenin introduce în Rusia forma socialistă după metoda lui Neceaeff. Şi Lenin şi Trotzky şi toţi ceilalţi sunt convinşi cu Neceaeff că „dreptul la necinste târăşte după sine mai repede decât orice pe rus". Şi ei necinstesc cu sânge rece revoluţia. Necinstesc clasa lucrătoare, făcând-o să facă progromuri, atentate, arestări. Forţează proletariatul să admită nimicirea presei şi dau cu aceasta dreptul şi vrăjmaşilor democraţiei ca la rândul lor, când le va veni bine, să facă acelaş lucru.

„Ameninţă cu foamea şi progromul pe toţi aceia cari nu sunt de acord cu despotismul lui Lenin-Trotzky. Oamenii aceştia justifică despotismul, contra căruia oamenii cei mai buni ai ţărei au luptat multă vreme. Supunerea băeţilor de şcoală şi proştilor, cari secondează pe Lenin şi Trotzky, a atins culmea. Aci înjurând pe şefii lor, aci revenind din nou la ei, băeţii de şcoală şi gugumanii aceştia, la urma urmelor, îndeplinesc voinţa dogmaticilor şi tot mai mult deşteaptă în partea cea mai întunecată a populaţiei credinţa într'o viaţă de trândăvie şi fericire. Inchipuindu-şi că sunt Napoleonii socialismului, Leniniştii rup şi distrug totul, complectând dezastrul Rusiei. Poporul rus va plăti toate acestea cu valuri de sânge.

„Singur Lenin este, bine înţeles, un om de o putere fenomenală. Douăzeci şi cinci de ani a stat în rândurile luptătorilor pentru triumful socialismului. El este una din figurile cele mai de valoare ale social-democraţiei internaţionale. Lenin este un om de talent şi are toate calităţile „şefului" şi chiar acea lipsă de morală necesară unui şef.

„Obosit şi falit de războiu, poporul rus a plătit până acum cu mii de vieţi experimentele lui Lenin şi va plăti încă cu alte zeci de mii de vieţi. Această neînlăturată tragedie nu sperie pe Lenin, robul dogmei. Viaţa, cu toate complicaţiile, nu este cunoscută lui Lenin. El nu cunoaşte massele populare, n'a trăit cu ele. Din cărţi însă el a aflat cum se pot ridica massele acestea, cum se pot aprinde mai bine instinctele lor. Clasa lucrătoare este pentru Lenin ceeace pentru un metalurg este o bucată de mineral. E oare posibil ca din bucata asta de mineral să iasă statul socialist? De sigur că nu! Totuşi de ce n'am încerca? Cu ce riscă Lenin, dacă experienţa nu va reuşi? El lucrează ca un chimist în laboratorul său, cu atâta diferenţă că chimistul lucrează cu o materie moartă şi munca lui dă rezultate preţioase omenirei, pe când Lenin lucrează cu material viu şi munca lui duce la moartea revoluţiei".

Instalat la putere prin sânge şi foc, guvernul maximalist se preocupă din primele zile ale guvernărei sale de următoarele două chestiuni: *a pământului şi a păcei.*

Primul decret al noului guvern — care nu va fi sărac în decrete — este decretul referitor la pământ: Tot pământul este al ţăranilor şi imediat se va proceda la luarea din mâna proprietarilor a solului şi a întregului inventar de către comitetele agrare din toată Rusia!

Celalalt demers, pe care îl fac maximaliştii, este de a începe tratativele de pace. Adresându-se întregului univers cu un manifest, în care vorbesc de pace, ei invită pe toţi *proletarii* din lume să trimită delegaţi pentru a trata pacea! După ce termenul dat, pentru ca să sosească răspunsul dela proletari, expiră, maximaliştii recurg la un mijloc mai simplu: ei se adresează direct Puterilor centrale cu propuneri de pace.

Spre uimirea tuturor naivilor, acestea acceptă să stea de vorbă cu maximaliştii.

Faţă cu această situaţie, reprezentanţii misiunilor militare aliate acreditate pe lângă marele cartier al armatei ruseşti înmânează, la Mohilew, generalului Duhonin, în ziua de 9 Novembre 1917, următorul protest:

Excelență!

Subscrișii șefi ai misiilor militare acreditate pe lângă comandamentul superior rus, conformându-ne indicațiilor precise primite dela guvernele noastre prin reprezentanții lor la Petrograd, avem onoarea de a protesta în fața Rusiei și a comandamentului superior, în chipul cel mai energic, contra oricărei călcări a tratatului din 23 August 1914 dintre Statele Aliate, conform căruia toți aliații, și între ei și Rusia, au declarat solemn că nu vor semna nici armistițiu, nici încetarea operațiilor militare.

Subsemnații șefi ai misiunilor cred de datoria lor să vă facă cunoscut Excelenței voastre, că orice călcare a tratatului va aduce după sine urmări foarte grave.

Rugăm pe Excelența Voastră să ne faceți cunoscut în scris de primirea acestui protest.

Semnați: *General Barter*, șeful misiunei militare engleze; *general Coandă*, șeful misiunei militare române; *general Romeo*, șeful misiunei militare italiene; *general Takainaki*, șeful misiunei militare japoneze; *general Lavergne*, șeful misiunei militare franceze; *colonel Lutzkievici*, șeful misiunei militare sârbe.

Statele-Unite ale Americei de Nord s'au alăturat și ele la acest protest, prin generalul Djedson, care a mai făcut cunoscut lui Lenin și Trotzky că guvernul american nu va mai face nici un fel de expedieri de muniţiuni şi mărfuri în Rusia până ce nu se va clarifica situaţia în această ţară.

La acest protest, Leon Braunstein Trotzky, noul ministru de externe al Rusiei, a „binevoit" să răspundă prin următoarea notă insolentă, comunicată și tuturor soldaților, lucrătorilor și țăranilor ruși:

Adresa reprezentanților militari înmânată unui general, care a fost îndepărtat dela postul său pentru nesupunere, însemnează, din punctul de vedere formal, amestecul în treburile țărei cu scop de a provoca războiul civil. De fapt, nota diplomatică, *dacă nu o fi apocrifă*, însemnează încercarea reprezentanților țărilor aliate de a sili prin amenințări armata rusă și poporul rus de a continua războiul,

pentru a executa tratatele încheiate de guvernul Ţarului, a lui Miliukoff, Kerensky şi Terescenko.

Consiliul de miniştri din prima zi a declarat pe faţă că nu socoteşte poporul rus legat de alianţele semnate pe spetele poporului, în folosul claselor burgheze ale Rusiei şi ale ţărilor aliate.

Indepărtând ameninţările, cari se fac cu scop de a alunga massele populare dela pacea democrată, declarăm că noi nu propunem pacea separată, dar pacea generală pe toate fronturile, convinşi că suntem expresia nu numai a voinţei poporului rus, dar a tuturor popoarelor.

Soldaţi, lucrători, ţărani! Guvernul nostru nu va permite ca să fiţi trimişi în foc sub ameninţarea burgheziei străine. Nu vă temeţi de ameninţări. Toate popoarele Europei sunt sătule de a lupta şi nu vor permite guvernelor lor imperialiste ca să se arunce în contra Rusiei, pentru-că ea vrea pace.

Soldaţi! continuaţi lupta voastră pentru imediata pace. Alegeţi delegaţi pentru tratative. Comandantul vostru sergentul Krilenko pleacă astăzi pe front, ca să ia în mâinile sale opera păcei.

Să trăiască lupta pentru pacea generală! Jos cu tratatele de alianţă şi cu maşinaţiile diplomatice!

Ministru de externe: **L. Trotzky.**

Acţiunea pentru încheierea armistiţiului se continuă deci de guvernul maximalist cu toată ardoarea şi vigoarea.

Comandantul suprem Duhonin, care a primit această sarcină după retragerea lui Kerensky, a plătit cu viaţa îndrăzneala sa de a nu voi să se supună ordinelor ministrului de războiu maximalist, care era praporcicul Krilenko. Generalul Skalon, trimis ca delegat technic şi militar la Brest-Litowsk pentru tratativele de armistiţiu, preferă să se sinucidă decât să iscălească condiţii înjositoare pentru ţara lui.

Totuşi, la 22 Novembre 1917, se iscăleşte la Brest-Litowsk armistiţiul ruso-german de pe frontul rusesc.

In ce priveşte frontul ruso-român, ziarul *România*, organul marelui cartier general, dela 23 Novembre 1917, publica următoarea notă oficială:

„Armata rusă a propus vrăjmașului încheierea unui armistițiu.

„Armata română, făcând parte din acest front, a hotărît să participe la această propunere“.

România, dela 24 Novembre, publică următoarele:

„Ziarele reproducând greșit textul comunicatului de eri, îl dăm azi în cuprinsul său oficial:

„Armata rusă a propus armistițiu vrăjmașului.

„Armata română, făcând parte din acelaș front, guvernul *a hotărît ca armata să participe la această propunere“.*

In acelaş număr se publică comunicatul oficial No. 406 din 22 Novembre, având cuprinsul ce urmează:

Frontul român. — *„Comandamentul rus, propunând vrăjmașului încheierea armistițiului și armatele române făcând parte din frontul rus, s'a hotărît ca și trupele române să participe la această propunere.*

„In consecință, cu începere dela ora 8, ostilitățile au fost suspendate pe întregul front român.

„ namicul își manifestă sgomotos bucuria şi încearcă să se apropie de reţelele noastre de sârmă.

„Trupele române, păstrând o atitudine rezervată şi demnă, au respins cu hotărîre toate încercările de fraternizare“.

Pentru noi armistiţiul e uşor de înţeles că s'a impus ca o fatalitate mai puternică decât voinţa şi decât forţele de care puteam dispune. Gruparea trupelor ruso-române pe frontul dela Marea Neagră până în Bucovina nu putea îngădui armatei române o acţiune izolată şi o situaţiune degajată de starea nouă de fapt ce s'a creat prin armistiţiul încheiat pe întreg frontul oriental. Armata română fatal trebuia să intre în angrenajul situaţiunei noui produsă de armistiţiul rusesc.

Astfel în ziua de 26 Novembre se încheie, la Focşani, armistiţiu şi pe frontul ruso-român. Procesul verbal oficial

a fost iscălit de următoarele persoane: In numele archiducelui Iosif şi al feldmareşalului Mackensen: *Generalul de divizie Morgen şi generalul de brigadă Hranilovici etc.*

In numele generalului Scerbaceff: comandantul armatei a 9-a ruse *Ketchewski etc.*

In numele generalului Prezan: *General Lupescu, colonel Răşcanu, colonel I. Manolescu şi colonel N. Condeescu.*

Comunicatul nostru oficial No. 411 din 27 Novembre declara:

FRONTUL ROMÂN. — **„Am încheiat armistiţiu cu duşmanul.**

„In consecinţă, cu începere dela 26 Novembre, ora 22,30, ostilităţile vor fi suspendate până la noui ordine“.

După încheierea armistiţiului şi pe frontul nostru, faimosul dr. Racovsky adresează din Stockholm, la 1 Decembrie 1917, consiliului comisarilor poporului rus o lungă scrisoare, în care, între altele, le solicită următoarele:

Acum când mâna puternică a soldaţilor, marinarilor şi proletariatului revoluţionar al Rusiei deschide drumul spre pacea apropiată, bucuria se naşte şi în inimile soldaţilor şi întregului popor român.

Dar toate jertfele sale ne mai văzute din timpul celor 18 luni de războiu vor fi zadarnice, dacă odată cu încetarea războiului nu va înceta regimul *ruşinos monarhist din România.*

Adresându-mă vouă tovarăşi din guvernul socialist şi din sovietul rusesc, îmi exprim speranţa că nu veţi uita poporul român.

El vede salvarea sa nu în guvernul românesc, care n'are nimic comun cu dânsul, ci în voi, reprezentanţii puterii revoluţionare din Rusia.

Datoria voastră este să cereţi dela guvernul român ca, în politica lui internă, să recunoască dreptul poporului de a hotărî singur de soarta lui.

Amnistia generală, restabilirea libertăţii cuvântului şi a întrunirilor, convocarea unei Constituante prin alegeri în baza votului universal — iată condiţiile neapărate pentruca România să poată lua parte la congresul păcii.

In ce priveşte politica externă a social-democraţiei române, ea tinde, ca şi politica Republicei ruse, la liberarea claselor şi popoarelor.

In special, relativ la chestia balcanică, noi, ca şi toată social-democraţia din Balcani, apărăm principiul unei Republice federate balcanice. Acelaşi principiu federativ trebue aplicat şi în Austro-Ungaria, unde trăiesc aproape 4 milioane de Români.

Cu salut prietenesc şi socialist.

Stockholm 1/XII 1917. **Dr. C. Racovsky**

Efectul acestei insolite intervenţiuni a şefului socialiştilor din România, cu sediul nominal la Odessa, s'a şi văzut de îndată.

Intr'adevăr, într'un manifest pentru pace, adresat pela 10 Decembre *Către popopoarele Europei!* de către consiliul comisarilor poporului rus, aceştia nu omit de a se lăuda astfel:

„In contra voinţei guvernului român, noi am făcut să participe la armistiţiu şi armata română".

Este de prisos să adaug că toţi aliaţii au întâmpinat cu un suveran dispreţ toate rodomontadele din manifestul guvernului maximalist, refuzând să stea de vorbă asupra păcei visate de Lenin şi Trotzky.

Dar intervenţia d-rului bulgar Racovsky, care se dă drept român, a mai avut şi alt efect. Pe la mijlocul lunei Decembrie 1917, Trotzky, fostul stipendiat al d-rului Racovsky, a adresat o notă, cu caracter ultimativ, ministrului nostru la Petrograd, C. Diamandi, în care protestează încontra pretinsei arestări a revoluţionarilor ruşi de pe teritoriul român şi a ocupărei orăşelului Leova pe teritoriul Basarabiei de trupe române. Trotzky întreabă ce măsuri se vor lua încontra „agresorilor" şi ameninţă cu represiuni împotriva Românilor, ori care ar fi ierarhia socială pe care ar ocupa-o, dacă nu se va da imediată satisfacţie revoluţionarilor ruşi.

La nota aceasta a comisarului naţional Trotzky de la 16 Decembre 1917, ministrul României la Petrograd a

răspuns cu următoarea notă, pe care comisarul afacerilor străine, ne mai având ce obiecta, e silit s'o găsească complect satisfăcătoare:

„In vedere că în nota trimisă de d. Trotzky cu rugămintea să comunic, dacă suntem încunoştiinţaţi de evenimentele de care se vorbeşte în acea notă, ministrul României crede de datoria sa, cu tot tonul şi redacţia notei, să comunice că este încunoştiinţat de cele ce se petrec, deoarece prima datorie a reprezentanţilor aliaţilor a fost de a se susţine legăturile de prietenie între două popoare aliate.

In ce priveşte Leova şi acţiunea armatelor române acolo, ministrul României nu este exact informat, dar el ştie că în ultimele zile au avut loc conflicte între Ruşi şi noi pe teritoriul român, conflicte pe care România le regretă foarte mult şi pe cât ştie ministrul României, guvernul român n'a permis să se desvolte, cu atât mai mult cu cât ciocnirile armate nu se pot produce fără să nu atingă viaţa şi să nu fie dăunătoare populaţiei româneşti.

Afară de aceasta, ministrul României ştie că diviziuni întregi ruse, neaşteptând demobilizarea în regulă, adică neştiind drumurile şi locurile unde trebuesc să fie încuartierate şi neavând provizii, într'un cuvânt neavând acele dispoziţii regulate ale demobilizărei, cari cer ca şi mobilizarea anumite pravili, au părăsit frontul şi s'au dedat la furturi, devastări, incendii, provocând cu aceasta conflicte, de care suferă viaţa populaţiei româneşti.

Guvernul român a fost nevoit să se amestece, ca să preîntâmpine o adevărată catasrofă, oprind demobilizarea precipitată, luând măsuri cari nu sunt decât în interesul armatelor ruse. Guvernul român nu face din aceasta un obiect de protestare; totuşi e forţat să spună cu regret că suferinţele populaţiei orăşeneşti şi săteşti, pricinuite de armatele ruse, au fost prea mari şi dacă aceste suferinţe n'au fost făcute cunoscute, s'a avut în vedere interesele amicale între cele două ţări aliate."

In momentul pe când Trotzky căuta să găsească nod în papură României şi când la Petrograd inginerul Bruhm se ocupa cu invenţia unui nou sistem de ghilotină, care

să poată decapita 500 oameni deodată, Rusia putea spune că, pentru ea, războiul se terminase.

De fapt însă războiul era sfârşit din prima zi a publicărei pricazului No. 1. Când o armată pierde respectul superiorilor săi şi disciplina necesară, ea nu mai este de cât o turmă şi nu un corp organizat. De aceea nu e nici o mirare că Rusia nu mai putea continua războiul şi că pacea era singura eşire naturală din situaţia nenorocită creată.

Totuşi au fost şi în Rusia câteva elemente cinstite şi nobile, pentru ca predarea să nu se fi făcut fără rezistenţă. Rusia constientă poate că n'a luptat suficient, dar nu se poate spune că *n'a luptat* în contra răului maximalist.

Atitudinea demnă a generalilor Duhonin şi Skalon atestă aceasta. Pe de altă parte generalul Kaledin organizează o armată întreagă de cazaci în regiunea Donului, ca să lupte în contra maximalismului, pe care reuşeşte să-l înfrâneze şi să-l alunge pentru câtăva vreme din basinul Donului. Ucraina deasemenea nu acceptă maximalismul şi deşi are un program vecin cu al maximaliştilor, totuşi vrea să fie stăpână pe destinele sale şi nu voeşte să se supună dictaturei maximaliste.

O dovadă vie despre aceasta constitue şi luptele duse încontra bolşevicilor de către amiralul Kolceak în Siberia, de generalul Denikin în Rusia sudică şi de generalul Judenici în Rusia de nord până la sfârşitul lunei Decembre 1919, când au fost înfrânţi de trupele maximaliste, numeroase şi bine plătite. fapt care în Ianuarie 1920 a avut drept urmare ridicarea de către aliaţi a blocadei economice în contra Rusiei bolşeviste.

Rusia conştientă a rezistat. Dacă n'ar fi fost trădări, dacă în momentele decisive nu s'ar fi luat în vedere micile interese de clopotniţă, poate că Rusia eşia din încercarea maximalistă într'un chip frumos şi măreţ. Dar, vai! Micile interese şi micile combinaţii de gaşcă n'au putut opri catastrofa.

Un caz dintr'atâtea: purtarea generalului Klembowski. Omul acesta comanda armata de nord. Era omul lui Kerensky şi întâmpina mari dificultăţi ca să fie agreat de Korniloff, care nu avea încredere în el — şi cu drept cuvânt. In momentul când maximaliştii iau puterea, Kerensky vine

la generalul Klembowski și îi cere ajutorul armatei de sub comanda sa, dar acesta, după ce dispune armatei să pornească în contra Petrogradului, tot el ordonă apoi să se retragă..

Alt exemplu: Căile ferate, nemulțumite de faptul că Kerensky le-a refuzat budgetul de 3 miliarde, găsesc ocazia să se răzbune în contra lui. Intr'adevar, *Vikjelul*, adică comitetul căilor ferate, în momentul când era necesar, să se trimeată trupe în contra Petrogradului, ordonă ca nici un tren să nu încarce trupe, deoarece comitetul vrea să menţină neutralitatea și să facă să înceteze războiul civil. Nu aceiași neutralitate o păstrează acest comitet, când peste câte-va zile permite matrozilor din Petrograd, în frunte cu Krilenko, să se îndrepte spre cartierul general dela Mohilew, unde generalul Duhonin este ucis în modul cel mai barbar.

Crima aceasta e oribilă prin modul cum a fost înfăptuită: Generalul Duhonin, după-ce a fost ucis prin lovituri și străpungeri de baionetă, este aruncat pe șinele liniei ferate, iar unui mașinist i-se ordonă să treacă de două ori cu o locomotivă peste cadavru. Incă o dovadă la câtă decădere morală a căzut oștirea rusă și ce adâncă ură de clasă au știut să sădească maximaliștii.

Dar crima în contra generalului Duhonin e floare la ureche. Toată Rusia din iarna anului 1917 și până azi este arena războiului civil. La Kazan [1]), pe Don, la Harkow, în Caucaz, în Siberia, la Tașkend, la Odessa etc. au loc lupte de stradă. Ele sunt aci mai violente, aci au un caracter mai nevinovat; peste tot însă sângele curge [2]) și de unde primele zile ale revoluției din Martie 1917 păreau că vorbesc de o mișcare și prefacere ușoară, după 10 luni revoluția rusă ia caracterul tuturor zguduirilor adânci sociale.

Cu toată rezistența, pe care ici-colo o opune burghezimea rusă revoluției sociale, care vrea s'o scoată complect din circulație, totuși rezistența aceasta este slabă.

Observatori nepărtinitori o explică ast-fel: Faptul că

---

[1]) Aici canalia a ars pe rug un profesor dela școala militară, bănuit ca contra-revoluționar.

[2]) După o statistică a academicianului francez Denys Cochin, dela începutul războiului mondial (1914) și până la începutul anului 1920, Rusia are o pierdere în oameni de *36 milioane suflete!*

în primele zile ale revoluției din Martie toate elementele burgheze și nobile au acceptat noua stare de lucruri, a făcut ca să nu se formeze imediat acea opoziție necesară a ține piept ori-cărei mișcări anarchice, căci ori-cum revoluția este o mișcare de desordine. Imprejurarea că ideia monarchistă a fost din prima zi abondonată, iar acela care ar fi trebuit s'o întrupeze a renunțat la ea — e vorba de marele duce Mihail Alexandrovici, care a abdicat dela tronul remis de fratele său Țarul Nicolae II — a făcut ca să se risipească toți acei, cari aveau un *credo* monarchic. Neavând înaintea lor simbolul, ei n'aveau nici reazămul necesar.

Iată ceeace a contribuit și mai mult la haosul situației ruse și la posibilitatea ajungerii la guvern a Herostraților Lenin și Trotzky, cărora prea puțin le păsa de soarta Rusiei din moment ce urmăreau pacea cu orice preț, pentru-ca în urmă, pe ruinele unei Rusii îngenunchiate, despoiate și sărăcite, să-și poată aplica programul lor de reforme sociale nesăbuite și extreme [1]).

---

[1]) Pentru ca cititorul să-și facă o idee de halul în care a ajuns Rusia și poporul rus decând 'i-a blestemat soarta să ajungă pe mâinile lui Lenin și Trotzky, reproduc din o lungă scrisoare, pe care corespondentul marelui iar elvețian *Journal de Genéve* o trimite din Helsingfors în ziua de 1 Ianuarie 1920, următoarele pasagii:

„Condițiunile materiale de existență sunt îngrozitoare. Nici alimente, nici combustibil. Dacă la Petrograd mai există astăzi oameni în viață, este că rezistența organismului omenesc e cu mult mai mare decât și-o poate închipui omul. Medicul, care, la granița dintre Rusia și Finlanda, examinează pe nenorociții cari au reușit să se furișeze pentru a fugi din Rusia, mi-a spus că a constatat modificări curioase în structura și funcționarea celulelor. Unui călător, căruia doctorul i-a dat să bea un pahar cu lapte, imediat ce l'a înghițit i-s'au înmuiat amândouă mâinile. Doctorul crede că organismele astfel atrofiate, pot rezista multă vreme, dar că într'o bună zi se vor prăbuși în mod subit, fără nici o cauză aparentă.

Pentru a se încălzi, locuitorii din Petrograd ard casele de lemn, ușile, mobilele, care nu mai au altă valoare de cât aceea a combustibilului pe care îl reprezintă.

S'au constatat în mod oficial cazuri de antropofagie. Ziarul *Pravda*, oficiosul lui Lenin, a istorisit, între altele, cazul unui călău chinez, care vindea apoi victimele sale în una din piețele Petrogradului. Carnea omenească, cu tot gustul ei dulceag, era foarte căutată, căci era vecinic proaspătă și costa mai eftin decât carnea de cal.

Petrogradul nu mai are decât patru spitale, în care nu se intră decât pentru a muri. Muribunzii sunt hrăniți cu scrumbie sărată. Nimeni nu se însă-

Tratativele de armistițiu, odată încheiate, guvernul maximalist era zorit să procedeze la însăși tratativele pentru încheierea păcei definitive Din prima zi a convorbirilor angajate în scop acest, ei s'au convins lesne de modul cum înțelegeau Germanii principiul păcei fără anexiuni și contribuțiuni: aceștia au refuzat hotărât dela început evacuarea teritoriilor rusești ocupate de armatele lor. Două luni întregi de vorbărie goală n'au putut duce însă la nici un rezultat.

In schimb mergeau admirabil tratativele de pace cu

---

nătoșează. Epidemiile nu mai sfârșesc, mai ales tifosul exantematic și un fel de gripă spaniolă înrudită cu ciuma bubonică.

Nașteri nu mai există aproape de loc, iar nenorociții copilași mor imediat după ce se nasc. O mamă spunea vecinei sale, care acum reușise să fugă din Petrograd: „N'am noroc cu copiii mei. Difteria a stins pe copiii surorei mele, dar din nenorocire ai mei au scăpat".

Condițiunile de existență morală sunt mai rele: e putreziciunea complectă. Moravurile au devenit abjecte. In regulă generală, pentru a trăi în Petrograd, trebue să fii necinstit. Cine nu transige cu conștiința și îi este rușine să fure, e condamnat să moară de foame și frig. Sovieturile sunt mândre de statistica criminalităței, care pare a fi în scădere. Aceasta pentru că furtul, escrocheria omorul și violul nu mai sunt considerate ca crime.

Școli nu mai există. Nimeni nu mai citește. Cărți nu se mai imprimă Ziarele comuniste — singurele cari au voe să apară — sunt de o idioție înspăimântătoare.

Am pus la mai mulți fugari întrebarea următoare: Dacă Europa renunță la o intervenție militară și se mulțumește să tragă în jurul Rusiei roșii o zonă neutră peste care nu se poate trece, sovieturile bolșevice mai pot dura multă vreme?

Răspunsul a fost afirmativ. Pentru a-l înțelege, trebue să examinăm de aproape bazele vieței economice din Rusia bolșevică.

Populația agricolă întrece azi 90 la sută din populația totală, căci orașele au fost în cea mai mare parte evacuate. Această populație se hrănește la urma urmei cu produsele pământului, pe care îl cultivă în mod absolut primitiv. Nevoile acestei populații sunt minime. Trebue să ne amintim că chiar înainte de războiu, ferul era un metal de lux la sate. Țăranii nu pot să sufere pe bolșevici, cari îi pradă și pretind că pământul trebue să aparțină la toată lumea. Dar nu pot suferi nici pe proprietarii funciari, de teamă că aceștia, într'o zi, își vor relua pământurile și vor impune țăranilor să muncească mai mult decât muncesc astăzi. Tot ce doresc țăranii este să fie lăsați să trăiască în lene, în sălbătecie și ignoranță.

Orașele din provincie, pentru a scăpa de foamete, pradă satele dimprejur. Pentru îmbrăcăminte lumea se servește de hainele celor morți.

In astfel de condițiuni, trăind ca triburile sălbatice, Rusia roșie poate să mai țină din punct de vedere economic si împreună cu ea vor mai dura și sovietele. Cât timp? Nimeni nu poate preciza".

republica ucraineană, opera politicei germano-austriace. Cu 3 zile înainte de semnarea păcei cu Ucraina, organul cancelariei din Berlin, *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*, declara următoarele:

„Puterile centrale sunt mai puţin ca niciodată dispuse să cedeze Rusiei Curlanda şi Lituania. Ele se vor opune oricărui compromis în aplicarea principiului dreptului popoarelor de a dispune de soarta lor.

„Dacă noi reuşim să facem pace cu Ucraina, cursul pe care îl vor lua tratativele cu Trotzky ne lasă absolut reci. Dar, dacă Trotzky nu primeşte ultima posibilitate, pe care i-o oferim de a încheia pacea cu Puterile centrale, aceasta îl priveşte: *Rusia însă va plăti*".

Şi, cum voiu dovedi, Rusia ar fi plătit mult şi bine, dacă pacea dela Brest-Litowsk ar fi rămas în picioare. Pentru a da o lovitură simţitoare guvernului maximalist, *Puterile centrale încheie la Brest-Litowsk, în ziua de 27 Ianuarie (9 Februarie) 1918, pacea cu republica ucraineană, organizaţie nerecunoscută de Trotzky.*

Tratatul cu Ucraina se mărgineşte a constata „*încetarea stărei de războiu*", declarând că „*vor rămâne în vigoare graniţele ce au existat între monarhia austro-ungară şi Rusia înainte de izbucnirea actualului războiu*". Un alt aliniat fixează şi graniţele dela Nord, în teritoriul ocupat de Austro-Germani, rămânând a se stabili amănuntele de „*o comisiune mixtă, care va avea în vedere raporturile etnografice şi va lua în consideraţie dorinţele populaţiei*". Hotarele — eventuale — cu Germania se vor hotărî pe urmă. Nu vor fi despăgubiri. Ultimul aliniat arată condiţiile în cari Ucraina îşi va exporta produsele alimentare, condiţii cari constitue complecta aservire economică a noului stat ucraïnean faţă de Germania şi Austro-Ungaria.

Efectul acestei păci s'a văzut de îndată. La 28 Ianuarie (10 Febr.) 1918 o telegramă din Nauen anunţa că, la Brest-Litowsk, „teribilul" Trotzky vestea pe delegaţii pentru pace ai Puterilor centrale că „*Rusia, renunţând la semnarea unei convenţii de pace formală, declară terminată starea de războiu cu Germania, Austro-Ungaria, Turcia şi Bul-*

garia, dând în acelaşi timp ordin pentru complecta demobilizare a forţelor de luptă ruseşti de pe toate fronturile". Trotzky a mai declarat că discuţiile ulterioare, ce vor decurge din această situaţie, vor fi urmate printr'un schimb de vederi directe între guvernele respective şi de către comisiunile Puterilor centrale, cari se aflau în acel timp la Petrograd.

Fostul librar din Viena, ajuns ministru de externe al Rusiei, stipendiatul d-rului Racovsky, faimosul Trotzky, se zburlise şi învita pe învingători să meargă după el la Petrograd, dacă vor să mai trateze cu el personal pacea! Ce sinistră comedie pe spinarea imperiului rus!

Nici nu se uscase încă bine cerneala semnăturilor depe tratatul de pace dintre Puterile centrale şi republica ucraineană—şi o telegramă din Petrograd anunţa în termenii următori denunţarea tratatului abia încheiat:

„Rada maximalistă din Kiew a pus mâna pe putere aseară, la orele 9 (30 Ianuarie) şi a denunţat tratatul de pace încheiat decătre Rada austro-filă cu Puterile centrale".

Intr'adevăr, maximaliştii, pentru a pune mâna pe Kiew, au dat câte-va zile dearândul lupte disperate în contra Ucrainenilor, stăpâni pân'aci ai oraşului. Inconjurându-l de toate părţile, maximaliştii au bombardat zile întregi Kiew-ul ca pe un oraş duşman, distrugându-l în bună parte şi făcând mii de victime nevinovate.

Rada ucraineană a fost nevoită să se refugieze la Jitomir, unde, ajungând, a cerut ajutorul trupelor germane şi austro-ungare, pentru a scăpa Ucraina de anarchia şi furia maximaliştilor.

Faţă cu ruperea bruscă a tratativelor de pace de către Trotzky, la 28 Ianuarie (10 Febr. 1918) şi cu atacul maximaliştilor în contra Kiew-ului, un comunicat german, cu data de 17 Februarie st. n. şi iscălit de Ludendorff, anunţa oficial că *armistiţiul ruso-german a încetat pe ziua de 5 (18) Februarie*. Astfel, politica lui Trotzky, care continuase negocierile cu inima pe jumătate şi tărăgănise încheierea păcei, aşteptând salvarea din toate încurcăturile dela revoluţia mondială ce îşi închipuia că trebue să izbucnească, mai ales în Germania, a silit Rusia la reînceperea războiu-

lui, dacă s'ar mai fi putut vorbi de capacitatea combativă a armatei ruse.

Războiul reînceput, resturile armatei ruse, în loc să lupte, dau mereu bir cu fugiții, lăsând în mâinile trupelor germane și austriace, cari înaintau în interiorul Rusiei, munți întregi de muniții, mii de tunuri și tot felul de provizii, precum și un mare număr de prizonieri. In câteva zile provinciile Estonia și Livonia sunt ocupate de trupele germane.

Abia acum se deșteaptă comisarii poporului rus! La 22 Februarie st. n. guvernul german primește din partea acestora următoarea telegramă, prin care solicită pacea:

Vechiul armistițiu a fost întrerupt fără prevenire cu 7 zile înainte, cum se prevede în convenția dela 2/15 Dec. 1917 dintre ambele părți. Consiliul comisarilor populari vede aci creându-se situația constrângătoare a se declara de acord în a subscrie pacea în acele condiții, care au fost propuse de delegații uniunei celor patru puteri la Brest-Litowsk. Consiliul comisarilor populari declară că răspunsul la condițiile precise de pace propuse de guvernul german, va fi dat fără amânare.

Președintele consiliului comisarilor populari:
Ulianoff Lenin.

Comisarul popular la externe:
Trotzky

Astfel umilită și îngenunchiată, Rusia este silită să capituleze și să semneze *în ziua de 3 Martie st. n.* pacea cu Puterile centrale, care poate fi considerată ca cea mai rușinoasă pace din istoria omenirei.

Prin tratatul de pace, *Rusia părăsește tot teritoriul ce ocupase în Asia dela Turci, obligându-se tot-odată să evacueze și districtele sale din Caucazia: Ardahan, Kars și Batum*, în a căror nouă organizare Rusia n'are dreptul să se amestece. *Provinciile Estonia și Livonia* până la Narva, până la lacurile Peipus și Pskow și la Dvina *se desfac de corpul republicei ruse.* In provinciile cedate de Rusia, „poliția" va fi făcută de Germania. Rusia se obligă să încheie imediat pacea cu republica ucraineană și cu cea finlandeză.

Demobilizarea va fi imediată şi generală, cu obligaţia ca să nu mai existe nici starea de războiu cu Ucraina şi Finlanda. *Influenţa rusă în Persia şi Afganistan încetează*, etc.

In asemenea condiţii, nici cei mai mari duşmani nu-i puteau dori Rusiei o mai cumplită despoiere şi o mai înjositoare umilinţă, decât acelea pe cari i le-au adus comisarii poporului prin pacea încheiată cu Puterile centrale, care deşi, în urma victoriei aliaţilor, n'a rămas în picioare, fiind nevoe de alte condiţii, cari se vor stabili din nou când pacea adevărată va fi încheiată între Antantă şi Rusia sovietică, ea va figura vecinic ca un model de incapacitate şi umilinţă pentru Rusia şi de lăcomie şi necruţare pentru Germania, pretinsă atunci învingătoare. Ademenitoarele principii maximaliste au rămas, cum era şi natural să fie, sunete deşarte, al căror dureros şi ultim ecou a fost înfrângerea şi îngenunchiarea puternicei Rusii de odinioară. Prin pacea încheiată, Rusia se întorcea cam la ceeace a fost pe la mijlocul secolului al 17-lea, ca întindere teritorială, iar ca influenţă politică aproape dispare.

După această înfrângere militară şi diplomatică, maximalismul va rămâne ca amintirea celei mai tragice experienţe politice, atunci când ruina economică va fi desăvârşit prăbuşirea inevitabilă, care, deşi întârzie încă, se aşteaptă totuşi dintr'o zi într'alta spre binele nefericitului popor rus.

Am ajuns în expunerea evenimentelor din Rusia la acel punct, în care se cuvine să trag următoarele concluziuni:

Revoluţia rusă a adus — de ce n'am mărturisi-o? — o mare schimbare în vederile politice ale multor oameni de Stat nu numai din Rusia, dar şi de aiurea. Primele zguduiri au provocat în Germania o schimbare de cancelar, propuneri de o lege electorală mai liberală şi chiar ideia de responsabilitate a guvernului în faţa Reichstagului. *La noi s'au votat legea agrară şi a votului universal.* In America, preşedintele Wilson, care în toamna anului 1916 fusese destul de pacifist, a acceptat ideia de războiu şi a declarat războiu Puterilor centrale după primele săptămâni de revoluţie rusă. Nu încape discuţie că intrarea în acţiune a Americei e datorită prefacerilor politice din Rusia.

Fie că ideile pacifiste ale Rusiei au avut efect, fie că

slăbiciunea armatei ruse era un nou pretext de a grăbi pacea generală, totuşi ideia de pace s'a întărit şi în Anglia şi în Franţa. In Anglia, ministrul Henderson se pronunţa pentru pace, în Franţa socialiştii părăseau ministerul.

Aceasta este partea pozitivă a revoluţiei ruse[1]. Dacă

---

[1]) E de remarcat că, după intronarea la guvern a bolşevicilor, Lenin şi Trotzky au început o întinsă propagandă bolşevistă printre toţi prizonierii din armata austro-ungară, căzuţi în mâinile Ruşilor. Nici prizonierii români n'au scăpat de şcoala bolşevistă, cei mai mulţi însă de nevoe, iar nu de plăcere sau din convingere. Ei erau bine plătiţi — câte 800 ruble pe lună — îndată ce se arătau buni adepţi ai principiilor maximaliste. Intelectualii, după naţionalitate, erau întrebuinţaţi la tipărirea de ziare în limba respectivă pentru răspândirea ideilor bolşeviste printre ceilalţi prizonieri, cari urmau ca, la întoarcerea în ţara lor, să ducă mai departe sămânţa bolşevismului. Sediul propagandei era Moscova.

Dintre Românii ardeleni a colaborat, de nevoe, la monitorul românesc bolşevist şi talentatul ziarist Ghiţă Pop, fost redactor la *Tribuna* din Arad şi actualmente deputat în Parlamentul României Mari. Ghiţă Pop era prim-redactor al ziarului *România Mare*, pe care o scotea la Kiew d. Sever Bocu, cu cheltuiala guvernului român, ca mijloc de propagandă printre prizonierii români din armata austro-ungară, spre a se înrola în legiunile ardelene ce aveau să lupte pe frontul român. Opera îndeplinită de ziarul *România Mare* a fost din cele mai frumoase şi folositoare. Ea 'şi-a încetat apariţia în primăvara anului 1918, când, după încheerea păcii cu Rusia, trupele austro-ungare înaintând în Ucraina şi ocupând Kiew-ul, d. Sever Bocu, azi deputat şi el în Parlamentul României-Mari, a avut norocul să se poată refugia în Moldova, iar Ghiţă Pop la Moscova. Aici, ca să aibă cu ce trăi, Gh. Pop a consimţit să colaboreze la ediţia românească a monitorului bolşevist, dând dovadă de patriotism şi mult tact prin modul cum el a ştiut să convingă pe ceilalţi colegi ai săi români ca să nu-şi ia rolul în serios şi să nu îmbrăţişeze *de-abinelea* doctrina bolşevistă, ceeace era un lucru destul de riscant. Din fericire, aşa zişii bolşevişti români s'au purtat corect şi n'au trădat pe mentorul lor. Erau printre ei chiar oameni de un caracter remarcabil, cum a fost cazul bolşevistului Guiu, fost notar comunal în comitatul Aradului, care în vara anului 1918, când d-nii Octavian Goga şi Sever Bocu hotărâseră să plece prin Rusia la Paris, le-a servit prin toată Rusia anarhică ca ghid şi tovarăş de drum şi le-a salvat astfel viaţa.

Dacă Românii erau refractari la ideile bolşeviste, în schimb Ungurii deveneau foarte repede bolşeviştii cei mai convinşi. Şeful lor era faimosul Bela Kun, dictatorul din vara anului 1919 al Ungariei nenorocite, care se bucura de pe atunci de mare trecere în faţa lui Lenin şi Trotzky. Dezastrul, în care se zbate azi Ungaria, este opera acestui descreerat iluminat, care, pozând în reformator şi salvator al Ungariei oligarhice şi şoviniste, a dat bravei noastre oştiri prilejul să distrugă armata bolşevistă ungurească şi să ocupe, la 4 August 1919, însăşi Budapesta, ocupaţie, care, spre marele regret al populaţiei maghiare, n'a durat decât numai 3 luni de zile.

ea s'ar fi mărginit numai la mişcarea curat politică şi n'ar fi îmbrăţişat chestiuni aşa de complicate sociale, e posibil că revoluţia rusă ar fi avut menirea de a dicta condiţiile de pace europene. Ideile sociale au ucis însă ideia de patrie în poporul rus — şi de aci au izbucnit toate acele conflicte, cari au condus la disolvarea armatei.

Fără armată, spuneau în urmă chiar Lenin, Trotzky şi Krilenko, democraţia rusă nu putea *dicta* pacea în condiţiile dorite de ea.

Şi, într'adevăr, desorganizarea armatei ruse a permis ca Germania să mai poată rezista, a permis ca ideile ei de cucerire să se menţină, a dat nădejde ţărilor complect strivite de războiu ca Turcia, Austro-Ungaria şi Bulgaria să mai creadă în scăpare, care însă n'a mai venit.

Dar ceeace a făcut desorganizarea armatei ruse a fost mărirea suferinţelor ţărilor mici, ca Belgia, Serbia, Muntenegrul şi România.

Am arătat cum dezastrul armatei ruse dela Tarnopol a avut ca rezultat încetarea ofensivei române la Mărăşeşti, pe Siret şi la Oituz, ca şi distrugerea visului de desrobire a pământului strămoşesc, cucerit de Germani. Triumful maximalismului a pus România într'o situaţie şi mai critică, care, din nenorocire, dăinueşte încă.

Tratativele de armistiţiu semnat pe tot frontul rus, bine înţeles au trebuit să fie admise şi de noi, căci era imposibil ca odată ce armatele generalului Scerbaceff semnau armistiţiul, să nu fie semnat şi de armata română. Umilirea aceasta, la care am fost siliţi, ne-a fost iertată şi de aliaţi, dar nu ne-o vom putea ierta noi înşine niciodată, precum întreg neamul românesc nu va uita pe aceia, cari ne-au forţat s'o facem.

Situaţia neclară, în care era pus Statul român, neştiind ce cale va trebui să ia în cazul semnărei păcei separate de către Rusia cu Puterile centrale, era rezultatul iarăşi al desmăţatei politice maximaliste.

Ceeace pentru poporul român rămâne clar şi frumos din toată această răscolire a întregei Rusii, este neîndoios readucerea la viaţă a fraţilor noştri moldoveni din Basarabia. După 106 ani, Basarabia îşi redobândeşte libertatea şi devine o ţară de sine stătătoare, cu adunarea ei naţio-

nală (*Sfatul țării*), cu guvernul ei compus din moldoveni și cu armata ei, alcătuită numai din Basarabeni, având totdeauna putința să se unească cu patria mamă, ceeace azi este de mult un fapt împlinit.

Basarabia, ca și Ukraina, ca și Finlanda, ca și Polonia, a răsuflat liber după un secol și mai bine de tiranie.

Când mai târziu se va culege pleava din grâu și se va scrie istoria revoluției ruse, din tot noianul de chinuri, banditisme și mizerii vor răsări și faptele frumoase și numai atunci se va judeca cât rău și cât bine a adus cea mai profundă zguduire politică dela începutul secolului al XX-lea.

CAPITOLUL XIV

Redeşteptarea Basarabiei

Din înşirarea faptelor de până aci, ca şi a celor cari vor mai urma, cititorul a avut şi va mai avea ocazia să constate, cu durere, toate loviturile şi grelele suferinţe pe care le-a îndurat România după urma alianţei sale cu Rusia, apoi a revoluţiei ruseşti, cu toate zguduirile ei anarchice şi necontenitele-i prefaceri.

Dealtfel însuşi poporul rusesc — bine înţeles, lumea cultă şi conştientă — simţindu-şi sufletul împovărat de ruşine şi de răspunderea ce a contractat prin soarta ce Rusia, ca aliată, crease la un moment dat României, recunoaşte acest mare şi trist adevăr istoric.

Distinsul publicist rus B. Untkowski, într'un articol publicat în ziarul *Jijni Krai* din 7 Septembrie 1917, sub presiunea chinurilor sufleteşti provocate de dezastrul armatei ruseşti dela Tarnopol, exclamă:

„Mă închin până la pământ ţie, o Românie, pentru pătimirile tale, pentru soarta ta eroică!

„Iar noi, Ruşii, privind la nefericirea României, trebue să-i sărim în ajutor: cinstea şi conştiinţa noastră o cere“.

Cum au sărit Ruşii în ajutorul nostru, am demonstrat în altă parte a lucrării de faţă.

Dar vorba Românului: *tot răul spre bine.*

Dreptatea imanentă, rezultată din ordinea morală a lucrurilor, a făcut ca România, care cu atâta entuziasm şi

lealitate pornise la războiu în August 1916 alături de aliaţi şi deci alături şi de Rusia, pentru triumful dreptăţei în lume, deşi trădată în cele mai grele momente de către pravoslavnicul imperiu rusesc, să iasă din groaznicul măcel cu obraz curat, onorată şi *mărită*, în chiar dauna aliatului ei vecin, dar putred şi de rea credinţă.

Lăcomia rusească dela 1812 trebuia pedepsită — şi ea a fost pedepsită prin însăşi păcatele regimului ţarist, care a dispreţuit şi nu a înţeles niciodată clocotul năzuinţelor de eliberare a diferitelor popoare de sub pumnul său asupritor.

Singurul rezultat bun, pe care neamul românesc l'a putut culege după urma revoluţiei ruseşti, a fost chemarea la viaţa naţională a Românilor din Basarabia, cari până atunci trăiseră în întuneric, fără şcoli, fără cărţi şi fără biserică naţională.

Intr'adevăr, odată cu descompunerea ţarismului, au început să se manifeste în Rusia noui forme de viaţă. Principiul naţionalităţilor apare şi se impune, pus de unii făţarnic, iar de alţii în mod generos, ca mobil al războiului. Se ajunge la el după oare-cari rătăciri, motivate de internaţionalismul doctrinar al păturilor revoluţionare ruse, care, în unele puncte, se întâlnea cu calea bătută de atotputernicia centralistă a vechilor imperialişti.

Revoluţia, cu răscolirea tuturor energiilor latente, ca şi în alte părţi, s'a resimţit şi în Basarabia. Politiceşte Basarabenii sau mai bine Moldovenii din Basarabia s'au afiliat la marile curente, cari au luat în stăpânire societatea rusească, au adoptat deci lozincele în circulaţie cu toate calităţile şi defectele lor. Din primele zile însă libertatea, — *„slobozenia"*, cum zic ei în bătrânul limbaj cronicăresc, — i-a întrunit pe toţi pentru salvarea patrimoniului cultural.

Strângându-se împreună o seamă de fruntaşi, profesori, preoţi, învăţători şi câţiva proprietari, au căutat dela început mijloacele unei redeşteptări naţionale prin cultivarea limbei strămoşeşti. S'a pornit astfel în acest colţ de pământ, sub ocrotirea autorităţilor binevoitoare, opera grea a liberării din întuneric. In cele câteva luni dela detronarea Ţarului s'a desfăşurat aici procesul de conştiinţă al unui neam întârziat, dar plin de vigoare. Istoriograful de mâine al culturii ro-

mânești va avea de înregistrat pagini mișcătoare din perioada anilor 1917 și 1918 trăiți de Basarabia,, unde, cu o sută de ani mai târziu, abia atunci se trăiau zilele lui George Lazăr...

Sub conducerea unor bune elemente de îndrumare, sosite din Ardeal, [1]) și grație bunăvoinței deosebite à organelor publice, munca a mers cu pași repezi. Societatea culturală a Moldovenilor, închegată în pripă, și-a dat seama dela început ca preocuparea de căpetenie să-i fie luminarea masselor populare, problema învățământului primar în școlile din Basarabia. Cu sprijinul zemstvei guberniale deci, care a recunoscut fără nici o ezitare necesitatea de a se introduce limba românească în școli, un mănunchiu de profesori au ținut în lunile *Iunie-August 1917* cursuri pe seama învățătorilor, dându-le pregătirea profesională. Peste 400 de învățători basarabeni au luat parte la aceste cursuri, a căror cheltuială de *optzeci de mii* de ruble a fost toată achitată de zemstvă. Tot adunarea provincială a pus la dispoziție fondul pentru tipărirea abecedarelor și manualelor didactice. Cele trei luni, în cari luminătorii satelor de peste Prut au cunoscut pentru întâia oară alfabetul latin, au adus roade binefăcătoare de pedagogie națională, dovadă revista școlară [2]) ce-au înființat,

---

[1]) In fruntea apostolilor transilvăneni pentru redeșteptarea Basarabiei trebue așezat cu cinste d-rul Onisifor Ghibu, care, smuls de acasă de războiu, a trecut la Chișinău, ca misionar cultural al Ardealului. Ceeace a făcut George Lazăr în Muntenia la 1821, a desăvârșit Ghibu în Barasarabia la 1917. El a adus la Chișinău tipografie cu litere latine, a tipărit primul Abecedar, a scos ziarul *„Ardealul“*, a ținut cursuri de vară la 400 de învățători basarabeni, în sfârșit o muncă prodigioasă și din cele mai folositoare și meritoase. Muncă românească și folositoare a desvoltat în Basarabia și profesorul ploeștean C. Munteanu-Râmnic, actual deputat, apoi părintele I. Moța din Orăștie, dr. Mateiu etc.

[2]) La sfârșitul anului 1917 următoarele publicațiuni românești apăreau la Chișinău:

„Ardealul“, ziar săptămânal sub direcțiunea d-lui dr. Onisifor Ghibu; *„Cuvânt moldovenesc“*, gazetă națională pentru Moldovenii basarabeni apare de trei ori pe săptămână, redactat de d-nul Pan. Halipa; *„Luminătorul“*, revistă lunară bisericească, condusă de protoerul C. Popovici; *„Școala Moldovenească“*, revistă lunară, condusă de învățătorii moldoveni din Basarabia, și *„Soldatul Moldovan“*, ziar ce apare de două ori pe săptămână, condus de d-nii M. Minciună și G. Tudor.

examenele ce au trecut şi frumoasele serbări culturale din Chişinău.

Pentruca opinia publică românească să poată aprecia cum se îndrumase viitorul plin de făgăduinţă al culturei româneşti din Basarabia, voiu arăta în câteva cuvinte unele hotărîri luate de organele guvernului. Ele erau următoarele: [1].

1) S'a decis ca în toate şcolile primare cu populaţie moldovenească din Basarabia învăţământul să fie în limba poporului, cu învăţători moldoveni, iar, întrucât aceştia n'ar fi de ajuns, să fie aplicaţi Românii ardeleni sau bucovineni refugiaţi.

2) La gimnaziul I de stat din Chişinău se înfiinţează clasa primară paralelă românească, iar în celelalte clase se introduce limba română ca materie de învăţământ obligatorie.

3) Comitetul central al organizaţiilor moldoveneşti unite fondează cu ajutorul autorităţilor locale, în toamna acestui an, un gimnaziu românesc în Chişinău, care va purta numele celor doi fruntaşi moldoveni, Murafa şi Hodorogea, căzuţi victime pentru libertate şi neam.

4) La un gimnaziu de fete din Chişinău se înfiinţează clasa I cu limba română de propunere.

5) S'a hotărât ca şcoala normală de învăţători şi învăţătoare din Chişinău să aibă câte o secţie românească. Tot astfel se întroduce limba română în seminar şi în şcoala eparhială (liceul) de fete.

Tot prin luna Septembrie 1917, pe când se luau aceste hotărîri înălţătoare la Chişinău, în Kiew, capitala Ucrainei, se petrecea alt fapt de o deosebită importanţă: se ţinea *congresul naţiunilor din Rusia*, în care cuvântul Basarabiei s'a auzit nu se poate mai demn şi mai respicat.

Teofil Ioncu, reprezentantul comitetului central al partidului naţional moldovenesc din Basarabia, a rostit în acest congres (14 Septembre) următorul documentat şi abil discurs politic:

---

[1]) Vezi în *România* (Septembrie 1917) articolul lui Octavian Goga, întitulat: *Lumina în Basarabia*.

Onorat congres!

Salut congresul naţiunilor în numele Românilor din Basarabia!

Mulţi aţi auzit de moldoveni, dar puţini cred că ştiţi că naţiune moldovenească nu există. Există însă o *naţiune română.* Numele Moldova, Moldoveni, este numai teritorial, dar nu naţional, iar dacă noi numim moldoveneşti comitetele şi organizaţiunile noastre, o facem aceasta numai din punct de vedere tactic, fiindcă cuvântul Român sună prea aspru la urechile vrăjmaşilor noştri, de cari avem foarte mulţi, ca şi D-voastră, şi el le serveşte de a ne acuza pe noi de separatism. D-voastre ştiţi în ce condiţiuni a fost împinsă România în războiul mondial; D-voastră ştiţi că *România are interese tot aşa de mari în Transilvania ca şi în Basarabia.* Cum se va hotărî chestia românească la congresul de pace, noi nu ştim. Putem însă presupune că dacă această chestiune nu se va rezolva *în toată întinderea ei, conform principiului recunoscut al dreptului-popoarelor, atunci Basarabia poate să devie în viitor o noua Alsacie-Lorena.* E aproape de mintea omului întrebarea: cum privim noi, Românii din Basarabia, chestiunea aceasta? Eu vă pot asigura că la noi nu există aspiraţiuni de alipire la România, ci toate tendinţele noastre merg spre înfăptuirea statului federativ liber rusesc, deci nu poate să cadă asupra noastră nici o umbră de separatism. Basarabia a fost deslipită de Moldova la 1812 şi până la 1818 a fost cârmuită de un general guvernator, dar ţarul Alexandru I, în urma propunerilor sfetnicilor săi, a recunoscut că nu se poate cârmui o ţară cu o situaţie specifică, cum are Basarabia, fără concursul bărbaţilor autohtoni şi la 1813 a acordat printr'un ucaz autonomia Basarabiei. In fruntea ţării se aşeză un sfat compus jumătate din membri aleşi şi jumătate din membri numiţi dintre autohtoni. De autonomia aceasta, Basarabia s'a folosit 10 ani de zile. La 1823 Nicolae I a desfiinţat autonomia şi de acum începe rusificarea forţată a Basarabiei, ale cărei mijloace erau colonizarea, şcoala şi biserica. Cei mai ştraşnici rusificatori erau guvernatorii, arhiereii şi directorii de şcoale.

Naţiunea română a fost aşa de îngenunchiată încât gu-

vernul rusesc ajunsese la convingerea că nu mai există acolo o limbă, literatură şi cultură românească. Proectul de lege propus de guvern în Dumă ca să li se dea naţiunilor şcoală naţională, *prevedeau numai 12 naţiuni, dintre cari cea română lipsea.* Reprezentanţii Basarabiei în Dumă Purişkievici, Krupensky şi compania lor, erau numai nişte sprijinitori ai guvernului în tendinta lui de îngenunchiare a oricărui sentiment naţional românesc.

A fost de ajuns însă ca să izbucnească revoluţia şi în câteva luni de zile sentimentul naţional a eşit la suprafaţă, pe orişice teren. *O puternică mişcare de naţionalizare a întregii ţări e în curs.* Ne lipseşte autonomia, pe care am avut-o odată şi acum o cerem din nou ca un drept istoric al nostru.

Cerem însă şi garanţia ca acest drept să nu ni se mai poată lua. Garanţia aceasta o vedem numai în republica federativă.

E trist că guvernul revoluţionar ne suspectează de separatism, lucru care nu s'a întâmplat nici pe vremea celui mai reacţionar guvern al lui Arachceeff, ministrul atotputernic al lui Alexandru I. Atuncea ni s'a dat autonomia, iar astăzi guvernul revoluţionar încearcă să ne reducă la un simplu guvernământ al Ucrainei autonome.

In lupta noastră pentru autonomie întâlnim cea mai straşnică opoziţie din multe părţi. Iată bunăoară rezoluţiunea luată la întrunirea unui partid politic rusesc din Basarabia: După raportul d-rului Sapsovici despre autonomia culturală-teritorială a Basarabiei, care i-ar aduce ţării cea mai frumoasă înflorire, adunarea a fost de părere să nu se acorde o astfel de autonomie, fiindcă o mare parte a populaţiei basarabene *fiind însufleţită de tendinţe separatiste, doreşte alipirea la România, ceeace ar fi primejdios pentru existenţa statului rusesc.*

Eu vă întreb: cunoaşteţi după rezoluţiunea aceasta partidul, care a putut să o voteze? Este partidul socialiştilor revoluţionari, pe steagul căruia stă scris: „Federaţie şi autonomie naţională, până la deslipire" (şuerături si huiduieli la adresa acelui partid). Altul e programul şi alta e tactica acestui partid socialist-revoluţionar. La ce ne putem aştepta dela alte partide? Ce poate să rezulte pentru noi din felul cum suntem trataţi de tovarăşii ruşi?

Dacă în aspirațiunile noastre politice ne vom lovi mereu de desiluzii, atunci noi, urmând necesității, care nu cunoaște hotare, din prieteni ai democrației rusești ne vom face separatiști.

Incheiu cu rugămintea către democrația rusă și către D-voastră ca să nu ne respingeți dela Rusia liberă și să ne împingeți pe drumul separatismului. Drumul nostru e acelaș ca și al vostru. (Aplause prelungite).

Iată o serie de fapte pozitive culturale și politice, care denotă cum, în urma revoluției, s'a deschis drumul luminei în Basarabia, pe ruinele sclavagiului politic.

Era imposibil ca, pe cadavrul țarismului, viața națională să nu-și pretindă drepturile sale. Astfel odată cu revoluția rusă, învie Polonia de sub suferințe, ruine și cenușă, învie Ucraina de sub robia polonă și apoi rusă, ca să învieze în cele din urmă și *Sfatul țărei Moldovei*, adică Basarabia, cu școala, biserica și armata ei națională.

Destinele nepătrunse ale istoriei au făcut ca prima veste despre noua viață a Basarabiei s'o anunțe ziarul *Ardealul*[1]) din Chișinău prin următoarele cuvinte:

„*In ziua de 21 Octombrie. anul Domnului 1917, Congresul soldaților și ofițerilor moldoveni de pe toate fronturile de luptă, adunați în* Palatul Unirei *din Chișinău, a proclamat cu o însuflețire nemărginită autonomia Basarabiei.*

„*Peste 500 de reprezentanți ai Basarabiei și-au unit inimile în accentele naționale ale imnului* „Deșteaptă-te Române“, *pecetluind astfel cea mai mare fapta din istoria Basarabiei*“.

Hotărârile luate de acest congres sunt următoarele:

I. Să se recunoască că forma cea mai potrivită a cârmuirei Rusiei este Republica federativă democratică.

II. Să se declare autonomia teritorială și politică a Basarabiei.

III. Să se înceapă cât mai degrabă alcătuirea oștilor moldovenești.

IV. Să se sporească numărul cohortelor dela 16 până lă 100, având fiecare cohortă câte 100 de soldați. Soldații

---

[1]) Scos de d nul Onisifor Ghibu, cu începere dela 15 Septembrie 1917.

moldoveni din cavalerie să fie deosebiți și trimiși în Basarabia.

V. Pentru ocârmuirea Basarabiei să se alcătuiască în cel mai scurt timp *Sfatul țărei*, în care să intre 120 deputați, dintre cari Moldovenii să aibă 84 de locuri, iar celelalte neamuri 36.

VI. Pământurile mănăstirești, bisericești, cazone și celelalte trec, *fără plată*, în mâinile celor cari le vor lucra cu brațele. Stăpânirea de pământ se desființează pentru totdeauna (?). Impărțirea pământului se va hotărî în Adunarea întemeietoare basarabeană.

Colonizarea Basarabiei cu străini e oprită.

VII. Să se susție pretutindeni alegerea candidaților moldoveni la Adunarea întemeietoare.

VIII. Naționalizarea școalelor, așezămintelor și a dregătoriilor din Basarabia.

Instrucția să fie obligătorie și fără plată.

IX. Inființarea învățământului în afară de școală.

X. Să se propună Moldovenilor de peste Nistru 10 locuri în *Sfatul țărei*.

XI. Să fie însărcinat *Sfatul țărei* a se îngriji pentru înființarea fondului național.

Se poate oare închipui un program mai bogat pentru lupta de redeșteptare națională decât dezideratele de mai sus, abstracție făcând, bine înțeles, de chestia Republicei federative ca și de chestia pământurilor, a cărei soluție frații noștri basarabeni au luat-o din programul prea exagerat al socialistului revoluționar Cernoff.

Nu trebuie să uităm că Moldovenii dintre Prut și Nistru au robit timp de o sută de ani țarismului și că au fost sistematic ținuți în întunerec, pentru a dispare.

Câte sforțări, câtă energie, câtă cheltuială, câte dureri și suferințe, ce diabolică încăpățînare în a merge contra firii lucrurilor, pentru ca să se isprăvească cu ce trebuia început și chiar se începuse, căci *Sfatul țării* [1]), deschis la

[1]) Solemnitatea deschiderii a început prin un serviciu divin oficiat la catedrală, pentru prima dată în limba românească, de către episcopul Gavril cu mare pompă. După Te-Deum, clerul cu toată mulțimea numeroasă s'a îndreptat spre frumosul palat al *Sfatului țării* (fost liceul No. 3) și acolo părintele archi-

Chişinău, în ziua de 21 Novembrie 1917, a existat şi în secolul trecut.

După anexarea jumătăţii din Moldova dintre Prut şi Nistru şi botezarea ei cu numele unei mici părţi din ea ca să se uite şi numele adevărat, s'a creiat un *Sfat al ţărei,* compus din 70 la sută Moldoveni din toate breslele şi 30 la sută funcţionari ruşi, dar nu pentru ţara aceasta, ci pentru a dovedi celor de peste Prut şi din Muntenia fericirea ce îi aşteaptă sub oblăduirea Ţarilor pravoslavnici. Şi când stăpânul a văzut că jucăria lui vrea să umble, s'a săturat şi a frânt-o.

Sfatul ţării Basarabiei de la 1917 s'a născut după grele suferinţe din cadavrul ţarismului, din voinţa robului de eri, a Moldoveanului, afirmată întâiu de partidul naţional moldovenesc, apoi de congresele ţăranilor moldoveni, a învăţătorilor şi în urmă de voinţa şi puterea aceluiaş ţăran, în uniformă de soldat şi ofiţer, spusă şi înfăptuită la ultimul lor congres dela 21 Octombrie 1917.

Nimeni nu va uita că aceia, cari s'au luptat cu arma în mână pentru apărarea Basarabiei, s'au gândit să pună temeiu solid şi fericirei ei în timp de pace.

---

mandrit Gurie a ţinut o frumoasă cuvântare, în care a comparat vedenia profetului Ezechiil — (care a văzut în pustietate oase, cari s'au apropiat unul de altul, s'au încheiat, au crescut cu carne şi s'au îmbrăcat cu piele, pentru ca din voia domnului profetul să-i însufle viaţa) — cu neamul nostru, care din oase moarte şi risipite în pustiu se adună, se acoperă şi *Sfatul ţării* este duhul, care 'l înviază.

In curtea palatului, sub cutele steagului nostru naţional, s'a făcut revista primului regiment moldovenesc, după care apoi toată lumea a intrat în sala de şedinţe.

N. N. Alexandri, ca preşedinte de vârstă, declară deschisă şedinţa *Sfatului*, care alege în unanimitate ca preşedinte pe I. Inculeţ, profesor universitar în Petrograd. In discursul său de deschidere, preşedintele Inculeţ arată anarchia din ţară şi nevoia instituirei autorităţii supreme locale, a Republicei moldovene federate, ca membru egal cu federaţia republ celor ruse, pentru a aduce linişte şi a realiza reformele necesare pe baza principiului: *pământ şi libertate.*

A vorbit apoi P. N. Halipa din partea partidului naţional, care cel dintâiu a proclamat autonomia şi ideia *Sfatului Ţării*. Printre discursurile de salutare — 36 la număr din partea tuturor breslelor — figurează şi discursul d-rului O. Ghibu, directoru ziarului *Ardealul.*

CAPITOLUL XV

Unirea Basarabiei cu patria-mamă

Iată o chestiune foarte însemnată, asupra căreia scriitorul trebue să insiste cu fapte şi nu cu vorbe, spre a răcori entuziasmul pripit al unor anumiţi oameni politici, cari vor să se împăuneze cu tot meritul alipirei Basarabiei la patria-mamă numai pentrucă dânşii au fost predestinaţi de soartă ca să presideze actul unirei ei cu trupul României, spoliat la 1812 de Rusia ţaristă.

Istoria, rece şi nepărtinitoare, va recunoaşte odată şi odată marele merit al acelora, cari, prevăzând unde va duce anarchia rusă şi ce urmărea trădarea Rusiei faţă de mica Românie, s'au pus din vreme pe lucru, încă în primăvara anului 1917 — când d. Alex. Marghiloman benchetuia cu Nemţii la Bucureşti — şi iniţiând o propagandă naţionalistă sănătoasă şi abilă în Basarabia, au preparat terenul evenimentelor ce aveau să vină: alipirea şi apoi unirea Republicei basarabene cu patria-mamă.

O muncă uriaşă şi de tot minutul a trebuit să fie depusă de guvernul Brătianu-Take Ionescu, ca să ajungă lucrurile aci.

Intr'adevăr, după izbucnirea revoluţiei ruseşti, care a inspirat încetul cu încetul tuturor popoarelor din vastul imperiu al Rusiei dorinţa de a se ocârmui singure, Ucraina, ajutată fiind în tendinţele ei de Germania şi mai ales de

Austro-Ungaria, voia să cuprindă în teritoriul ei 10 gubernii, în rândul cărora trebuia să intre şi Basarabia.

La început nu se ştia nimic despre aceasta, dar pe la începutul lunei Iulie 1917 o ştire telegrafică din Kiew anunţa vestea că o delegaţie ucraineană a plecat la Petrograd ca să reguleze cu guvernul de acolo chestia ocârmuirei de sine a Ucrainei şi că această delegaţie avea anumite instrucţii hotărîte şi cu privire la soarta Basarabiei.

Puţin în urma acestei ştiri s'a primit la Chişinău chiar şi o telegramă emanată dela Vinicenko, primul ministru al Ucrainei, prin care conducătorii de atunci ai Basarabiei erau invitaţi să trimită delegaţi la un congres ce urma să se ţină la Kiew, însă ca împuterniciţi ai unei gubernii, care intra în teritoriul Ucrainei.

Faţă cu această situaţie, organizaţiile moldoveneşti sau basarabene au decis să trimită la Kiew o delegaţie, care să protesteze în contra acestei încercări de răpire. Ajungând în Kiew, delegaţii basarabeni au fost întâmpinaţi cam cu nedumerire, căci tuturora li se părea că alipirea Basarabiei la Ucraina e un lucru firesc. Totuşi când delegaţii basarabeni au protestat în Rada Ucraineană şi au arătat marea nedreptate ce li-s'ar face, părerile lumei oficiale s'au schimbat.

O deosebită impresie a făcut atuncea cuvântarea lui Sevcenco, care a arătat că Ucrainenii şi Moldovenii trăesc alături de un şir de veacuri, totdeauna au fost ca fraţii şi Ucraina niciodată nu s'a gândit că Basarabia este a ei.

După aceasta preşedintele Radei, Vinicenko, a spus că Ucraina se leapădă de gândul ei, de oarece ea hotărîse astfel fiindcă nu cunoştea glasul Basarabiei şi Rada a luat tot atunci o hotărîre în acest înţeles.

Dela Kiew delegaţii basarabeni au plecat la Petrograd, în urma delegaţiei ucrainene; însă şi aici chestiunea era hotărîtă ca Basarabia să intre în cuprinsul Ucrainei. Numai după protestările delegaţiei basarabene a fost nimicită rezoluţia şi Basarabia a rămas slobodă de a-şi hotărî singură de soarta ei.

Vinicenko zicea atunci că el a venit la Petrograd cu zece gubernii în portofel, dar pleacă înapoi numai cu nouă.

După aceasta, Ucraina se adresa Basarabiei ca către o republică deosebită. Mai mult chiar, cu ocazia tratati-

velor păcei dela Brest-Litowsk, Ucraina a cerut ca şi Basarabia să-şi trimită împuterniciţii ei, ceeace însă nu s'a făcut. Guvernul Brătianu-Take Ionescu are şi aci partea sa de merit.

In Decembrie 1917, când trupele ruseşti se retrăgeau desordonate din Moldova şi treceau prin Basarabia, jefuind, devastând, siluind şi omorând, un trimis al *Sfatului ţării* din Chişinău sosea (în ziua de 28 Dec. la Kiew, spre a solicita Ucrainei un ajutor armat în contra hordelor bolşeviste. El zugrăvi miniştrilor ucraini, înfăţişându-se încă în aceiaşi zi la dânşii, — în cele mai pesimiste culori situaţia, arătându-le că dacă nu li se vor trimite cât mai grabnic trupe de apărare, Basarabia va fi serios ameninţată de cea mai teribilă catastrofă. D. Vinicenko, şeful guvernului ucrain de atunci, şi d. Şulghin, ministrul de externe, îi spuseră solului Basarabiei net:

— **Nu vă putem face nimic, adresaţi-vă României!**

Răspunsul miniştrilor ucraini fu dat într'adevăr în toată sinceritatea. Ucraina nu se mai putea apăra la acea dată nici pe ea însăşi. Valurile anarchiei bolşeviste ameninţau în fie-ce clipă cu cutropire guvernul şi statul ucrain. Posturile de gardă în Kiew nu mai erau ţinute decât de soldaţii români transilvăneni, deveniţi prizonieri la Ruşi şi cari erau destinaţi ca să lupte pe frontul român. Arsenalul, pulberăria, banca statului, depozitele militare, erau date numai în paza soldaţilor ardeleni. Ministrul de războiu ucrain, generalul Petliura, cerea implorând corpului voluntarilor români câte 4—500 soldaţi zilnic pentru diferite posturi de gardă mai inportante. Nici un soldat ucrain nu mai putea reprezinta decât o valoare militară relativă... Şi între astfel de împrejurări îi cerea Basarabia ajutor Ucrainei, care ea însăşi se adresa puţin mai târziu guvernului român după ajutor în contra bolşevicilor, ceeace însă i s'a refuzat. Numai după acest refuz, Ucraina a cerut ajutorul armat al Puterilor centrale.

Relativ la acest demers al Basarabiei, d. Sever Bocu, fostul director al ziarului *România Mare* din Kiew, istoriseşte următoarele în ziarul *Evenimentul* din Iaşi cu data de Duminecă, 6 Maiu 1918:

A doua zi după acest demers eram cu d. general Tabouy, comisar al Republicei Franceze pe lângă Republica Ucraină, în cabinetul ministrului de externe, d. Şulghin. Acesta ne zise:

— „Situaţia în Basarabia este foarte gravă. Azi am primit dela d. Brătianu o telegramă, prin care ne anunţă că bolşevicii în retragerea lor de pe front se dedau la adevărate orori în Basarabia. Acestea ne-au fost confirmate şi de un delegat al *Sfatului Ţării*, sosit azi din Chişinău să ne ceară trupe ucraine în ajutor. Ce este de făcut?"

Intrebarea îi era adresată d-lui general Tabouy cu vădita intenţie de a-l impresiona şi de a justifica pasul Ucrainei, care tocmai trimisese delegaţi la Brest Litowsk.

— „Dacă mă întrebaţi pe mine, spuse d. general Tabouy, eu zic să trimiteţi".

— „Dacă noi am avea trupe, nu am fi azi la Brest-Litovsk!" observă ministrul, prefăcându-se de a nu fi înţeles ironia.

— „Atunci adresaţi-vă României!" replică generalul.

— „I-am trimis vorbă *Sfatului Ţării* să se adreseze României!" zise ministrul.

— „Nu ajunge, trebuie să vă adresaţi şi direct. Telegrama d-lui Brătianu comportă un răspuns clar. D-voastră, dacă nu sunteţi în stare să apăraţi Basarabia, trebuie să renunţaţi la orice influenţă a D-voastră acolo. Şi ca să se creadă în sinceritatea acestei renunţări, trebuie să chemaţi singuri trupele române în Basarabia".

Generalul Tabouy le cerea vădit mai mult decât puteau să facă.

Ministrul reflectă liniştit:

— „Noi i-am recunoscut Basarabiei absoluta independenţă, am dat despre aceasta şi un act în scris [1]). Ca să cerem acum noi o intervenţie a României în Basarabia, aceasta ar însemna o imixtiune a noastră în afacerile ei interne. Basarabia este suverană de a dispune de sine însăşi".

---

[1]) E vorba de o scrisoare, dată în August 1917 de către guvernul ucrain d-lui T. Ioncu, fost director de finanţe la Chişinău, şi prin care se recunoaşte independenţa Basarabiei cu frontiera Nistrului.

Acestea erau sentimentele Ucrainei față de Basarabia și față de România, la un moment de strâmtorare a sa.

Nu peste mult însă și anume după căderea guvernului Vinicenko și venirea lui Golubovici ca ministru preşedinte şi ministru de externe, competițiunile Ucrainei asupra Basarabiei începură din nou a se arăta.

La 16 Martie 1918, d. dr. Ciugureanu, prim-ministru al Republicei Basarabene, citea în *Sfatul Țării*, ca răspuns la o interpelare a deputatului Țiganco asupra politicei externe, următoarea notă trimisă de guvernul ucrainean cabinetelor din Berlin, Viena, Constantinopol, Sofia și *București :*

„Prin aceasta am cinstea a vă declara că Sfatul Miniștrilor Republicei Democratice Ucrainene Poporale găsește neapărat de lipsă să aducă la cunoștința Stăpânirei Imperiale Germane următoarele:

Stăpânirea Ucraineană e mult interesată de soarta provinciei vecine Basarabia.

Cu toate că cele două popoare domnitoare, cel ucrainean și cel moldovenesc, locuesc amestecate, nu mai lasă nici o îndoială faptul că partea de miază-noapte a teritoriului Basarabiei e locuită în cea mai mare parte de Ucraineni, iar în partea de miazăzi (între gurile Dunărei și ale Nistrului) ei au majoritatea relativă și astfel Basarabia în privința stării etnografice, economice și politice alcătuește o parte nedespărțită din teritoriul Republicei Democratice Ucrainene.

Stăpânind o mare parte din malul Mării Negre, unde în partea despre apus se află un mare centru economic — Odesa, — *cu care, la dreptul vorbind, e legată toată partea de miază-zi a Basarabiei, guvernul ucrainean socoate că prin orice schimbare a foastei granițe ruso-române, mai ales în părțile de miază-noapte și miază-zi, se calcă mult interesele politice și economice ale Republicei Ucrainene.*

Având în vedere că în vremea de față o parte însemnată a Basarabiei e cuprinsă de oștile românești și întrebarea a cui să fie Basarabia de-acum înainte ar putea să fie un punct de discuții la conferința de pace din București, Guvernul Republicei Democratice Ucrainene socoate cu

putință dezbaterea și rezolvirea acestei întrebări numai dacă va lua parte și va fi de acord și împuternicitul guvernului ucrainean".

Președintele consiliului de miniștri
și ministru de externe:
(ss) **Golubovici.**

După ce a citit acest document, din care se vede lămurit că Ucraina ținea cu orice preț să pună mâna pe Basarabia, d-rul Ciugureanu adăuga în discursul său:

„*Știrile pe cari le-am eu, mă fac să cred că Ucraina nu va izbuti. Cererile ca să fie primiți împuterniciții ei la învoelile de pace din București, n'au fost îndeplinite și Kühlmann a fost contra participării noastre la încheerea păcii numai de aceea, că atunci av fi cerut și Ucraina ca să fie primit și împuternicitul ei. Nici Germania, nici România nu vreau alipirea Basarabiei la Ucraina.*

„*Dar dacă documentul, pe care vi l'am cetit, este numai o notă declarativă a Ucrainei în ceeace privește Basarabia, apoi din altă parte sunt dovezi că Ucraina chiar s'a apucat de-acum de gospodărit în unele părți ale țărei noastre. De pildă, o notiță din gazeta* „Nova Rada“ *arată că ministrul de instrucțiune al Republicei Ucrainene a numit director la gimnaziul din Ocnița, pe teritoriul Basarabiei, pe un oarecare Volinschi*“.

Viitorul va dovedi dacă Alex. Marghiloman și guvernul său a avut vre-un merit în chestia punerei la coș a pretențiilor Ucrainei asupra Basarabiei.

Afirmația d-lui Marghiloman cum că alipirea Basarabiei la patria mamă ar fi opera sa exclusivă, *cu concursul Puterilor centrale*, este și exagerată și hazardată. Și iată de ce: Cu toată lăcomia lor, când Kühlmann și Czernin puneau la București cuțitul în gâtul României luându-i Dobrogea și tot masivul păduros al Carpaților, impunându-i în acelaș timp și cele mai draconice condiții economice și politice, era imposibil ca ei să se mai pună deacurmezișul anexărei Basarabiei, pe care am ocupat-o cu trupele noastre, după însăși cererea *Sfatului Țării* din Chișinău.

Mă opresc aci cu expunerea competițiunei Ucrainei

asupra Basarabiei, spre a pune sub ochii cititorilor modul cum s'a operat ocuparea acestei frumoase şi bogate provincii româneşti de către armata noastră.

Am spus mai sus că din ziua retragerii armatei ruse din Moldova, Basarabia a fost teatrul tuturor pustiirilor şi omorurilor din partea trupelor ruseşti bolşevizate. Pela începutul lui Ianuarie 1918, situaţia ajunsese atât de îngrozitoare, încât ziarul *Cuvânt moldovenesc* din Chişinău scria, la 5 Ianuarie, următoarele:

„Slobozia este numai pentru cei răi. Oamenii, în loc să se înfrăţească, se duşmănesc şi se mănâncă mai rău decât câinii. Comitetele răsar ca ciupercile, se răstoarnă unele pe altele... Traiul se îngreuiază şi se înrăieşte într'atâta, că nu eşti bucuros nici de viaţă. Tot ce a fost făcut pentru binele obştesc de noi şi de premergătorii noştri se dărâmă şi ţara se pustieşte şi se sălbăticeşte pe zi ce trece“.

D. P. Halippa, unul dintre conducătorii basarabeni şi membru influent în *Sfatul Ţării*, declară în acelaşi ziar [1]:

„Greutăţile muncii noastre sunt uriaşe. Aproape din nimica, noi suntem chemaţi să facem totul. Vom reuşi oare? Vom ajunge la roadele dorite? La această întrebare rămâne să răspundă viitorul“.

In aceiaşi vreme, o sumă de mari interese ale României erau strâns legate de situaţia din Basarabia. Noi nu aveam în Moldova proviziile necesare până la recolta viitoare. Dacă nu ne asiguram aprovizionarea din Rusia, eram ameninţaţi să murim de foame. Dar însuşi guvernul nostru încheiase un contract cu autorităţile răspunzătoare ruseşti, pentru a ne înapoia datoria de peste o sută de mii vagoane de cereale, pe care le-am cedat în vremi de restrişte din

---

[1]) In Februarie 1918, conducerea ziarului *Cuvânt moldovenesc* din Chişinău a fost încredinţată părintelui I. Moţa, directorul proprietar al ziarului *Libertatea* din Orăştie, care refugiându-se în ţară în timpul neutralităţii României, a continuat să-şi scoată gazeta sa şi în Bucureşti şi câteva luni şi în America, unde fusese trimis în misiune dimpreună cu părintele dr. V. Lucaciu şi prof. V. Stoica.

depozitele noastre din Moldova armatelor ruse, şi anume ca această cantitate de hrană să ni-o retragem din recolta basarabeană. Bazaţi pe acest act, noi am şi făcut dincolo de Prut foarte multe cumpărături, creând depozite. Se puteau însă îndeplini asemenea angajamente în situaţia in care se afla Basarabia? Mai mult: nu era ameninţată însăşi „Republica moldovenească“ să nu mai aibă cu ce-şi întreţinea populaţia, dacă anarchia pustiitoare ar mai fi continuat?

Iată de ce o intervenţie armată pentru liniştirea spiritelor s'a crezut necesară, iar *Sfatul Ţării* din Chişinău, în lipsa armatelor ruse, a cerut-o aceasta formal dela aliaţi.

Ziarul *Cuvânt moldovenesc*, cu data de 1 Ianuarie 1918, tipăreşte textual următoarea înştiinţare:

„La şedinţele de pe urmă ale „Sfatului Ţării“ s'a desbătut întrebarea despre aducerea în Basarabia a oştilor aliate pentru apărarea drumurilor de fier şi a depozitelor de pâine şi pentru potolirea anarchiei din ţară.

„S'a hotărît să se aducă oşti: ucrainene, sârbeşti, cehoslovace, transilvănene şi româneşti. Oştile aduse vor fi sub supraveghierea Republicei moldoveneşti, iar ţările aliate — Anglia, Franţa, America, România şi Ucraina — vor da iscălitură că chezăşuiesc neatârnarea Basarabiei şi toate drepturile câştigate prin revoluţie. Oştile străine nu se vor amesteca în treburile politice ale ţării şi vor trebui să ne părăsească după cea dintâiu poruncă a Stăpânirii Republicei moldoveneşti.

„Pentru întreţinerea aşezămintelor stăpânirii în Republica moldovenească, „Sfatul Ţării“ a încuviinţat directorilor să facă un împrumut la aliaţi“.

Asupra chipului cum s'a produs intervenţia trupelor româneşti în Basarabia, ministrul Inculeţ, unul din reprezentanţii acestei provincii în guvernul Marghiloman [1]) şi în

---

[1]) La formarea guvernului Marghiloman, Basarabia a fost reprezintată în acest cabinet prin dr. Ciugureanu şi Inculeţ, primul ocupând pân' atunci demnitatea de preşedinte al guvernului basarabean şi al douilea pe aceea de preşedinte al *Sfatului Ţării*. Ei au rămas în toate guvernele de până azi, afară de cabinetul format de d-rul Vaida-Voevod, în care d-rul Ciugureanu n'a mai intrat, cedând locul său d-lui P. Halipa.

celelalte guverne de până azi, declara următoarele într'un discurs, ţinut la Huşi în luna Maiu 1918, înainte de alegerile generale:

„... Afară de aceştia s'au găsit 15 oameni cu învăţătură, ca mine. Am dus lupta în împrejurări grele, căci duşmanii nu se uitau încoace, ci în spre Petrograd.

A venit 24 Ianuarie 1918 şi ne-am declarat ca Stat independent. Pentru aceasta ne-au ajutat trupele române să revenim la România. Bolşevicii pretutindeni stricau, jefuiau, prădau la sate şi la oraşe; împuşcau şi mulţi au fost omorîţi. Erau depozite de pâine şi spirt, nu pentru băutură, ci pentru industrie. Bolşevicii le distrugeau pe toate.

La cine trebuia să cerem ajutorul? La mama noastră. Am cerut în taină ajutorul trupelor române, căci fiecare fruntaş era urmărit de către 3-4 spioni. Am cerut ajutor prin intervenirea Francezilor şi în acest scop un colonel ne-a adus răspunsul că pe la începutul lui Ianuarie vor veni trupele române în ajutor. Bolşevicii spuneau că vin trupele române, iar noi necontenit le spuneam că nu vin, şi tot aşa până la 13 Ianuarie 1918, când trupele au ajuns. Dacă întârziau o zi, poate eu azi nu aş fi fost în mijlocul d-voastră. Şi cu ajutorul lor noi am rămas stăpâni în ţara noastră — şi pentru vecie".

Acestea erau faptele, în tragica lor realitate.

In ziua de 13 Ianuarie, toate ziarele ieşene publicau următorul *comunicat oficial:*

„Comandamentul rusesc ne-a cerut, în urma intervenţiei „Sfatului Ţarii" din Chişinău, să asigurăm, prin trimiterea de trupe române, ordinea în Basarabia. Era cu atât mai necesar să se răspundă acestei chemări a comandamentului rus şi a Republicei moldoveneşti, cu cât bande răzvrătite din armata rusă opreau trenurile cu aprovizionări pentru armata română şi cea rusească şi dădeau foc sau prădau depozitele de hrană înfiinţate de noi în Basarabia, precum şi pe acele ce trebuia, în urma înţelegerii cu guvernul şi comandamentul rusesc, să le formăm în zona care ne-a fost desemnată acolo.

Pe de altă parte a fost desarmat şi batjocorit la Chi-

şinău detaşamentul de ardeleni trimis din Kiew după cererea comandamentului ucrainean, spre a păzi depozitele din acel oraş. Mai mulţi din aceştia au fost chiar ucişi. Asemenea au fost arestaţi ofiţerii noştri din comisia interaliată pentru aprovizionare, precum şi reprezentantul nostru [1] *pe lângă guvernul Republicei moldoveneşti.*

In aceste condiţiuni era absolută nevoie să ne asigurăm linia Chişinău—Ungheni şi să restabilim ordinea în regiunea de unde trupele noastre se aprovizionează şi în care populaţiunea înspăimântată de omorurile şi de jafurile bandelor ruse răzvrătite reclama ajutorul oştirilor române. Operaţiunile pentru aducerea la îndeplinire a acestor măsuri de ordine se desfăşoară potrivit dispoziţiunilor luate".

In vederea operaţiunilor militare din Basarabia, generalul Prezan, eminentul şef al marelui cartier general al armatei, despre care se poate spune cu drept cuvânt că *a binemeritat dela patrie*, în momentele cele mai penibile, prin munca, energia şi iniţiativa sa, a lansat următorul manifest[2]) către toţi locuitorii din Basarabia:

Cetăţeni ai Republicei Moldoveneşti!

Voi şi ţara voastră — ca şi a noastră — treceţi acum prin ceasuri grele şi hotărîtoare pentru soarta voastră.

Din toate părţile, şi de către o mulţime de oameni răi, vi se spun tot felul de neadevăruri, care vă întunecă mintea, vă înrăutăţesc inimile şi vă fac să nu mai simţiţi unde este binele şi unde este răul.

In aceste clipe de grea cumpănă şi nestatornicie, Sfatul Ţărei Moldoveneşti şi-a adus aminte de noi şi ne-a cerut, prin comandamentul militar rus, să trecem Prutul:

1. Ca să aducem rânduială şi linişte în satele şi târgurile voastre, punând la adăpost viaţa şi avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor ei.

2. Ca să chezăşuim transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse şi române, care fac pază la hotarele noastre, apărând prin aceasta şi hotarele ţării voastre.

---

[1]) D. George Lucasievici, fost secretar general al ministerului de domenii şi agricultură.

[2]) Tipărit pe 3 coloane: în prima coloană româneşte cu litere chirilice (ruseşti), în a doua cu caractere latine şi în a treia coloană tradus în ruseşte.

Venirea soldaţilor români în Basarabia a supărat mult pe răufăcători şi pe cei cumpăraţi de duşmanii voştri şi ai noştri, cari îşi găsiseră un aşa de bun adăpost pe pământul vostru, căci ei au simţit că de acum înainte nu vor mai putea prăda la voi acasă ca într'un codru.

Şi acei duşmani s'au folosit de sufletul vostru cinstit, bun şi încrezător şi au căutat să sădească învrăjbirea între voi şi noi, spunându-vă că Românii vin să stăpânească ţara voastră, că ei vin să pună mâna pe pământurile voastre şi că n'ar avea alt gând decât să aducă în capul vostru pe vechii stăpânitori, cari să vă răpească drepturile naţionale şi politice câştigate prin revoluţie.

Departe de noi gândul acesta.

Cetăţeni moldoveni! Nu daţi nici o crezare acestor vorbe viclene!

Cum v'aţi putea închipui că soldatul român, care prin mărinimia Regelui şi a guvernului lui şi-a mărit acuma pământul lui de hrană, tocmai el să vie astăzi în ţara fraţilor săi ca să-i împiedice de a-şi înfăptui şi ei dreptul lor!

Vă declar sus şi tare că oastea română nu doreşte altceva decât ca, prin rânduiala şi liniştea ce aduce, să vă dea putinţa să vă statorniciţi şi să desăvârşiţi autonomia şi slobozeniile voastre, precum veţi hotărî voi singuri.

Oastea română nu va obijdui pe nici un locuitor din Republica moldovenească, oricare ar fi neamul şi credinţa lui!

De îndată ce se va statornici rânduiala şi liniştea şi va fi chezăşie că prădăciunile, tâlhăriile şi omorurile nu vor mai începe, ostaşii români se vor întoarce la ei acasă.

Aveţi toată încrederea şi primiţi pe ostaşii aceştia cu dragostea frăţiască cu care ei vin la voi!

Iar dacă vre-unul din aceşti ostaşi s'ar arăta nevrednic şi s'ar abate de la calea cea bună, care i-a fost poruncită de noi, aduceţi numai decât jalba voastră înaintea celui mai apropiat comandant şi fiţi încredinţaţi că vi se va face îndată deplină dreptate!

Iaşi 12 Ianuarie 1918.

(ss) Generalul Prezan,
Innsărcinat cu comandamentul armatei române.

Comunicatul oficial din 15 Ianuarie 1918 anunţa următoarele:

Trupele noastre, chemate de comandamentul rus şi de Sfatul ţărei Republicei moldoveneşti, au intrat la 13 Ianuarie ora 6 p. m., în mijlocul aclamaţiunilor populaţiunei, în Chişinău.

Ziarul *Ardealul* din Chişinău publica tot atunci următoarele detalii asupra acestui eveniment istoric:

„Sâmbătă toată ziua era o fierbere neobişnuită în Chişinău. Prin toate colţurile se vorbea cu aprindere de armata românească, care avea să sosească în fiecare ceas.

Bulevardul Alexandru era înţesat de lume, care aştepta nerăbdătoare şi nu se mai ducea acasă. Dar iată că telegramele, ieşite în grabă, înştiinţează în mod oficial că oştile române sunt la Străşeni, în frunte cu generalul Broşteanu, şi în curând ele îşi vor face intrarea în oraş. De acum orice îndoială era înlăturată şi număram clipele când se vor arăta aeroplanele româneşti, care să arunce în oraş proclamaţiile generalului Broşteanu.

Toţi uitară de mâncare şi pare că-i lega ceva de locul din uliţă. Trecuse de amiază şi trotuarele nu se mai goliau. Fiecare doria să ştie şi să vadă ce se întâmplă, măcar de-ar fi zăbovit în uliţă toată noaptea.

Un număr de studente şi studenţi bararabeni, îmbrăcaţi în costume naţionale, întovărăşiţi de câţiva deputaţi, s'au urcat în automobile împodobite cu flori şi au eşit întru întâmpinarea oştirei, afară din oraş. Comandantul a primit cu bucurie această solie, pe care n'o trimitea o hotărâre oficială, ci dragostea aprinsă de neam ce clocotea în inima lor românească.

După ce Sfatul Ţării hotărâse însuşi chemarea în ajutor a României pentru scăparea Republicei, era firesc ca această înaltă ocârmuire să iasă întru întâmpinarea oştilor. Au fost trimeşi de către Sfatul Ţărei d-nii P. Erhan, preşedintele directoratului, şi Pântea, locţiitorul directorului de războiu. Ei s'au dus până la Cojuşna, unde au salutat

pe generalul Broşteanu în numele Republicei moldoveneşti, asigurându-l de primire bună din partea ţării întregi.

Inserase. Publicul se impacienta, mai ales că aşteptase toată ziua.

Era ora 7 seara. De-odată văzduhul se cutremură de câteva bubuituri puternice. Era artileria românească, erau tunurile de la Oituz, care vesteau Chişinăului despre intrarea oştirei româneşti. Un fior a străbătut mulţimea, o fierbere ciudată alerga pe uliţi. La marginea oraşului intrarea oştii româneşti se făcea prin trei direcţiuni: Apus, Miazăzi şi Miazănoapte.

Cum stam înfrigurat, căutând să desluşesc prin întuneric adevărul cel mare, iată că în depărtare răsună goarna românească. Lacrămile mi-au năvălit în ochi, inima îmi zvâcnia aprinsă. Dumnezeule, de când nu i-am mai auzit sunetul ei înălţător şi eroic! Imi răsăriau fugare icoanele luptelor cu vitejii, pe cari îi sălta spre duşman glasul de aramă al goarnelor războinice. Acum strigarea ei pătrundea prin toate ungherele Chişinăului, vestind fraţilor înstrăinaţi învierea gloriei strămoşeşti.

Armata care intra era alcătuită din unităţile diviziei XI-a, cu infanterie, cavalerie, artilerie, secţii de mitraliere, ş. a. Partea cea mai mare a trecut pe bulevardul Alexandru, strada principală a capitalei. Deşi era întuneric, totuşi puteai deslusi diferitele arme, care înaintau hotărâte şi vesele sub comanda ofiţerilor.

In faţa tipografiei româneşti se grămădise cea mai mare mulţime de privitori. Loc de frunte şi luminat încă şi de lămpile electrice ale cinematografului, era cel mai potrivit de a putea vedea oştirea românească.

Redacţia şi administraţia gazetei noastre ieşişe pe trotuar cu un steag naţional, în jurul căruia s'a strâns tot personalul tipografiei, împreună cu pribegii din toate ţările locuite de Români.

Din multe părţi auziai urări la adresa oştirii, dar nicăeri ele n'au fost aşa de mari, calde şi statornice ca aici, la tipografia românească. Din zeci de piepturi răsunau necontenit strigătele de bună sosire. Fiecare unitate, până la soldaţii ce şedeau în chesoane, era întâmpinată cu izbucniri de bucurie ne mai pomenită. „Trăiască România",

„trăiască oştirea vitează“, alternau cu urările aprinse la vederea drapelelor sfinte, pe care le salutam cu capetele descoperite. Strigăte de bucurie ieşiau din piepturile pribegilor, lacrămi fierbinţi udau obrajii noştri supţi de suferinţă. Nu era unitate căreia să nu i-se strige: „Trăiască România Mare“, „trăiască Ardealul“, „trăiască Bucovina şi Basarabia“. Iar ofiţerii salutau agitându-şi capetele, soldaţii ne răspundeau însufleţiţi de această primire frăţească.

Un moment, trupele s'au oprit în loc, spre a se aranja dislocarea. Atunci unul din eroii de la Mărăşeşti şi-a scos fluerul fermecat şi doina noastră plutea duioasă peste casele Chişinăului. Armonia ei scobora în sufletele noastre o dulceaţă nemărginită. Ni se părea că-i o rugăciune sfântă, care se înălţa senină spre cer pentru ziua aceasta mare.

Covârşiţi de atâta bucurie, pribegii din faţa tipografiei româneşti s'au trezit deodată înfrăţiţi cu sunetele imnului nostru „Deşteaptă-te Române“, care spinteca tainele serii în valuri neoprite. Niciodată nu ne-am simţit mai răpiţi de cântările noastre ca în aceste clipe, când, fără a mai ţinea seamă de puterea vocii, cântam într'o bucurie nebună până la desăvârşita răguşire. Urmau una după alta: „Imnul Unirii“, „Haideţi fraţi cu arma 'n mână“, „Sunt vânător“, „La arme“ (de Iosif), „Frunzuliţă verde de ştejar“ şi altele într'o beţie de însufleţire unică în felul ei.

Două ceasuri întregi a ţinut această manifestaţie, care va rămânea una din cele mai însemnate, atât pentru noi, cât şi pentru viaţa Basarabiei întregi.

Tot ziarul *Ardealul* saluta intrarea armatei române în capitala Basarabiei, publicând pe întreagă pagina I o mişcătoare urare de bună-venire, din care reproduc următoarele pasaje:

Bine-aţi venit!

In ziua de 13 Ianuarie s'a petrecut un fapt mare şi drept: **Oştile româneşti au intrat biruitoare în capitala Basarabiei**, aducând cu ele rânduială şi pace.....

Vitejii cari au oprit la Oituz şi la Mărăşeşti năvala sălbatecă a Nemţilor, astăzi sunt pe pământul vechei Moldove, pe care tovarăşii lui Lenin îl părăsesc în ruptul capului.

Mărire Ţie, oaste românească vitează, care aduci pace şi rânduială în această ţară.

Mărire Ţie, Ţară Românească, spre care cu lacrimi de mulţumire trebue să caute astăzi fiecare fiu al Basarabiei ajunse la linişte!

Mărire Ţie, Rege Ferdinand, care scrii în Istoria Europei o pagină atât de luminoasă! Oştile Tale au mântuit Basarabia, pe care Rusia o sută de ani a robit-o şi pe care acum anarchia ei era s'o îngroape.

Moldoveni, închinaţi-vă până la pământ în faţa acelora, cari v'au dat pentru a doua oară viaţa şi strigaţi cu toţii într'un glas:

Trăiască România mântuitoare de anarchia bolşevistă!

Pribegii ardeleni şi bucovineni din jurul ziarului *Ardealul*[1]), aceşti apostoli ai românismului în Basarabia rusificată, au adresat următorul cuvânt către oastea României eliberatoare:

Ostaş al României Mari!

Dumnezeu, în nespusa Lui înţelepciune, Ţi-a călăuzit astăzi paşii pe pământul locuit de fraţii noştri basarabeni. Noi, pribegii ardeleni şi bucovineni, adunaţi în jurul acestei gazete, îţi zicem cu inima plină de nespusă bucurie: Bine ai venit pe acest pământ al neamului nostru! Dreptatea vecinică Te va răsplăti pentru jertfa cea mare, prin care ai aşezat în Basarabia rânduiala şi pacea! Dreptul nostru va trebui să-l recunoască lumea întreagă, atunci când se vor aşeza din nou temeliile ei.

Ziua de astăzi este, fără îndoială, o zi de mare bucurie pentru toţi fiii neamului nostru şi ea va fi scrisă cu litere de aur în istoria Românilor.

Dar, în mijlocul acestei bucurii, noi nu putem da nici o clipă uitării marea noastră ţintă; noi nu putem uita Ardealul nostru asuprit; noi nu putem uita Bucovina batjocorită. Trupul marelui Mihaiu, îngropat în câmpia Turdei,

[1]) Acest ziar, odată cu proclamarea independenţei Basarabiei — 24 Ianuarie 1918 — şi-a schimbat titlul în *România Nouă*, tot sub direcţia d-lui dr. Onisifor Ghibu, având ca program: unirea politică a tuturor Românilor.

şi glasul lui Ştefan cel sfânt şi bun dela Putna cer fără zăbavă răzbunare. Şi răzbunare cruntă cere şi Muntenia şi Dobrogea, călcate fără milă de duşmanii de moarte ai neamului nostru.

Gemătul milioanelor de fraţi ai noştri de sub apăsarea ungurească, nemţească, turcească şi bulgărească, străbate şi în aceste clipe până la noi, cerând libertatea de atâta vreme aşteptată.

Când piciorul Tău calcă astăzi biruitor pe pământul Moldovei desrobite, gândeşte-te deci, iubit ostaş al României Mari, la toate ţările noastre ferecate în lanţuri. Gândeşte-te că ele numai prin Tine pot fi liberate.

Numai Tu ne poţi face stăpâni pe ţara noastră întreagă, de aici şi până unde se întinde graiul românesc.

Inainte deci cu Dumnezeu, pentru a făuri, prin vitejia-ţi legendară, România Mare, patria liberă şi vecinică a întregului nostru neam!

Inainte cu Dumnezeu!

Pribegii ardeleni şi bucovineni din jurul gazetei
„Ardealul"

Chişinău, 13 Ianuarie 1918.

După ocuparea Chişinăului de către trupele noastre, reprezentanţii autorizaţi ai Republicei moldoveneşti au adresat d-lui Ion I. C. Brătianu următoarea telegramă:

Domniei Sale
Domnului Preşedinte al Consiliului
şi ministru al afacerilor străine al României

Guvernul Republicei moldoveneşti luând act de simţimintele prieteneşti cu cari România a venit în ajutorul său pentru restabilirea ordinei, trimite poporului român mulţumirile sale frăţeşti.

Totodată el îşi arată adânca lui mâhnire de a nu fi avut mijloace pentru a împiedica arestarea Românilor militari şi civili din cuprinsul Republicei şi îşi exprimă prin aceasta regretele sale pentru acest incident penibil.

Guvernul Republicei a fost în deosebi indignat când a aflat că printre persoanele arestate se găseşte şi d. Lucasievici, reprezentantul guvernului român pe lângă Republică.

El va face tot ce atârnă de dânsul pentru a pune cât mai repede capăt acestei stări de lucruri și pentru a pedepsi pe vinovați.

Președintele Sfatului Directorilor generali
ai Republicei Moldovenești:
P. Erhan[1])

Directorul general al afacerilor străine:
I. Pelivan

La această telegramă de mulțumire s'a asociat și *Sfatul țărei* prin președintele lui d. Inculeț.

Ziarele ieșene[2]) cu data de Joi, 18 Ianuarie, anunțau din partea marelui cartier general că *„orașul Bolgrad, din Basarabia, a fost curățit de bolșeviști, cari au încercat să opună rezistență și au tras câteva șrapnele asupra orașului, fără a cauza pagube. Starea de asediu a fost proclamată. Populația aclamă armata românească cu entuziasm"*.

La 22 Ianuarie un comunicat oficial al marelui cartier general anunța că *armatele noastre au ocupat Benderul și podul de peste Nistru.* De fapt, orașul Bender a căzut în mâinile noastre, după lupte înverșunate, în ziua de 20 Ianuarie. Inimosul general Broșteanu anunța marelui cartier în modul următor victoria dela Bender:

---

[1]) La 17 Ianuarie, d. Erhan demisionând, *Sfatul Țării* a ales ca președinte al sfatului directorilor pe d. dr. G. Ciugureanu cu 32 voturi contra 25.

[2]) In aceleași ziare am mai găsit în acea zi următoarea știre oficială și interesantă:

Trupe rusești, contrariu ordinelor comandamentului lor, s'au retras în desordine în regiunea Cristești-Pașcani și au atacat trupele române, amenințând orașul Fălticeni.

In urma măsurilor militare luate, ca și săptămâna trecută la Galați, ordinea a fost pe deplin restabilită.

Bandele răzvrătite au fost desarmate.

Un incident cu acelaș caracter și cu acelaș rezultat a avut loc și la Mihăileni.

Țin să complectez această știre, adăugând că și la Pașcani, în direcția satului Spătărești, aproape de Fălticeni, ca și la Galați și Mihăileni, represiunea făcută de trupele noastre în contra bandelor înarmate rusești, cari mai rămăseseră în țară și amenințau ordinea publică, a fost din cele mai severe și mai sângeroase. Mii de bolșeviști inconștienți și-au lăsat oasele pe plaiurile Moldovei.

După violente lupte, pe cari Românii nu le-au dorit, dar la care ne-a silit rezistența neînțeleasă a trupelor bolșevice, azi, în 20 Ianuarie 1918, ora 5 dimineața, trupele române, după trei zile de luptę crâncene, au ocupat Benderul. Cetatea și podul sunt în mâinile noastre.

Am capturat o enormă cantitate de tunuri, arme și muniţiuni. Orașul n'a putut fi cruțat de ororile războiului. Pierderile noastre sunt cu totul neînsemnate. Bolșevicii au fost alungați dincolo de Nistru. Pierderile lor se ridică la aproape 10.000 de morți,

Comandantul trupelor române:
Generalul Broşteanu

In ziua de 24 Ianuarie, marea zi a sărbătorirei Unirei Principatelor, *Sfatul Țării* a proclamat independenţa Basarabiei (a țării moldovenești), rupându-se astfel ultimele legături cu Rusia.

In această zi, Românii puteau spune cu satisfacţie: *Bine ai venit 24 Ianuarie 1918!*

In sufletele tuturor Românilor conştienţi mai rămânea din această clipă o singură dorinţă: aceea ca soarele libertăţii să se coboare şi în Ardeal şi Bucovina şi să strângă la un loc şi pe Românii orfani de sub jugul unguresc, pentru-ca prăznuirea acestei zile mari să fie una şi aceiaşi pentru toată suflarea românească dela Nistru până la Tisa. Azi, din fericire, şi acest vis mare și sfânt ni s'a realizat.

A doua zi, 25 Ianuarie, s'a făcut la Iași, cu mare pompă, înmormântarea rămăşiţelor pământeşti ale generalului C. Nekrasoff şi a colonelului N. Sokoloff, căzuţi victime ale bandelor bolşevice, lângă gara Corneşti, în Basarabia. Aceşti doui inimoşi ofiţeri ruşi, cari plecaseră odată cu trupele noastre pentru întronarea ordinei în Basarabia, după-ce au fost omorâţi şi mutilaţi oribil de bandele bolşevice, au fost despuiaţi de toate hainele lor şi înmormântaţi, în pielea goală, la marginea drumului.

In timp ce aceste evenimente se petreceau la Chişinău şi Iași, eroica şi neobosita noastră armată înainta cât mai adânc în Basarabia, lărgindu-și zona de operaţii, atacând şi desarmând progresiv diferitele localităţi.

Pentruca cititorii să-şi poată face o idee mai exactă de luptele date de armata noastră pentru ocuparea Basa-

rabiei de Sud[1]), las să urmeze următorul ordin de zi No. 194 din 3 Martie 1918, dat de bravul general I. I. Popescu, comandantul diviziei 13:

Către finele lui Decembrie 1917, divizia, care forma rezerva marelui cartier general, începe a fi pusă în penibila situaţie de a supraveghia şi apoi a lupta împotriva elementelor intrate în anarhie din foastele trupe aliate ruseşti. In acest scop i-se ataşează regimentul 5 călăraşi, precum şi comandamentul brigadei I-a călăraşi şi i-se ia în schimb, mai târziu, divizionul de cavalerie divizionară, care trece la divizia a IV-a.

Impărţită la enorma zonă dintre Siret şi Prut, în făşia mărginită la Nord cu oraşul Bârlad şi la Sud cu Tecuciul, unităţile sale se răspândesc şi majoritatea intră sub comanda diviziilor a 4-a şi a 2-a de cavalerie, care operau respectiv la Sudul şi Nordul zonei diviziei a 13-a. Regimentul 50 infanterie, sub comanda diviziei a 4-a, are o ciocnire sângeroasă cu trupele ruse şi sufere pierderi, dar răpunem pe adversar. La 7 Ianuarie 1918 unităţile diviziei încep à reintra sub comanda proprie, concentrându-se.

Din ordinul armatei I-a se formează, la 11 Ianuarie 1918, două coloane:

a) Regimentul 47 cu un escadron şi o baterie trece Prutul pe la Cahul, cu obiectiv Bolgradul;

b) Un batalion din regimentul 48 infanterie, cu 2 escadroane şi o baterie, trece Prutul, cu obiectiv Reni.

Anterior acestei operaţiuni, oraşul Cahul se ocupase de noi, după cererea cetăţenilor, la 28 Decembrie 1917.

Regimentul 47 infanterie cucereşte din mâna bandiţilor bolşevici Bolgradul la 13 Ianuarie 1918, unde instalează în comanda armatei a 6-a ruse pe generalul Perşailoff în locul lui Kotzebue, arestat de bolşevici. Batalionul mixt din regimentul 48 cucereşte Reni, la 14 Ianuarie 1918.

La 19 Ianuarie 1918, comandantul diviziei intră în Bolgrad, iar regimentul 47, cu artileria şi cavaleria, porneşte spre Ismail.

---

[1]) In Basarabia de Nord ocupaţiunea s'a făcut fără prea mari greutăţi. Divizia, care opera aici, era comandată de generalul Schina.

Din acest moment, 20 Ianuarie, flota de operaţiuni, concentrată în majoritate la Chilia, sub comanda comandorului Scodrea, este pusă sub comanda diviziei a 13-a şi cooperează la cucerirea, rând pe rând, a Ismailului, care cade la 21 Ianuarie 1918 şi unde se instalează comandamentul brigadei 26 infanterie, apoi a Chiliei, la 25 Ianuarie 1918, în fine a Vâlcovului, la 4 Februarie 1918.

Operaţiunile asupra Vâlcovului au fost cele mai grele, din cauza prezenţei pe mare a vaselor de război bolşevice cu artileria grea de 310, la care noi nu puteam răspunde tocmai din cauza lipsei unei artilerii grele, astfel că noi am luptat numai cu artileria vaselor noastre, inferioare celei adverse. Acestei flote i-am ataşat artileria de câmp şi obuziere.

In aceste operaţiuni flota a dovedit ce poate şi ce ar fi putut dacă timpul de pace îi acorda toată solicitudinea la care avea dreptul. Cu deosebire de remarcat este aviditatea şi entuziasmul ce întreg personalul acestei brave arme a manifestat pentru operaţiunile care cereau sacrificii.

Tratativele diplomatice aduc curând denunţarea de către vechiul adversar dela Sud a armistiţiului şi acum o nouă problemă se pune: apărarea Deltei cu trupe combinate de apă şi uscat. Flota a dovedit şi cu această ocazie calităţile sale necontestabile de pricepere şi dorinţa de a lupta. Armistiţiul reînouindu-se, măsurile luate nu şi-au găsit aplicaţia.

In vederea operaţiilor, mai ales de apă, s'a ataşat diviziei o escadrilă de aviaţie, cu ofiţeri foarte devotaţi, dar prea tineri pentru a înţelege şi executa la timp operaţiunile.

In timp ce operaţiunile pe Dunăre continuau, trupele de uscat urmau lărgirea zonei, atacând şi desarmând progresiv localităţile.

Odată Dunărea stăpânită, ultimul obiectiv şi cel mai principal, Akermanul, trebuia atacat, dar dela împrejurimile Bolgradului până la Akerman erau 140 de kilometri şi o suprafaţă imensă presărată cu sate ocupate de bolşevici.

Pentru atingerea acestui obiectiv s'a format, din ordinul marelui cartier general No. 8722, detaşamentul Akerman, a cărui compoziţie este:

1. O brigadă mixtă (a 25-a infanterie, cu artilerie şi cavalerie din divizia a 13-a).

2. Flota de operaţiuni.
3. Brigada a 4-a de roşiori.
4. Regimentul 3 de vânători, cu artilerie şi cavalerie.
5. Escadrila de aviaţie.

Frontul de operaţii se întindea dela 46 de kilometri Sud de Bender până la gura Sf. Gheorghe a Dunării, deci 170 de kilometri, iar adâncimea, dela Prut la Nistru, având 170 de kilometri pe latura ce limita Nordul zonei şi 200 de kilometri pe Sudul ei.

In această zonă, extrema stângă o forma regimentul 3 de vânători mixt, sub comanda colonelului Jujescu; cea dreaptă, flota de operaţiuni şi o parte din regimentul 47 infanterie, iar centrul era format din două grupuri: brigada a 25-a de infanterie, cu 8 baterii de artilerie, din regimentul 23 de artilerie şi 28/3 obuziere ale diviziei, sub comanda colonelului C. Constantinescu; şi brigada a 4-a roşiori, sub comanda colonelului Gh. Rusescu.

Operaţiuni de această natură pe fronturi şi adâncimi atât de considerabile, fără mijloacele inherente, căci mai ales trupe de etape n'au existat, ci s'au improvizat din cele combatante, zic, aceste operaţii erau cu totul noui şi trebuiau procedeuri în consecinţă.

S'ar părea că, neavând înainte un duşman bine organizat, operaţiunile nu erau grele. In realitate, erau condiţiunile morale, care îngreuiau mult operaţiunile şi măriau, pe măsură ce timpul trecea, nesiguranţa. A opera contra unei populaţii, pe care toate ordinele şi interesele dictau să o menajezi, a nu şti să deosibeşti bine pe vrăjmaş de neutru sau de amic, a nu avea un inimic bine determinat nici ca armă, nici ca uniformă, nici ca păstrare a regulilor de războiu, acestea sunt dificultăţi pe care numai cei cari le-au trăit le pot şti şi simţi.

Ordine şi indicaţiuni precise, ca pe o zonă normală în raport cu efectivele, ar fi fost inaplicabile sau vătămătoare, ori cel puţin de un folos lent. A trebuit acordată iniţiativa, care de altfel ne-a fost dată în largă măsură de corpul şase de armată. S'a făcut astfel o mare şcoală de iniţiativă şi foloasele n'au întârziat a se vedea, căci, plecaţi în ziua de 19 Februarie 1918, dela 60 de kilometri depărtare de Akerman, s'a ajuns la ocuparea acestui obiectiv în seara de 23 Februarie de către trupa regimentului 50 infanterie şi 1-iul

escadron de caval rie, deci 60 de kilometri în patru zile s'au străbătut mărşăluind, luptând şi desarmând. E drept că marşurile se făceau în majoritate în trăsuri pentru infanterie.

In ziua de 27 Februarie, comandamentul diviziei a intrat în Akerman, unde a trecut în revistă, înaintea Cetăţii-Albe, trupele prezente, regimentul 51, care schimbase pe regimentul 50, şi detaşamente de cavalerie şi artilerie.

In ziua de 27 Februarie, toată Basarabia, afară de ţinutul Hotinului, ocupat până la noui ordine de trupe austriace, era sub stăpânirea armatei române.

Rămânea acum să se mai desăvârşească actul unirei, care se pregătea încet, dar stăruitor în sufletele Moldovenilor, şi care, odată cu intrarea trupelor româneşti, putea fi mărturisită pe faţă şi cu însufleţire.

Exact peste o lună şi anume în ziua de 27 Martie, când d. A. Marghiloman se afla la guvern de o lună de zile, *Sfatul Ţării* Republicei democratice moldoveşti vota următorul act al unirei:

In numele Poporului Basarabiei Sfatul Ţării declară:

Republica Democrată Moldovenească (Basarabia) hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria,

ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din trupul vechei Moldove,

în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam,

pe baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor,

de azi înainte şi pentru totdeauna

SE UNEŞTE CU MAMA SA ROMÂNIA

Această unire se face pe următoarele baze:

1. Sfatul Ţării actual rămâne mai departe pentru rezolvirea şi realizarea reformei agrare după nevoile şi cererile norodului. Aceste hotărâri se vor recunoaşte de guvernul român. — 2. Basarabia îşi păstrează autonomia provincială, având un Sfat al Ţării (Dieta), ales pe viitor

prin vot universal, egal, direct și secret, cu un organ împlinitor și administrație proprie — 3. Competența Sfatului Țării este:—a) Votarea budgetelor locale; b) Controlul tuturor organelor zemstvelor și orașelor; c) Numirea tutulor funcționarlor administrației locale prin organul său împlinitor, iar funcționarii înalți sunt întăriți de guvern.— 4. Recrutarea armatei se va face în principiu pe baze teritoriale. — 5. Legile în vigoare și organizația locală (zemstve și orașe) rămân în putere și vor putea fi schimbate de Parlamentul român numai după ce vor lua parte la lucrările lui și reprezentanții Basarabiei, — 6. Respectarea drepturilor minorităților din Basarabia.—7. Doi reprezentanți ai Basarabiei vor intra în consiliul de miniștri român, acum desemnați de actualul Sfat al Țării, iar pe viitor luați din sânul reprezentanților Basarabiei din Parlamentul român. — 8. Basarabia va trimite în Parlamentul român un număr de reprezentanți proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret — 9. Toate alegerile din Basarabia pentru voloste și sate, orașe, zemstve și Parlament se vor face pe baza votului universal, egal, secret și direct. — 10. Libertatea personală, libertatea tiparului, a cuvântului, a credinței, a adunărilor și toate libertățile obștești vor fi garantate prin constituție. — 11. Toate călcările de legi făcute din motive politice în vremurile turburi ale prefacerei din urmă sunt amnestiate.

Basarabia unindu-se ca fiică cu mama sa România, Parlamentul român va hotărî convocarea neîntârziată a Constituantei, în care vor intra proporțional cu populația și reprezentanții Basarabiei aleși prin vot universal, egal, secret și direct, spre a hotărî împreună cu toți înscrierea în Constituție a principiilor și a garanțiilor de mai sus.

Trăiască Unirea Basarabiei cu România deapururi și totdeauna!

Primită în Sfatul Țării la 27 Martie 1918, Chișinău.

Președintele Sfatului Țării: **I. Inculeț.**

Secretarul Sfatului Țării: **I. Buzdugan**

Astfel, după un veac și mai bine de robie, o parte din neamul românesc, despărțit de noi prin o soartă vitregă, hotărî în mod liber să se unească cu România.

La 30 Martie, unirea Basarabiei cu patria-mamă a

fost sărbătorită cu mare pompă şi la Iaşi, unde veniseră să consfinţească acest mare act toţi membrii guvernului Republicei Basarabene. Nu era nimeni în aceste clipe, care să nu fi simţit în sufletul său întreaga tragedie a neamului nostru. Când la Te-Deumul dela Mitropolie privirea mi-s'a oprit asupra d-lor Inculeţ, Ciugureanu şi alţi fruntaşi basarabeni, sufletul meu sbura spre toţi luptătorii noştri de veacuri: *Horia*, *Iancu*, *Bărnuţ*, *Murăşianu* până la *Maniu*, *Lucaciu*, *Goga* etc., cari şi ei au luptat în vederea unei zile mari, care nu va întârzia să vină! Şi ea a venit! A venit cu un an mai târziu, în anul mântuirei 1919, graţie drumului sănătos croit politicei statului român de un mănunchiu de bărbaţi politici, înţelepţi şi patrioţi, printre cari, cu regret, nu pot aşeza şi pe d. Alexandru Marghiloman, primul ministru al României, care a prezidat măreţul act al unirei. Activitatea acestui fost sfetnic al Tronului, *în favoarea României Mari*, este din nenorocire iremediabil gravată în faimosul registru al lui Günther, fost director la *Steaua Română*, în care sunt trecuţi toţi Românii şi străinii ticăloşi, cari au primit sume de bani pentru a îndruma politica statului român în apele nemţeşti.

Se ştie că în vara anului 1917, la Iaşi, d. Take Ionescu, somat de d. Lascar Antoniu să spună ce anume ştie în această privinţă, a declarat prin ziarul *Evenimentul* cum că d. Alex. Marghiloman a primit într'adevăr în timpul neutralităţii dela directorul *Stelei române* suma de 1.800.000 lei pentru scopuri de propagandă germanofilă şi că un borderou ataşat la dosarul Günther atestă fapta d-lui Marghiloman.

Este adevărat că d. Marghiloman, ajungând prim-ministru şi luând cunoştinţă despre această gravă acuzaţie, a căutat să se explice şi să se disculpe în faţa Parlamentului său, întrunit la Iaşi, acelaşi Parlament care, în 1918, a votat înjositoarea pace dela Bucureşti cu Puterile centrale. Apărarea fostului preşedinte de consiliu a fost însă aşa de tristă şi de slabă, cu toate abilităţile şi sofisticăriile sale oratorice, încât învinuirea a rămas tot în prioare, iar lumea, nedumerită, aşteaptă ca ultimul cuvânt al d-lui Marghiloman, în această gravă chestiune, să fie rostit, în interesul unei lumini complecte, în faţa Parlamentului României Mari.

Discursul rostit de d. Marghiloman în şedinţa *Sfatului Ţărei* din Chişinău în ziua de 27 Marrie 1918, în care s'a votat actul unirei Basarabiei cu Regatul României, este desigur o notă bună pentru d-sa, mai ales când se ştie că el a avut şi oare-care putere de convingere asupra unor deputaţi din *Sfatul Ţărei*, cari mai ezitau încă dacă trebue sau nu să voteze unirea. Un asemenea merit trebue recunoscut deasemeni şi d-lui C. Stere, omul Nemţilor şi duşmanul neîmpăcat al Ruşilor.

Să nu se uite însă că d. Al. Marghiloman în toată această măreaţă sărbătoare patriotică juca un simplu rol de figurant—desigur figurantul cel mai de seamă, mai elegant şi chiar mai generos!

Acei cari au muncit din greu şi au condus lucrurile, cu patriotism şi răbdare, spre a se ajunge la istoricul moment al unirei Basarabiei şi a se da astfel ocazia d-lor Marghiloman şi C. Stere să ţină discursuri frumoase într'o mare chestie românească, au fost *alţii*, şi mai mari şi mai mici, pe cari istoria viitoare îi va aşeza desigur pe toţi la locul de onoare ce li-se cuvine.

La 10 Aprilie, Regele Ferdinand a semnat următoarele trei decrete regale, prin care se consfinţeşte unirea Basarabiei cu România.

Primul decret promulgă votul *Sfatului Ţărei*, prin care s'a hotărât unirea Republicei democratice moldoveneşti cu România şi care are cuprinsul ce urmează:

Sfatul Ţării din Basarabia, în şedinţa dela 27 Martie (9 Aprilie) 1918, votând prin 88 voturi pentru, contra 3 şi 36 abţineri următoarea rezoluţiune:

„În numele poporului Basarabiei, Sfatul Ţării declară:

„Republica Democratică Moldovenească (Basarabia) în hotarele ei din trecut Nistru, Dunărea, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austro-Ungaria, ruptă de Rusia acum o sută şi mai bine de ani din teritoriul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric şi dreptului de neam, în baza principiului că noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu patria mamă“.

Preşedintele Consiliului de miniştri al României declară că:

„In numele poporului şi al Regelui Majestatea Sa Ferdinand I. al României ia act de acest vot quasi unanim şi declară la rândul său Basarabia unită cu România, una şi indivizibilă“

Promulgăm acest vot şi această declaraţiune şi ordonăm să fie învestit cu sigiliul statului şi publicat în „Monitorul Oficial“.

FERDINAND

Dat în 10 Aprilie 1918.

Preşedintele Consiliului şi ministru de interne:
Alexandru Marghiloman.

Ministru de justiţie: **D. Dobrescu.**

Al doilea decret se referă la numirea d-lor I. Inculeţ şi dr. Daniel Ciugureanu ca miniştri fără portofoliu în guvernul român.

Cel de al treilea decret priveşte organizarea administrativă a Basarabiei şi a fost dat în urma raportului de mai jos al d-lui preşedinte al Consiliului de miniştri şi ministru de interne, care are următorul cuprins:

Sire,

In urma unirei Basarabiei cu România, se impune ca o lucrare de reorganizare a serviciilor de stat să se facă în timpul cel mai scurt.

Cum numai Constituanta poate hotărî asimilarea Basarabiei cu Ţara Mamă din punct de vedere administrativ şi juridic, propun întocmirea unui consiliu de directori, care să serve de legătură între organele de stat ale ţărei cu Basarabia.

Acest comitet va fi consultat în principal în toate chestiunile, cari cer să fie rezolvate pe cale de decret în aşteptarea unei lucrări legislative.

Sunt cu cel mai profund respect, Sire, Al Majestăţei Voastre prea plecat şi prea supus servitor:

Preşedintele Consiliului de miniştri şi ministru de interne:
(ss) **Al. Marghiloman.**

Iată şi textul Decretului Regal, prin care se institue acest consiliu de directori:

Art. I. Se înfiinţează un consiliu de directori pentru administrarea provizorie provincială a Basarabiei.

Art. II. Sunt numiţi membri ai acestui consiliu:

D-nii dr. Cazacu preşedinte, I. Costin, N. N. Codreanu, Ştefan Ciobanu, Vlad Chiorescu, Gh. Grosu, Em. Catetie, Isac Gherman şi Arcadie Posmoloky, ca membrii.

Art. III. Jurământul preşedintelui se va depune înaintea ministrului nostru de interne, iar preşedintele este împuternicit să primească jurământul celorlalţi membrii.

Art. IV. Un regulament interior va determina raportul lucrărilor după ramurile de activitate administrativă corespunzătoare cu ministerele ţarei.

FERDINAND.

Dat în Iaşi la 10 Aprilie 1918.

La 27 Novembre 1918, *Sfatul Ţării* a votat, cu mare însufleţire, unirea *definitivă şi necondiţionată* a Basarabiei cu regatul României, ai cărei ostaşi viteji şi neadormiţi trecuseră din nou tocmai în acele zile culmile Carpaţilor, în Ardeal şi Bucovina, spre a înfăptui cu adevărat şi pentru totdeauna România Mare, vis mare şi sublim, pentru realizarea căruia s'au sacrificat şi au murit dealungul veacurilor atâţi martiri şi eroi ai neamului.

Astfel s'a realizat dreptul sfânt, pe care îl avea neamul nostru asupra Basarabiei răpite în mod lacom de puternica Rusie la 1812.

România n'a mers în Basarabia ca o cuceritoare, ci din contră ca o mântuitoare. Ea n'a mers să supună Basarabia, ci s'o ia lângă sine; ea n'a anexat-o, ci a primit-o părtaşă la viaţa sa cu toate drepturile pe cari şi-le cerea.

CAPITOLUL XVI

Din durerile pribegiei

Sub presiunea evenimentelor implacabile de pe front, în primele zile ale lunei Octombrie 1916, mă găseam şi eu, cu familia, la Iaşi, printre numeroşii refugiaţi din Oltenia şi Muntenia, al căror exod începuse.

Am plecat din Bucureşti, plângând cu lacrămi grele, într'o noapte apăsătoare de toamnă. Plângeam, nu de regretul culcuşului meu din strada Salcâmilor 25 şi nici a agoniselei ce lăsam acasă, ci la gândul, care îmi străpungea inima şi mă înebunea, că de unde speram să merg cât mai repede cu armata noastră înspre Abrud, unde mă aşteptau strămoşii şi părinţii mei în mormintele lor modeste şi oropsite din cimitirul Abrud-satului, mă vedeam deodată sfătuit, din cauza retragerei în Carpaţi a armatei noastre din Ardeal, să iau toiagul pribegiei şi să plec cu toţi ai mei în Moldova, la Iaşi.

M'am supus şi am plecat cu inima ruptă de durere, consolându-mă cu vorbele pline de înţeles ale cronicarului Miron Costin: că *nu vremile sunt sub cârma omului, ci bietul om sub vremi.*

La Iaşi ce să vezi şi ce să auzi? Numai capete plouate şi îngândurate, recriminări copilăreşti şi une-ori stupide, tăiate câte-odată de răspunsuri demne din partea puţinilor bărbaţi, cari nu-şi pierduseră cumpătul, privaţiuni de alimente şi de lemne, cari toate ar fi fost suportabile

la urma urmelor, dacă n'ar fi fost agravate cu marile nenorociri ale retragerei armatei noastre din fața unui dușman superior și a trădărei rusești, pe care n'o bănuiam încă, apoi cu teribila catastrofă de drum de fier de la Ciurea [1]), în ajunul anului nou 1917, și cu desnădejdea ce fatal umpluse, pentru moment, sufletele tuturor.

Abia în primăvara anului 1917, activitatea febrilă și sănătoasă ce se desfășura de toți factorii, români și aliați, pentru refacerea armatei, alungă resemnarea ce împietrise multe inimi, spre a face loc speranțelor și apoi încrederei într'un viitor mai bun. Ba în ziua de 8 Iunie, când cu primirea la Iași a primului transport de voluntari români ardeleni și bucovineni, foști prisonieri în Rusia, am trăit chiar clipe din cele mai înălțătoare: credeam că a sunat ceasul încetărei suferințelor noastre morale!

Intr'adevăr, venirea acestor fii ai Ardealului și Bucovinei, ca să lupte alături de armata României, spulbera minciuna sfruntată a presei unguresti că Românii din Austro-Ungaria ar fi declarat că sunt mulțumiți cu soarta lor și că vor să rămână și pe viitor sub jugul străin. Acești soli ai românismului, îngenunchiat o clipă, nu făceau decât să consfințească cu sângele lor gestul României. care declarase războiu Austro-Ungariei în scopul mărturisit al eliberărei lor.

Cu toate lipsurile și durerile Iașilor, viața și munca intensă ce începuse a se desfășura aici pentru realizarea idealului nostru erau un adevărat balsam răcoritor pentru toți aceia, cari nu voiam să ne deslipim de glia românească decât în cazul nenorocit al unor noui înfrângeri. Fiecare știre bună de pe front ne însenina, ne remonta și ne înveselea fețele mai mult decât orice.

A fost ursit însă neamului românesc ca tragedia lui înfiorătoare să se petreacă punct cu punct, act cu act. sub puterea dictată par'că în mod demonic de evenimente, până la sosirea soarelui victoriei.

La sfârșitul lui Iulie 1917, după dezastrul și debandata Rușilor dela Tarnopol, guvernul nostru hotărî evacu-

---

[1]) Accident dezastruos, care a costat viața a peste 300 de călători, printre care mulți ofițeri români, francezi și ruși, numeroși soldați și civili, precum și mai multe sute de răniți.

cuarea Iaşilor—şi atunci mi-am luat familia şi calabalâcul, pentru a pleca la Odessa şi a-mi continua mistuitoarea pribegie pe pământ rusesc, cât mai aproape însă de ţară.

Noui griji, noui chinuri sufleteşti, provocate de presiunea puternică a duşmanului cutropitor, care, din cauza anarchiei ruseşti, ameninţa în mod serios Nordul Moldovei.

Niciodată în viaţa mea nu mi-am adus mai des şi mai dureros aminte de versurile pline de adevăr ale poetului G. Creţianu:

Fie pâinea cât de rea,
Tot mai bine în ţara mea!

Pentru mine, Odessa, cu stradele ei largi şi splendid aliniate, nu era un oraş necunoscut, deoarece imdiat după izbucnirea revoluţiei ruseşti am plecat—la 10 Martie—din Iaşi la Odessa, pentru-ca, la faţa locului, să-mi pot da bine seama de rostul şi cauzele revoluţiei, ca şi de tot ceeace răscolea societatea rusă.

Incă cu prilejul primului drum, mari nedumeriri şi temeri îmi cuprinseră sufletul. In gara Bender (Tighina), odinioară vajnica cetate a lui Ion Vodă cel cumplit şi a altor Domni glorioşi ai Moldovei, regretatul Vania Paspatti [1], directorul Băncei Marmorosch, Blank & C-ie, tovarăş nepreţuit de voiaj, cumpărând un exemplar din ziarul *Odesskia Novosti*, îmi traduce următoarea informaţie caracteristică pentru noua situaţie din imperiul până mai eri al Ţarilor:

„La Odessa s'a ţinut, sub preşedinţia generalului Kriloff, adunarea soldaţilor, matelotilor şi lucrătorilor în scopul de a alege pe membrii comitetului odessean de soldaţi şi lucrători.

„După ce se face alegerea, soldatul Schwarzmann ia cuvântul şi protestează, spunând că alegerea nu s'a efectuat în bună regulă. Generalul Kriloff îi ridică cuvântul. Atunci locotenentul Pokrovsky protestează şi el, dar încontra procedurei arbitrare a preşedintelui faţă de tovarăşul Schwarzmann şi'l invită pe general *să ceară scuze lui Schwarzmann* pentru ofensa ce i-a adus, luându-i cuvântul.

„Generalul Kriloff demisionează şi şedinţa se suspendă".

[1]) D. V. Paspatti s'a născut la Odessa, unde şi-a făcut şi primele studii, astfel că vorbia limba rusă le perfecţie.

La auzul acestei ştiri mi-am făcut cruce, m'am cutremurat şi nu m'am putut opri de a spune simpaticului Paspatti următoarele:

— Să ştii, dragul meu, că o armată, în care se pot produce asemenea scene, nu mai este de nici un folos pentru războiu. Nenorocul ne urmăreşte pas cu pas. Am descins la moară proastă!

Evident, Paspatti, om inteligent şi care cunoştea pe Ruşi, mi-a dat perfectă dreptate, ca, din nefericire, şi evenimentele ulterioare.

Timp de 10 zile, cât am stat atunci la Odessa, îngrijorările mele se măriau pe fiecare zi. Oraşul era plin de soldaţi, cari umblau forfota, fără nici un căpătâiu, beţi şi de vin şi de libertate, pe care n'o ştiau cântări, nici aprecia. Pricazul No. 1, dat de comitetul soldaţilor şi lucrătorilor din Petrograd pe toată armata şi prin care se spunea că soldaţii nu mai sunt în viitor obligaţi să salute pe ofiţerii lor, deschisese din primele zile de revoluţie în mod brutal porţile anarchiei. Crezându-se liberi de cele mai elementare îndatoriri militare, care formează însăşi baza disciplinei armatei, soldaţii ruşi nu se gândeau că toate libertăţile obţinute nu fac două parale, dacă nu se întemeiază pe o reală victorie încontra Germanilor feudali şi reacţionari.

M'am întors la Iaşi lămurit, dar descurajat. Oamenii cu scaun la cap dela noi împărtăşeau aceleaşi temeri justificate. Numai miopii şi entuziaştii momentului credeau altfel.

După sărbătorile Paştelor iar am plecat la Odessa, de astădată spre a face oarecari aprovizionări de alimente, de cari duceam lipsă la Iaşi.

In ziua de 3 Maiu st. n., pe la amiazi, eşind din cafeneaua Robinat, stimatul şi vechiul meu amic Nestor Cincu îmi arată colţul stradei Langeron şi îmi zice:

— Uite, Rusule, pe doctorul Racovsky!

Privesc atent în partea locului, dar cum persoana, pe care Nestor Cincu 'mi-o da drept d-rul Racovsky, sta cu spatele spre noi, n'am putut-o bine distinge, mai ales că în acel moment chiar se şi depărtase.

Răspund lui N. Cincu:

— E imposibil sá fie d-rul Racovsky, căci, după câte mi s'au spus, marele cartier s'a îngrijit să-l suprime!

A doua zi dimineaţa, pe la orele 8, ducându-mă la cafeneaua Robinat să-mi iau obicinuita cafea cu lapte, în timpul pe când mă aşezam la o masă, pe cine să văd vis-à-vis?

Era d-rul Racovsky în persoană, în carne şi oase!

Hotărât să-l abordez, m'am dus la masa lui, unde discuta cu socialistul ieşan M. Bujor, advocat, şi un soldat rus cu cocardă roşie revoluţionară, pe care mi-l prezintă ca pe aghiotantul său de onoare, un fel de gardă personală.

— Cu ce prilej prin Odessa? îl întreb eu.

— Foarte simplu. Armata rusă din Iaşi m'a scăpat din ghiarele guvernului Brătianu în ziua de 1 Maiu. Mai multe sute de soldaţi ruşi au venit la domiciliul unde eram arestat (acasă la comisarul de poliţie Dioghenide) şi m'au eliberat, plimbându-mă apoi în triumf pe stradele Iaşului. Regele Ferdinand a petrecut în acea zi câte-va momente proaste, fiindu-i teamă că o să-l detronez. N'am făcut-o încă, dar o să-i vie rândul şi lui şi lui Brătianu, ca şi întregei oligarchii româneşti, care a nenorocit ţara, vârându-o nepregătită şi fără nici un motiv în războiu. Chiar în seara de 1 Maiu tovarăşii ruşi mi-au pus un tren special la dispoziţie şi aşa, cum mă vezi, sunt la Odessa.

— Cum se poate? îl întreb eu din nou mirat.

— Uite, foarte uşor, aşa precum ţi-am spus! Brătianu şi cu Panaitescu m'au făcut *om mare!*

— Şi acum ce ai de gând să faci?

— Am să lupt pentru-ca, cu concursul socialiştilor ruşi, să scap România din prăpastia, în care au aruncat-o guvernul şi oligarchia românească.

— Şi cum crezi că ai să ajungi s'o poţi scăpa?

— Lucrând din răsputeri pentru o pace *fără anexiuni şi contribuţiuni*, după urma căreia România, complect sărăcită şi însângerată, îşi va păstra graniţele sale vechi, în afară de Cadrilater, pe care va trebui să-l cedeze Bulgarilor, dela cari l'a luat în 1913.

— Dar ce faci cu Românii din Transilvania?

— Ei o să-şi capete autonomia ca să hotărască singuri de soarta lor!

Trecând la altă ordine de idei, 'i-am imputat doctorului Racovsky că prea a fost aspru și nedrept cu Const. Mille, directorul *Adevărului*, care s'a frământat și a luptat atâta pentru el ca să-l aducă în țară la 1911, obiecțiune, la care șeful socialiștilor *români* mi-a răspuns scurt și răutăcios:

— Mille este un apostat. Dacă el a luptat pentru cauza mea dreaptă, a făcut-o mai mult din interes de tarabă gazetărească. Tot din acest motiv a împins și la războiu!

In zadar am încercat să conving pe d-rul Racovsky de contrariul. Văzând cât este de pornit împotriva unuia dintre cei mai mari binefăcători ai săi, mi-am luat rămas bun și am plecat adânc turburat de spectrul activității, pe care o s'o desvolte în Rusia, unde are puternice legături, acest om inteligent, dar periculos, hotărât, lipsit de scrupul și pus cu totul în slujba intereselor nemțești.

Și, într'adevăr, din clipa în care d-rul Racovsky a pus piciorul în Rusia, România nu a avut un alt dușman mai conștient și mai necruțător, precum voiu dovedi treptat și cronologic.

Stabilindu-se pentru cât-va timp la Odessa, el a mijlocit pe lângă comitetul local al soldaților și lucrătorilor ca să taie din stocul de alimente ce se trimiteau de aici la Iași și Galati, deși cunoștea toate nevoile din țară. Pe o petiție a unui negustor gălățian, adresată comitetului de mai sus, spre a i-se da liber export pentru niște alimente, d-rul Racovsky a pus personal următoarea rezoluție:

„Se aprobă cu condiția ca distribuția alimentelor la populația din Galați să se facă sub controlul comitetului de soldați ruși de acolo“.

*

Pela sfârșitul lunei Iulie, după dezastrul rusesc dela Tarnopol, precum am spus la începutul acestui capitol, m'am evacuat și eu cu toată familia din Iași la Odessa (în strada Gogolia 23). Plăteam 200 ruble (500 lei) pentru 2 camere bine mobilate și confortabile, într'o familie de Evrei, oameni cum se cade și ospitalieri, mai ales capul familiei, cu numele Reznikoff, antreprenorul Hotelelor „Victoria“ și „Franța“.

Deja a doua zi după sosire — la 30 Iulie — am avut durerea să constat cum d-rul Racovsky îşi continua opera sa nefastă încontra fiinţei statului român. El *salută* pe evacuaţii din ţară prin o manifestaţie a socialiştilor români din Odessa, cari în număr de vre-o *patru sute* — dintre cari 300 lucrători ai şantierului Fernic din Galaţi, mutat la Odessa — parcurgeau stradele principale ale oraşului, strigând: — *„Trăiască Internaţionala! Trăiască Republica! Jos Brătianu!“*. Printre manifestanţi am remarcat şi *trei soldaţi români în uniformă*. Erau evrei dezertori. Un căpitan d'ai noştri, care trecea întâmplător în trăsură pe Str. Langeron, a fost huiduit şi fluerat!

La 13 August, d-rul Racovsky ţinea sub cer liber, în parcul Alexandru, o întrunire publică cu oamenii săi, după terminarea căreia face a doua manifestaţie de stradă, cu care ocazie *mai mulţi* ofiţeri români sunt din nou huiduiţi pe stradele Odessei.

In restul zilelor, emisari d'ai lui Racovsky frecuentau pe ascuns spitalele din localitate cu răniţi români, căutând să le învenineze sufletul cu cele mai primejdioase idei. Intr'una din zile, am surprins pe un asemenea propagandist la poarta spitalului din faţa statuei Ecaterina, sfătuind pe răniţi să nu se mai reîntoarcă la front şi să nu mai lupte! Natural, l'am alungat precum se cuvenea. Din fericire, soldaţii noştri, disciplinaţi şi conştienţi, nu se uitau în gura acestor instrumente mizerabile. Totuşi unele doamne române cu inimă din Odessa au socotit necesar să se constitue într'un comitet de apărare a răniţilor noştri în contra unei asemenea propagande rău făcătoare.

La 20 August, d-rul Racovsky afişa şi răspândea pe stradele Odessei un lung manifest al *partidului social-democrat din România,* încadrat în negru prin care se denunţa în termeni violenţi împuşcarea soldatului ieşan Max Wechsler, care, după câte mi-s'au spus de cei în drept, fusese prins cu spionagiu.

Manifestul, menit să impresioneze numeroasa populaţie evreiască din Odesa şi s'o aţâţe împotriva Românilor refugiaţi, se termina cu următoarea notă provocătoare:

„Ofițerul, care a săvârșit omorul, este locotenentul Romalo, fiul medicului palatului regal, d-rul Romalo. Astfel asasinatul are o semnificare mult mai mare“.

Scopul acestei insinuări era să facă imposibilă strămutarea în Rusia, la Kherson sau Odessa, a curții noastre regale, precum se decisese atunci, sub presiunea evenimentelor nenorocite de pe frontul galițian și bucovinean. In urma acestui manifest și a propagandei d-rului Racovsky, consiliul comunal din Kherson, oraș locuit în majoritate de evrei, a și votat o moțiune pronunțându-se în contra stabilirei membrilor familiei noastre regale în orașul de-pe malurile Dniprului.

*

După Tarnopol, ași putea spune că Iașul se mutase la Odessa. La Iași, golit de deputați și senatori, nu mai rămăsese — după expresia unor anumiți parlamentari — decât *proștii* și *incapabilii*. Patrioții, talentele, capetele cugetătoare și scânteietoare, oamenii cari puteau drege ca cu o baghetă magică toată situația tristă din țară, dar la cari nu se făcea nici un apel — *toți* respirau, la Odessa, aerul ozonat și vivificator al Mărei Negre!

Dimineața la Café Robinat, iar după amiazi, între orele 6 și 8 pe Bulevardul Nikolaewsky, reprezentanții națiunei române, scufundați în neant, după ce își luau cafeaua, ceaiul sau citronul obicinuit, se ușurau de grijile țării prin tot felul de accente, care de care mai nedrepte și mai triviale la adresa nefericiților guvernanți rămași la Iași.

Revoluția rusească transformase, la Odessa, în talente oratorice o mulțime de patente nulități veritabil românești. Trecerea Prutului și a Nistrului, ca și vedenia siguranței personale inspirată de cei 500 kilometri dela front făcuse din toți muții Parlamentului adevărate ființe cuvântătoare, toți erau *genii* puse în mod păgubitor la carantină, toți erau fără păcate, pe când lumea rămasă în Iași la muncă și la greu constituia, în ochii lor, pacostea și rușinea țării, care pătează virtutea epocei noastre!

Și lucru curios! Mulți din cei cari într'adevăr pângăreau virtutea epocei noastre prin criticile și clevetirile lor aruncate cu ușurință pe frumosul Bulevard Nikolaewky sau

prin cafenelele Odessei erau idolii viţeilor de aur, rămaşi la Iaşi, erau înjetonaţii şi diesmierdaţii guvernului de „proşti" şi „incapabili", după urma căruia şi azi mai încasează unii tantieme considerabile pentru „luminile" ce le aduc diferitelor consilii de administraţie, unde au fost *asiguraţi!*

In tot timpul cât am stat la Odessa, zilnic în contact cu parlamentarii noştri, n'am auzit — afară de rare excepţiuni — decât critici, unele întemeiate, dar multe exagerate, lipsite de o preocupare mai înaltă şi de impulsul de a face zid în jurul guvernului şi de a'l sprijini; orice discernământ dispăruse, iar dragostea de ţară se manifesta în organizarea de vagoane comode, spre a pleca prin Suedia şi Norvegia la Paris. Toţi miniştrii erau răi, gheşeftari, lipsiţi de energie, de capacitate şi de orizont! Toată cinstea, toate capacităţile şi energiile stau, neutilizate, la Odessa!

Ceeace îmi strângea mai mult inima de durere, era când constatam la fiecare minut următoarea lor preocupare: deoarece cursul rublei scăzuse din cauza Tarnopolului şi apoi a Rigei, deputaţii şi senatorii nu voiau să accepte plata diurnei în ruble, ci în lei româneşti, cari erau mai urcaţi, ba unii cereau chiar franci franţuzeşti, cari erau şi mai urcaţi. Martirii din guvern, prinşi între ciocan şi nicovală, s'au oprit în cele din urmă la soluţia de a plăti diurnele parlamentarilor tot în ruble, însă socotită rubla pe cursul de *1 leu 50 bani*, pe când noi, ceilalţi muritori, supuşi şi contribuabili români, plătiam rubla după cursul zilei — niciodată mai puţin de 2 lei. Cu chipul acesta fiecare deputat şi senator primea, drept primă de încurajare pentru atmosfera proastă ce o creia în jurul guvernului, câte *60 ruble pe zi*, adică 1800 ruble pe lună (4000 lei), plus cecurile pentru Franţa, pe cari cei mai mulţi le-au vândut la Odessa cu preţ îndoit şi aproape întreit, făcând un trafic din cele mai păgubitoare pentru ţară, ca şi pentru aliaţi, deoarece toate cecurile de bani franţuzeşti eliberate de Banca Naţională, la intervenţia ministerului de finanţe, călătoriau din mâinile speculatorilor în Germania.

In această privinţă fostul ministru de finanţe Victor Antonescu a comis o adevărată risipă împărţind cecurile la parlamentari, la favoriţi şi favorite, fără nici o normă şi

fără nici o restricție, spre a nu putea fi negociabile în paguba țării și a aliaților. Acestui abuz i-s'a pus capăt numai de către noul ministru de finanțe N. Titulescu pela începutul lui Septembre 1917, îndată după intrarea sa în funcțiune.

*

La 5 Septembre, d-rul Racovsky începe să scoată, la Odessa, ziarul *Lupta*. organ social-democrat, promițând apariția de 3 ori pe săptămână.

Extrag, pentru posteritate, din articolul de fond-program următoarele rânduri:

„In chestiunea războiului și a păcei vom merge mână în mână cu democrația rusă, a cărei formulă „pace fără anexări și fără contribuțiuni" o adoptăm fără rezervă."

*

In ziua de 23 Septembre, pe la amiazi, o companie de elevi ai școalei militare din Odessa, pusă sub conducerea unor *tovarăși* și polițiști, împresură Cafeneaua Robinat, spre a pune mâna — ziceau ei — pe speculanții evrei și români.

Afacerile strălucite făcute de unii parlamentari români cu cecuri, bijuterii și monede de aur, ca și de mai mulți evrei refugiați din țară la Odessa — printre cari mulți dezertori — își făcuseră efectul printre tovarăși!

Deputatului de Iași Gr. Iamandi, care se afla pe trotuar și voia să se sustragă raflei, 'i-s'a pus revolverul la tâmplă și astfel fu nevoit să reintre în cafenea.

Tovarăși, cu mutre de bandiți, urcați pe scaune în mijlocul cafenelei, amenințau cu revolverele pe acei cari vociferau și aveau de gând să plece.

După o perchiziție, la care au fost supuși toți clienții găsiți înlăuntru, sub pretextul de a li se lua revolverele, mulți din cei cari aveau la dânșii bijuterii și bani au rămas păgubași deabinelea. Mulți români au scăpat de devalizare, grație intervenției la timp a fostului prefect de Caliacra G. Georgescu și a vice-consulului Curtovici.

Peste câteva zile, 15 tovarăși, cu revolverele întinse, intră, pe la orele 3 din noapte, în așa poreclitul *Club-*

român din str. Langeron, înființat de un armean din Consstantinopol, cu numele Valentin, și de un crupier francez dela casino-ul din Constanța.

Tovarășii, intrând în sala unde se juca din gros *chemin de fer*, provoacă printre jucători o panică teribilă. Banditii, în haine de mateloți, somează pe cei prezenți să nu miște și să ridice mâinile în sus. Cine se opune, va fi împușcat! Cu chipul acesta, tâlharii desbracă de avutul lor pe toți cei de față, cei mai mulți Evrei din Odessa, unii cu femeile lor. Recolta a fost bună: peste 150.000 ruble!

Deputatul de R.-Sărat d. Al. I. Alexandrescu a scăpat de prădăciune după ușa dela Water-Closset, pentru a fi buzunărit și furat 3 luni mai târziu (4 Ian. 1918) dimpreună cu colegii săi D. Hănțescu, A. Hartular și avocatul C. Săvescu, în gara Chișinău, de către însuși șeful gărei, devenit *tovarăș* rus.

Un jucător, evreu odessean, de emoție, a căzut mort sub masa de joc.

La plecare, pe când coborau treptele, tâlharii au fost „onorați" cu mai multe focuri de revolver, trase de armeanul Valentin și un doctor rus. Un tovarăș a fost rănit de moarte și unul mai ușor. Banditii, în retragerea lor, au rănit însă și ei pe doctor destul de grav și pe Valentin la o mână.

*

Spre sfârșitul lunei Septembre, deputații și senatorii din localitate se organizează într'un *Cerc al parlamentarilor români*, având următorul scop conform art. 2 din statute:

> *Art. 2.* — Scopul acestui Cerc este *de a servi interesele românești*, precum ajutorarea răniților, proteguirea refugiaților, îngrijirea instrucțiunii copiilor, reprezentarea intereselor noastre față cu guvernul și autoritățile românești ori rusești, înfrățirea cu aliații noștri ruși și susținerea intereselor noastre comune, etc.

Idee bună și admirabilă, mai ales când mă gândeam că războiul se va termina și noui probleme, noui chestiuni se vor ridica. Credeam că din surghiumul nostru forțat o

să culegem unele avantage pentru ţara noastră şi că o să facem din nenorocita noastră băjenie o sursă de lucruri bune pentru viitor.

Cu regret însă trebue să constat că cei din fruntea *Cercului* n'au făcut nimic în prevederile de mai sus ale statutelor. Totul s'a redus la nevoile momentane ale stomacului.

Voiu recunoaşte totuşi că magazinul de alimente al parlamentarilor a fost de un real folos refugiaţilor, cari în fie-care lună îşi puteau procura de aici lucrurile de prima necesitate, ca zahăr, orez şi săpun, cu preţuri ceva mai scăzute decât la Evreii speculanţi.

Deasemenea oare-cari ajutoare date de sărbătorile Crăciunului refugiaţilor români lipsiţi de mijloace din Odessa, mă fac să trec cu vederea multe alte cusururi ale Cercului parlamentarilor, cari, dacă ştiau să procure alimente pentru ei şi refugiaţi, susţinerea intereselor noastre naţionale faţă de sovietul din Petrograd cu propunerile lui stupide de pace şi faţă de acţiunea nefastă a d-rului Racovsky, la Odessa, n'a preocupat nici un moment pe diriguitorii Cercului

*

La 11 Octombre, doctorul evreu Tiomkin, medic-şef al spitalelor Zemstvo-urilor din Odessa, publică în ziarul *Odeskia Novosti* un articol întitulat *„Nu se mai poate tăcea!"*; plin de minciuni răutăcioase, în care vrea să arate persecuţiile la care erau supuşi Evreii în România, citând două ordine de zi ale marelui cartier.

Primul ordin avea No. 14798 şi prevedea eliminarea din spitale a tuturor surorilor de caritate, cercetaşilor, medicilor de origină evrei, iar în celalt ordin cu No. 40164 din 14 August se recomanda ca Evreii să fie trimişi în foc în primele rânduri!

Dr. Tiomkin citează apoi apelul Evreilor din România către guvernul rus, în care cer ajutor spunând:

„Libertatea, pe care au căpătat-o Ruşii, Evreii români o plătesc cu lacrămile soţiilor şi copiilor, cu sângele nostru, deoarece ura oligarchiei române contra revoluţiei ruse se îndreptează în primul rând contra noastră. Noi rugăm, noi cerem ajutor dela revoluţia rusă".

Cam ce fel de om serios era acest dr. Tiomkin, care ațâța astfel în modul cel mai pătimaș populația evreiască din Odessa în contra refugiaților români, este destul să spun că nu mult după publicarea acestui articol, el a fost destituit și dat în judecată pentru hoții în exercițiul funcției sale.

*

In ziua de 2 Novembre apare la Odessa, cu sprijinul material al guvernului român, primul număr al ziarului *Vestitorul*, sub direcția amicului meu S. Pauker și cu colaborarea regretatului Emil Nicolau, amândoui cunoscuți ca buni și încercați ziariști din București.

Apărând cu articolul de fond tipărit și în rusește, *Vestitorul* urmărea îndulcirea raporturilor dintre refugiații români și populația odesseană ostilă. Grație operei periculoase a d-rului Racovsky, ziarul n'a putut să-și atingă scopul, fiind socotit ca *„organ al oligarchiei din România"*.

In primul său cuvânt, noul organ românesc din Odessa spune:

Oficialitatea ruso-română și-a dat cea dintâi mâna cu deplină încredere (!) Se cuvine ca și popoarele noastre să-si închine aceeași dragoste spre care le mână învecinarea lor de hotare, precum și interescle comune ce rezidă la baza existenței lor politice și economice.

Ale acestor fapte ne propunem să fim vestitori aci.

In acelaș număr, *Vestitorul* anunța publicului din Odessa următoarea știre:

Consiliul miniștrilor din Iași a hotărât ca tinerii evrei plutonieri și sub-ofițeri de administrație mobilizați și cari intră în una din cele două categorii următoare, să fie înaintați la gradul de sublocotenenți, conform legei avansărilor în armată.

Intră în aceste categorii: 1) cei născuți înainte de naturalizarea părinților lor. 2) cei născuți în țară din părinți născuți și ei în țară și cari, nebucurându-se de supușenie străină, sunt supuși români.

La vre-o 2 sau 3 săptămâni dela apariţia *Vestitorului*, ziarul *Depeşa,* pe care îl scotea d. Mestugean, fost redactor la *Universul* din Bucureşti, a încetat de a mai apare.

Depeşa era bine redactată şi inteligent confecţionată de către d-rul I. Duscian, medic la spitalele noastre din Odessa, ziarist de talent, care a scris mult timp la ziarele *Ordinea* şi *Adevărul* din Bucureşti, fiind un profund cunoscător al limbei, literaturei şi politicei ruseşti.

Dela *Depeşa*, d-rul Duscian 'şi-a trecut preţioasa sa colaborare la *Vestitorul*.

*

In prima decadă a lunei Novembre, oameni cari aveau interes să înăsprească raporturile dintre România şi noul guvern maximalist al lui Lenin şi Trotzky, raspândesc în ziarele locale, prin canalul unui ziarist rus Volkoff, ştirea mincinoasă şi tendenţioasă cum că Românii ar fi încheiat pace cu Germanii şi că armata română ar fi pornit în contra Odessei, Nicolaew-ului şi Kherson-ului!

Deşi trecutul corect şi glorios al României ne punea prea sus, pentruca fiecare minciună mizerabilă să ne poată atinge, totuşi *Lupta* d-rului Racovsky continua să toarne uleiu peste foc şi să asmuţe populaţia din Odessa în contra Românilor, publicând sub titlul *„Decât trădarea, mai bine revoluţie!“* următoarele rânduri infame:

Adunarea generală a secţiunii social-democrate române din Odessa, convocată în ziua de 12 Novembre, înfierează guvernul român, a cărui atitudine dubioasă face cu putinţă răspândirea versiunilor ca aceea relativă la trecerea României de partea Germaniei. Tardiva desminţire a consulatului, legăturile de până acum ale oamenilor guvernului cu Germanii dela Bucureşti, ameninţarea cu pacea separată din August, cărdăşia cu Panaitescu, acest dovedit spion german, ostilitatea autorităţilor faţă de Rusia revoluţionară, sunt motive suficente ca să bănuim că zvonul nu e lipsit de un anumit temeiu.

Oligarhia română, care n'are nici o comunitate de interese cu democraţia revoluţionară rusă, caută o ieşire, chiar şi prin trădare, ca să-şi apere privilegiile şi să salveze un tron ce se clatină.

Social democraţia română asigură democraţia rusă că

această crimă împotriva democrației și împotriva poporului român nu se va îndeplini.

Decât trădarea mai bine revoluția!

Salutăm gestul guvernului dela Petrograd, care se adresează armatelor și popoarelor pentru încheierea păcii mult așteptate și ne ridicăm împotriva pasului atașatului militar român, generalul Coandă, care a protestat alături de atașații Angliei, Franței, Italiei și Japoniei contra inițiativei guvernului rus.

Ne desolidarizăm de această protestare.

Numai capitaliștii și imperaliștii vor continuarea războiului. Poporul român vrea pacea!

Infamia și otrava ce transpiră la fiecare rând din proza d-rului Racovsky, mă dispensează de orice comentarii.

*

La 20 Novembre, d. Alex. Constantinescu, ministrul de interne, îmi scria următoarele rânduri înălțătoare, cari 'mi-au ridicat mult moralul în cloaca blestemată a Odessei, unde pretinsul cetățean român d-rul Racovsky își stabilise cartierul general pentru subminarea a însăși ființei Statului român:

Iași, 20 Novembre 1917.

Iubite prietene!

Am primit scrisoarea D-tale și profit de înapoerea d-lui Bocu pentru a-ți răspunde îndată. Am văzut cu plăcere că sănătoși sunteți toți.

Plictiseala, străinătatea și scumpetea traiului sunt chestii secundare în grelele momente ce străbatem. Sunt desigur turmente mai mari cari îți chinuesc sufletul, dar ce vrei? Fără chin și jertfe nu se pot îndeplini idealurile mari și în vârtejul luptelor și al peripețiilor, cari pregătesc soluțiunile definitive, toți, cari își iubesc neamul, nu se poate să nu fie cuprinși de chinurile așteptărei.

Imi explic dar, căci sunt firești, momentele de turment în care trăești, dar nu desnădăjduești. Nu trebue ca neamul, care urmărește un mare ideal, să șovăiască nici o clipă în

cursul evenimentelor, oricât de tragice ar părea ele în unele momente.

Cine putea crede că intrând în uraganul, în care am intrat de bună voe, nu ne vom resimţi de puterea lui? Dar dacă nu se năştea acest uragan, se punea oare pe tapet întregirea neamului nostru? Numai dintr'un asemenea cataclism mondial se poate naşte o Românie Mare, aşa că orice bun român, care dorea această mărire a neamului, trebuia să râvnească ivirea acestui uragan. Odată ivit, fatal se aprindea în suflete facla care să ne lumineze, aşa cum s'a şi aprins şi nimic nu o va stinge decât suflul voios a 14 milioane de Români.

Am suferit prea mult, zic unii. Aceştia sunt acei ce nu ştiu ce însemnează suferinţa unui neam. Jena în afaceri, părăsirea dulcei beatitudini a căminului, dozarea stomacului,— acestea sunt numite suferinţe de toţi acei ce nu ştiu sau mai bine zis nu simt suferinţele pentru realizarea aspiraţiunilor unui neam.

Dar de ce sărmanul popor de jos, care într'adevăr suferă, când ceice pretind azi că suferă se desfătau sau trăiau pe spinarea lui, azi e vesel, merge cu pieptul deschis la moarte, căci ştie că din moartea şi vitejia lui va naşte binele şi mărirea neamului?

Ostăşimea suferă de frig, dar nu se vaită de el, căci are sufletul încălzit de adevărata flacără a iubirei de neam; ea doarme în umezeala tranşeelor sau în duhoarea bordeelor şi nu se vaită că nu are saltele, perne şi cuverturi; ea nu are blănuri şi tricouri, dar se încălzeşte la lupta pentru neam; ea mănâncă ce poate şi cum poate, dar nu geme pe la toate colţurile de stradă ca cei cari se lamentează că nu au găsit fasani sau icre moi; ea moare veselă, cântând până la ultima-i suflare imnul naţional şi *Deşteaptă-te Române!* pe când alţii îşi târăsc zilele în lamentări lugubre şi din gura lor nu ies decât melodii de marş funebru.

Nu dela asemenea ticăloşi poate veni însufleţirea. Talpa ţărei o are — şi aceasta ne ajunge. Ea a suferit într'adevăr şi ştie că va mai avea încă de suferit multe. Să nu crezi că drama s'a terminat. Abia a început actul al douilea, dar poate să mai fie încă două până când să vedem lumina apoteozei visate.

Nu trebue şovăială şi încă mai puţin descurajare. *Cele ce se petrec în Rusia, la ziua judecăţei ea le va plăti. Poate să încheie armistiţii, poate să facă pace separată, poate ca această pace să îmbrăţişeze întregul stat rus de eri sau numai o parte; drumul nostru este tras şi îl vom urma până la sfârşit.*

Legaţi în mod cinstit de aliaţi, am suferit şi suntem gata a trece şi purgatoriul ce poate ne mai aşteaptă, dar în ziua judecăţei, care va veni mai curând sau mai târziu, dacă nu ne va fi dat să invocăm multe succese materiale, ne vom aşeza însă cu fruntea senină şi vom aşterne pe masa verde cele mai mari succese morale: *cinstea şi suferinţele.*

Ce mai rămâne din succesele repetate ale Ruşilor în Galiţia şi Bucovina, când se citeşte conţinutul documentelor secrete publicate? Când Rusia va face pace separată şi când, pentru a ajunge la ea, a mai trecut şi prin invenţiuni infame şi provocătoare pe socoteala noastră, crezi oare că toate acestea nu-şi vor primi răsplata?

Sunt de un sânge rece imperturbabil. Par'că văd venind şi armistiţiu şi pacea separată la vecinii noştri — şi noui şi grele lupte iar pentru oastea noastră şi evacuarea ţărei, poate şi foamete şi câte şi mai câte, dar oricâte ar mai veni, nu-mi voiu pierde capul, căci am ştiut ce urmărim, mi-am dat seama prin câte greutăţi vom trece şi am încredere nestrămutată în soarele ce ne va încălzi mâine.

Cu toată răspunderea ce am, cu toate durerile şi suferinţele ce am văzut, dacă ar fi ca să reîncep, *tot aşa aşi face*, Chiar dacă aşi fi înşelat în credinţa mea — ceeace nu admit — nu prezentul, ci viitorul va judeca dacă cei cu răspundere de azi au făcut bine sau nu.

In loc de a rămâne în ochii generaţiilor viitoare drept o generaţie de ticăloşi, care a condamnat la pieire neamul, vom trece drept o generaţie, care 'şi-a cunoscut menirea, 'şi-a dat tributul ei şi care, dacă nu 'şi-a atins ţelul, va rămâne totuşi o pildă ca şi cei din viitor, mai norocoşi poate, să-şi facă datoria lor . . . . .

Aici stăm pe un vulcan. Nu e vorba numai de ce fac Ruşii în afară, dar de ceeace fac şi mai ales de ceeace intrigează aici. E ceva de nepomenit.

Dacă aşi fi de capul meu, aşi şti ce să spun şi mai

ales așì ști ce să fac. Dar limba boului e mare și nu poate să vorbească, iar cei ce pot să facă, nu sunt întotdeauna lăsați să facă, căci rațiuni... așa zise superioare, cer altfel.

Ce vrei? Când ești în horă, trebue să joci, chiar de ai cădea pe vine. Și teamă îmi este să nu cădem cu toții, *dacă nu se vor desmetici* . . . . .

Mă gândesc întotdeauna cu plăcere la D-ta și la toți ai D-tale și în asteptare de zile senine pentru neam și pentru noi, să ne facem toți datoria și iar datoria. Ea să primeze orice porniri sufletești, oricâte răni ne-ar produce.

Amicale salutări

A. Constantinescu.

*

Din această frumoasă și patriotică scrisoare rezultă, în chip luminos, cari erau marile preocupări și griji ale țărei spre sfârșitul lunei Novembre 1917.

Lucrurile stau de fapt astfel: elementele maximaliste ale armatei ruse de pe frontul român, agitate de d-rul Racovsky, protectorul lui Trotzky, care cu banii primului deschisese o librărie la Viena înainte de războiul european, urmăreau lovitura în „stil maximalist" de a detrona pe regele Ferdinand al României și de a înlătura guvernul Brătianu, înlocuindu-l pur și simplu cu un cabinet socialist în cap cu d-rul Racovsky, care astfel să devie stăpân pe țară, deslănțuind și aci anarchia cea mai neagră, la fel ca în nenorocita Rusie, desorganizată și fărămițată de guvernul anarchic al lui Lenin și Trotzky.

Membrii cabinetului Brătianu, față de această gravă situație, erau împărțiți în două tabere: de o parte fricoșii, cari recomandau prudență și menajamente față de elementele revoluționare rusești, iar de alta oamenii de acțiune, partizani ai măsurilor drastice și repezi.

Dar iată cum descrie situațiunea însuși ministrul de interne într'o altă scrisoare ce-mi adresează:

Iași, 4 Decembrie 1917.

Iubite prietene!

Cum să încep? Ce să-ți mai spun? Că sunt sănătos, asta-e indiferent și apoi nu ar fi tocmai adevărul. Și cum aș putea fi? Dorm puțin, căci nopțile trebue întrebuințate în combinațiuni strategice pentru a apăra orașul de bandiții ce-i

avem în casă, cari nu-şi văd descompunerea şi în loc de a se reculege, mai încearcă a ne face neajunsuri de tot felul.

Prădăciuni, devastări, brigandaje şi în fine toată gama tâlhariei o întrebuinţează fără ruşine.

Am înghiţit destule. Ciubărul e plin. Teamă mi-e că vom fi siliţi a ne apăra în contra a doui duşmani, aflaţi pe solul nostru.

Ce va eşi din asta? Nu o pot şti. Un lucru ştiu în ceea-ce mă priveşte: că voiu face totul ca să nu murim mortăciuni.

Hotărârea mea e sfântă şi nimic nu mă va abate dela dânsa, chiar de aşi fi singur. Câţi eroi nu şi-au dat viaţa? A da una ca a mea, este poate cea din urmă, care în nici un caz nu poate egala pe atâtea altele.

In fine vom vedea ce va aduce ziua de mâine. Să sperăm în zile mai bune şi dacă nu le vom mai vedea noi, cel puţin să le vază cei ce vor rămâne . . . .

O prietenească strângere de mână

A. Constantinescu

Din fericire pentru tron şi ţară, a triumfat, în sânul guvernului, curentul acţiunei energice, reprezentată în primul rând de ministrul de interne, care, cu energia şi spiritul clar ce-l caracteriză, dându-şi perfect de bine seama de gravitatea împrejurărilor, nu vedea mântuire decât într'o procedură drastică şi sumară.

In câte-va zile, graţie concursului preţios al marelui cartier general şi al armatei noastre disciplinate, Iaşul fu curăţat de toate elementele revoluţionare ruseşti, cari au fost desarmate şi expediate în Rusia. Aceiaşi operaţie salutară se făcu şi cu trupele ruseşti de pe front, evident cu sacrificii de oameni, totdeauna însă incomparabil mai numeroase de partea Ruşilor..

In cele din urmă multe din trupele ruseşti, ştiind că nu e de glumă cu soldaţii noştri, oţeliţi şi iubitori de ordine, se desarmau singure şi plecau apoi, calmate, în ţara lor.

Aceste măsuri de ordine internă nu conveneau însă de loc faimosului dr. Racovsky.

In zilele de 18 şi 19 Decembrie „secţia“ partidului

social-democrat român din Odessa răspândea pe stradele orașului următorul manifest tipărit în românește:

Către toți muncitorii, soldații și țăranii români aflători în Odessa

Pe frontul român și în țară se petrec evenimente grave, cari pot să aibă urmările cele mai nenorocite pentru toată țara.

Oligarhia, care în mod criminal a vârât țara în războiu și prin minciuni, intrigi și furturi a dus-o de râpă, continuă și azi cu minciunile, intrigile și politica sa criminală.

Ca să îndepărteze prăbușirea fatală a regimului dezastrului național și al nelegiuirilor, guvernul Brătianu nu se oprește înaintea nici unei crime și ***a îndrăznit să ridice mâna împotriva revoluției ruse.***

Muncitori, soldați și țărani!

Veniți cu toții la

MAREA INTRUNIRE PUBLICA

care va avea loc

MERCURI, 20 DECEMBRIE 1917

în Sala clubului GĂRZII ROȘII din Targovaia-ulița No. 4, la orele 7 seara

Vă chemăm pe voi, cari aveți libertatea de a cunoaște tot adevărul, să aflați ce se pregătește în țara noastră de oligarchia, care a sărăcit și sângerat poporul.

Muncitori, soldați și țărani!

Voi toți cari ca să trăiți în libertate ați fost nevoiți să fugiți din țară, veniți să ne consfătuim asupra soartei nenorocite a fraților noștri robi în „România liberă“.

Secțiunea social-democrată română din Odessa

Iată acum și moțiunea votată în această întrunire, la care au asistat în cea mai mare parte numai dezertorii evrei și bulgari din armata română:

Muncitorii români din Odessa, adunați în urma convocării secțiunii din Odessa a partidului soc.-dem. român, în seara de 20 Dec. în sala clubului *Gărzii Roșii*, luând cu-

noştinţă de **atentatele repetate contra armatelor revoluţionare ruse**, înfierează crimele comise şi declară că va şti să răzbune pe revoluţionarii ruşi ucişi din ordinul oligarhiei, pentru-că au ridicat glasul în favoarea trudiţilor muncitori, soldaţi şi ţărani români.

Faţă de politica de disperare a oligarchiei, care după-ce a masacrat poporul într'un războiu nenorocit, angajază viitorul ţării în noui aventuri, refuză să trimeată delegaţi la conferinţa de pace şi prepară în taină capitularea armatei, muncitorii români din Odessa declară că, pentru salvarea clasei muncitoare şi a ţărănimii, calea legală este închisă şi nu mai este decât un mijloc: **Revoluţia liberatoare.**

Ca un document al vremei şi pentru a ilustra mentalitatea dezertorilor noştri evrei din Odessa, reproduc următoarele rânduri „dintr'un articol trimis de un grup de *refugiaţi* spre publicare" în ziarul *Lupta* (No. 50 din 23 Dec. 1917):

„...*Oligarhia românească are pretenţia să-i servim cu credinţă! Sub un astfel de regim de teroare ni se cere sacrificiul vieţii în folosul şi pentru ţelurile ei. Nu, domnilor oligarhi! Am preferat să ne despărţim de pământul în care ne-am născut şi unde zac părinţii noştri, căci n'am mai putut suporta regimul vostru de asuprire şi de excepţie.*

„*Epitetul de dezertori şi de laşi ce ni-l aruncaţi cu atâta nerușinare, îl respingem, càci laşi sunt acei ce primesc sa combata pentru interese ce nu sunt ale lor, dezertori sunt acei ce refuza sa-şi apere bunurile lor, dar noi, cari ne-am scuturat de jugul ce ne apasà şi am ridicat glasul contra celor mai încarnaţi antisemiţi ai Europei, avem conştiinţa împăcată şi mulţumirea că ne facem datoria.*"

N'am fost, nu sunt şi nici voiu fi vre-odată antisemit. Raţiunea şi bunul simţ m'au ferit de o asemenea concepţie înapoiată. Dar mentalitatea dovedită prin rândurile de mai sus de către dezèrtorii evrei români din Odessa, m'a făcut să le reproduc numai spre a ilustra pornirile animalice, pe cari d-rul Racovsky le sădea în sufletul acestor tineri neexperimentaţi, cari s'au pomenit deodată

socialişti internaţionali, duşmani neîmpăcaţi ai socialismului raţional, ai umanitarismului şi civilizaţiei.

Sunt adânc convins că azi toţi aceşti tineri nu pot decât să regrete şi să repudieze lecţiile mentorului lor, d-rul Racovsky, care a contribuit cu toate puterile sale intelectuale ca să transforme o mare putere europeană, ca Rusia, într'un vast pământ al cruzimei, al foametei şi al morţei.

*

Nu pot încheia acest capitol fără a vorbi, măcar pe scurt, şi de primele şi cele mai primejdioase manifestări ale anarchiei intronată în fostul imperiu al Ţarilor după urma revoluţiei din 27 Februarie 1917: *greva şi banditismul.*

Cele ce s'au petrecut de atunci încoace în Rusia însemnează distrugerea societăţei omeneşti. Căzută pe pământul Rusiei inculte şi mistice, sămânţa socialismului s'a desvoltat în anarchie — şi se ştie ce deosebire este între socialism, care este sclavia individului sub puterea colectivităţei, şi între anarchie, care este *eu-l singur*, cu tendinţa de distrugere a statului, a familiei, a proprietăţei şi a tutulor acelor condiţii ce fac tocmai deosebirea dintre oameni şi dobitoace.

Personal nu fac parte din rândul acelora cari nu înţeleg mersul şi aspectele vremei. Dacă sunt însă adversarul anarchismului, adică al bolşevismului, asta nu însemnează că sunt şi duşmanul socialismului raţional, ca rezultantă a evoluţiei ideilor şi a progresului spiritului de dreptate şi egalitate, cari legitimează mişcarea socialistă şi foloasele unora din revendicările socialiste.

Nu se poate însă admite ca sub aparenţa unei doctrine umanitare şi egalitare, să se introducă şi la noi tendinţele de distrugere a statului, a familiei, a culturei, a proprietăţei, etc. Aşa s'a procedat în Rusia — şi oribilele rezultate se văd azi în toată goliciunea lor tristă şi profund desgustătoare.

Din ziua în care am pus piciorul pentru prima dată în Odessa (10 Martie 1917), am avut sentimentul că ordinea a început să dispară din Rusia odată cu Ţarismul şi că această imensă ţară este ameninţată să meargă, cu paşi repezi, spre starea primitivă.

Incetul cu încetul, viaţa de stat în Rusia tânjea de lipsa de logică şi de interesul bine priceput al unei administraţii rânduite.

Nu mult după izbucnirea revoluţiei apar grevele. Ceferiştii fac grevă, deşi ştiau că rezultatul grevei lor va aduce foametea. Factorii poştali nu voiesc să împartă scrisorile şi telegramele! N'are să mai fie apă, lumină, mişcare! Nu face nimic!

Nu există suferinţă, pe care să nu o îndure populaţia de dragul grevei. Erai bolnav. îţi trebuia un medic, dar personalul medical s'a pus în grevă! Şi era oare necesar personalul medical? Martirii creştinismului n'au suferit ei chinuri pentru credinţa lor? Ce sunt bunurile cereşti pe lângă cele pământeşti? Greva să trăiască! Căci doar ea e fiica anarchiei şi a sindicalismului!

La Odessa am avut tot soiul de greve afară de a farmaciştilor şi a groparilor, care în schimb a fost la Petrograd!

Toată lumea muncitoare e în grevă şi pretinde jumătate din beneficiul pătronului! Greva este religia oficială în aceste vremuri de libertate a cultului rusesc. Dimineaţa te scoli, te speli, apoi te pui în grevă şi doar mai târziu, cu autorizarea sfintei greve, lucrezi şi tu ceva! Imi închipui că, dacă va continua tot aşa, cum a început şi la noi de cât-va timp, in paşapoarte va trebui creată o nouă rubrică: slujba — *grevist*.

Dar însuşi războiul Rusiei ce a fost în ultimul timp decât o grevă? Soldaţii nu mai luptau, nici nu lucrau. In minele de cărbuni stagnează ori-ce muncă, aşa că într'o zi totul se va opri şi lumea se va pomeni într'o noapte mare, în care se va auzi numai plânsul victimelor şi ţipetele tovarăşilor agresori. Ceeace a şi fost şi este încă, din nenorocire.

Intreaga Rusie pare o imensă casă de nebuni, un haos fără margini, menit să-l distrugă greva, acest simbol al distrugerei şi al morţei. Tot ce este extravagant, fantastic, nebunesc şi isteric s'a împletit în nervii poporului rus într'un mănunchiu smintit la un loc cu materialismul economic german.

Miile de Români, cari am avut nenorocirea să trăim

în Rusia pe acele vremuri de anarchie, putem spune că am asistat la o nebunie în massă ca în timpul Cruciadelor. Iţi venea să strigi tare şi groaznic, crezând că e singurul mijloc de a opri nebunia. Medicii spun că dacă strigi tare şi cu autoritate, de multe ori crizele de isterie încetează.

Dar chiar strigând necontenit şi puternic, cine să te audă? Unde aveai în Rusia revoluţionară un guvern conştient şi cu autoritate? Vai, nică-eri! Nu era decât *greva*, cu oameni muţi şi nebuni în jurul ei, şi *banditismul* sau *tâlhăria*, practicată de soldaţi sau bandiţi în uniformă de soldaţi, cari erau convinşi că a sosit momentul să se îmbogăţească fără muncă, pe spinarea burghezilor.

Se fură! Se fură! — ast-fel se poate caracteriza, între altele, siguranţa averii şi vieţei în Rusia, mai ales cu începere din luna Septembrie 1917.

Se expropriază, se însuşeşte bunul altuia, se pradă în oraşe, ca şi la sate — şi toată lumea e neliniştită. Nesiguranţa e în plină creştere. Nu poţi sosi în gara Odessa, ca şi în altele de alt-fel, fără să fii buzunărit şi devalizat de tovarăşi. In luna Septembre, amicului Bucur Spirescu, deputat de Ploeşti, i-se fură în gara Odessa bijuterii şi alte lucruri în valoare de 50.000 lei. Tot ast fel păţesc macedoneanul Nuşi Tulliu, care aducea cu el lefurile refugiaţilor ardeleni din Rusia, tânărul botoşănean Cananău, care a fost atins şi de un foc de revolver, etc , etc.

Toată lumea e pungăşită şi te întrebi dacă nu fură toată lumea. E schimbul de escrocherii, e devastarea pusă la îndemâna tuturor E triumful daltelor şi al cheilor false.

Tramvaiele şi teatrele au devenit adevărate localuri de scamatorie, în care se găsesc tot atâţia hoţi cât şi păgubaşi. Numeroase victime printre Români: astfel D. Mărăscu, Carianopol, Duiliu Zamfirescu, stenograful Dimitrescu etc.

Se fură ca la drumul mare! In cursul lunei Octombre, această molimă a crescut îngrozitor. Tâlhari, îmbrăcaţi ca soldaţi, clienţi ai ocnelor şi închisorilor, puşi în libertate de Kerensky imediat după revoluţie, ba chiar şi elevi de liceu, atacă femeile pe stradă, le desbracă din cap până în picioare de blană, de haine şi de ghete şi le lasă goale în plină uliţă. Dacă au nenorocirea să ţipe, sunt împuşcate pe loc!

La 1 şi 2 Decembre se dau lupte pe stradă, cu puşti şi mitraliere, între bolşevici şi Ucraineni pentru stăpânirea oraşului. Victime: 30 morţi şi vre-o sută de răniţi. Ucrainenii rămân victorioşi.

In seara de 2 Dec. bande de hoţi, îmbrăcaţi în uniforme de soldaţi, calcă, sub pretext de perchiziţii, Hotelurile *Bristol* şi *Versailles*. Din primul au furat vre-o 30.000 ruble (o parte dela deputatul de Gorj C. Neamţu), plus alte lucruri de valoare, iar dela al douilea vre-o 12.000 ruble.

Atacurile înarmate se înmulţesc zi de zi pe stradă, în magazine şi pela locuinţele oamenilor. Ele se atribue în mare part zecilor de mii de dezertori, refugiaţi în Odessa, ca şi prin toate oraşele Rusiei. In luna Novembre, numărul acestor dezertori se evalua la peste *4 milioane!* Şi cum autoritate administrativă, judecătorească şi poliţienească nu mai exista, serviciul de siguranţă e cât se poate de prost, ba chiar nul.

In casa din strada Gogolia No. 23, unde domiciliam şi eu — casă mare cu vre-o 30 de apartamente — locatarul Tetelmann e încălcat de tovarăşi, pela orele 7 seara, şi furat de 15.000 ruble.

In noaptea de 4 spre 5 Decembre, 15 mateloţi vin, la orele 11 din noapte, cu un automobil să prade băcănia Sclavo din colţul str. Gogolia, lipită de imobilul în care locuiam. Băcănia fiind închisă, banditii se duc la locuinţa din apropiere a băcanului, îl scoală din somn şi îl ameninţă cu moartea, dacă nu vine să deschidă prăvălia. Nenorocitul negustor, neavând încotro, se supune, se îmbracă, pleacă cu hoţii la băcănie şi personal încarcă mai mulţi saci cu coloniale, după gustul şi indicaţiile banditilor.

Intâmplător, trecând prin faţa băcăniei doui ofiţeri în trăsură, îşi dau imediat socoteala de ceea-ce se petrecea în magazinul Sclavo şi nu întârzie ca la primul post telefonic să avizeze comenduirea pieţei, care era în mâna Ucrainenilor.

In câte-va minute, un detaşament de soldaţi soseşte la faţa locului şi o luptă în toată regula, cu focuri de puşcă şi granate de mână, se încinge între tâlhari şi soldaţii ucraineni. La un moment dat, toate ferestrele dela imobilul nostru, cu trei etaje, sunt făcute ţăndări de presiunea aerului provocată de granatele de mână. Unii din banditi sunt răniţi, alţii alungaţi, iar sacii cu marfă luaţi cu automobilul de

Ucraineni! Negustorul Sclavo a reclamat, bine înţeles, a doua zi şi aşteaptă desigur şi azi să fie despăgubit de către *Statul rus!*

In cursul lunei Decembre, viaţa la Odessa devenise un infern şi ziua şi noaptea, dar mai ales noaptea. Detunăturile de puşcă, de revolvere şi de granate de mână te făceau să te crezi că eşti pe front. In port era teroarea bandelor de hoţi organizaţi şi a frecuentatorilor speluncilor supra-încărcate. Foarte adese-ori, oameni săraci erau victimele vagabonzilor şi tâlharilor.

Această lipsă de siguranţă, fruct al anarchiei celei mai îngrozitoare, m'a îndemnat ca în ziua de 3 Ianuarie 1918 să zic pentru totdeauna un etern adio Odessei şi Rusiei, în a cărei putere armată şi simpatie pentru cauza popoarelor mici ortodoxe pusesem atâta temeiu şi încredere. Ce teribilă şi crudă desiluzie!

Ca unui bun şi sincer filo-rus, cum fusesem până în clipa intrărei noastre în războiu, tovarăşii au ţinut ca la plecarea mea din Odessa să mă onoreze, chiar în curtea gărei, în momentul când sosiam cu bagajele, prin două gloanţe de revolver!

Din fericire pentru mine şi ai mei, lucrurile s'au mărginit la atât, graţie pazei a doui vigilenţi soldaţi români, pe care îi cerusem în ajun căpitanului aviator V. Alexandreanu.

Pravoslavnica Rusie de odinioară, încăpută pe mâna lui Trotzky-Braunstein, a lui Kameneff-Rosenfeld, Steinberg şi alţi disolvanţi ai statului rusesc, m'a curarisit însă pe vecie de tot ruso-filismul meu neprihănit de nici o tentaţiune necurată.

Et nunc erudimini!

CAPITOLUL XVII

Uneltirile criminale ale d-rului Racovsky încontra României și banditismele sale din Odessa

Din capitolul precedent cititorul s'a putut convinge ce fel de politică anti-românească urmărea la Odessa „cetățeanul român", d-rul Racovsky, șeful partidului socialist din România.

Imi rămâne acum să arăt cum acest om cult și inteligent a putut deveni, sub cerul mistic și tenebros al Rusiei, un dușman feroce al țării *sale*, dedându-se până și la adevărate acte de banditism.

Se știe că, la intrarea noastră în razboiu, d-rul Racovsky, complect deochiat, a fost internat de guvern, spre a-i zădărnici ori-ce acțiune periculoasă. Măsura aceasta, bună la început, s'a dovedit rea în cele din urmă, căci 'i-a dat prilejul să pozeze în victima față cu revoluționarii ruși. Dacă acest om, oricât de primejdios era, ar fi fost lăsat liber și ar fi fost pus să-și exercite în iarna anului 1916/17 profesiunea de medic la unul din spitalele cu bolnavi și răniți, el n'ar fi putut să se erijeze în victimă politică.

Neprocedându-se astfel, Racovsky a avut putința să apară, în primăvara anului 1917, drept martir în ochii revoluționarilor ruși, cari mișunau în armata rusă din țară și cari, în ziua de 1 Maiu acelaș an, l'au și eliberat din casa sub-comisarului Dioghenide din Iași, unde era internat, fără ca autoritățile noastre să fi putut interveni

de teama de a nu se provoca încaerari între armata rusă de o parte şi cea română de altă parte.

Scăpat din internare, d-rul Racovsky a plecat în aceeaşi zi cu un tren special la Odessa, pus la dispoziţie de comitetul soldaţilor şi ofiţerilor ruşi, putând să ia cu el şi pe tovarăşul său, advocatul M. Bujor, fost redactor la *Lupta* şi care se afla sub drapel cu gradul de locotenent.

Ajuns pe teritoriul aşa zisei Republice ruseşti, omul acesta fără ţară şi fără patrie n'a făcut altceva decât să lucreze pentru desarmarea, desonorarea şi mutilarea Rusiei, căutând apoi să vâre în acelaşi timp anarchia din armata rusă şi în armata noastră, ca astfel să dărâme totul în ţară — dinastie, guvern şi armată — iar el să ajungă preşedintele Republicei române! Din fericire, bunul simţ, cuminţenia şi patriotismul soldatului român au fost cea mai puternică pavază în contra uneltirilor revoluţionare ale d-rului Racovsky şi compania. Daca durerea şi suferinţa au fost partea neamului românesc, tot ele au fost şi filtrul, care ne-a purificat simţirile şi credinţa, arătându-ne calea de urmat.

Gândul de căpetenie al lui Racovsky era să provoace în ţară o revoluţie, atât de mult făgăduită de el revoluţionarilor ruşi. Sub guvernul lui Kerensky, tribulaţiile şefului socialiştilor români nu aveau însă destul răsunet. De aceea omul a petrecut o bună parte din vara anului 1917 la Stockholm, unde agita o pace fără anexiuni şi contribuţiuni, dar pe placul Nemţilor.

După căderea lui Kerensky şi luarea guvernului, în urma revoluţiei din Octombre 1917, de către maximalişti, în cap cu Lenin şi Trotzky, acţiunile d-rului Racovsky erau în mare urcare. El ajunse, graţie lui Trotzky, care îi datora bani de pe timpul când acesta era librar la Viena, un soiu de consilier al Sfatului comisarilor poporului rus pentru afacerile din România. Ministrul României la Petrograd, C. Diamandi, fu în curând arestat şi d-rul Racovsky era în culmea puterii sale.

Se inventase de către guvernul din Petrograd un conflict ruso-român, mai înainte de a se produce intrarea trupelor româneşti în Basarabia, conflict care nu avea alt ceva la baza lui decât încăpăţânarea guvernului român de a nu

permite pe teritoriul Moldovei acţiunea revoluţionară întreprinsă de d-rul Racovsky pentru scopurile sale cunoscute.

In Ianuarie 1918, unul din comisarii (miniştrii) maximalişti, întrebat cu privire la conflictul ruso-român, se exprima astfel către un redactor al ziarului *Journal de Russie* (No. din 17/30 Ianuarie):

> „*Una din principalele cauze ale conflictului e ameninţarea unei revoluţii în România, contra căreia guvernul român întrebuinţează toate mijloacele de represiune. Intâiu represiunile s'au exercitat asupra socialiştilor români, de ex. Racovsky. Acuma ele se îndreaptă contra socialiştilor ruşi, cari contribuie la mişcarea revoluţionară din România!*"

In acelaşi număr străluceşte cu litere grase următorul plan al guvernului bolşevist:

> **„Sfatul comisarilor ar fi dispus să remită Basarabia României, dacă s'ar constitui în ea un guvern al sovietelor".**

Toată presa maximalistă, ca *Pravda*, *Izvestia* şi până şi *Novoia Jizni* a lui Maxim Gorki salutau revoluţia românească, care ar fi gata de mult în România, asigurând pe şefii ei că pot conta pe tot sprijinul guvernului sovietelor!

Intr'adevăr, acest guvern, sub imboldul lui Racovsky, trimitea în Decembrie 1917 pe cei mai încercaţi ai săi agenţi revoluţionari — toţi evrei, ca Rochal, Rech, Hermann şi Reissohn, acesta din urmă comisar al armatei IV ruse — ca să agite izbucnirea cât mai de grabă a revoluţiei în România cu concursul armatei ruse revoluţionare.

Dar guvernul sau autorităţile militare româneşti n'au stat cu mâinile în sân şi având şi concursul sincer al generalului Scerbaceff, comandantul suprem al trupelor ruse de pe frontul român, militar de seamă, om cinstit şi cu sentimentul datoriei, au ştiut şi au putut să înlăture la timp toate loviturile puse la cale de agenţii lui Racovsky din oştirea rusă. Toţi agenţii propagandişti, în frunte cu celebrul Rochal, au fost arestaţi şi împuşcaţi. Exploatarea căii ferate dela Ungheni la Iaşi a fost luată de Români în mâinile lor, precum şi toate magaziile ruse de aprovizionări şi muniţiuni.

Energia şi tactul, de care a dat dovadă atunci guvernul Brătianu-Take Ionescu pentru înăbuşirea revoluţiei proiectate, al cărei istoric poate constitui el însuşi un volum întreg, constitue un act de o extremă importanţă politică pentru viitorul României, act, care pus în legătură cu modul tot energic, dar şi abil cu care acelaşi guvern a operat scurgerea din ţară a trupelor ruseşti aflate în plină descompunere, este de natură să-i asigure recunoştinţa pe vecie a fiecărui bun român. Numai procedărei inteligente, hotărâte şi fără transacţii a guvernului Brătianu-Take Ionescu din lunile Novembre şi Decembre 1917 şi Ianuarie 1918 se datoreşte evitarea calamităţei ce amenința întreaga fiinţă de Stat a României din cauza anarchiei ruseşti, care o încercuise la un moment dat, fără însă să reuşească s'o contamineze şi s'o doboare.

Rezistenţa opusă de guvernul român desordinei ruseşti nu era însă de loc pe placul lui Racovsky şi a guvernului din Petrograd, care, în ziua de 31 Decembre 1917, spre a-şi demasca sentimentele-i intime, arestează în chiar localul legaţiunei pe ministrul României din capitala Rusiei, d. C. Diamandi, sub pretextul că autorităţile române nu acordă nici o atenţie şefilor *aleşi* ai armatei ruse, nu vor să aibă întrevederi cu reprezentanţii comitetelor de soldaţi şi ofiţeri etc. Trimisul României, împreună cu întreg personalul legaţiunei, au fost închişi în fortăreaţa Petru şi Paul (Petropavlowsk).

Această violare a principiilor celor mai elementare ale dreptului ginţilor, a provocat un demers colectiv al întregului corp diplomatic din Petrograd.

După o întrunire, care a avut loc la ambasada Statelor-Unite, ambasadorii şi miniştrii Angliei, Argentinei, Belgiei, Braziliei, Chinei, Danemarcei, Elveţiei, Franţei, Greciei, Italiei, Japoniei, Norvegiei, Olandeĭ, Persiei, Portugaliei, Serbiei, Siamului, Spaniei, Statelor-Unite şi Suediei au adresat un protest energic guvernului maximalist.

Iată textul acestui protest:

Subsemnaţii, şefi de misiuni diplomatice a tuturor naţiunilor reprezentate în Rusia, profund indignaţi de arestarea d-lui Diamandi, ministrul României, şi afirmând

solidaritatea sentimentelor lor la violațiunea diplomatică, respectată de veacuri de către toate guvernele, reclamă punerea imediată în libertate a d-lui Diamandi și a personalului legației.

Totdeodată numiții ambasadori și miniștri s'au dus în corpore să exprime lui Lenin indignarea lor și să pretindă eliberarea ministrului Diamandi.

In urma acestor demersuri, reprezentantul României și personalul legațiunei au fost puși în libertate în ziua de 2 Ianuarie (1918).

In cetatea Petrupavlowsk, atât d. Diamandi, cât și personalul legatiunei au fost foarte rău tratați, închiși în carcere cu paturi fără așternuturi și primind mâncarea deținuților obicinuiți în străchini necurate de metal.

La plecare i-s'a refuzat d-lui Diamandi o trăsură ca să se întoarcă la Petrograd, în urma cărui fapt, d. Noulens, ambasadorul Franței, a reușit să-l ia cu automobilul său.

Guvernul român n'a primit de cât în ziua de 4 Ianuarie ultimatul comisarilor poporului cu știrea arestărei d-lui Diamandi și a personalului legațiunei.

In seara zilei de 3 Ianuarie a parvenit, printr'o radiogramă dela Petrograd, următorul ultimatum al consiliului comisarilor poporului, destinat desigur să justifice ulterior încalificabila lui călcare a dreptului ginților:

„Comandantul diviziei revoluționare No. 49 ne-a transmis o protestare cu privire la purtarea autorităților române.

„Autoritățile române nu numai cu nu acordă nici o atenție șefilor aleși ai armatei ruse și nu vor să aibă întrevederi cu șefii aleși și cu reprezentanții comitetelor, dar ei pun mână pe stocurile de furaj ale armatei noastre.

„Din această cauză, caii diviziei 49 au rămas fără furaj.

„Mișcarea trupelor rusești este oprită de Români cu forța armelor. Unul din regimentele diviziei 49, reg. 194 Troitzky Sergievski, a fost înconjurat de Români.

„Sosirea aprovizionărilor este oprită. Regimentul este desarmat și trimis înapoi.

„Autoritățile române au arestat comitetul ales al regimentului 194, precum și pe ofițerii austriaci poftiți ca oaspeți

la reg. 194. Consiliul comisarilor poporului cere dela guvernul român eliberarea celor arestați, pedepsirea organelor administrative, cari au operat aceste arestări ilegale, precum și garanții că asemenea fapte nu se vor mai repeta.

„Dacă nu primim un răspuns la acest ultimatum în timp de 24 ore, socotim relațiunile ce ne leagă de România rupte și vom proceda la măsuri militare din cele mai serioase“.

Președinte al consiliului comisarilor poporului:
Ulianoff Lenin

Comandantul suprem al armatelor:
Krilenko

Comisar al poporului pentru afacerile militare:
Podvoisky

La acest ultimatum guvernul român a răspuns imediat, înaintând alăturata telegramă d-lui Diamandi:

„Am primit o radio-telegramă intitulată ultimatum din partea sovietului comisarilor poporului și purtând mai multe semnături. Vă rog să luați informațiuni asupra autenticității ei, deoarece atât fondul cât si forma sa dau loc la îndoeli.

„Dacă radio-telegrama e confirmată, vă rog să faceți cunoscut că semnatarii au fost induși în eroare, deoarece măsurile de siguranță și politic luate de autoritățile române nu constituesc un act de ostilitate față de armata rusă; ele se mărginesc la înlăturarea conflictelor armate pe teritoriul român și la împedicarea retragerei în desordine, cari au ca urmare jefuiri și devastări.

„Cazul diviziei 49, cu deosebire amintit, este o curată născocire. Armata română n'a sequestrat nici o cantitate de furaj și din potrivă a ajutat cu propriile sale rezerve la aprovizionarea trupelor rusești. Ofițerii austriaci găsiți înapoia frontului au fost reconduși la avant-posturile inamice, deși, după stipulația armistițiului, eram în drept să-i luăm prizonieri“.

I. I. C. Brătianu.

In urmă, aflând despre arestarea d-lui Diamandi, guvernul nostru a adresat tuturor guvernelor un protest contra procedeurilor nemaiauzite ale celor ce erau atunci stăpâni ai Petrogradului, făcând apel la solidaritatea internațională.

Guvernanţii din Petrograd, întârziind toate comunicările, d. Diamandi era deja liberat când se făcea protestarea guvernului român.

Pentru a se putea desluşi mai bine acţiunea guvernanţilor din Petrograd, această protestare se poate rezuma ast-fel:

„Trei zile după arestarea ministrului României din Petrograd, după ce protestul unanimităţei misiunilor diplomatice din capitala Rusiei a avut ca urmare punerea în libertate a d-lui Diamandi, comisarii poporului închipuindu-şi că vor putea explica ast-fel atentatul incalificabil ce l'au săvârşit împotriva dreptului ginţilor, au adresat guvernului român un ultimatum conţinând inexactităţi şi acuzaţiuni.

Intr'adevăr, maximaliştii au avut curajul să pretindă că România ar fi oprit sau confiscat aprovizionarea trupelor ruseşti.

Adevărul era cu totul altul: trupele ruseşti au primit din depozitele armatei române, prin intermediul comisiunilor mixte judeţene, peste 80.000 vagoane. La aceste cantităţi, dacă mai adăugăm 17.000 de vagoane datorite României, conform angajamentelor formale luate prin protocoale semnate de guvernul rus, ajungem la cifra de aproape 100 de mii de vagoane; pe care armata rusească la datora şi le datoreşte României.

In faţa acestor cifre acuzarea că autorităţile române ar fi împiedicat aprovizionarea trupelor ruseşti apare ca cel puţin stranie.

Numai în oraşul Iaşi soldaţii ruşi în trecere pe-aici au primit dela Octombrie 1916 în mijlocie aproape 25.000 pâini pe zi. Spre sfârşitul lui Decembrie 1917 chiar, al 30-lea corp de armată, întorcându-se în Rusia fără provizii, a primit dela autorităţile româneşti hrana pe 2 zile.

Desordinele din administraţia rusă au impus astfel României adevărate sacrificii, cari au împiedicat pe soldaţii ruşi să moară de foame.

Maximaliştii, instigaţi de Racovsky, mai pretindeau că Românii s'ar fi opus la demobilizarea armatei ruse.

Această acuzare nu era mai întemeiată de cât cea dintâi.

Măsurile luate de autoritățile românești nu opreau demobilizarea rusească, ci ele erau impuse de atitudinea unor anumite trupe rusești, cari se retrăgeau într'o desordine completă, dedându-se la cele mai violente devastări.

Cu toată intervenția autorităților române, guvernul român posedă numeroase dosare, care conțin dovezi de incendii și jefuiri ale fermelor și caselor, de devastări de grădinării, aparținând propr'e arilor și sătenilor, și de incendieri a sondelor petrolifere.

Deasemenea numeroase biserici și liceul din Botoșani, cu toate colecțiile lui, au căzut pradă focului.

Apărarea populației amenințată în existența și averea ei de aceste desordini, a determinat reglementarea demobilizării și scurgerii trupelor rusești.

România a pus la dispoziția lor trenurile de care dispunea și în urmă retragerea s'a făcut în condiții mai bune, dar suferințele, din cauza lipsei proviziunilor ce nu au fost strânse din vreme în vederea deplasării lor, au continuat.

Maximaliștii se mai plâng că trupele rusești ar fi fost desarmate înaintea plecărei lor. Nici o desarmare nu a fost efectuată, decât în urma ordinelor exprese ale comandamentului rus, și numai în cazul când grupe și bande de soldați, neținând seamă de planurile de demobilizare, de mijloacele de transport și de putința de aprovizionare pe drum, încercau să plece de capul lor și să se servească de arme pentru a se hrăni din avutul locuitorilor, s'au luat măsuri în consecință.

Pe dealtă parte multe unități și-au părăsit armamentul din proprie inițiativă și ele singure au cerut autorităților românești luarea lor în prim re.

România e conștientă că asemenea procedeuri nu sunt imputabile marei majorități a poporului rus, [1]) care, ca

[1]) Intr'adevăr, ziarul ieșan rus *Respublica* a publicat atunci următoarea notiță:

„La Iași s'a răspândit svonul că la Petrograd, in urma ordinului lui Trotzky, d. Diamandi, ministrul României, a fost arestat.

„Această știre va neliniști pe toți Rușii, căci persoana representanților diplomatici este inviolabilă. Iar această acțiune a bolșevicilor o putem considera ca o provocare răutăcioasă, prin care trădătorii de la Smolny vor să strice relațiile amicale stabilite între poporul rus și român".

dânsa, trebue să-le desaprobe şi ea a avut totdeauna prea multa grije a datoriilor dintre aliaţi; pentru a trage consecinţele ce ar decurge din excese de felul celor arătate mai sus; totuşi în faţa învinuirilor de neînchipuit ale comisarilor maximalişti, ea se simte datoare să menţioneze toate aceste fapte.

Ca supremă inconsecuenţă, în ziua când chiar radiograma ne făcea cunoscut ultimatul comisarilor, agenţii acestora opreau transporturile pe linia Chişinău-Ungheni şi împiedicau astfel aprovizionarea trupelor, deja atât de neîndestulătoare.

In faţa unor asemenea procedări, raţiunea caută alte explicări asupra atitudinei guvernanţilor din Petrograd.

Ea nu le poate gasi decât în ultimul punct de învinuire, care de fapt este singurul serios.

La Petrograd a produs senzaţie faptul că trupele româneşti ar fi arestat pe nişte ofiţeri austriaci ce se găseau în tovărăşia militarilor ruşi.

In realitate, patrulele româneşti întâlnind în dosul frontului câţiva ofiţeri duşmani, i-a condus la autorităţile competente pentru a fi cercetaţi după regulile militare.

După-ceau primit scuzele inimicilor surprinşi călcând stipulaţiunile armistiţiului, autorităţile române i-au condus la avantposturi.

O asemenea pătimaşe pornire de a face pe placul celor dela Brest-Litowsk, aruncă o vie lumină asupra simţimintelor celor ce vor să reprezinte acolo Rusia. In orice caz, procedeele lor faţă cu o ţară aliată înseamnă o pagină puţin onorabilă în istoria omenirei".

Ajunse într'un asemenea stadiu, relaţiunile dintre România şi aliata ei Rusia nu puteau decât să se înrăutăţească din zi în zi. Totuşi abia dela intrarea trupelor româneşti în Basarabia — 6 Ianuarie 1918 — se poate vorbi serios despre existenţa de fapt a unui conflict între România şi Republica rusă.

Dela această dată, guvernul maximalist se considera în stare de războiu cu România, deşi trupele româneşti au trecut Prutul numai în urma intervenţiei *„Sfatului Ţărei"* din Chişinău. Prin acest gest, România nu inten-

ţiona să atenteze la libertatea Basarabiei, ci numai să asigure viaţa şi legalitatea în această provincie românească, devenită teatrul tuturor ororilor şi prădăciunilor din partea trupelor bolşeviste în retragere.

La 13 Ianuarie, Trotzky-Braunstein, amicul d-rului Racovsky şi ministru de externe la Petrograd, anunţa lumei printr'o radiogramă că:

1. Relaţiunile diplomatice cu România sunt rupte. Membrii legaţiunei României şi toţi agenţii autorităţilor române vor fi expulzaţi pe drumul cel mai scurt.

2. Tezaurul în aur al României, care se găseşte la Moscova, nu va mai putea fi obţinut de oligarhia română. Consiliul comisarilor ia asupră-şi toată răspunderea pentru conservarea acestui fond, care va trebui să fie remis în mâinile poporului român.

3. Fostul comandant-şef al trupelor ruse de pe frontul român, generalul Scerbaceff, care a luat poziţie încontra revoluţiei, este declarat duşmanul poporului şi pus afară din lege.

După arestarea ministrului României la Petrograd, care va rămâne fără îndoială un fapt fără precedent în istoria Europei civilizate, conţinutul radio-telegramei de mai sus nu este de cât consecinţa naturală a mentalităţei detentorilor puterei din Rusia.

Maximaliştii (bolşevicii) secuestrează un tezaur, care a fost încredinţat onestităţei statului rus, şi refuză să-l redea acelora, cari erau în drept de a-l primi, declarând că ei nu-l dau decât acelora cari vor voi ei înşişi.

Ca măsură de precauţiune însă, guvernul Brătianu, din vremurile când oarecari turburări se manifestaseră în fostul imperiu rus, a avut în chestia tezaurului României un lung schimb de vederi cu guvernele ţărilor aliate, căzându-se de acord *ca tezaurul nostru să rămână la Moscova sub garanţia aliaţilor, cari 'şi-au luat asupra lor un angajament categoric că nimic nu va ameninţa valorile tezaurului şi rezerva metalică.*

Rezerva de aur a Băncei Naţionale, rămasă la Moscova, este de *315 milioane* şi ea nu reprezinta decât jumătate din

întreg stocul nostru metalic. In afară de această rezervă în aur, s'au mai trimis la Moscova în Iulie 1917 şi depozitele în titluri şi scrisuri ale Casei de depuneri şi ale tuturor Băncilor, cari funcţionau atunci în Iaşi.

*

Inceperea ostilităţilor dintre Ruşi şi Români s'a început în ziua de 6 Ianuarie în următoarele împrejurări:

In ziua când se aflase la Chişinău că trupele române au trecut Prutul, un eşalon de vre-o 850 de oameni, format la Kiew dintre prizonierii români din armata austro-ungară [1]),

---

[1]) Cele 4 milioane de Români din Austro-Ungaria au dat armatei austro-ungare peste 500.000 soldaţi, trimişi să lupte pe toate fronturile pentru apărarea şi interesele împărăţiei habsburgice. Din aceşti 500.000 de soldaţi români, peste 120.000 erau, în primăvara anului 1917, prizonieri la Ruşi, răspândiţi prin tot largul Rusiei. O rază de mângâere şi de speranţă a pătruns în rândurile acestor prizonieri la vestea despre intrarea României în războiu pentru desrobirea Ardealului, Banatului, Crişanei, Maramureşului şi Bucovinei — şi pentru prima oară a răsunat „*Deşteaptă-te Române!*" prin lanurile Siberiei şi prin codrii Uralului şi Turkestanului. Ca un trăznet le lumină sufletul ideia de a se constitui în voluntari şi a lupta astfel, pentru idealul comun, în rândurile armatei române. Ideia aceasta a fost îmbrăţişată repede şi de guvernul român, care începu tratative cu guvernul rus pentru concentrarea prizonierilor români în tabăra dela Darniţa, lângă Kiew. Tratativele ducând la bun rezultat, în Martie 1917 se organiză, la Kiew, *corpul voluntarilor români.*

Acest corp, pus sub comanda generalului Coandă, care avea sub conducerea sa toate serviciile din Rusia ale armatei române, avea următoarea organizaţie la Kiew:

1) Biroul central al corpului, condus de colonelul C. I. Pietraru, având ca adjutant pe locotenentul Ispravnic. 2) Casieria, condusă de căpitanul de administraţie D. Cristescu. 3) Cancelaria corpului, dirijată de sublocotenenţii Nemoianu şi Coţoiu. 4) Atelierele de echipament sub conducerea sublocotenentului Milutinovici. 5) Popota ofiţerilor, dată în grija sublocot. Turcu. 6) Şeapte comisiuni trimise în toata Rusia ca să adune pe voluntari. 7) Lagărul din Krepost, condus de maiorul Niculescu cu adiutantul Cloaje. Medic era d-rul Ilieş şi ofiţer însărcinat cu echipamentul sublocotenentul Drăghici. 8) Serviciul prizonierilor, condus de locotenenţii Monţia şi Isopescu 9) Centrul de primirea voluntarilor din Darniţa, condus de sub-locotenentul Gârbacea. 10) Redactarea ziarului *România Mare*, a cărui direcţie era încredinţată sublocotenentului Sever Bocu, având ca redactori pe ziariştii Ghiţă Pop şi Filaret Doboş. Acest ziar săptămânal, care a apărut din Iulie până în Decembre 1917, a adus mari si reale servicii acestei opere şi în genere propagandei naţionale printre prizonierii români din Rusia.

Primul batalion de soldaţi români transilvăneni a sosit în Iaşi în ziua de

care plecase de aici înarmat și cu anumite instrucții pentru Basarabia, sub comanda locot.-colonelului Popovici, fu primit de bolșevici la sosirea sa în gara Chișinău cu focuri de mitraliere, trase de pe acoperișul gărei.

După o luptă dată în toată regula în gară și care s'a terminat cu victime dintr'o parte și din alta, dar mai numeroase din partea bolșevicilor, cari nu prea știau să tragă, eșalonul, din cauza unui moment de slăbiciune a comandantului, care s'a grăbit să se predea, a fost desarmat, iar soldații duși în oraș, apoi arestați și bătuți până la sânge de către mai mulți dezertori din armata română, în majoritate evrei, aduși dela Odessa. In fruntea bandei bolșeviste, care a atacat și mitraliat eșalonul, se afla triumviratul Perper-Kabak-Șpult, cari se intitulau *„delegații ruși ai frontului român pentru demobilizare"*.

Tot acești derbedei, știind că se mai află la Chișinău și membrii comisiei inter-aliate de aprovizionare, printre cari și d. George Lucasievici, cu bani mulți asupra lor, i-au arestat pe toți, sustrăgându-le 1.800.000 ruble. La intrarea trupelor românești în Chișinău, Duminecă, 13 Ianuarie, tâlharii au fost descoperiți și banii luați înapoi cu lipsa numai a 100.000 ruble.

Atitudinea luată de guvernul bolșevist față de România a îngrijorat, cu drept cuvânt, guvernul nostru din Iași din cauza situației precare, în care se aflau miile de refugiați români din Rusia, printre cari numeroși deputați și senatori stabiliți la Odessa și Kherson, apoi diferite comisiuni militare și o mare mulțime de refugiați din țară și din Ardeal [2]).

---

8 Iunie 1917, făcându-i-se o primire în veci neuitată de acei cari au avut fericirea să ia parte la ea. Au vorbit de pe soclul statuei lui Cuza din piața Unirei d-nii Ion I. C. Brătianu, Octavian Goga, dr. Nistor, locotenentul dr. Victor Deleu și N. Iorga, provocând un entuziasm indescriptibil, care a culminat prin înfrățirea tuturor sufletelor, încingându-se în jurul statuei o simbolică horă a Unirei, la care au luat parte miniștrii, deputați, senatori, soldați și țărani. C. Mille, directorul *Adevărului*, juca alături de Vintilă Brătianu.

Numărul voluntarilor români din armata austro-ungară, veniți să lupte pe frontul românesc, a trecut peste 10 000.

[1]) După dezastrul rusesc dela Tarnopol, guvernul român hotărând evacuarea în parte a Moldovei și a Iașilor, a trimis pe refugiații români din Austro-Ungaria în Rusia, însărcinând pe deputatul Leonte Moldovan, marele agricultor

E drept că guvernul din Iași, care hotărîse trimiterea trupelor în Basarabia pentru prima decadă a lunei Ianuarie, înștiințase în mod discret, prin organele sale din Odessa, în primul rând pe deputați și senatori, ca să vină la Iași cât mai curând posibil, în vederea deschiderii Parlamentului (15 Ianuarie), fără însă să le fixeze o limită de termen, ceeace de altfel nici nu putea să o facă, fără a-și divulga planurile sale în privința ocupărei Basarabiei. Parlamentarii n'au dat însă prea multă atenție vorbei ce li s'a trimis dela Iași și n'au pus graba cuvenită, hotărând ca să plece cu un trèn special abia în ziua de 10 Ianuarie. In această zi însă n'au mai putut pleca, de oarece, precum am spus, primele noastre detașamente trecuseră Prutul, în Basarabia, în ziua de 6 Ianuarie, lucru care s'a aflat imediat atât la Odessa, cât și la Petrograd, unde s'au hotărît măsuri de represiune în contra Românilor aflători în Rusia.

Din ziua de 6 Ianuarie nici un tren n'a mai plecat din Odessa la Iași și chiar comunicația telegrafică devenise foarte anevoioasă, mai ales că la 7 Ianuarie iar au reînceput pe stradele Odessei luptele între Ucraineni și bolșevici, cari de astădată au pus stăpânire pe poștă și telegraf.

Față cu lipsa totală de știri din Odessa, ministerul de interne din Iași a încercat în mai multe rânduri să obțină

Pană și mult regretatul Maximilian Popovici, sub-director la Casa rurală, ca să-i stabilească în diferite părți ale guberniei Khersonului. E de relevat faptul că autoritățile ruse au primit la început pe toți refugiații cu simpatie, îngrijindu-se de încuartiruirea lor. Intreținerea refugiaților privea pe Statul român, care plătea fiecărui refugiat câte 2 ruble pe zi. La început au dus-o bine; când însă traiul s'a scumpit. bieții refugiați abia își tărau zilele.

Iată ce scrie în această privință ziarul *Ardealul* din Chișinău;

„In Gruscaia preoți și învățători cărau zile întregi la snopi din câmp, dormiau pe paie în grădini, spălau rufe în apa murdară a vâraului ori învârtiau în sudori grele la mașinile de treierat pe plată mică și cu hainele înegrite de colbul ce-i îneca.

„La Visca, zece preoți s'au învoit să meargă ca tăietori de lemne într'o pădure, cu 180 de ruble pe lună, având să doarmă în bordeie și să-și facă singuri mâncarea. Profesori și funcționari au ținut de coarnele plugului pe o moșie întinsă, cu 4 ruble pe zi, fără mâncare. Și doamnele noastre au ieșit in țarina străină, ca în dogoarea soarelui să scoată cartofi și sfecle de dimineața până seara.

„Robie faraonică!"

firul telegrafic sau telefonic cu Odessa, dar a fost imposibil. Abia în noaptea de 17 Ianuarie, pe la orele 3, ministrul de interne, d. Alex. Constantinescu, a putut convorbi câteva minute cu oficiul din Kiew, unde a întrebat dacă poate primi o telegramă urgentă pentru generalul Coandă, reprezentantul României pe lângă marele cartier general rus. Funcţionarul de serviciu a răspuns că nu este cu putinţă, deoarece e silit el însuşi să se refugieze în pivniţele poştei din cauza teribilului bombardament de artilerie, deslănţuit de bolşevici şi Ucrainenii federalişti, cari se băteau cu Ucrainenii independenţi din Kiew.

In ziua de 20 Ianuarie, ministerul de interne primeşte din Odessa următoarea telegramă cifrată, expediată la 17 Ianuarie *prin aeroplan*:

„Dela 7 Ianuarie, Odessa se află în plină anarchie. Şease sute de dezertori români organizaţi şi lucrătorii dela şantierul Fernic, cu ajutorul maximaliştilor, au arestat mai întâiu pe comandorul Pantazi, apoi pe senatorii I. Stavri Brătianu şi P. Cantilli, precum şi mai mulţi ofiţeri români.

„Intreaga comisie română dela Chişinău a fost arestată şi adusă aici.

„Pretextul tuturor acestor arestări este chestia Basarabiei.

„Am reuşit, cu mijloace practice, *să liberăm pe toată lumea. Şease şlepuri cu provizii, echipamente şi automobile ne-au fost confiscate. Sperăm reluarea lor. Parcul de aviaţie e deasemenea confiscat.*

„Matrozii ruşi, cu dezertorii noştri, au intrat în cazărmile române şi spitale, spre a forţa pe soldaţi şi răniţi să participe la manifestaţii.

„Lumea se refugiază la consulatele străine.

„Am ţinut sfat cu vice-preşedinţii corpurilor legiuitoare, cu foştii miniştri, apoi cu Duiliu Zamfirescu şi generalul Vivescu, spre a aviza asupra măsurilor de luat. Aliaţii ne dau şi ei tot concursul.

„Dela 14 Ianuarie a început un crâncen războiu civil între maximalişti şi Ucraineni. Pân' acum maximaliştii sunt stăpâni. Mai multe sute de morţi.

„Matrozii de pe vasele de războiu din port au bombardat toată noaptea de eri orașul. Azi, Mercuri, măcelul e foarte mare; se dau lupte pe strade cu automobile blindate, mitraliere și bombe.

„Colonia română se teme ca armata română să nu vie spre Odessa, ceeace ar provoca represalii.

„Comunicați instrucții“. **G. Georgescu**[1])

Față cu aceste știri din ce în ce mai grave, guvernul din Iași era pus într'o imposibilitate materială de fapt de a interveni, fie pe orice cale, pentru salvarea Românilor din Odessa. Tot ce putuse face, s'a făcut; trupele române înaintau în Basarabia. In ziua de 13 Ianuarie ele ocupaseră Chișinăul, capitala Basarabiei, în ziua de 18 Ianuarie orașul Bolgradul și la 20 Ianuarie cetatea Benderului.

In ziua de 27 Ianuarie, spre seară, a sosit din Odessa la Iași, cu automobilul, deputatul de Gorj, d-nul Grigore N. Iunian, delegat al coloniei române sechestrate de bolșevici la Odessa, însoțit de tovarășul Terzieff, ca delegat al *Rumcerodului* (comitetul soldaților ruși de pe frontul român) și un ofițer francez, ca protector al coloniei și ca garant al vieței d-lui Iunian.

Misiunea aceasta avea însărcinarea să trateze cu guvernul din Iași chestiunea eliberării Românilor din Odessa, cari, spre a-și salva viața, au fost forțați să dea bolșevicilor până în acea zi 300 000 ruble. [2]) Condițiile bolșevicilor, cari amenințau

---

[1]) Acest funcționar integru și energic este fostul prefect de Buzău și de Caliacra, în urmă secretar-general al ministerului de interne (1919) și actual senator de Caliacra.

[2]) Suma de 300.000 ruble a fost plătită de deputați și senatori pentru următoarele motive: Lucrătorii mobilizați la șantierul Fernic din Galați — mutați la Odessa — își primeau leafa în ruble, socotită rubla a 2 lei 66 bani, pe când deputaților și senatorilor li-se plătea diurna tot în ruble, însă socotită rubla pe cursul de 1 leu 50 bani, ceace incontestabil era o vădită nedreptate. Este adevărat că toți acești lucrători erau partizanii d-rului Racovsky, dar nedreptatea tot nedreptate rămânea. De altă parte, pe când deputații își aveau consumul lor, de unde își puteau procura alimentele cu prețuri reduse, de acești lucrători n'a îngrijit nimeni să aibă o asemenea organizație, fiind lăsați pradă pe mâna speculanților.

Bolșevicii, profitând de această nedreptate, au cerut ca ea să fie reparată; astfel vor lua măsuri de represalii încontra parlamentarilor români. Aceștia, ca să scape cu viață, au plătit, în compul guvernului român, suma de 300.000 ruble, cât s'a socotit că constitue diferența de curs în plata lefurilor lucrătorilor.

pe toţi Românii cu masacre, erau: 1) armata română să nu înainteze dela Tirasopol mai departe spre Odessa, ca să-i scape, căci în cazul acesta bolşevicii ucid pe toţi Românii; 2) plata unei sume mari de bani.

Un mai abominabil şantaj din partea bandelor ruseşti înarmate nici nu se poate închipui!

Situaţia era foarte delicată şi ea se mai complicase din cauza căderii guvernului Brătianu şi însărcinării generalului Averescu cu formarea ministerului, care, având sarcina să trateze pacea separată cu Nemţii, nu întrunea simpatiile Francezilor, cari luaseră sub protecţia lor pe Românii din Odessa.

Deputatul Junian era foarte îngrijorat şi se temea că dacă ofiţerii francezi din Odessa — vre-o 300 la număr şi cari câştigau zi de zi mare ascendent asupra bolşevicilor din cauza modului cum tratau şi păcăleau delegaţii nemţi, la Brest-Litowsk, pe Trotzky — 'şi-ar ridica mâna protectoare d'asupra lor, Românii din Odessa ar fi ameninţaţi în tot minutul să fie masacraţi de bandele bolşeviste.

Guvernul român, strâns cu uşa, a încheiat cu delegatul Rumcerodului un acord în sensul că trupele româneşti nu vor înainta spre Odessa şi că guvernul va recunoaşte ca bine făcută plata către bolşevici a sumei de 300.000 ruble pe seama lucrătorilor români dela şantierul Fernic. Alte angajamente de bani luate de guvernul Averescu faţă de bolşevici au rămas să fie executate mai în urmă, pe măsură ce stăpânii puterei din Odessa vor da drumul la Iaşi tuturor membrilor coloniei române şi vor respecta toate depozitele noastre de alimente, muniţiuni şi echipament.

In ziua de 31 Ianuarie, deputatul Junian cu „tovarăşul“ Terzieff şi ofiţerul francez s'au întors, tot cu automobilul, la Odessa.

Acordul de mai sus nu a avut însă nici un rezultat şi nici o valoare, deoarece în seara în care deputatul Junian cu delegatul Rumcerodului şi cu ofiţerul francez soseau la Iaşi, în aceeaşi seară sosea la Odessa faimosul dr. Racovsky, înzestrat cu puteri discreţionare de către Trotzky, pentru a proceda cum va voi şi cum va şti cu membrii coloniei române din Odessa.

Sosirea lui Racovsky la Odessa este începutul calvarului Românilor refugiaţi în acest oraş.

Operaţiunile banditeşti întreprinse de d-rul Racovsky în contra Românilor au început în ziua de Luni, 29 Ianuarie.

In dimineaţa acestei zile, aproape o sută de Români de prin hoteluri şi case particulare, ale căror adrese se cunoşteau, au fost arestaţi.

Pe o listă specială se găseau numele d-lor general Vivescu, general Crăiniceanu, comandor Pantazi, apoi Nestor Cincu, Nunucă Protopopescu, V. Vâlsănescu, deputaţi, Octavian Goga şi alţii.

Cei arestaţi au fost duşi, unii pe vasele de răsboiu „*Sinope*" şi „*Almaz*", alţii în închisorile din oraş.

Pe „*Almaz*", d-nii general Vivescu şi Crăiniceanu, N. Protopopescu, deputat, Th. Buzdugan, senator, şi alţii au fost închişi într'o latrină.

Pe „*Sinope*" au fost duşi arestaţii dela Hotel Passage, cei mai mulţi parlamentari, între cari şi d. G. Lucasievici — pentru a treia oară arestat, — şi băgaţi sub punte, într'o sală unde nu e niciodată lumină şi aer. Printre aceştia se găsea şi C. Gongopol, fost redactor la *Epoca* şi azi directorul ziarului *Indreptarea*.

Cei duşi în închisorile din oraş erau ţinuţi în celule pe ciment, ca criminali ordinari.

Cine plătea însă din gros agenţilor lui Racovsky, avea posibilitatea să scape din închisoare.

Tocmeala era cămătărească.

D-lui avocat G. Caranfil 'i-s'a cerut de pildă 10.000 ruble; d-lui Max Bercovici, bancher, i s'a spus că va trebui să dea mult mai mult de 20.000 ruble.

Cu unii învoiala se făcu... D-nii Pangal şi Stern au scăpat cu câte 5.000 ruble; d. Al Culoglu, directorul Eforiei, cu 4.000; pe un domn agricultor Munteanu 'l-a costat vr'o 14.000. Pe d. Protopopescu-Argeş, din cancelaria Senatului, vr'o 7.000, şi aşa mai încolo.

C. Cociaş, vice-preşedinte al Senatului, care fusese şi el arestat, a plătit oamenilor lui Racovsky, spre a fi eliberat, *una sută mii lei, plus 14.000 ruble*. Fericit că a scăpat de temniţă, Cociaş, la eşire, a strigat de bucurie: *Trăiască revoluţia!* După 3 zile însă, C. Cociaş, cu toată simpatia

arătată de el față de Racovsky și de bolșevici, a fost arestat din nou. Ce păcăleală bine meritată!

Probe de filo-bolșevism calculat au mai oferit, de altfel, și d-nii N. Ghica-Comănești și George A. Mavrocordat, cari au dat unui pretins ziarist evreu din București mai multe mii de ruble ca să scoată, la Odessa, un ziar socialist, lăsând apoi să se rĕspândească svonul că ziarul ar fi condus de dânșii. Dar evreul le-a mâncat banii și astfel ziarul n'a văzut lumina zilei. D-nii N. Ghica-Comănești și G. A. Mavrocordat n'au scăpat de arest decât grație plăței unor însemnate sume de bani, intrați în punga lui Racovsky și compania.

Asupra neomeniilor și arestărilor ordonate de faimosul *cetățean român* dr. Racovsky, la Odessa, găsesc următoarea interesantă expunere făcută de d. Ion C. Grădișteanu, fost ministru, în ziarul *Evenimentul* din Iași:

In ce mă privește, până în ziua de 14 Februarie am scăpat nearestat, dându-mi-se răgaz până atunci ca să mă ocup, deși, fără succes, de soarta Românilor arestați până atunci.

In ziua de 14 Februarie însă am fost arestat la hotelul unde ședeam dimpreună cu deputații Iunian și Vâlsănescu și duși la cancelaria batalionului revoluționar român, așezat cu sfidare chiar în localul consulatului român.

Acolo, un anume Dicescu ne-a declarat cu emfază că suntem arestați în numele poporului român. La observația deputatului Vâlsănescu că nimic nu'l îndreptățește să vorbească în numele poporului, ai cărui reprezentanți legali, cel puțin până acum, suntem noi, a răspuns cu o emfază cinică că noi reprezentăm poporul prin fraudă și corupțiune, de vreme ce el îl reprezintă într'adevăr și a adăugat că suntem vinovați a fi omorât 450.000 oameni!

De acolo am fost trimiși la închisoare, de unde la 26 Februarie d-nii Iunian și Vâlsănescu au fost liberați, iar eu menținut, după declarația făcută de M. Bujor d-lui Iunian, pentrucă eram unul din cei mai vinovați, ca membru al Ligei și al Federațiunei Naționale.

In ziua de 29 Februarie au venit la închisoare doi soldați din batalionul revoluționar român cu însărcinarea de

a mă duce pe vaporul *„Impăratul Traian“*, care, ziceau ei, trebuia să ne ducă la Akerman spre a ne preda armatelor românești.

Ajunși pe vaporul *„Impăratul Traian“*, am găsit acolo alți zece colegi parlamentari. precum și numeroși ofițeri și alți români, convinși și ei, ca și mine, că vom fi trimiși la Akerman, potrivit stipulațiunilor tratatului încheiat cu guvernul român.

După puțin timp am fost debarcați pe chéiu, spunându-ni-se ca vom fi îmbarcați pe un vapor italienesc, menit să ne ducă, împreună cu colonelul american Boyle, care fusese mijlocitorul acordului, la Akerman.

In acest scop se și încheiase un proces-verbal, iscălit de colonelul Boyle și de membrii marelui colegiu, prin care se arăta numele Românilor, cari, pe garanția colonelului Boyle, urmau să fie schimbați la Akerman cu un număr egal de prizonieri bolșevici, trimiși din Iași. In acest timp vaporul *„Impăratul Traian“*, pe care se îmbarcase batalionul revoluționar român și în genere banda lui Racovsky, era gata de plecare spre Sebastopol.

Atunci secretarul marelui colegiu, Dicescu, ținând în mână procesul-verbal încheiat, declară colonelului Boyle că nu e valabil, deoarece trebuia făcut în dublu exemplar.

La observația colonelului Boyle că se poate face un duplicat, banditul Dicescu, dându-și pe față intențiunile, răspunse că nu mai e timp, deoarece vaporul trebue să plece și că al doilea exemplar se va face... la Sebastopol.

In acelaș timp el ordonă gărzei, care ne înconjură, să ne urce pe vapoare și văzând că Românii ezită, ordonă să se tragă focuri.

In acel moment m'am hotărât să scap și trecând prin cordoanele garzei revoluționare, am luat'o la fugă spre oraș urmărit de focurile gărzei revoluționare.

După ce am parcurs 5 până la 600 metri, furișându-mă după magaziile și vagoanele care se aflau în port, am izbutit să ies într'o stradă, unde am avut norocul să găsesc o trăsură liberă, în care m'am urcat și care m'a dus la o gazdă unde m'am adăpostit.

Despre cele întâmplate în urma fugei mele, nu mai

știu decât din auzite. Știu numai că pe când fugeam, am găsit pe Nestor Cincu adăpostit într'un șopron și care părea a fi scăpat.

Am auzit însă în urmă că a fost prins și urcat pe vaporul *„Dacia“*, căci *„Impăratul Traian“* plecase.

Este adevărat, d. Nestor Cincu reușise și el să fugă din port dimpreună cu familia, care îl așteptase la debarcarea de pe vaporul *Impăratul Traian*, când toți cei arestați se credeau liberi, conform aranjamentului încheiat între colonelul canadian Boyle și Rumcerod.

Când, debarcat, d. Nestor Cincu a văzut repede că era la mijloc o cursă mizerabilă și că se trageau focuri de pușcă încontra Românilor debarcați și a familiilor lor, a căutat și a reușit chiar să se ascundă el, soția și copiii într'un șopron din port, de unde apoi, cu mare prevedere, s'au putut strecura în strada gărei portului, unde așteptau o trăsură ca să-i ducă acasă.

Aici, spre nenorocirea lui, deputatul de Tecuciu a fost zărit de un evreu din Bârlad, dezertor din armata română și devenit bolșevist rus, care l-a somat să se ducă cu el din nou în port și să împărtășească soarta celorlalți ostatici români [1]). Neavând încotro, N. Cincu cu familia s'a întors din nou în port, unde a fost apoi bătut până la sânge de către bolșeviștii „români“ — în majoritate dezertori bulgari din Dobrogea și Evrei din restul țarii — atât înainte cât și după îmbarcarea lui pe bordul vaporului *Dacia*.

La sosirea în port, Nestor Cincu a fost primit de dezertorii bulgari și evrei din armata română, erijați în unelte inconștiente ale lui Racovsky, cu lovituri de paturi de pușcă

[1]) Alți deputați, cari au fugit din port când au văzut cursa bandei lui Racovsky, au reușit în tentativa lor. Astfel, pe lângă d-nul Ion C. Grădișteanu, au fugit de sub escortă, în momentul de a fi îmbarcați, deputații Gigi Petcu (Brăila), N. Paul (Câmpulung) și N. Comșa (Tulcea).

Cu câteva zile înainte de plecarea vaselor cu ostatici spre Teodossia, au fost puși în libertate de către bolșevici deputații Nunucă Protopopescu, V. Vâlsănescu și Gr. N. Iuniari. De asemeni a fost eliberat, după intervenția colonelului canadian Boyle, d-nul Nicu Butculescu.

Au scăpat de deportare, ca bolnavi în sanatoriu, d-nii senatori Ion Stavri Brătianu și general Crăiniceanu. G. Georgescu, fostul prefect de Caliacra, care într'adevăr era greu bolnav, a scăpat și el.

şi chiar cu împunsături de baionetă. La un moment dat 'i-se ordonă să se urce pe *Impăratul Traian*, care se depărtase de ţărm, spunându-i-se să uzeze de un otgon de corabie, lucru pe care nu l'ar fi putut face chiar dacă ar fi fost un gimnastic de forţă. Nesupunându-se, a fost bătut din nou şi urcat în ghionturi pe bordul vaporului *Dacia*, unde a fost luat în primire de alte bestii, cari îl loveau în cap cu revolverul, umplându-i capul de cucuie.

Toate aceste scene de sângeroasă barbarie se petreceau în faţa d-nei Cincu şi a copiilor lor, cari înlemniseră într'atât de spectacolul odios ce li-se prezinta ochilor, în cât nici nu mai puteau să plângă.

Martori oculari mi-au spus că dintre toţi Românii din Odessa, cel mai martirizat a fost d. Nestor Cincu, a cărui atitudine demnă românească din tot timpul petrecut la Odessa îl desemnau urgiei bulgaro-evreeşti. Şi acest bărbat întreg a suportat toate neomeniile şi chinurile cu seninătatea omului demn şi conştient. Văzând că Racovsky a aranjat, cu sprijinul lui Trotzky, o tâlhărie în stil mare, el a făcut tot posibilul — şi a reuşit — ca să scape nedijmuit de Racovsky şi banda lui. Când a aflat că doamna Cincu, spre a-l scăpa din puşcărie, voia să dea, prin d-nul architect Gabrielescu, bandei bolşeviste suma de 25.000 ruble, s'a supărat foc şi a trimis pe soţia sa, atât de îngrijorată, să roage de urgenţă pe d-nul Gabrielescu ca să nu mai facă nici un demers.

Caracter întreg, N. Cincu nu voia cu nici un preţ să încurajeze tâlhăria organizată de d-rul Racovsky, cu atât mai mult cu cât, dacă era cine-va în drept dintre Românii din Odessa să fie oarecum menajat de acest pretins şef de partid, acela era desigur Nestor Cincu, cumnat cu d. C. Mille, directorul *Adevărului*, care în 1911 a dus celebra, dar regretabila campanie încoronată de succes pentru repatriarea d-rului Racovsky, şi care tot atunci a ţinut ascuns, timp de 10 zile, în casa sa din str. Polonă, pe calăul de mai târziu al Românilor de la Odessa, spre a-l feri de ghiarele agenţilor de siguranţă. Timp de 10 zile, Racovsky a stat atunci zilnic la masă cu omul, pe care, după 7 ani, l-a căznit şi batjocorit prin uneltele sale în modul cel mai

sălbatec în portul Odessei, în asistența chiar a membrilor familiei sale.

Se știe că d-rul Racovsky fusese expulzat din țară la 1911, ca supus bulgar, de către Scarlat Vârnav, fostul prefect de Constanța. Chestia aceasta a trebuit să fie rezolvată de justiție și Curtea de casație i-a recunoscut în cele din urmă cetățenia română, contestată de prefectul Vârnav. Pot afirma că campania dusă atunci de ziarul *Adevărul*, în favoarea lui Racovsky, a fost mult hotărâtoare pentru triumful cauzei acestuia. Inainte de pronunțarea justiției, d-rul Racovsky a fost introdus în mod clandestin în țară, prin punctul vamal Cornul-Luncei, grație concursului prințului Sebastian Moruzzi, care, ca sincer democrat, considera pe Racovsky drept o victimă a satrapiei lui Vârnav. Odată ajuns în țară, calăul de mai târziu al Românilor a stat timp de 10 zile ascuns în casa direcorului *Adevărului*, unde a fost găzduit ca un năpăstuit și „om de omenie".

Dar d-rul Racovsky e om cu două morale sau chiar mai multe. Astfel în urgia dela Odessa, dacă el a ținut să-și arate recunoștința față de prințul Sebastian Moruzzi, s'a crezut însă în drept, pentru același motiv, să hulească în mod nedemn (1917) pe cel mai mare binefăcător al său — C. Mille — și să maltrateze în chipul cel mai sălbatec (1918) pe cumnatul acestuia, Nestor Cincu.

De ce? Aici este o mare enigmă, pe care unui om cinstit este imposibil s'o deslege.

Dar întreb: ce se poate spune despre un om zis civilizat, care în secolul XX inspiră și conduce *el* acte banditești ca cele făptuite de d-rul Racovsky și partizanii săi la Odessa, împotriva unor refugiați români, amărâți și chinuiți. între altele, și de aspectul respingător în care ajunsese aliații noștri ruși, în ajutorul cărora se puseseră de noi atâtea și atâtea speranțe? Mai cunoaște oare istoria o asemenea tragedie: să te legi frățește cu un aliat la o treabă așa de grea și serioasă ca războiul — și când colo, în loc de ajutor militar, să te pomenești cu cea mai groaznică dintre trădări, iar în loc de sprijin și apărare pe chiar teritoriul său, atunci când e vorba de viața și averea ta, să vezi deodată că aliatul se transformă într'o bună dimineață în dușman neîmpăcat, ba chiar mai mult că asmuță pe anarhiștii tăi, pri-

pășiți la el în țară, să te aresteze, să te maltrateze și să te fure ca în codru, fără absolut nici o sancțiune?

Cum să botezi oare pe un individ, care, ca d-rul Racovsky la Odessa, fură banii statului român dela comisia de aprovizionare și dela consulat, — în total vre-o 4 milioane — confiscă 90 % din depozitele pe cari Românii din Odessa le aveau pe la diferite bănci — generalul Argetoianu (100.000 lei), d-na Catargi (110.000 lei) și alții pot certifica lucrul — și sub formă de cauțiune încasează enorme sume de bani dela Românii pe cari îi aresta și apoi elibera din închisoare, în timp ce tovarășii săi atacau domicilii private, sub pretext de perchiziție, și luau cu dânșii tot ce le eșia în cale?

In toate codurile penale din lume, chiar în Rusia și în Bulgaria, asemenea fapte criminale sunt calificate de *tâlhării* sau *banditisme*, iar autorii lor ca *tâlhari* sau *bandiți*. Ca unul care cunosc personal pe d-rul Racovsky, nu pot de cât să regret că dânsul, om cult și pe deasupra și șef de partid, a reușit să se pună într'o asemenea postură, încât să i-se poată aplica, fără nici o exagerare, calificativele de mai sus.

Dar mintea omenească stă în loc și se cutremură la gândul că același d-r. Racovsky, după ce și-a jecmănit și batjocorit bine victimele, umplându-și buzunarele de proletar cu suma, se zice, de peste 15 milioane lei, a ținut să facă și pe piratul modern. Intr'adevăr, în ziua de 29 Februarie, șeful socialiștilor români dela Odessa își îmbarcă toate victimele pe vapoarele *Impăratul Traian* și *Dacia* [1]) și dă ordin să fie duse în largul Mărei-Negre, comunicând elevilor săi pirați anumite instrucții de noui buzunăreli și maltratări, iar el, ca un „comandant al flotei Mărei-Negre", se face nevăzut, spre a reapare pentru o clipă tocmai la Teodosia, pe coastele Crimeei [2]).

---

[1]) Aceste vapoare de pasageri erau proprietatea statului român, care, la intrarea noastră în războiu, le-a închiriat statului rusesc. Azi sunt din nou în posesia statului nostru, după ce-au fost aduse de bolșeviștii ruși într'o stare lamentabilă.

[2]) D-rul Racovsky a părăsit Odeessa cu automobilul, luând cu el și toată prada în bani, bijuterii etc. A plecat din Odessa de teamă de a nu fi surprins de trupele austro-ungare, cari tocmai în acea vreme se apropiau,

Numai în romanele de senzaţie se mai pot citi asemenea scene şi fapte îngrozitoare.

Iată lista complectă a celor 49 de ostateci ai banditului Racovsky îmbarcaţi pe vapoarele de mai sus: *Generalii Romulus Vivescu şi D. Drăgotescu; comandorii V. Pantazi şi M. Mihăilescu; senatorii C. Cociaş, I. Boceanu, Eremia Pană şi Grigore Procopiu; deputaţii Nestor Cincu, Bucur Spirescu, Zamfir Filotti şi I. Stănculeanu; locot-colonel Niculescu, medic veterinar; maiorii St. Protopopescu din aviaţie* [1] *şi Mihăiţă Rosetti; Ştefănică Bellu, prefect de Teleorman; căpitanii Gh. Ionescu, Motăş, I. Râmniceanu, I. Negreanu, P. Meteş; locotenenţii Răşcanu, N. Rădulescu, Gr. Horăscu, I. Horăscu, C. Ghirgiu, Al Roşianu, Foşca, Ionescu, A. Mateescu şi M. Serian; apoi Dim. Mărăscu, mare agricultor; Raul Crăciun, advocat; Emil Nicolau şi Casimir, ziarişti; comisarul Christian; E. Niţescu, inspector c. f. r.; Al. Perieţeanu, N. Râmniceanu, A. Demetriad, N. Popescu, Al. Borşaru, Teodosie Gribonsky, I. Lucescu, Gh. Alexandrescu şi Marius Pană.*

Groaza şi grija, pe care le-a semănat în atâtea familii

---

pentru a introna ordinea şi liniştea în frumosul port şi oraş, care constitue plămânul Rusiei sud-vestice.

Sosirea trupelor austro-ungare la Odessa prezinta o deosebită primejdie şi pentru refugiaţii transilvăneni de acolo, ca d-rul G. Baiulescu din Braşov, d-r Iancu Meţianu din Zerneşti. Octavian şi Eugeniu Goga, apoi T. Pisani. fostul director al *Epocei* etc. Toţi aceşti refugiaţi au scăpat de a nu fi prinşi de jandarmii unguri, cari însoţeau trupele, fugind cari cum au putut cu trăsuri sau cu căruţe la Ovidiopol pe malul lacului format de torentul Nistrului, de unde, plătind din greu, au fost trecuţi cu bărcile de către pescarii ruşi din localitate pe malul românesc al Basarabiei. la Akerman, care era deja ocupat de trupele româneşti.

[1]) Dacă banda lui Racovsky teroriza pe Românii burghezi, spre a-i jecmăni şi fura în scop de îmbogăţire, pe ofiţerii români îi urmărea şi aresta cu deosebire pentru că îi considera ca pe apărătorii burgheziei. In seara de 20 Ianuarie, Rumcerodul revoluţionar dând ordin pentru arestarea tuturor ofiţerilor români aflători în Odessa, aceştia, cum au aflat, s'au ascuns care unde a putut. Mulţi dintr'înşii s'au travestit ca bolşevici, în haine de soldaţi ruşi şi au fugit în Basarabia, înfruntând cele mai mari primejdii, cum a fost cazul capitanului aviator Vasile Alexandreanu şi a tovarăşului său de drum locotenentul Bucurescu, cari, dacă n'ar fi fost ajutaţi de nişte prizonieri români din armata austriacă, cari lucrau la o şosea dincolo de Nistru, ar fi fost desigur prinşi de bolşevici şi executaţi pe loc, drept spioni.

plecarea vapoarelor cu ostaticii români, au fost enorme. Mulţi nu îndrăsneau să spere că vor mai revedea pe cei furaţi, chinuiţi şi batjocoriţi de banditul Racovsky. Aproape 50 de zile au stat cei 49 de Români într'o captivitate din cele mai chinuitoare şi din care au fost salvaţi numai graţie unui om, care întruneşte într'însul în cel mai înalt grad sentimentul dreptăţei.

Acest bărbat a fost colonelul Boyle, inginer din Canada, mobilizat în armata engleză şi detaşat în Rusia pentru supravegherea transporturilor de materiale.

Colonelul Boyle, văzând nedreptatea pe care maximaliştii din Odessa o făceau compatrioţilor noştri, s'a hotărât, fără nici un alt scop decât acel al împlinirei unei datorii umane, să ia el în mână cauza lor şi să o ducă până la sfârşit. A venit în aeroplan la Iaşi, s'a pus în legătură cu guvernul român şi s'a întors la Odessa cu învoiala, prin care se asigura liberarea a lor noştri dintr'o odioasă captivitate.

Să se noteze că în acel moment colonelul Boyle nu mai lucra pentru nişte camarazi de arme, căci România iscălise preliminările de pace. Mobilul colonelului Boyle, curat de ori-ce preocupare proprie, a lui sau a concetăţenilor lui, se ridica astfel în sferele cele mai înalte, acolo unde omul se jertfeşte pe de a întregul numai pentru o idee, pentru cea mai mare dintre idei: dreptatea.

Colonelul Boyle, când a văzut că Racovsky şi ai lui nu se ţin de cuvântul dat şi duc pe ostaticii noştri în Crimeia, s'a transformat el singur în ostatic, ca să împartă suferinţele şi pericolele cu cei cari, în judecata lui, erau victimele nedreptăţei.

Actul colonelului Boyle a reuşit pe deplin.

Colonelul Boyle va rămâne în istoria noastră din ultimii ani nu numai o duioasă amintire, dar şi o pildă de ceea ce poate voinţa omenească când se pune în slujba unui ideal.

Fostul deputat I. Stănculeanu descrie într'un interview, publicat în *Mişcarea* din Iaşi, în chipul următor gestul acestui om al datoriei:

„Colonelul Boyle a dus cu noi toată mizeria, toată corvada pentru a fi veşnic cu noi şi a apăra viaţa fiecăruia

dintre noi. Unul nu ne-am fi întors şi nici n'am mai fi astăzi în viaţă, de n'am fi avut veşnic cu noi pe colonelul Boyle.

Tragedia a început din ziua în care Racovsky a pus mâna pe Odessa, unde bandele sale jefuiau pe Români, la lumina zilei. Din momentul ce Rumcerodul a încetat de a mai exista ca organ oarecum legal, Odessa a început a fi stăpânită de Racovsky. El a instituit un „înalt colegiu autonom", compus din bolşevici sub preşidenţia sa, ministrul de externe fiind veterinarul basarabean Braşoveanu, un vizionar nevinovat.

In acelaş timp Racovsky a format un „Batalion revoluţionar", alcătuit din toţi dezertorii din armata noastră, din toţi condamnaţii şi făcătorii de rele bulgari, pus sub conducerea advocatului M. Gheorghiu Bujor din Iaşi, a unui avocat Nicolau din Bucureşti şi a unuia Dicescu, fost reporter la *„Adevărul"* [1]). Doi indivizi, Kupferwasser şi Buiumovici, complectău această organizare condusă de Racovsky, care avea un act întărit de Lenin şi Trotzky, ca să ... guverneze la Odessa.

Racovsky a confiscat banii Statului român, pe care îi aveau la Odessa comisiunile româneşti însărcinate cu aprovizionarea. A confiscat deasemenea 90 la sută din depozitele pe cari le aveau Românii din Odessa pe la diverse bănci. Sub formă de cauţiuni, el lua enorme sume de bani de la Românii pe cari îi elibera din închisoare, în timp ce „tovarăşii" săi din batalion ne buzunăreau şi ne făceau vizite domiciliare, unde, în lipsa nostră, ne-au luat toată îmbrăcămintea şi tot ce au găsit.

In timpul când ne aflam arestaţi pe vaporul *„Impăratul Traian"* se produse acel tratat de pace între guvernul nostru şi Racovsky pentru eliberarea noastră, tratat nou, făcut după intervenţia colonelului Boyle. In seara de Duminică, 25 Februarie, la miezul nopţii, Racovsky ne comunică, celor arestaţi pe vapor, acest tratat, anunţând că a doua zi vom fi puşi în libertate. Dar a doua zi el dispare. Colonelul, după două zile de aşteptare, obţine de la Rumcerod o hârtie în care noi i-am fost cedaţi, ca prizonieri, colonelului Boyle.

Totuşi bandele lui Racovsky s'au opus a ne elibera.

---

[1]) Nu-mi aduc aminte ca acest individ să fi fest vre-odată reporter la *Adevărul*.

Sub focuri de arme, loviţi de aceşti bandiţi, am fost porniţi cu vapoarele *Impăratul Traian* şi *Dacia* spre Teodosia, unde nouă zile am stat într'un pavilion de contagioşi. Dar salvatorul nostru, Boyle, se afla cu noi, împărtăşind cu noi toate mizeriile, toate lipsurile şi întregul tratament banditesc.

La Teodosia, colonelul Boyle s'a pus în contact cu viceconsulul Angliei, cu care a convins pe sovietul local să recunoască tratatul de pace, pe baza căruia am putut porni spre Sebastopol, îmbarcaţi pe vasul „*Cernomore*" şi călauziţi de o gardă chineză, comandată de un ofiţer ceh.

La Sebastopol, colonelul Boyle, cu spiritul său isteţ, cu calmul şi cu tactul sau caracteristic, pur şi simplu ne-a furat din mâinile bandiţilor lui Racovsky. Intr'o seară, la ora 9, la schimbul gărzei, când nu mai făceau de gardă de cât vre-o 6 inşi, am fugit cu toţii şi ne-am îmbarcat, luând drumul spre Sulina, unde am ajuns la 22 Martie".

La Sulina, ostaticii români au fost puşi în libertate şi lăsaţi să plece la Galaţi numai după-ce s'a făcut schimbul cu bolşeviştii reţinuţi în ţară, ca ostatici, de către guvernul român.

Colonelul Boyle a însoţit pe cei eliberaţi, graţie energiei sale, până la Iaşi, unde a fost apoi sărbătorit călduros printr'un splendid banchet dat în salonul cel mare al Jockey-Clubului. Mai târziu i-s'a oferit acestui gentlemen o frumoasă medalie comemorativă a faptei sale, despre care, spunea dânsul, că se miră cum a putut stârni atâta curiozitate! Regele Ferdinand 'i-a acordat insemnele de mare ofiţer al *Coroanei României*.

Astfel s'a terminat prigonirea nebună şi tâlhărească întreprinsă de *doctorul Cristu Racovsky* în contra Românilor din Odessa, în secolul al 20-lea şi pe pământul Europei civilizate!

Cum vor fi judecate de istorie faptele acestui bulgar inteligent, dar lacom, crud şi sanguinar, este uşor de înţeles. Ceeace lumea nu va putea înţelege însă niciodată este faptul că guvernul maximalist, deşi cunoştea toate tâlhăriile comise de acest om, n'a ezitat să-l numească prim delegat în tratativele de pace ale Rusiei cu Ucraina, iar aceasta n'a ezitat să-l accepte!

Vorba românului: *Cine se aseamănă, se adună!*

CAPITOLUL XVIII.

Guvernul Averescu și pacea lui Marghiloman

Se știe cu câtă încredere și cu cât entuziasm a plecat armata României la războiu, în ziua de 14/27 August 1916, pentru împlinirea visului de veacuri urmărit: *unitatea națională și politică a întregului neam românesc.*

De două ori am avut iluzia că vom izbuti: odată în 1916, când ocupasem aproape o treime din ceeace reclamam, si altă-dată în vara anului 1917, când pregătirile enorme facute pe front și în dosul frontului ne dădeau garanția succesului.

In ambele rânduri a urmat desiluzia. Azi se cunosc pricinele acestor nenorociri momentane: întâia oară *trădarea* și a doua oară *revoluția rusească*, aceasta din urmă având ca efect pulverizarea armatei țariste. Trădarea și revolutia rusească au pus România în neputință de a-și continua, așa precum dorea, acțiunea ei militară alături de aliați, cu toate isbânzile din vara anului 1917 și cu toată forța, de care dispunea chiar în Ianuarie 1918, când, după încheierea păcei dintre Puterile centrale și Rusia maximalistă (pacea dela Brest-Litowsk) de o parte și Ucraina de altă parte, Germanii și Austro-Maghiarii au crezut sosit momentul să implânte cuțitul în gâtul României.

In Ianuarie 1918, România, față cu această situație de fapt, nu putea să adopte decât una din următoarele trei atitudini:

Prima era să intre în tratative de pace cu dușmanul,

cu mâna pe sabie. S'ar fi dat astfel armatei putința de a face un ultim serviciu țărei prin obținerea maximului de condiții favorabile posibile. Acesta a fost punctul de vedere al guvernului Brătianu, afară de miniștrii conservatori în frunte cu d. Take Ionescu, cari cereau continuarea războiului.

A doua atitudine era ca, neutilizând forța de care dispuneam, să dăm dela început vrăjmașului impresia că vrem pace cu ori-ce preț și în ori-ce condiții.

In sfârșit cea de a treia atitudine era aceea de a nu intra deloc în tratative, de a rezista și mai departe pe calea armelor și numai în caz de înfrângere să suportăm stabilirea în toată țara, până la pacea generală, a unui regim de ocupație dușmană.

In momentul deci când trădarea rusească, mulțumită corupției germane, a făcut din insula noastră latină o insulă a conștiinței dreptului aici în Orient, o insulă asaltată de valurile demoralizării și ale silniciei, României îi stau deschise numai cele trei soluții indicate mai sus. Conducătorii destinelor românești au ales *soluția de a doua.*

Cum și de ce s'a ajuns la această soluție, se va vedea din următorul istoric al evenimentelor:

In ziua de 24 Ianuarie 1918 st. v. comandamentul român a primit din partea comandamentului german al lui Mackensen un mesaj drastic, prin care se cerea ca în termen de 4 zile să i-se dea lămuriri asupra situației militare și politice a României. Acest mesaj era urmarea unui schimb anterior de note privitoare la mișcările trupelor noastre în urma retragerei celor rusești de pe front.

Chestiunei acesteia, pusă de comandamentul german, trebuia să i-se dea un răspuns până în ziua de 28 Ianuarie. Adusă fiind în discuția consiliului de miniștri, membrii guvernului Brătianu, deși în principiu erau toți pentru continuarea războiului, s'au împărțit în două tabere pe o chestie de formă. Miniștrii conservatori cereau denunțarea imediată a armistițiului și continuarea războiului, pe când miniștrii liberali erau de părere să se prelungească armistițiul, dacă se va mai putea; în caz contrar, să se angajeze oare-cari convorbiri de pace cu Nemții, spre a se putea câștiga timpul necesar pentru formarea de depozite

de alimente în Basarabia pe seama trupelor, în vederea unei noui și eventuale retrageri a armatei noastre. Partizanii acestei idei argumentau că dacă Trotzky a dat pe Nemți în dulap timp de 2 luni de zile, de ce n'am încerca și noi să-l dăm măcar o lună, în care timp multe se pot întâmpla și dacă împrejurările ne vor fi favorabile, am putea atunci rupe ori-ce tratative și să reîncepem lupta.

Câștigarea de timp — acesta era punctul de vedere liberal, precizat în consiliul de miniștri dela 25 Ianuarie. Miniștrii conservatori însă neîmpărtășindu-l, s'a convocat de urgență un consiliu de coroană, în care, necăzându-se dé acord nici de astă-dată, cei patru miniștri conservatori — *Take Ionescu*, *Mihail G. Cantacuzino*, *Barbu Delavrancea* și *N. Titulescu* — 'și-au dat demisiile, în urma cărora președintele consiliului d. Ion I. C. Brătianu a remis regelui, în după amiaza zilei de 25 Ianuarie, demisia întregului cabinet.

In dimineața zilei de 26 Ianuarie, regele Ferdinand, primind demisia guvernului Brătianu, a însărcinat pe generalul Averescu cu formarea unui nou minister. Acesta acceptând misiunea, noul cabinet s'a alcătuit precum urmează: *Generalul Alexandru Averescu*, președinte al consiliului și ad-interim la externe; *generalul Culcer*, lucrările publice; *generalul Iancovescu*, războiul; *Matei Cantacuzino*, instrucția publică; *C. Argetoianu*, justiția; *C. Sărățeanu*, interne; *Ion Luca Niculescu*, industrie și comerț; *Fotin Enescu*, finanțe și ad-interim la domenii.

Istoricul formărei acestui guvern este fără precedent în analele noastre politice. Noutatea — căci era primul minister din țară fără colorit politic — trebuia să aibă surprizele ei. Incă dela orele 10 dimineața, în ziua depunerii jurământului — Luni, 29 Ianuarie — preotul aștepta la Palatul regal sosirea nouilor miniștri, spre a le primi jurământul. Dar la orele 10 $^1/_2$, cabinetul nu era încă complect format. Nu se găseau titulari pentru finanțe, domenii și externe. Comunicându-se această știre regelui, s'a trimis repede un automobil ca să aducă la Palat pe d-nii G. Buzdugan, consilier la Curtea de casație, și Fotin Enescu, directorul Băncilor populare, spre a li-se propune să intre în guvern. D. Buzdugan a refuzat categoric, iar Fotin

Enescu, azi reposat, a sfârşit prin a ceda. Numai ast-fel s'a putut complecta noul minister, având totuşi 2 interimate. Abia la 8 Februarie C. Garoflid, inspector agricol, a primit să intre în guvern, ca ministru al domeniilor. D. N. Mişu, desemnat ca ministru de externe, n'a funcţionat nici o singură zi, neputând părăsi aşa de repede postul său de ministru plenipotenţiar la Londra, unde era foarte utilă prezenţa sa.

In cercurile ardeleneşti din Moldova şi Basarabia, constituirea noului guvern a produs o impresie din cele mai penibile, membrii lui fiind taxaţi ca *cioclii Ardealului*, fără ca ei să fie întru nimic vinovaţi de pierderea acestei provincii, mai ales când Puterile centrale ne tratau ca învinşi şi cel care dicta condiţiile păcei era contele Tisza.

In ziua de 27 Ianuarie, compunerea noului cabinet, prezidat de generalul Averescu, fiind asigurată, s'a telegrafiat adversarului că din cauza schimbărei guvernului era necesar să se acorde o prelungire a termenului fixat. Comandamentul german a răspuns că mai acordă 48 de ore. Rezultatul trebuia deci dat până în ziua de 30 Ianuarie.

Guvernul Averescu constituindu-se în ziua de 29 Ianuarie, s'a ţinut un prim consiliu sub preşidenţia regelui, în care s'a hotărît intrarea în tratative cu inamicul, căutând a cunoaşte bazele, pe care acesta ar avea intenţiunea să pună negocierile de pace [1]).

---

[1]) In timpul constituirei guvernului Averescu a venit la Iaşi colonelul austriac de stat-major Maximilian Randa, fost ataşat militar al Austro-Ungariei la Bucureşti. El avea să facă regelui Romaniei o comunicare orală din partea împăratului Carol al Austro-Ungariei, în urma unei propuneri făcută de contele Czernin în unire cu aliaţii germani, turci şi bulgari. Această comunicare ar fi având conţinutul următor:

In caz că regele României s'ar adresa Puterilor centrale pentru obţinerea pacei, nu va trebui să se teamă de un refuz.

Condiţiile de pace cerute de ţara sa ar fi onorabile. România ar putea încheia o convenţie cu Puterile centrale, în scop de a combate împreună cu ele primejdia revoluţiei şi a anarhiei internaţionale, fără a se obliga să intre în luptă contra actualilor ei aliaţi. Dintr'o asemenea convenţie eventuala nu poate să decurgă, pentru Puterile centrale, obligaţia de a acorda României ajutor de arme în lupta ei contra Rusiei, deoarece ele nu se mai află în stare de războiu cu republica sovietelor.

In ce priveşte chestiunea integrităţei teritoriale a României, trimisul

Deşi, precum am spus, răspunsul nostru trebuia dat în ziua de 30 Ianuarie, totuşi delegaţii români nu au putut fi la locul de întâlnire decât în ziua de Miercuri, 31 Ianuarie. Pentru a da explicaţiunile cerute de adversar asupra situaţiunei politice era deja desemnat ministrul plenipotenţiar I. N. Papiniu din ministerul de externe. S'a hotărît ca acest delegat să fie însoţit de doui ofiţeri şi anume colonelul activ Ressel şi căpitanul de rezervă I. M. Mitilineu, cu însărcinarea aparentă de a da explicaţiuni asupra situaţiunei militare, în realitate însă cu alte însărcinări confidenţiale.

Primul avea să ceară mareşalului Mackensen, din partea generalului Averescu, o întrevedere particulară, iar cel d'al-doilea să ia contact cu oamenii noştri politici din Bucureşti, pentru a afla dacă dânşii aveau vre-o ideie de condiţiunile cari ne vor fi impuse de adversar.

Trimişii noştri s'au întors în ziua de 1 Februarie cu următorul rezultat:

1. O vie satisfacţie din partea adversarului pentru hotărîrea noastră de a începe tratativele de pace. Refuzul prelungirei cu cel puţin 20 de zile a armistiţiului, cerută de noi, reducând-o la mai puţin de jumătate. Ni se cerea să notificăm în ziua de 7 Februarie, numele delegaţilor păcei, iar în ziua de 9 Februarie să aibă loc, hotărît, prima întrunire comună a delegaţilor.

2. Mareşalul Mackensen consimţea la întâlnirea cerută de generalul Averescu, cu rezerva că nimic nu ar fi putut modifica cele hotărîte deja.

3. Oamenii noştri politici din Bucureşti, germanofilii rămaşi acolo, s'au prefăcut că nu cunosc intenţiunile duş-

---

austro-ungar a observat că nu se poate face nici o promisiune în acest stadiu.

Această chestiune, precum şi toate celelalte amănunte rămân de domeniul tratativelor dintre plenipotenţiari.

Deoarece însărcinarea dată ofiţerului austro-ungar, care consta în remiterea acestor comunicări, era executată, el a declarat terminată misiunea sa.

După cum se ştie, guvernul român a făcut cunoscut Puterilor centrale, puţin timp după aceea, dorinţa sa de a începe tratativele de pace.

Această ştire a fost comunicată ziarelor austro-ungare de către Korrespondenz-Bureau din Viena, drept răspuns la unele afirmaţiuni ale ziarului *Evening-Post* din New-York.

manului și nu au voit să orienteze întru nimic pe trimișii guvernului Averescu, uneltind în schimb să pună fiecare mâna pe frânele guvernului și *să trateze ei pacea cu Puterile centrale.*

Delegații guvernului din Iași, întâlnindu-se într'o cameră dela Hotel Athenée Palace cu Alex. Beldiman, Lupu Costache, Virgil Arion, D. I. Nenițescu și C. Stere, aceşti doui din urmă le-au arătat „nenorocirile" ce se vor abate asupra țărei dacă pacea se va încheia sub regele Ferdinand, iar Lupu Costache le-a citit, ca din partea lui P. P. Carp, următoarea declarație, publicată în *Lumina* de Vineri, 22 Februarie 1918:

„Domnul P. P. Carp vă roagă să spuneți respectuos Maiestăței Sale că, după părerea lui, chiar dacă Regele ar semna pacea cu Puterile centrale, rămânerea lui pe tron ar da loc la o serie de convulziuni, cari ar face dinastia imposibilă și ar îngreuia vindecarea rănilor cauzate prin o politică fatală".

Acesta era concursul, pe care marii patrioți dela București îl dau guvernului Averescu în greaua misiune ce își luase pe umeri!

In ziua de 2 Februarie, un curier special a mers la Focșani, spre a transmite de acolo mareșalului Mackensen telegrama, prin care generalul Averescu fixa data întâlnirei sale cu șeful comandamentului german.

Intențiunea șefului guvernului român era ca, înainte de a se angaja pe calea tratativelor, să fie orientat cu orice preț asupra desfășurărei lor probabile. Intâlnirea a avut loc la Buftea (în palatul prințului Barbu Știrbei) în ziua de 5 Februarie.

De oarece mareșalul Mackensen nu era în complectă cunoștință de cauză asupra părței politice a tratativelor, nu a putut să exprime decât păreri personale, totuși bine informate. Din această cauză, generalul Averescu a cerut să 'i-se înlesnească o întrevedere cu miniștrii de externe ai Puterilor centrale (Kühlmann și contele Czernin), ceeace s'a și aranjat fără nici o dificultate.

Din punctul de vedere militar, rezultatul convorbirei cu mareșalul Mackensen a fost precis și de o mare impor-

tanţă. Condiţiunile au fost formulate în scris şi printre cele mai esenţiale erau:

Impătrita alianţă (Germania, Austro-Ungaria, Turcia şi Bulgaria) şi România se obligă până la încheierea păcei a nu mai întreprinde reciproc nimic ostil.

Intreaga armată română are mâna liberă a opera împotriva bolşeviştilor sau împotriva forţelor guvernului din Petrograd, atât timp cât acesta nu va încheia pace cu România. Mai mult chiar, în caz de nevoe, armata română va putea fi chiar susţinută milităreşte de către Puterile centrale.

Este important de reţinut că, în această fază, ideia unei demobilizări a armatei noastre era cu totul departe de cadrul condiţiunilor pentru începerea tratativelor.

In ziua de 11 Februarie a avut loc întrevederea dintre primul ministru al României şi cei doui miniştri de externe Kühlmann şi contele Czernin. Cu acest prilej au fost precizate condiţiunile, pe baza cărora s'ar putea începe tratativele de pace.

La această întâlnire, Kühlmann, pentru a face impresie, a spus textual generalului Averescu următoarele cuvinte:

— *„Pot face din partea Majestăţei Sale Impăratul Germaniei declaraţiunea că, deşi războiul actual a săpat o prăpastie între noi şi România, credem însă că prin o pace, pusă pe baze convenabile, s'ar putea cu timpul umple această prăpastie"*.

Chestiunea se punea deci limpede: stoarcerea până la măduvă a României infidele! După ce s'a ajuns la acest lucru, acelaşi domn Kühlmann, peste 2 luni dela iscălirea tratatului de pace cu România, s'a văzut nevoit să declare în Reichstag că pacea generală este de aşteptat *mai cu seamă dela negocierile diplomatice din spatele armatelor în luptă*. Ce e drept, această declaraţie, făcută înainte de victorioasa contra-ofensivă franco-engleză din Iulie 1918, l'a costat pe Kühlmann pierderea locului de ministru de externe şi înlocuirea lui cu ofiţerul de marină Hintze, fost ministru plenipotenţiar la Christiania.

In întrevederea dela Buftea, Kühlmann 'şi-a etalat condiţiunile sale şi ale colegului său înăcritul conte Czernin,

clasându-le în două categorii: condițiuni esențiale, cari trebuiau primite *sine qua non*, și condițiuni secundare, tot importante, dar a caror rezolvire nu putea compromite mersul tratativelor.

Condițiunile esențiale priveau chestia Dinastiei, a armatei și chestia teritorială. A doua categorie cuprindea condițiunile de ordin economic și financiar.

Relativ la condițiunile esențiale, cei doui miniștri de externe ai Puterilor centrale au declarat că chestia Dinastiei noastre va fi considerată ca o chestiune internă și nu va intra deci în cadrul negocierilor de pace. Pentru armată nu se va impune nici o condițiune. In ceeace privește teritoriul, România va avea să facă cesiuni și anume va trebui să cedeze Dobrogea în condominiu Puterilor centrale, cu clauza de a se rezerva României eșirea la mare. România va trebui să mai convină, în principiu, și la rectificarea frontierei dinspre Ungaria pentru considerațiuni militare, după indicațiunile puse pe hartă de statul-major austro-ungar.

Condițiunile economice, destinate să asigure Germaniei produsele petrolifere și agricole ale României, aveau a fi examinate și stabilite de specialiști din ambele părți.

Primul-ministru al României a declarat celor doui miniștri de externe că condițiunea cesiunilor teritoriale face imposibilă, cel puțin pentru guvernul ce prezida, începerea tratativelor de pace. Față cu această declarațiune, miniștrii adversari au accentuat că „dacă nu se procedează imediat la deschiderea negocierilor, mai târziu condițiunile *vor fi schimbate radical și că după înfrângerea rezistenței României, Dinastia va fi suprimată și România însăși va fi împărțită*. Cel mai dârz și mai intratabil era, bine înțeles, contele Czernin.

Președintele consiliului a persistat în punctul său de vedere, repetând cum-că condițiunile impuse erau inacceptabile pentru dânsul. Din cauza însă că de astă-dată se introducea un nou element în discuțiune și anume chestia suprimărei Dinastiei, s'a abținut de a da un răspuns formal, cerând ca răspunsul definitiv să fie dat părței adverse după-ce se va fi reîntors la Iași, pentru a mai supune chestiunea locului în drept.

In urma altor schimburi de note, s'a hotărât ca termen pentru trimiterea rezultatului seara de 16 Februarie.

In ziua de 13 Februarie s'a ţinut un consiliu de miniştri sub preşidenţia Regelui, în care s'a examinat situaţiunea ce se creia ţării prin condiţiunile impuse de adversar. In urma acestui consiliu s'a decis să se încerce, dacă va fi posibil, a face pe adversar să renunţe a cere ca condiţiunile ce formula să fie acceptate chiar înainte de a începe negocierile.

In acest scop s'a expediat adversarului, în dimineaţa zilei de 16 Februarie, o telegramă, în care se arăta că guvernul era gata a trimite plenipotenţiari, pe cari îi şi indica nominal dacă, în dorinţa restabilirei bunelor relaţiuni, Puterile centrale în loc de a impune condiţiuni *sine qua non*, ar consimţi să înceapă tratativele cu un spirit de conciliaţiune aşa ca prin concesiuni reciproce să se ajungă la un rezultat favorabil pentru ambele părţi.

In aceiaşi zi, miniştrii Puterilor centrale, bine dăscăliţi de conţii Ştefan Tisza şi Iuliu Andrássy, cei mai neîmpăcaţi duşmani ai Românilor, au răspuns că mesajul guvernului român era nesatisfăcător. Ei repetă încă odată că negocierile nu pot începe decât pe baza celor stabilite în ziua de 12 Februarie la Buftea şi anume:

„România cedează Puterilor centrale Dobrogea până la Dunăre, avându-se grija a se rezerva pentru România o eşire la mare.

„Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria la frontiera imperiului vor fi în principiu primite. Deasemenea măsurile de domeniu economic corespunzător situaţiunei.

„Dacă un răspuns favorabil nu va fi sosit în Bucureşti până a doua zi, orele 12, armistiţiul urma a se considera ca denunţat cu începere dela acea oră“.

Chestiunea ajunsese deci la punctul mort. Este important a releva că până la această dată şi faza a tratativelor, nici o vorbă nu a fost pronunţată sau scrisă de adversar cu privire la demobilizarea armatei noastre.

Pentru a se lua o hotărîre, care de astă-dată era să fie şi să rămână definitivă, s'a convocat un consiliu de

coroană [1]) pe dimineaţa zilei de 17 Februarie, zi în care trebuia, până la orele 12, să fie dat rezultatul favorabil cerut sub ameninţarea denunţărei armistiţiului.

In interesul adevărului istoric voiu da toată amploarea ce se cuvine desbaterilor din cele 3 consilii de coroană, cari s'au succedat în aceste grele zile pentru ţară.

Desbaterile din aceste adunări de sfetnici ai Tronului nu pot fi puse la îndoială, întrucât procesele verbale încheiate *ad-hoc*, în interesul adevărului istoric, mi-au fost puse la dispoziţie chiar de către unul din aceşti sfetnici, fiind totodată revăzute şi de d. Take Ionescu, unul din participanţii cei mai de seamă.

Primul consiliu de coroană.

— *17 Februarie, orele 10 a. m.* —

La acest consiliu au asistat:

1) Guvernul, compus din d-nii: general A. Averescu, preşedintele consiliului; C. Argetoianu, C. Sărăţeanu, general Iancovescu, Matei Cantacuzino, Fotin Enescu, Ion Luca Niculescu, generalul Culcer, C. Garoflid, miniştrii.

2) Domnii: Em. Porumbaru, preşedintele Senatului, şi V. G. Morţun, preşedintele Adunărei deputatilor.

3) Reprezentanţii partidului naţional-liberal: d. I. I. C. Brătianu, şeful partidului, asistat de d-nii Mihail Ferekide şi Alex. Constantinescu.

4) Reprezentanţii partidului conservator: d. Take Ionescu, şeful partidului, asistat de d-nii Mih. Cantacuzino şi Dim. Greceanu.

Majestatea Sa Regele, luând cel dintâiu cuvântul, a aratat că scopul acestui consiliu este de a asculta, în aceste momente grele pentru ţară, părerile oamenilor de Stat. A menţionat convorbirea, pe care a avut-o cu contele Czernin, ministrul de externe al Austro-Ungariei, la audienţa pe care

[1]) Consiliul de coroană fusese solicitat de primul ministru îndată după întoarcerea sa dela Buftea şi încuviinţat, dar din cauza unei chestiuni intermediare a fost amânat.

acesta i-a cerut-o prin preşedintele consiliului, pentru a-i face o comunicare din partea Impăratului Carol.

Majestatea Sa a arătat că la acea întrevedere, între altele, contele Czernin a exprimat dorinţa împăratului de a face pace cu România, dar cu o condiţie *„sine qua non“*: a cerut cedarea întregei Dobroge împătritei alianţe fără să fi putut da nici o explicaţie asupra regimului, la care era să fie supusă această provincie, menţionând însă posibilitatea unui condominium. Contele Czernin a mai vorbit de alte cesiuni teritoriale prin rectificări de graniţă înspre Austro-Ungaria, fără însă a le preciza şi fără a pune multă insistenţă, ceeace făcea pe Majestatea Sa a crede că aceasta ar putea face obiect de discuţiune.

Majestatea Sa a răspuns că sunt inaceptabile asemenea cereri, cari nu sunt de natură a restabili adevărate legături de prietenie între ambele State, conform sentimentelor exprimate faţă de România de cancelarul imperiului german în Reichstag. Ele nu corespund nici declaraţiunilor relative la pacea fără anexiuni, făcute de contele Czernin. Acesta însă a insistat, făcând din chestia cedărei Dobrogei o chestiune prejudicială, care trebue admisă înainte de trimiterea delegaţilor pentru discutarea celorlalte condiţiuni de pace.

Terminând această scurtă expunere, Majestarea Sa Regele a spus că aşteaptă expunerea părerilor şi a adăugat că, ori cât de dureroasă este această cerinţă a duşmanilor, trimiterea delegaţilor şi începutul tratărilor nu va să zică că pacea e încheiată.

Apoi a dat cuvântul preşedintelui consiliului.

Generalul Averescu a spus următoarele despre cele petrecute până acum: A trimis mai întâiu la 2 Februarie la Bucureşti pe domnii Papiniu, ministru plenipotenţiar, Ioan Mitilineu şi colonelul Ressel, pentru a comunica că schimbându-se guvernul, noul minister cere o prelungire de 20 zile a termenului dat prin ultimatum, pentru ca noul guvern să se pună în curent cu situaţia. El a obţinut numai 7 zile, adică până la 9 Februarie. D. Mitilineu a avut misiunea spcială de a sonda pe oamenii politici români din Bucureşti şi din impresia avută, unul singur (nu l-a numit) a părut că se găseşte în simţiminte mai bune, iar toţi ceilalţi sunt

ostili Dinastiei. Afară de această impresie, d. Mitilineu nu a putut culege altele.

Colonelul Ressel a avut misia specială de a cere o întrevedere între generalul Averescu şi feld-mareşalul Mackensen.

Această întrevedere a avut loc în ziua de 9 Februarie, la Buftea.

Din conversaţia urmată, generalul Averescu a plecat cu impresia că feld-mareşalul, deşi declara că nu e autorizat să trateze chestiunile politice, se arăta însă în dispoziţiuni bune. In chestia armatei, nu numai că nu cerea desarmarea, dar nici chiar demobilizarea ei, iar în privinţa Dobrogiei a dat generalului impresia că ni-se va lăsa Dobrogea Veche, dar poate cu o rectificare de fruntarie, care nu ne-ar lua Mangalia, şi că nu ar fi o greutate insurmontabilă de cât pentru partea ce-am căpătat-o prin tratatul dela Bucureşti din 1913.

Inapoindu-se din nou la Buftea, gen. Averescu a avut în ziua de Duminică, 11 Februarie, întâlnire cu contele Czernin şi ministrul de externe german Kühlmann. Cel dintâiu a fost foarte arogant în atitudine, cel din urmă mai moderat. Contele Czernin a cerut recunoaşterea cedărei întregei Dobroge împătritei alianţe ca condiţie *sine qua non*, înainte de începerea tratativelor între delegaţi, şi o rectificare de graniţă înspre Austro-Ungaria. Asupra acestui din urmă punct nu a făcut preciziuni, ceeace i-a lăsat impresia că nu se pune multă inzistenţă asupră-i. De armată nu i-a vorbit nimic alt-ceva, care să schimbe ceeace-i spusese feld-mareşalul Mackensen. Generalul Averescu a obiectat că asemenea cerinţe nu corespund cu cele spuse în Parlamentele din Berlin şi Viena, în care s'au manifestat faţă de România alte simţiminte, că contele Czernin chiar a declarat lumei întregi că vrea pace fără anexiuni, dar la toate acestea contele Czernin a răspuns că condiţia este *sine qua non*. Inainte de despărţire, contele Czernin a cerut o audienţă la M. S. Regele, având a-i face o comunicare din partea împăratului său.

Reîntors la Iaşi, generalul a comunicat Suveranului cele petrecute şi cererea de audienţă. M. Sa Regele, acordând-o, s'a fixat întrevederea pentru ziua de 14 Februarie. La acea întrevedere, care a avut loc în tren, în gara Răcăciuni, contele Czernin a arătat aceiaşi intransigenţă, iar răspunsul urma să fie dat de guvernul român până în ziua de 17 Februarie, orele 12.

Aceasta a motivat din partea Regelui convocarea consiliului de coroană, iar generalul a avut grija a telegrafia încă din ajun că răspunsul nu-l va putea da decât în acea zi după prânz, deoarece s'a convocat un consiliu de coroană pentru dimineața acelei zile, la ora 10.30 a. m.

Generalul Averescu a conchis că părerea guvernului este să se accepte această condiție, deoarece armata nu poate face de cât o scurtă rezistență, că ne lipsesc subsistențele și munițiile și că acestea ar fi și părerile comandanților de armată.

Majestatea Sa a dat apoi cuvântul d-lui Brătianu, șeful partidului liberal.

D. J. J. C. Brătianu, vorbind în numele prietenilor săi politici, spune că nu sunt, după părerea sa, decât două soluțiuni posibile: Rezistența cu armele în semn de protestare, ori acceptarea cererilor dușmanilor, că într'adevăr rezistența nu este posibilă decât dacă ambele partide, liberal și conservator, și guvernul sunt de acord asupra acestei păreri. In acest caz, d-sa crede că rezistența se impune ca singura protestare puternică și că deși învinși până în cele din urmă, scăpăm onoarea necedând fără vărsare de sânge, când ni-se cere trup din țară și chiar din plămânii ei. In asemenea caz se poate conta pe concursul solidar al partidului național liberal.

Dacă însă generalul Averescu persistă în părerea exprimată, soluția rezistenței cade și nu rămâne decât cealaltă. Pentru aceasta din urmă soluție, el nu poate da nici un concurs, dar ca Român se crede dator a nu pune nici o piedică guvernului în calea ce și-ar fi ales.

Iși permite însă a da două sfaturi: a) pentru această cale, a păcei, ar fi mai bine ca să se cheme cei de dincolo, ca d. Al. Marghiloman sau alții, ca să o trateze. Aceștia ar avea avantajul de-a obține condițiuni mai bune și apoi ar lipsi critica ce le rămâne într'altfel celor dela București, spunând că dânșii ar fi făcut mai bine. b) Dacă totuși guvernul persistă în părerea sa de a trata el pacea, atunci față de condiția cedărei Dobrogiei, ca o condiție „*sine qua non*“, care trebue acceptată chiar înainte de începerea tratativelor, nici o altă condiție ce s'ar pune nu va putea fi mai dureroasă, când cea mai inacceptabilă din condițiuni se

primeşte. Atunci nu rămâne decât a se cere inamicilor toate condiţiunile şi de a le accepta în bloc, fără discuţiune, arătând astfel că nu e vorba de pace convenită şi definitivă şi printr'această protestare morală faţă de omenirea întreagă se pune în ochii tuturor, sub adevărata sa lumină, caracterul de violenţă şi de provizorat al operei acelora ce spun că vor pace fără anexiuni.

Această procedare ar constitui o protestare morală, care va impresiona mai tare omenirea şi chiar popoarele inamice, decât atunci când ar fi vorba de condiţiuni acceptate în urma discuţiunilor. Discuţiunile, în împrejurările în care s'au întreprins, nu vor putea izbuti şi sunt de prevăzut şi alte condiţii neomeneşti. Oricât de mari ar fi cerinţele în chestia Dunărei, petrolului, cerealelor etc., ele nu vor putea întrece luarea Dobrogiei.

Conchide, opinând pentru rezistenţa cu armele în mână, ca constituind cea mai demnă protestare, — aceasta bine înţeles dacă partidul conservator şi guvernul sunt de acord asupra acestui punct.

D. Take Jonescu, dându-i-se cuvântul, spune că de luni de zile a declarat care este părerea partidului conservator, *adică pace separată nici într'un caz.* Tocmai fiind-că s'a hotărît să se înceapă tratative de pace, conservatorii s'au retras din guvern. Astăzi partidul conservator are aceiaşi părere. El este încontra păcei, ori-care ar fi condiţiile. Partidul conservator nu se miră că condiţiile sunt aşa de grele.

Şeful partidului conservator spune regelui: „In ajunul consiliului de coroană de la Sinaia, am spus deja unchiului Majestăţei Tale că o victorie germană este incompatibilă cu existenţa independentă a României“.

Astăzi d-sa este partizan al rezistenţei, dar nu al unei rezistenţe care să ducă mai târziu tot la o încheiere de pace, sau să fie numai un fel de protestare, ci rezistenţa să fie făcută pentru a scăpa fiinţa Statului legal, adică rege, guvern, parlament şi o parte din armată să treacă spre Rusia răsăriteană. Acest lucru, dacă se făcea din vreme, reuşia cu siguranţă. El crede că şi astăzi este posibil, căci avem armată deja în Basarabia.

Partidul conservator nu vrea pacea legală, fiindcă vrea să-şi păstreze drepturile faţă de aliaţi. Oratorul declară că

e gata să dea concursul său pentru o politică de rezistenţă şi recunoaşte ca pentru această politică trebue sa se solidarizeze toţi.

La căderea guvernului naţional, d-sa nu a cerut sa ia singur guvernul, pentru a-şi aplica politica, căci partidul liberal a refuzat să participe la un ast-fel de guvern şi singur, cu desaprobarea tacită a celorlalţi, mai ales în atmosfera creată, lucrul era greu. De altfel, Majestatea Sa Regele a declarat că nu primeşte această politică, deşi d. Take Ionescu a spus în ultimul consiliu de miniştri prezidat de rege că dacă ar fi el rege, ar compune un minister mai mult militar decât civil şi ar urma această politica.

Din moment însă ce nu este acord asupra rezistenţei, pacea se va încheia şi desigur în condiţiuni foarte rele, căci aceasta era de prevăzut dela început.

D. Dimitrie Greceanu vorbeşte în acelaş sens pentru rezistenţa armată, acesta fiind singurul act demn ce crede că trebue făcut, dar nu se poate face decât de toţi împreună.

D. general Iancovescu arată în scurt că, în caz de rezistenţa militară, nu avem muniţiuni şi subsistenţe nici pentru 15 zile.

D. Matei Cantacuzino este de părere a se accepta condiţiunile de pace, oricât de dureroase, în care însa nu vede nimic umilitor, căci altmintrelea distrugem armata şi armamentul şi vom avea nevoe de ele şi după pace. D-sa incidental critică amarnic clasele diriguitoare.

D. Mih. Ferekide împărtăşeşte vederile d-lui Brătianu şi nu admite pacea în condiţiunile cerute de inamic. Cât pentru aliaţi, ei ştiu bine cine nu a îndeplinit condiţiunile tratatului, dar mai ştiu aliaţii sacrificiile noastre, lealitatea noastră, aşa că nu are îndoială că la momentul dat vor ţine angajamentele luate faţă de noi.

D. ministru general Culcer exprimă aceiaşi părere ca d-nii Matei Cantacuzino şi general Iancovescu.

Se acordă cuvântul preşedintelui consiliului.

D. general Averescu spune că dacă el nu se poate solidariza cu părerea d-lui Brătianu, atunci de ce d. Bratianu nu se raliază la a sa. Şi în tot cazul să-şi ia d-sa răspunderea pentru aducerea la îndeplinire a părerei sale. Repetă că rezistenţa armată ar fi aproape nulă, după pære-

rile chiar ale comandanților armatelor și ale generalilor miniștri și că persistă în părerea sa.

D. Ion I. C. Brătianu observă mai întâiu că, într'o asemenea chestiune, era uzul a participa la consiliul de coroană și șeful marelui stat major general al armatei și azi vede că d-sa nu este prezent.

Majestatea Sa Regele, întrerupând, explică că nu l'a chemat, căci l-a văzut chiar eri pe d. general Prezan și că d-sa nu crede într'o rezistență de lungă durată.

D. Ion I. C. Brătianu continuă: Nu insist asupra acestei lipse. Răspund d-lui general Averescu că nu mă pot uni la părerea sa, pentrucă socotesc soluțiunea sa cea mai rea. Dacă domnia-sa se unește la acea a partidului național-liberal, acesta va fi solidar la răspundere, căci rezistența nu se poate efectua fără concursul unanim al tutulor și mai ales al guvernului, în capul căruia este un general, care, retrăgându-se pe această chestiune, îi zdruncină posibilitatea de realizare și îi răpește în ochii inamicilor orice eficacitate. Nevoind președintele consiliului să se solidarizeze la această părere, dânsa cade dela sine și nu rămâne în picioare decât soluția guvernului, la executarea căreia, dacă nu poate avea concursul partidului-liberal, nu va avea însă nici o piedică din parte-i.

Este chiar mai bine pentru guvern, când se va ști de inamic că partidele politice din România liberă sunt contra părerei sale de a încheia pacea. Aceasta înlesnește, dar nu-i îngreunează calea.

După o scurtă tăcere, d. Brătianu spune că față de cele discutate nu rămâne ca concluzie pentru Rege decât o singură părere *și ahume aceea a guvernului său.*

Majestatea Sa Regele a răspuns că va aștepta hotărârea guvernului.

Consiliul s'a terminat la orele 2 p. m. In acea seară a apărut în ziare următorul comunicat oficial:

„Un consiliu de coroană a avut loc azi dimineață sub președinția M. Sale Regelui.

„In urma acestui consiliu și sub presiunea evenimentelor, guvernul răspunzând unui ultimatum primit astă noapte, a comunicat reprezentanților Puterilor centrale hotărârea de a intra în tratative de pace“.

Al douilea consiliu de coroană.

— Duminecă, 18 Februarie, orele 10 a. m. —

In noaptea de 17 spre 18 Februarie s'au trimes convocări la un nou consiliu, pentru ziua de 18 Februarie, orele 10 a. m.

Au participat aceleaşi persoane ca la precedentul, în plus şi Alteţa Sa Regală Principele Moştenitor Carol.

Majestatea Sa Regele, deschizând şedinţa, a arătat ca consiliul precedent 'l-a pus înaintea unei singure soluţii posibile şi anume aceea a guvernului de a începe tratările de pace sub condiţiunea propusă *sine qua non* de inamic, căci guvernul, refuzând a întreprinde o rezistenţă armată propusă de partidele politice, cu condiţia ca la ea să se asocieze şi preşedintele consiliului, această soluţie cădea dela sine şi deci nu rămânea decât una: acea adoptată de guvern. Arată cât este de dureroasă pentru ţară, căci i-se răpeşte nu numai un teritoriu, dar chiar plămânii prin cari ea respira şi conchide cu nădejdea unui viitor mai bun pentru popor, care s'a luptat atât de vitejeşte şi a dat dovezi de însuşirile cele mai nobile.

Preşedintele consiliului arată că guvernul a luat această hotărâre eri, după consiliul de coroană, că a comunicat-o M. S. Regelui şi că a telegrafiat inamicului că acceptă condiţia prejudicială impusă ca condiţie *sine qua non*, adică renunţarea la întreaga Dobrogie şi că va trimite delegaţi, cari să trateze celelalte condiţiuni de pace.

D. Jon J. C. Brătianu recunoaşte că, faţă de refuzul guvernului de a se solidariza cu soluţia de rezistenţă armată a partidelor politice, exprimată în precedentul consiliu de coroană, cu drept cuvânt Majestatea Sa a conchis că nu i-a rămas decât soluţia dată de guvernul său; că pentru aceasta repetă ceeace a zis la precedentul consiliu, adică că trebue sau a se adresa bărbaţilor politici din teritoriul ocupat ca la unii cari sunt în măsură să obţină condiţii ceva mai puţin dezastroase dela un inamic, în faţa căruia în principiu am desarmat, sau să acceptăm în bloc cele impuse de el fără discuţie, dând astfel, în lipsa unei rezistenţe armate,

un caracter hotărât de protestare morală contra unei paci impuse de inamic cu cuţitul la gât.

Preşedintele consiliului arată ca nu sfătueşte a se chema d. Alex. Marghiloman, sau alţii din Bucureşti, pentruca are cunoştinţa precisă că toţi prietenii d-sale dela Bucureşti sunt contra dinastiei şi de aceea nu crede că se poate adresa suveranul d-lui Marghiloman. Conchide spunând ca pacea sub ori-ce condiţiuni se impune, pentrucă nu putem face rezistenţă militară, că suntem încercuiţi de inamic, care a trecut în nordul Basarabiei cu 2 divizii de infanterie şi una de cavalerie, şi că în fine, începându-se rezistenţa, se compromite şi chestia Basarabiei.

D. Jon J. C. Brătianu răspunde că faţa de declaraţiile categorice ale preşedintelui consiliului că nu poate întreprinde rezistenţa armată, nu rămâne decât drumul hotărât de guvern, la care partidele politice însă nu se pot solidariza, dar în mersul caruia e o datorie patriotică a fiecărui român de a nu pune nici o piedică, care să poată îngreuna soluţia adoptată de guvern.

Intru cât priveşte partidul naţional-liberal, tocmai din aceste simţiminte insistă ca dacă e vorba de a trata, iar nu de a protesta, trebue să se facă apel la cei dela Bucureşti. Nu toţi cei de acolo au atitudine antidinastică şi nu toţi cari au luat-o, o vor menţine în nouile împrejurări. S'au mai vazut asemenea schimbări la faţă şi la alţii. Tocmai în interesul dinastiei este ca să nu se zică mai târziu că dacă s'ar fi adresat celor dela Bucureşti, condiţiile păcei ar fi fost altele. Este imposibil a renunţa totodată la orice rezistenţă militară, a manifesta clar inamicului că ceeace îi cedezi, eşti hotărât să-i reiai la prima împrejurare priincioasă şi a te tocmi, pentru ca condiţiile, în care te lasa până la acele împrejurări, să-ţi fie cât se poate mai favorabile.

D. Take Jonescu spune că este încontra părerei de a se chema la guvern cei dela Bucureşti, fie Marghiloman sau altul, de oárece lucrul este tardiv. Chiar dacă ne-am închipui că Marghiloman sau altul ar fi putut obţine condiţii mai bune de pace, aceasta nu se mai poate, după-ce Germanii şi-au formulat condiţiile lor şi mai ales după-ce guvernul român le-a primit.

Sunt orele 12 și urma ca ședința să se ridice. In acel moment se înmânează d-lui președinte al consiliului o telegramă în limba germană, sosită dela inamic. O trece M. S. Regelui, care o citește cel dintâiu. Apoi o ia spre citire generalul Averescu.

Fără a se face în consiliu o traducere complectă a ei, președintele consiliului de miniștri spune că sunt condițiuni noui, pe cari le cére inamicul a se admite și a se da răspunsul până Marți, 20 Februarie, orele 12. Explică apoi că acceptarea trebue făcută în scris înainte de începerea tratativelor și că acceptarea acestor condiții este o condiție „*sine qua non*“ a trimiterei delegaților pentru a discuta celelalte condițiuni de pace.

Cerându-i-se a arăta în ce constau nouile condițiuni, d. președinte al consiliului le rezumă astfel:

Pe lângă cedarea întregei Dobrogie, să se mai admită:

a) **Principiul rectificărei de graniță dinspre Austro-Ungaria, care rectificări se vor preciza în discuțiunile dintre delegați.**

b) ***Să se demobilizeze îndată 8 divizii din armată, armata română ce mai rămâne servind ca trupă de poliție la granița dinspre Rusia.***

c) ***Să se permită trecerea de trupe austro-ungare prin Moldova și Basarabia, spre a merge în Ucraina.***

d) ***Ofițerii Ințelegerei să părăsească România, promițându-li-se asigurarea repatrierei.***

D. general Averescu lămurește că aceste noui condițiuni sunt contrare declarațiunilor formale făcute lui și anume că nu se ating de armată și că nu cer nici demobilizarea ei. Ele par inacceptabile și pun din nou toată chestiunea în discuțiune.

D. Ion I. C. Brătianu spune că nu se mai miră de aceste noui condițiuni, de când a văzut modul cum au început a trata inamicii. Cele mai dureroase sunt rectificările de fruntarii, al căror principiu din nenorocire a fost deja admis prin cedarea Dobrogiei. La celelalte trebuia să ne așteptăm, precum și la altele ce vor mai veni. De aceea am fost convinși că în afară de rezistența armată și întru cât se exclud cei dela București, e mai bine a se cere inamicului

sa'şi formuleze toate condiţiile, spre a le accepta fără discuţie cu cea mai energică protestare morală, singura ce se mai poate face faţă de un duşman brutal şi răzbunător. Pentru o rezistenţă armată, vom da tot concursul nostru guvernului.

D. Take Ionescu spune că nouile condiţii propuse de Germani nu schimbă fondul situaţiei, că trebuia chiar să ne aşteptam la dânsele. Era imposibil sa ne închipuim că Austro-Germanii vor lăsa armata română mobilizată şi că nu vor lua tot felul de aşa garanţii în contra noastra.

D-sa se aşteaptă şi la alte condiţii, ca de exemplu pastrare de garnizoane în ţară. De aceea, acum ca şi înainte, d-sa nu vede decât plecarea din ţară în urma luptei sau acceptarea tuturor condiţiilor impuse de vrăjmaş. Recunoaşte însă că situaţia s'a înrăutăţit, căci după ce s'a spus ţărei şi lumei că primim cedarea Dobrogiei şi a trecătorilor din Carpaţi, s'ar parea curios că ne hotărâm pentru continuarea războiului din cauza condiţiilor ce ni se impun.

Deja, după d-sa, era curios să declarăm că nu ne mai putem bate pentru unitatea naţională, dar ne putem bate pentru integritatea teritorială.

D. general Averescu răspunde că consideră aceste condiţiuni ca umilitoare şi atât de grave, încât roagă a nu se lua o hotărîre, mai ales că asupra unicei condiţiuni ce se pusese de inamic ca condiţie *sine qua non*, guvernul a răspuns deja şi cere a se ţine un nou consiliu de coroană.

Majestatea Sa Regele aprobă ţinerea acestui consiliu pentru a doua zi, Luni, 19 Februarie, la orele 10 a. m.

Şedinţa se ridică la orele 1 p. m.. rămâind ca, fără altă convocare, consiliul să se întrunească a doua zi.

Al treilea consiliu de coroană.

— 19 Februarie 1918, orele 10 a. m. —

La acest consiliu iau parte toate persoanele cari au participat la cel de al douilea consiliu din ziua de 18 Februarie, mai puţin ministrul de agricultură şi domenii C. Garoflid, a cărui lipsă se lămureşte prin declaraţia de mai

la vale a preşedintelui de consiliu. Mai iau parte la consiliu şi domnii generali Prezan, Grigorescu şi Văitoianu.

M. Sa Regele comunică cum că guvernul 'i-a făcut cunoscut că primeşte *toate* condiţiile, pe cari le-au formulat inamicii, şi că va trimite chiar în astă-seară delegaţi pentru începerea tratativelor de pace la Bucureşti. Suveranul adaugă că în noaptea aceasta sufletul său a încercat cea mai mare suferinţă morală din viaţa lui, dar că totuşi spera că din cenuşa de astăzi va răsări mâine, pentru vrednicul său popor, o floare demnă de el.

D. general Averescu, preşedintele consiliului, arată că guvernul, discutând toate condiţiunile impuse de inamici pentru a se putea începe tratările de pace, le-a primit şi ca a făcut cunoscut M. S. Regelui această deciziune. El crede că trebue să încheie pacea, căci pentru aceasta a venit la guvern şi fiindcă în ea se vede scăparea dinastiei şi asigurarea Basarabiei, căci contele Czernin 'i-a declarat ca ne va ajuta diplomaticeşte în această chestiune.

D. Jon J. C. Brătianu răspunde că încă de eri 'i-a spus că de vreme ce a plecat pe drumul cesiunilor teritoriale, cari sunt cele mai dureroase, trebuia sa se aştepte la nouile cereri.

D. general Averescu, întrerupând, dă a se înţelege că scopul luărei guvernului de către d-sa era de a încheia pacea.

D. J. J. C. Brătianu răspunde ca nu ar fi voit să atingă măcar această chestiune, dar fiindcă d. preşedinte al consiliului o deschide, nu poate lăsa sa fie vre-un echivoc şi în consecinţă este nevoit de a da oareçari lămuriri. Faţă de ultimatul german, guvernul ce prezida s'a retras, deoarece membrii partidului conservator erau de părere de a refuza orice început de tratative şi a reîncepe imediat conflictul armat, iar membrii liberali credeau că, deşi nu puteau în nici un caz semna ei o pace, chiar relativ uşoară, pentru a câştiga însă timp, în care evenimente noui mai favorabile s'ar putea ivi, să se facă negocieri cât mai lungi, cari totodată să arate tuturor intenţiunile adevarate ale inamicilor. Aceste sondări puteau fi începute de guvern aşa cum era el constituit, rămânând ca la sfârşitul lor să se hotărască rezis-

tenţa armată, dacă ea s'ar fi impus. Neputând ajunge în sânul guvernului la o înţelegere asupra acestui punct, ministerul naţional 'şi-a dat demisiunea, iar liberalii singuri nefiind cei mai în măsură să asigure maximul de durată unor asemenea negocieri, nu credeau că trebue să rămână la guvern fără conservatori. Deasemenea conservatorii nu au cerut sa formeze ei singuri guvernul de rezistenţă imediată, care, dupa convingerea exprimată şi de d. Brătianu d-lui Take Ionescu, nu se putea face decât de toţi împreună.

Dealtmintrelea, în consiliu, precum şi M. S. Regelui, d. Brătianu a declarat nu numai că el nu va semna niciodată o pace separată, dar că, oricare ar fi împrejurările, nu ar putea sfătui încheierea unei păci, în care nu s'ar respecta aceste trei condiţii esenţiale: *Regele şi dinastia, integritatea teritoriului* — admiţând discuţie numai pentru partea din Dobrogea dobândită în 1913 — *şi independenţa şi onoarea ţării şi a armatei.*

Din convorbirile avute cu d. general Averescu, fiind asigurat că d-sa împărtăşea în totul aceste convingeri, precum şi hotărîrea de a menţine legăturile cu aliaţii, considerând negocierile şi eventual pacea separată ca necesităţi dureroase ce vor fi reparate la pacea generală, d. Brătianu a sfătuit pe M. Sa Regele să însărcineze pe d. general Averescu cu formarea guvernului în scopul de a începe tratările în condiţiile astfel admise de d-sa. Dacă prin tratari s'ar ajunge la respectarea acestor trei condiţiuni, atunci să se examineze din nou dacă împrejurările impun încheierea unei păci separate, în orice caz dăunătoare, şi care fără aceste condiţiuni nu se poate nici concepe. Pentru această operă, d. Brătianu comunicase d-lui general Averescu că d-sa dispune de trei avantagii:

1) Intru cât nu-şi va colora ministerul prin militanţi politici, nu va avea a lupta cu patimi de ordin intern.

2) Mai puţin colorat în ochii duşmanului, va putea prelungi mai mult negocierile fără a fi suspectat din prima zi.

3) Fiind general, va da mai clar impresia că pacea nu se va admite în orice condiţiuni.

Textual sfătuise pe d. general Averescu „să nu-şi lase sabia în anti-camera pentru asemeni negocieri". In acést condiţiuni s'a format noul guvern şi preşedintele consiliului

le-a recunoscut când la consfătuirea parlamentara a declarat că va continua politica fostului guvern.

D. general Averescu, întrerupând, confirma exactitatea celor mai de sus, iar în ce priveşte legăturile cu aliaţii şi caracterul provizoriu al păcei arată că deoarece ministrul de agricultura, d. Garoflid, manifestă păreri contrarii acestora, 'i-a supus demisiunea M. S. Regelui. D-sa însă consideră ca în ce priveşte condiţiunile impuse pentru pace, evenimentele s'au schimbat.

D. J. J. C. Brătianu răspunde ca evenimentele sunt tot acele cari erau sau se prevedeau în momentul fixărei condiţiunilor. Dar nu este vorba acum de încriminări sau de critice. Ele sunt zadarnice. Condiţiunea esenţiala: *cedarea Dobrogiei,* trebuia să facă imposibilă încheierea păcei. Acum ca s'a comunicat inamicului acceptarea ei, se discuta înzadar nouile condiţiuni, cari erau de aşteptat, ca şi multe altele ce vor veni. Daca nu s'a admis soluţia rezistenţei şi s'a dat şi inamicului această convingere, orice discuţie este inutilă. Rămâne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor dela Bucureşti, cari, prin încrederea ce inspiră duşmanilor, vor obţine condiţiuni mai uşoare, sau renunţarea la orice discuţie ca cea mai energică protestare morală.

D. Take Jonescu, referindu-se la tot ce a spus în precedentele consilii, declară că odată ce s'a apucat pe calea tratării păcei, nu are nimeni de ce să se mire că mereu se impun condiţii noui şi grele. Odată ce nu s'a admis rezistenţa armată, aşa cum o voiau conservatorii, totul este o urmare fatală.

In ce priveşte chemarea la guvern a celor dela Bucureşti, d-sa o crede inutila şi periculoasa. Inutilă, fiindca condiţiile vor rămâne aproximativ aceleaşi; periculoasa, fiindcă va da lumei impresia ca România trece de partea vrăjmaşilor ei de azi. Noi aveam doui vrăjmaşi: cel din afara şi cel dinlăuntru. Ne-am închinat înaintea celui din afară; de ce să ne închinam şi dinaintea celui dinlăuntru?

Aşi fi înţeles ca M. Sa Regele să se fi adresat celor din Bucureşti la retragerea guvernului naţional. Ar fi fost o umilinţă faţă de vrăjmaşul intern, însă în speranţa că umilinţa faţa de cel extern va fi mai mică. Acum însa faptul de a se adresa la cei din Bucureşti n'ar avea decât

un rezultat și anume acela ca Regele să se umilească de două-ori.

Principele moștenitor rostește cu o voce tare și foarte emoționat următoarele cuvinte: „Faptul, pe care îl săvârșesc, știu bine că nu este constituțional; totuși cred că este bine ca în această zi să se mai audă un glas. Am fost rugat ca în numele Reginei și al femeilor române, unite în același gând cu ostașii și cari formează astfel aproape totalitatea națiunei, să protestez împotriva hotărîrei luată astăzi. Sper că în această țară se va găsi un om de Stat, care va ajuta pe Rege să nu iscălească o pace înjositoare".

M. Sa Regele nu a spus nimic, ci numai cu un gest de mână spre piciorul fiului său a avut aerul de a-i fi înțeles durerea, fără a-l aproba.

In urmă, *generalul Prezan*, șeful marelui stat major al armatei, a declarat, în numele oștirei, că aceasta are și voința și putința de a lupta și ca să se judece mai bine simțimintele ei, arată că, chiar după încheierea armistițiului, trupele noastre au tras cu tunul o noapte întreagă la Târgu-Ocna.

D. general Eremia Grigorescu, comandantul armatei I, declară Regelui că oștirea de sub comanda sa, ofițeri și soldați, este totdeauna gata la ordinele Regelui ei.

Ședința se ridică la ora 1 p. m.

Gestul principelui moștenitor a motivat demisiunea generalului Averescu, pe care însă M. Sa Regele 'i-a respins-o.

Guvernul a și dat în ziare în acea seară un comunicat, arătând hotarîrea sa de a începe tratativele de pace. Deciziunea guvernului de a trata pacea, cu condițiunile cerute *sine qua non*, a fost comunicată telegrafic inamicului încă din ziua de 18 Februarie după amiazi, telegrafiându-se totodată că un delegat al guvernului va fi a doua zi la Focșani, pentru a semna actul de prelungire a armistițiului și că delegații pentru tratarea păcei, în număr de 7, vor merge la Buftea în aceiași zi.

Intr'adevăr, în seara zilei de 19 Februarie, delegații români au și plecat. In ziua de 20 Februarie s'a semnat actul pentru prelungirea armistițiului, iar în ziua de 21 Februarie delegații noștri pentru pace — ministrul justiției

C. Argetoianu, ca prim delegat, apoi miniştrii plenipotenţiari I. N. Papiniu şi M. Burghele, generalul Lupescu şi colonelul Mircescu cu secretarii Zănescu şi Slăvescu — au luat pentru prima dată contact cu reprezentanţii Puterilor centrale. Ştirile cari sosiau erau deprimante din cauza atitudinei arogante a delegaţilor adversari. Cu cuţitul la gât, delegaţii români au semnat în ziua de 21 Februarie (5 Martie) la Buftea următorul text al tratatului preliminar:

In dorinţa comună de a pune capăt stărei de războiu între Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria şi Turcia pe de o parte şi România pe de alta şi de a restabili pacea, subsemnaţii:

Secretarul de Stat la departamentul afacerilor străine, consilierul intim actual imperial Richard von Kühlmann, ca plenipotenţiar al Germaniei;

Ministrul Casei imperiale şi regale al afacerilor străine, consilierul intim al Majestăţii Sale imperiale şi regale apostolice contele Ottokar Czernin von und zu Chudenitz, ca plenipotenţiar al Austro-Ungariei;

Vice-preşedintele Sobraniei d. Dr. Momciloff, ca plenipotenţiar al Bulgariei;

A. S. Marele vizir Talaat paşa, ca plenipotenţiar al Turciei pe de o parte;

Şi d-l C. Argetoianu, ca plenipotenţiar al României pe de alta;

Dupa ce şi-au verificat plenipotenţele, au convenit ca după ce convenţiunea de armistiţiu, semnată la Focşani în ziua de 9 Decembrie 1917, a fost denunţată la 2 Martie 1918 şi a expirat la 5 Martie 1918, la 12 amiazi, să curgă cu începere dela 5 Martie 1918, 12 noaptea, un armistiţiu de 14 zile cu un termen de denunţare de 3 zile.

Subsemnaţii sunt pe deplin înţeleşi că în acest răstimp pacea definitivă va trebui să fie încheiată şi anume pe baza următorului acord:

1. România cedează Puterilor aliate Dobrogea până la Dunăre.

2. Puterile Impătritei alianţe vor avea grije să întreţie pentru România o cale comercială la Marea Neagră prin Constanţa.

3. Rectificările de fruntarie cerute de Austro-Ungaria la

fruntaria dintre Austro-Ungaria și România sunt acceptate de către România în principiu.

De asemenea vor fi concedate în principiu măsuri economice corespunzătoare cu situația.

5. Guvernul român se obligă de a demobiliza imediat cel puțin 8 divizii din armata română. Conducerea demobilizării se va face în comun de către comandamentul superior al grupei de armată Mackensen și de către comandamentul suprem al armatei române.

Indată ce între Rusia și România pacea va fi restabilită, vor trebui să fie demobilizate și celelalte părți ale armatei române, întrucât ele nu vor fi necesare pentru serviciul siguranței la fruntaria dintre Rusia și România.

6. Trupele române vor trebui să evacueze imediat teritoriile monarhiei austro-ungare ce le ocupă.

7. Guvernul român se obligă să înlesnească pe cât îi stă în putință transportul de trupe ale Puterilor aliate prin Moldova și Basarabia pe căile ferate.

8. România se obligă de a concedia imediat pe toți ofițerii Puterilor cu cari împătrita alianță se află în stare de războiu și cari se află încă în serviciul României; se va asigura acestor ofițeri de către Puterile împătritei alianțe libera trecere.

9. Acest tratat intră imediat în vigoare. Spre confirmare, plenipotențiarii au subsemnat acest tratat și l'au investit cu sigiliile lor.

Dat în 5 exemplare la Buftea, la 5 Martie 1918.

(ss) **C. Argetoianu**; General de divizie **Lupescu**.

(Locul sigiliilor).

R. v. Kühlmann; **O. Czernin**; **Talaat**; Dr. **Momciloff**.

Hranilovici, general maior,
reprezentant al comandamentului suprem
al armatei austro-ungare

A. Izet, reprezentant al comandamentului suprem turc.

Tantiloff, general maior,
plenipotențiarul comandamentului suprem
al armatei bulgare.

(Numele reprezentantului comandamentului suprem al armatei germane este indescifrabil.

Astfel, în această zi nefastă, s'au hotărît de fapt cătușele regimului, în care avea să trăiască România până la pacea generală. Lovitura era dată în felul banditilor, cari reușesc să facă transacții cu călătorii surprinși noaptea în desișuri de păduri.

Ca un document al vremei și pentru a ilustra și mai mult sentimentele, pe cari le nutreau, la masa verde, reprezentanții Puterilor centrale față de Românii cari au împins la războiu, voiu cita și următorul document interesant:

D. Take Ionescu, îndată după începerea tratativelor de pace, a conceput planul plecării sale în Franța cu gândul intim și mare de a fi acolo mai util cauzei neamului decât dacă ar fi rămas într'o dureroasă și enervantă inacțiune în țară. Odată cu d. Take Ionescu se hotărîseră să mai plece în Franța încă alte 20 persoane. Spre acest scop, se alcătuise o listă, care a fost predată primului delegat român d. C. Argetoianu ca s'o înmâneze contelui Czernin, cerându-i acestuia libera trecere pe teritoriul austro-ungar până la granița elvețiană.

Lista în chestiune a fost înmânată într'una din zile de către d. Argetoianu contelui Czernin pentru aprobare.

Spre marea surprindere a primului nostru delegat, el primește în ziua de 28 Februarie (13 Martie), la Iași — căci în ziua aceea plecase delà Buftea la Iași — o ciudată telegramă, văzută de mine în original și prin care generalul Hranilovici, reprezentantul comandamentului armatei austro-ungare, sub pretextul că cerea delegațiunei române lămuriri când vor să plece persoanele din lista predată de d. Argetoianu, mai adăuga la sus numita listă un număr cu mult mai mare de alte persoane, cari nu-și manifestaseră nici într'un fel dorința de a părăsi țara, dar cari în mod indirect, însă stupid, erau invitate de comandamentul austro-ungar să se expatrieze, ca *indezirabili*.

Iată textul documentului tradus din nemțește în românește:

Gara Buftea No. 63 133 din 13 Martie 1918.

Delegaţiunei române

Buftea

Referindu-mă la actul No. 63, înainte de a Vă aduce la cunoştinţă deciziunea superiorilor mei, în special a ministrului de externe, am onoare a Vă ruga să ne comunicaţi dacă şi când vor părăsi Moldova următoarele persoane:

D. Take Ionescu
„ Profesor dr. Ion Cantacuzino cu fiul său
„ N. E. Ghica Budeşti
„ Principele Şerban Cantacuzino, deputat [1])
„ D. Plesnilă, deputat
„ dr. Eduard Romalo cu fiica sa d-şoara Jeana Romalo
D. Alexandru Jurgea cu d-şoara Magdalena Macri şi un valet
D. Nicolae Pilat, nepotul d-lui Ion I. C. Brătianu
D. Ion Grătunescu, advocat
„ N. Titulescu, fost ministru, cu d-na Titulescu
„ Dan Cerkez
„ George Mavrodi, fiul doamnei de onoare a Maiestăţei Sale Reginei
D. Nenişor
„ Const. Capşa cu d-na Cicki, născută Sculy
„ Petre Coandă

Aci se termină lista persoanelor înmânată de d. Take Ionescu d-lui Argetoianu pentru obţinerea liberului tranzit prin Austro-Ungaria. Persoanele, cari urmează mai jos, sunt

[1]) E de remarcat că toate calificativele *nu* figurau în lista originală remisă de d. Take Ionescu d-lui C. Argetoianu. Insemnarea calificativelor în această notă a generalului Hranilovici este opera serviciului de spionagiu austro ungar, ca totdeauna prost informat. Dovada: Prinţul Şerban Cantacuzino şi Dimitrie Plesnilă sunt trecuţi ca *deputaţi*, deşi ei nu mai aveau această calitate de ani de zile.

indesirabilii adauşi la lista d-lui Take Ionescu de către comandamentul austro-ungar. Iată-le în ordinea din documentul oficial :

Ionel I. C. Brătianu[1])
Vintilă I. C. Brătianu
Const. I. C. Brătianu
Emil Costinescu senior
Dr. I. Costinescu
Radu E. Costinescu
Take Ionescu[2])
Victor Ionescu
Dr. C. Angelescu
C. Disescu
Jean Cămărăşescu
Ionaş C. Grădişteanu
Mihail G. Cantacuzino
Grigore N. Filipescu
Barbu Stefănescu Delavrancea
General Gr. Crăiniceanu
Dr. Vasile Lucaciu (român ardelean)
Octavian Goga (român ardelean)
I. Rusu Abrudeanu (român ardelean)
N. R. Căpităneanu
Paul Brătăşanu
I. Panaitescu
I. Rafail (şeful poliţiei de siguranţă)
G. Corbescu.
Dr. Jean Cantacuzino[3])
N. D. Cocea
I. Fermo

---

[1]) De aci în jos toate persoanele înşirate, fiind proscrise, nu mai au cinstea de a li-se pune înainte cuvântul de *Herr* = domnul.

[2]) D. Take Ionescu e pus de două ori pe listă, ca să nu se uite cum-va că era şi el printre proscrişi. Ba bine că nu!

[3]) D-rul Cantacuzino e pus, ca şi d. Take Ionescu, a doua oară pe lista. Multe din persoanele înşirate pe lista comandamentului austro-ungar lipseau de mult din ţară, fiind plecate în străinătate cu diferite misiuni sau de bună voie. Aşa d. Victor Antonescu era ministrul României la Paris, iar generalul Georgescu era ataşat pe lângă marele cartier general al armatei engleze. etc.

Ion G. Duca
Stelian Popescu
C. Gongopol
D. Ionescu-Brăila
D. Manolescu-Sideri
Constantin Mille
George Moruzzi
T. Pisani
Pascal Toncescu
Marioara Ventura
C. Xeni
Spiru Eftimiu
Victor Antonescu
General G. Georgescu
Prinţul George Valentin Bibescn
Prinţul Barbu Ştirbey
Jean Th. Florescu
Maior Angheleanu
Aristide Blank
A. C. Cuza
Nicolae Iorga
Nic. Berendei
Alex. Constantinescu

Căpitan Herea, locotenent în rezervă din gendarmerie [1])

Receanu, inginer civil

Oroveanu, proprietar, locotenent în rezervă din gendarmerie

Mamulea, judecător, locotenent în rezervă din gendarmerie

Borş, învăţător, locotenent în rezervă din gendarmerie

Nicolau, locotenent în rezervă din gendarmerie

Botez, locotenent în rezervă din gendarmerie

Ioaniţiu, locotenent în rezervă, negustor de hârtie din Bucureşti, Strada Şelari

---

[1]) Ofiţerii puşi pe listă erau proscrişi, fiindcă, după informaţiile serviciului de spionagiu austro-ungar, s'ar fi purtat rău cu internaţii unguri şi austriaci în calitatea lor de şefi ai campurilor de internaţi.

St. Ionescu, ofiţer cu aprovizionarea în lagărul Răducăneni

G. D. Georgescu, locotenent în lagărul Vădeni

Rugăm urgent răspuns telegrafic.

General major de Hranilovici

Intre timp, producându-se demisiunea guvernului Averescu, chestia plecărei *trenului Take Ionescu* spre Elveţia şi Franţa n'a primit o deslegare definitivă decât abia pe la sfârşitul lunei Iunie, când peste 200 persóane, printre cari mulţi studenţi, au părăsit ţara. Cu acest tren au mai plecat şi baronul Fasciotti, ministrul Italiei pe lângă curtea noastră regală, şi Marinkovici, ministrul Serbiei, apoi d-na Marilina Bocu [1]) cu d-şoara etc.

Demisia cabinetului Averescu s'a întâmplat în urma a două consilii de miniştri, ţinute în zilele de 26 şi 27 Februarie, cu care ocazie s'a constatat că guvernul era în neputinţă de a îndeplini rolul de consilier responsabil al Coroanei din cauza controlului făţiş sau ocult al altora (aluzia e la adresa membrilor fostului cabinet Brătianu) cari, după declaraţia fostului ministru Mateiu Cantacuzino, urmăreau două direcţiuni diametral opuse în politica externă.

In ziua de 28 Februarie aveau să plece din nou delegaţii români, pentru a începe negocierile propriu zise de pace. Cu o zi înainte însă, adică în ziua de 27 Februarie, guvernul Averescu, imediat în urma consiliului de miniştri din acea zi, şi-a prezintat regelui demisia, care, de data aceasta, a fost primită.

Cu câte-va zile mai înainte, şi anume în ziua de Sâmbătă, 24 Februarie, întreaga misiune franceză, în frunte

---

[1]) D-na Marilina Bocu, pentru simplul fapt că este soţia d-lui Sever Bocu, cunoscut ziarist şi luptător în chestia naţională, puţin a lipsit ca să fie î puşcată de unguri „ca spioană" în gara Seghedin. Era la mijloc o înscenare infamă şi murdară, datorită poliţiştilor unguri, cari, dacă nu-şi puteau răzbuna pe d. Sever Bocu, care rămăsese la Iaşi pentru a pleca în toamnă la Paris prin Rusia bolşevistă, credeau în lipsa lor de inteligenţă şi de scrupul că trebue să se răzbune pe soţia acestuia. Viaţa i-a fost salvată însă de ofiţerul român din armata austro-ungară Bălean, însărcinat cu conducerea trenului Take Ionescu până la graniţa Elveţiei. Vorba românului: Sangele apă nu se face!

cu eminentul general Berthelot, precum şi misiunile engleză, americană şi italiană, au părăsit Moldova, îndreptându-se, prin Rusia, spre patria lor. Cu toate că faptul acesta s'a petrecut fără să fi fost anunţat din vreme, spre a lua şi marele public cunoştinţă de el, totuşi un mare număr de cetăţeni au ţinut să fie de faţă la această mişcătoare despărţire a fraţilor noştri de arme, cari se duceau din mijlocul nostru în clipe atât de dureroase pentru noi, după ce, ca bravi legionari ai dreptului şi libertăţei, au venit să ne apere cu preţul sângelui şi cu avântul eroismului lor.

Plecarea misiunilor s'a făcut în prezenţa Majestăţilor lor Regelui şi Reginei, a principeselor, a membrilor fostului guvern Brătianu şi a unui numeros şi ales public. Guvernul Averescu era reprezintat prin ministrul de războiu, generalul Iancovescu.

La plecarea trenului, generalul Berthelot salută cu cuvintele: *„Vive à jamais la Roumanie!“* Distinsul general, un mare prieten al Românilor, ducea cu sine două adrese de omagiu, una din partea profesorilor universitari şi a doua din partea membrilor Parlamentului, care mai era însoţită şi de un exemplar unic din vechea Biblie a lui Şerban Cantacuzino. Adresa parlamentarilor i-a fost citită de Barbu Delavrancea cu vocea muiată în lacrimi. Toţi ascultătorii, împreună cu generalul Berthelot, plângeau. Sentimentele de recunoştinţă ale oştirei şi ale poporului român astfel înţelegeau să întovărăşească amintirea vie a marelui nostru prieten, a nobilului popor francez, ca şi a luptelor eroice, pe cari le-am dus împreună. Aceea ce poate nu va putea spune urmaşilor istoria rece şi sobră a faptelor, o vor spune totdeauna mormintele eroilor francezi, cari au luptat şi murit pe pământul României.

*

După demisia guvernului Averescu, un decret regal, cu data de 5 Martie, numea pe Alex. Marghiloman preşedinte al consiliului de miniştri şi ministru la departamentul internelor.

Astfel omul, care pentru cei mai mulţi era considerat de mult ca şi mort din cauza intransigenţei sterpe cu care considera efortul tragic al poporului român în urmărirea idealului său naţional, omul, care dispăruse din viaţa cu-

rentă tot aşa ca şi cum s'ar fi coborât cu toate păcatele lui în mormânt, era chemat de capul statului să ia în mâna sa stăpânirea ţării şi conducerea destinelor României!

Noul guvern a depus jurământul, la Iaşi, în ziua de 6 Martie şi era compus precum urmează:

Alex. Marghiloman, preşedinte al consiliului şi ministru de interne;

Const. C. Arion, ministru de externe;

Generalul Hârjeu, ministru de războiu şi ad-interim la lucrările publice.

S. Mehedinţi, ministru al instrucţiei publice;

C. Meisner, ministru al industriei;

Mihail N. Săulescu, ministru de finanţe;

Dimitrie Dobrescu, ministru al justiţiei [1]).

C. Garoflid, ministru al agriculturei şi domeniilor.

In ziua de 7 Martie, ziarul *Acţiunea* publică următoarele declaraţiuni făcute într'un interview de către noul prim-ministru:

Relativ la chestia dacă fostul guvern Averescu a iscălit la Buftea preliminările păcei sau numai prelungirea armistiţiului, Alex. Marghiloman a declarat:

„Nu poate fi nici o discuţie, România a iscălit preliminările păcei şi câteva din clauzele acestor preliminări au fost deja executate [2]), iar celelalte sunt în curs de executare.“

O altă declaraţie eşită din gura noului şef de guvern este cea următoare:

---

[1]) Acest cabinet a suferit următoarea schimbare în ajunul deschiderii noului Parlament (4 Iunie 1918): C. Meisner şi Dim. Dobrescu au eşit din guvern, spre a fi aleşi, primul preşedinte al Camerei şi al douilea preşedinte al Senatului. In locul lor au fost numiţi la justiţie Ion M. Mitilineu, pân'atunci secretar general al ministerului de interne, iar la ministerul industriei *prensul* ridicol şi lacom *Griguţă G. Cantacuzino*.

Intrarea acestuia din urmă în guvern a făcut o impresie din cele mai penibile, considerându-se de toţi ridicarea *prensului* la demnitatea de ministru ca o răsplată a lipsei sale de sentiment moral şi naţional, dovedită cu prisos în timpul neutralităţei, când în schimbul a $3^1/_2$ milioane lei, 'şi-a pus la dispoziţia Nemţilor cele două ziare ale sale: *Minerva* şi *Seara*.

[2]) E vorba de demobilizarea unei părţi a armatei şi de trecerea trupelor austro-ungare prin Galaţi-Reni-Bender spre Odessa, cari de fapt începuseră în ajunul venirei la cârmă a guvernului Marghiloman.

„La 10 Ianuarie 1918 d. C. C. Arion comunică d-lui Ion I. C. Brătianu că interesul României este de a trimite delegaţi la tratativele de pace dela Brest-Litowsk, explicându-i că e singura ocazie de a eşi ţara neştirbită, deoarece Germanii nu contractaseră încă nici un angajament faţă de Bulgaria, în chestia Dobrogiei.

„Cu 10 zile mai înainte un prieten al meu a fost însărcinat de mine să-i facă aceiaşi comunicare şi dânsul a făcut un memoriu, pe care l'a înmânat d-lui Brătianu şi M. S. Regelui.

„La 21 Ianuarie st. n., în timpul când fusese capturat tezaurul nostru, am revenit, solicitând d-lui Brătianu să trimită delegaţi de pace pentru aceleaşi motive".

Ziarul *Steagul* (8 Maiu 1918), organul guvernului Marghiloman, într'un articol întitulat „*Istoricul tratativelor de pace*", scrie în această privinţă următoarele rânduri, pe cari le reproduc aci, spre a dovedi cari erau concepţiile politice ale d-lui Marghiloman în acele vremuri triste pentru ţară:

„D. Marghiloman a trimis d-lui Brătianu în două rânduri înştiinţări, în care 'i arăta toate motivele pentru care d-sa credea că România nu poate spera o situaţiune mai-bună, date fiind evenimentele şi împrejurările, decât profitând de angajamentul: pace fără despăgubiri şi fără anexiuni şi asociindu-se la tratativele de pace dela Brest-Litowsk. Dacă d. Brătianu urma sfatul d-lui Marghiloman, s'ar fi făcut României, după expresiunea unui autorizat diplomat german, o punte de aur. Dar nimic n'a putut hotărî pe şeful guvernului, d. Brătianu, să înţeleagă situaţiunea şi să desolidarizeze în sfârşit destinele ţării de acele ale persoanei domniei-sale. Numai pacea cu Ucraina, care închidea seria fanteziilor, a îndrumat pe d. Brătianu pe calea realităţilor. In ziua în care s'a anunţat pacea cu Ucraina, s'a anunţat şi căderea guvernului Brătianu. La 9 Februarie 1918 st. n. guvernul Brătianu retrăgându-se, odată cu el cădeau şi planurile nebune de rezistenţă eroică şi inutilă într'un triunghiu format în nordul Moldovei şi numit triunghiul morţei, mormânt pregătit cu răceală

pentru toată floarea bărbătească a acestei țări, afară bine-înțeles de „înaltul guvern" și de distinșii misionari trimiși în misiuni mai mult sau mai puțin onorifice, pentru a fi cât mai departe de fatalul triunghiu al morței."

La aceste afirmațiuni, îndată ce ele s'au produs în mod public, atât d. Ion I. C. Brătianu, cât și d. Take Ionescu au răspuns, primul că n'a primit nici un memoriu și al douilea că n'a auzit nimic de existența vre-unui memoriu.

Ast-fel, organul liberal *Mișcarea* dela 1 Martie 1918 publică în această privință următorul comunicat:

In interviewul d-lui Marghiloman, aparut în ziarul *Acțiunea Română*, s'au strecurat afirmări inexacte, caci d-l Bratianu nu a primit nici un „memoriu" din partea d-lui Marghiloman. E drept însa că un amic al d-sale i-a comunicat d-lui Brătianu că părerea d-lui Marghiloman ar fi ca România să încheie pace înainte de Rusia.

Aceasta părere este consecintă cu atitudinea politica a d-lui Marghiloman, ea nu putea sa fie împărtășita de către acei cari considerau ca o chestiune de onoare și de interes superior, pentru desvoltarea de mâine a României, ca statul nostru să nu părăsească lupta atâta timp cât ramânea o speranță de menținere a unui front oriental.

Evenimentul din acea zi publică și el comunicatul ce urmează:

In ziarul *Acțiunea Română* de astăzi a aparut un interview dat de d. Alexandru Marghiloman.

In acest interview d. Marghiloman afirma ca în doua rânduri a intervenit pe lângă guvernul d-lui Bratianu pentru a-l sfătui să încheie pace cu inamicii noștri, mai întâiu la 2 Ianuarie st. n., când au început tratativele dela Brest-Litowsk, printr'un memoriu trimes prin d. Arion și a doua oară la 21 Ianuarie st. n. cu prilejul confiscărei tezaurului român dela Moscova, stăruind sa se faca o pace mai grabnică.

Partidul conservator declară că nici șeful său, nici miniștrii săi n'au fost nici odată puși 'n cunoștință nici de aceste interveniri, nici de existența zisului memoriu.

Istoriceşte ne aflăm deci în faţa unui mister. Politiceşte, lucrul nu are însă nici o importanţă. Nimeni nu se îndoia că d. Marghiloman vrea pacea. Conservatorii takişti spun că ei n'au vrut la acea epocă nici un soiu de tratări de pace. Liberalii afirmă că ei nu se puteau gândi la pace câtă vreme puteau fi speranţe de menţinerea unui front oriental! Deci, cu sau fără memoriu, evenimentele 'şi-ar fi urmat acelaşi curs.

Dar Marghiloman afirmă că a trimis un memoriu cu Arion şi acest memoriu a trecut prin front. De aci începe nedumerirea. Cine a luat memoriul din mâinile lui Arion? Cel care l'a luat, era el împuternicit să primească memoriul lui Marghiloman? De către cine fusese el împuternicit? Fost-a memoriul adus la Iaşi sau nu? Cui a fost remis acest memoriu? Cui fost-a el comunicat?

Toate acestea compun un mister, care probabil nu se va lămuri nici odată, afară numai dacă Alex. Marghiloman va recunoaşte că n'a trimis nici un memoriu, ori Arion că nu l'a remis nimănui.

Nici o nedumerire însă nu poate fi pe chestia, dacă fostul guvern Averescu a iscălit la Buftea preliminările păcei sau prelungirea armistiţiului. Pe lângă declaraţia de mai sus a noului prim-ministru, avem mărturisirea ministrului de externe C. C. Arion, publicată la timp în toate gazetele ieşene

„Noi am luat succesiunea guvernului Averescu, care, în preliminări, acordase în principiu rectificări de graniţă în Carpaţi, concesiuni economice şi cedase Dobrogea, în condominiu, celor patru puteri.“

După venirea la putere a guvernului Marghiloman, negocierile de pace au fost continuate, nu însă la Buftea, ci la Bucureşti, în palatul dela Cotroceni, în sala în care se ţinuse consiliul de coroană dela 14 August 1916 şi în care se hotărâse declaraţia de război adresată Austro-Ungariei.

Comisiunea română de pace a fost compusă în modul următor:

Prim-delegat: C. C. Arion, ministrul de externe, asistat de miniştrii plenipotenţiari I. N. Papiniu şi M. Burghele.

Comisia militară: general Coandă, general Lupescu şi general Mircescu.

Comisia juridică: P. Missir.

Subcomisiunea economică, comercială şi industrială: N. Ştefănescu, Al. Ştefănescu, I. Anghelescu, N. Răducanu-Popescu; I. Tănăsescu, D. Gheorghiu.

Comisiunea marinei: amiral Aurel Bălescu şi comandor Mărgineanu.

Comisia schimbului de prizonieri: căpitan N. Tabacovici şi căpitan Gheron Netta.

Maiorul Alex. Dumitrescu era secretarul comisiunei tratativelor de pace.

După tratative de aproximativ 2 luni de zile s'a semnat în dimineaţa de Marţi, 24 Aprilie (7 Maiu), la orele 12, faimoasa pace dintre România şi Puterile centrale, care poartă titlul de **„Pacea din Bucureşti“**.

Prin tratatul da pace impus, Puterile centrale au ţinut să ne aplice „metoda tare“ până la capăt. Nu ne-au cruţat nici un sentiment; nici o jignire a demnităţii noastre nu li-s'a părut prea mult, ceea-ce totuşi n'a împiedicat pe ministrul de externe C. C. Arion să-şi exprime într'un interview convingerea **„că România va eşi cu puteri crescânde din pacea încheiată“!**

In clipa, în care regretatul Barbu Delavrancea caracteriza pacea ruşinoasă a guvernului Marghiloman cu cuvintele că prin ea **„s'a clintit hotarul, pe care dela Neagoe Basarab până astăzi nimeni nu l'a atins“**, presa guvernamentală, ca şi puhoiul celorlalte ziare vândute intereselor nemţeşti, glorificau pacea încheiată şi puneau în discuţie atitudinea României în războiul mondial, ca şi când pacea, la care ţara se afla redusă, ar fi însemnat triumful părerii acelora, cari propovăduiau participarea noastră în războiu alături de Austro-Ungaria.

Uitau trădătorii şi nemernicii că nu se putea, în ordinea morală a lucrurilor, ca atâta sânge românesc să se fi vărsat, atâtea dureri să ne fi zdrobit, atâta credinţă şi iubire de neam să fi înălţat sufletele fiilor ţării, pentru-ca această *supremă şi sublimă jertfă*, cum o califică fostul ministru Matei Cantacuzino într'un articol din ziarul *Indreptarea*, să se încheie, sub ochii şi spre uimirea chiar a străinului,

care ne călca pământul, prin triumful acelora, cărora nu le pare rău că nu s'au înșelat în prevederile lor.

A fost dat lui Alex. Marghiloman și acoliților săi ca, în momentele cele mai hotărîtoare și mai grele pentru neam, să dea proba unei mari inferiorități pentru poporul nostru și anume aceea că el n'a avut nici înainte de intrarea în războiu, nici după punerea în teacă a săbiei românești, acea unitate sufletească, care ar fi trebuit să izvorască din toată istoria noastră milenară, acea patimă invincibilă pentru desăvârșirea unităței naționale. Dacă o ast-fel de patimă ar fi dogorît în toate inimile românești și s'ar fi exprimat de toate glasurile, desigur că istoria războiului nostru ar fi fost alta și mai ales țara ar fi fost scutită de umilințele și rușinea adusă asupra ei de guvernarea marghilomanistă.

Dar dacă flacăra patriotismului adevărat n'a încoltit în sufletul d-lui Marghiloman, în schimb ura și răzbunarea cea mai josnică îl mistuiau, după cum i-se dicta.

Guvernul Marghiloman, deși un rău necesar, putea totuși să lase în urma sa alte impresii decât cele pe cari au avut trista ocazie să le simță toți Românii conștienți și demni. Istoria contimporană nu va ierta d-lui Marghiloman, pe lângă opera înjositoare a păcei sale, următoarele mari greșeli politice:

1. Că, pentru a fi neturburat și sigur de putere, a consimțit ca și după iscălirea păcei să mai rămână în țară șease divizii germane, a căror întreținere greva bugetul sleit al țării cu peste *200.000 lei zilnic.* Scump plătea biata țară „fericirea" de a avea pe d. Marghiloman în fruntea ei!

2. Despotismul și răzbunarea, la cari s'a pretat, după cererea Nemților și Ungurilor, față de anumite organe din Stat, cari nu aveau altă vină decât aceia de a-și fi îndeplinit cu sfințenie datoria către țară în vremurile grele ale războiului.

Arestarea d-lor Rafail, șeful siguranței, I. Panaitescu, directorul general al siguranței Statului, G. Corbescu, prefectul poliției din București și Iași și, ca culme, arestarea însuși fostului ministru de interne Alex. Constantinescu, constitue proba indelebilă a slugărniciei si lipsei de demnitate națională din partea guvernului Marghiloman. Om cu suflet omenesc, dar nu cu suflet românesc, Al. Marghiloman a voit să profite politicește până și din cel mai umilitor act, pe care 'i-l cereau Germanii și Ungurii să-l săvârșească.

arestarea d-lui Alex. Constantinescu, cel mai influent, mai luminat și mai activ ministru din cabinetul Brătianu, istoricul cabinet care declară războiul la 14/27 August 1916.

Aceste josnice intenții au fost spulberate și blamate de îndată de către toți miniștrii plenipotențiari din Iași ai Statelor aliate. Într'adevăr, niciodată penitenciarul din capitala Moldovei n'a fost mai onorat ca în timpul celor două săptămâni din luna Septembre a anului 1918. D-nii Barkley, ministrul Angliei, contele de Saint-Aulaire, ministrul Franței, Vopicka, ministrul Statelor-Unite, baronul Fasciotti, ministrul Italiei, și Marinkovici, ministrul Serbiei, toți, pe rând, au mers la penitenciar să onoreze cu vizita lor pe *„deținutul Alexandru Constantinescu"*, arestat la comanda contelui Tisza de către ipistatul său Alex. Marghiloman, devenit, grație devotamentului său în apărarea intereselor germano-maghiare, prim-ministru al României în momentul când ea trăgea să moară sugrumată.

Și ce cumplită ironie a soartei! Deși d. Marghiloman era de fapt șeful guvernului român, totuși d. Vopicka nu primea rapoarte despre nevoile de alimente ale României decât dela „deținutul Alex. Constantinescu", care, după 2 luni, avea să fie ministru de industrie, însărcinat și cu aprovizionarea țării, în care calitate trebuia să îngrijească de descărcarea și transportarea făinei adusă cu vapoarele americane în diferitele noastre porturi, în urma tocmai a rapoartelor dresate în atmosfera sombră a penitenciarului din Iași și după urma cărora însuși d. Marghiloman cu tot partidul său n'au simțit ce va să zică lipsa de pâine în iarna și primăvara anului 1919!

Iată acum câte-va dovezi evidente despre modul cum îngâmfații dela Berlin porunceau omului lor dela București: Alex. Marghiloman.

Viile discuții, cari au avut loc prin luna Februarie 1918 în Reichstagul german, ne privesc în mod direct și pe noi și pun în lumină mentalitatea germană despre ceeace avea să fie pacea ce ne o impunea Germania cu aliatele ei.

Deputatul conservator Heydebrand spunea:

„România, care prin intrarea sa în războiu a săvârșit o trădare completă și care înainte de războiu a văn ut

cerealele sale Germaniei în condiții cămătărești, nu va trebui lăsată fără despăgubiri considerabile“.

Pe de altă parte, contele Westarp, unul din șefii conservatismului german, declara:

„Atmosfera în România nu va putea fi considerată ca **însănătoșită** (sic), decât când se va obține **expiația desăvârșită** pentru **imensa corupție și trădarea** fără seamăn. Asupra acestui punct o **pedeapsă exemplară,** ca urmare **a unui proces fără milă, constitue o condiție inexorabilă“.**

La aceste cereri atât de precise și insolente, ministrul afacerilor străine Kühlmann răspundea următoarele:

„După experiența făcută în acest războiu, nu sfătuim să se dea României o încredere imediată și fără rezerve, cu toate că **purtarea** guvernului actual poate **îngădui oarecare încredere pentru viitor.**

„Istoricul războiului arată în mod neîndoelnic că marea majoritate a poporului român a fost împinsă în războiu **contra voinței sale de o clică mică de politiciani, în parte interesați, în parte superficiali și în parte criminali.**

„Guvernul actual crede că **vinovații acestui războiu** trebue să fie puși în acuzație printr'o **hotărîre liberă** a poporului român. Numai astfel de acțiune va da pedepsei naționale adevărata ei valoare pentru noi“.

Mai lămurit nu se poate. Iată cum se poruncea deci dela Berlin guvernului Marghiloman ca să procedeze față cu acei cari au împins la războiul unității naționale.

Sub dictatura Berlinului, după-ce s'a votat ratificarea păcei și anumite legi umilitoare în legătură cu pacea, Parlamentul de dezertori, ales pe sprânceană de Marghiloman sub presiunea baionetelor nemțești, a votat darea în judecată a guvernului Brătianu-Take Ionescu pentru crima de a fi vârât țara în războiu în contra Puterilor centrale, modificând până și art. 16 și 26 din legea responsabilității

ministeriale în sensul de a putea aresta preventiv pe miniştrii puşi sub acuzaţie.

Guvernul Marghiloman era obligat să săvârşească toate aceste acte mizerabile şi printr'o *convenţie secretă* încheiată între România de o parte şi Germania şi Austro-Ungaria de altă parte (Turcia şi Bulgaria nu figurează).

Prin această convenţie, România era batjocorită şi umilită şi mai sângeros decât prin tratatul de pace, caci pe lângă obligaţia ce se impunea cabinetului Marghiloman de a da în judecată pe miniştrii antantişti, se stipulau anume condiţiuni pentru tratamentul Românilor transilvăneni, aflători în Moldova, se fixau noui pretenţii economice în chestia petrolului, a devizelor, a Băncei Naţionale, etc., se regulau transporturile de trupe nemţeşti spre Ucraina. ca şi transporturile de mărfuri din Basarabia spre graniţa austro-ungară şi, în caz de nevoe, se instituia câte un reprezentant germano-austriac pe lângă fiecare minister, spre a se garanta executarea condiţiilor impuse de Austro-Germani fie prin tratatul de pace, fie prin convenţia secretă.

Graţie stipulaţiunilor precise din această odioasă convenţie, s'au votat de guvernul Marghiloman toate acele legi, menite să ne înjosească neamul şi printre cari legea amnistiei trădătorilor punea vârf la toate infamele pretenţii germano-ungureşti. Tot sub presiunea ei s'a făcut şi darea în judecată a membrilor guvernului Brătianu-Take Ionescu.

In veci ruşinoasa pace dela Bucureşti, lesne de înţeles, n'a putut să stârnească în toate inimile cinstite româneşti decât jale, durere şi dor de răzbunare. Din primele zile, un puternic sentiment de revoltă înăbuşită cuprinsese ţara dela un capăt la altul şi într'una din zile pe zidurile caselor din liniştitul orăşel Târgul Neamţului se putea citi următoarea proclamaţie:

Cetăţeni!

Pacea s'a încheiat!

Slugile Nemţilor în cap cu Marghiloman, după semnarea actului de trădare, au benchetuit mâncând hotarele strămoşeşti ale Ţărei (pământul nostru sfânt), bând cinstea neamului românesc (atât ne mai rămă-

sese) în aceiaşi sală unde conştiinţa naţiunei declarase războiul sfânt al neamului.

Acum toţi au dreptul în această Ţară afară de noi, Românii.

Cine a fost trădător, astăzi capătă cinste şi drepturi, desfăşurând „Steagul" infamiei. (Aluzia e la ziarul „Steagul").

Cine a luptat în cele 4 hotare, zace ferecat în lanţurile robiei.

Iuda a vândut pe Christos pentru 30 arginţi.

Griguţă şi ai lui a vândut România pe 3 milioane.

Fiţuicile mişeilor cumpărate de Nemţi ne scuipă zilnic, cu neruşinare, în faţă otrava nelegiuirei.

Pe chestiuni personale se înjoseşte un neam întreg.

Ce strecurau Nemţii noaptea la reţelele de sârmă în războiu, astăzi în „timp de pace" sunt ziarele oficiale, învinuind în neruşinarea lor pe aliaţii noştri, duşmanii duşmanilor noştri, de izbucnirea războiului sau otrăvindu-ne zilnic sufletul cu minciunile comunicatelor nemţeşti.

Dela fraţii aliaţi ne va sosi salvarea.

Dumnezeu să-i ocrotească în putere şi curaj!

Cu toată paza celor 6 divizii ce şi-au oprit trădătorii în ţară, fără termen, Marghiloman şi ceilalţi să ia aminte.

Tot se mai găseşte în ţară un suflet curat, un revolver încărcat şi o granată plină.

Cei ce au urechi de auzit, să audă!

Trăiască mult încercatul nostru Rege şi popor! Trăiască Aliaţii!

Conştiinţa Naţională

Cu totul alta decât cea mânjită de fiţuica mişeilor

Autorul proclamaţiei era căpitanul G. Băgulescu din eroicul regiment al vânătorilor de munte, cu garnizoana la Târgu-Neamţu, care, descoperit, a fost dat în judecata consiliului de războiu din Iaşi, sub acuzaţia că prin manifeste tipărite ar fi ultragiat guvernul.

Procesul s'a judecat în ziua de 5 Septembrie 1918. Căpitanul Băgulescu, decorat pentru acte de vitejie cu ordinul *Mihai Viteazul*, a fost apărat de generalul Zizi Can-

tacuzino și căpitanul Clonaru, ambii decorați și ei cu ordinul *Mihai Viteazul*, apoi de advocații M. Văgăunescu și Zelea Codreanu, deputați, decorați și ei pentru acte de vitejie pe front, precum și de d-nii Georgel G. Mârzescu, fost ministru, și Leonte Moldovan, advocat și deputat de Brăila.

In urma unor splendide pledoarii, din care a eșit la iveală grozăvia vremurilor ce trăiam pentru educația națională. bravul căpitan Băgulescu a fost achitat cu 4 voturi contra 1.

Poate fi oare ceva mai caracteristic pentru atmosfera produsă în țară de pacea cu care se făleau d-nii Al. Marghiloman și C. C. Arion, decât acest trist epizod, de felul căruia aș putea cita la infinit, dacă n'aș mări prea mult cadrul acestei lucrări?

Cu toate laudele ce-și aduceau autorii păcei înjositoare dela București, prin care România se vedea despuiată de Dobrogea, ca și de falnicii munți ai Carpaților, fără a mai vorbi de clauzele economice, financiare și politice, cari robeau, îngenunchiau și necinsteau demnitatea națională a țării, în mintea Românilor patrioți și conștienți niciodată nu s'a crezut în durabilitatea ei, o clipă măcar. De altfel chiar faimoșii ei autori n'au avut curajul s'o ratifice. Regele Ferdinand a refuzat categoric semnătura sa.

Nedreptatea și necinstea ce se făceau unui neam întreg erau atât de strigătoare la cer și umilitoare, încât chiar în forul interior al d-lor Marghiloman și C. C. Arion nu puteau rămâne în picioare pentru multă vreme și nerăzbunate.

Din fericire, în urma eforturilor uriașe din partea aliaților noștri, cari în toamna anului 1918 au trântit la pământ puterea formidabilă, dar sleită a Germaniei și tovarășelor ei, obținând victoria complectă, faimoasa pace dela București n'a fost pentru România decât un vis urât și de scurtă vreme.

A fost scris României martirizate ca după atâtea dureri. ruini și șiroaie de sânge, să-și vază înfăptuit idealul ei de unitate națională de către marea conferință a păcei dela Paris, care a aruncat la coș, ca pe o otreapă, tratatul de pace consfințit și iscălit de Alex. Marghiloman și C. C. Arion la București.

Sub presiunea hotărîrilor conferinței păcei dela Paris,

care a sancţionat înfăptuirea României-Mari, autorii tratatului de Bucureşti stau azi pitulaţi şi ruşinaţi într'un colţ, aşteptând circumstanţele uşurătoare ale istoriei!

Dacă pacea dela Bucureşti a fost, în ultimă analiză, rezultatul trădărei, ca şi al anarchiei ruseşti, cari pentru noi vor rămâne cunoscute sub numele de *Pacostea rusească*, istoria viitoare va înregistra în acelaşi timp cum toţi autorii, ca şi semnatarii acestei păci născută moartă, s'au înmormântat politiceşte pe vecie din clipa în care victoria aliaţilor a zdrobit pumnul nemţesc, brutal şi lacom, spre bucuria şi fericirea întregei omeniri.

Numai omul îndrăgostit de putere — e vorba de d. Alex. Marghiloman — nu vrea să înţeleagă rostul acestei sentinţe istorice şi fără apel. El crede că cu toate păcatele sale anti-naţionale şi cu toată noua mentalitate, ieşită din fundul tranşeelor, *la Dumnezeu şi în ţara românească totul e posibil!*

Dar morţii nu învie!

Cu această fermă credinţă, încheiu volumul de faţă

A doua fază a războiului nostru şi anume: mobilizarea din nou a armatei române în contra Puterilor centrale, decretată de regele Ferdinand în ziua de 27 Octombre 1918 (sub guvernul generalului C. Coandă), care a avut ca urmare intrarea trupelor noastre în Ardeal şi Bucovina înainte de încheierea armistiţiului implorat de Germani şi acordat de aliaţi la 12 Noembre dimineaţa 1918, apoi mersul greoiu al tratativelor dela conferenţa păcii din Paris, ca şi al douilea nostru războiu cu Ungurii, reete cu bolşevicii lui Bela Kun, care s'a terminat cu distrugerea şi stârpirea bolsevismului maghiar şi cu intrarea glorioasă a oştirei româneşti în Budapesta (4 August 1919), toate aceste însemnate evenimente vor forma studiul sârguincios al unui nou volum, dacă împrejurările şi sănătatea îmi vor îngădui.

Am ţinut însă ca întâiu şi întâiu să pun sub ochii publicului cititor, pe cât slabele mele puteri 'mi-au permis, toată mucenicia de care a avut parte mica, dar eroica Românie după urma *pacostei ruseşti* şi pe care o concretizează aşa de lapidar eminentul scriitor rus Untkowsky, spunând:

„Mă închin până la pământ ţie, o Românie, pentru pătimirile tale, pentru soarta ta eroică!“

— FINE =

CUPRINSUL